

โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาและสร้างเสริมกลไกการจัดการความรู้สู่ชุมชนบริเวณลุ่มน้ำกลาง-น้ำของ
อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน. 213 หมู่ 1 ตำบลสบป่อง อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน 58150. โทร. 053-617200

รายงานผลวิจัย
การวิจัยเพื่อพัฒนาและสร้างเสริม
กลไกการจัดการความรู้สู่ชุมชนบริเวณลุ่มน้ำกลาง-น้ำของ
อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ระยะที่ 1 : ปีที่ 1 (15 มีนาคม 46 – 31 มีนาคม 47)

โดย
ทีมวิจัยเพื่อพัฒนา
(กลุ่มเพื่อนเรียนรู้เพื่อการพัฒนา)

สนับสนุนโดย
ฝ่ายชุมชนและสังคม(ฝ่าย4) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)

บทนำ

รายงานผลการวิจัยนี้ (ฉบับปรับปรุง) จัดทำขึ้นเพื่อรายงานผลงานวิจัยเพื่อพัฒนาและสร้างเสริมกลไกการจัดการความรู้ชุมชนบริเวณลุ่มน้ำราง-น้ำของ อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอนในรอบ 1 ปีที่ผ่านมา นับตั้งแต่เดือนมีนาคม 2546 – มีนาคม 2547 สารสำคัญในรายงานจะชี้ให้เห็นถึงความเป็นมาเป็นไปของพื้นที่ปางมะผ้า ที่ทำให้ต้องมีโครงการวิจัยดังกล่าวนี้ และแนวคิดเป้าหมายวัตถุประสงค์ กระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนา วิธีการดำเนินงานเพื่อไปสู่ผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นภายหลังจากเสร็จสิ้นโครงการวิจัย โดยในรายงานจะแบ่งออกเป็น 2 ช่วงคือช่วง 6 เดือนแรก และ 6 เดือนหลังของปีที่ 1 ว่าได้ทำอะไร/อย่างไรบ้าง ผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัยเป็นอย่างไรบ้างทั้งในเชิงการพัฒนา และในเชิงวิชาการ และประเมินกระบวนการทำงาน ประเมินทีมงานโดย"คนใน"ชุมชน/พื้นที่ว่ามีข้อดี/ข้อด้อยอะไร/อย่างไรบ้างเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงแก้ไข สุดท้ายจะเป็นบทสรุปผลการวิจัยในรอบ 1 ปีในเชิงกระบวนการวิจัย และในเชิงเนื้อหาสาระเพื่อตอบคำถามการวิจัย และสิ่งที่โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาต้องดำเนินการในช่วงต่อไป

นอกจากนั้นในส่วนท้ายรายงานฉบับนี้ ยังได้นำผลจากการประชุมพิจารณาผลงานวิจัยในรอบ 1 ปีและข้อเสนอแนะต่อผลงานวิจัยและข้อเสนอโครงการวิจัยระยะที่ 2 ของทีมที่ปรึกษาโครงการ (เมื่อวันที่ 25-26 พค.2547) และแผนการดำเนินงานวิจัยระยะที่ 2 /2 ปีที่ได้มีการปรับปรุงแก้ไขแล้วมาเสนอไว้ด้วย

ทีมวิจัยเพื่อพัฒนา

(กลุ่มเพื่อนเรียนรู้เพื่อพัฒนา)

อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

กรกฎาคม 2547

บทคัดย่อ

จากการวิจัยเพื่อพัฒนาพบว่า ปางมะผ้าประกอบขึ้นมาจากความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์และวัฒนธรรม ในอดีตแต่ละชุมชนได้สั่งสมภูมิปัญญาเพื่อใช้ในการดำรงชีวิตท่ามกลางป่าเขา บนความคิดความเชื่อตามวัฒนธรรมของตนเอง ความรู้และอำนาจการจัดการต่อปัญหาต่างๆ ขึ้นอยู่กับชุมชนและระหว่างชุมชน ต่อเมื่อชุมชนเข้าสู่กระบวนการพัฒนาตามกระแสหลัก ตลอดจนนโยบายและกฎหมายของรัฐ ทำให้ชุมชนได้รับผลกระทบทั้งเชิงบวกและลบ ผลกระทบที่ปรากฏและสะท้อนจากเสียงของชุมชนที่สำคัญคือความรู้ และอำนาจการจัดการบางประการของชุมชน ถูกบดบังและกดทับ ซึ่งนำไปสู่ปัญหาที่สำคัญของชุมชนและพื้นที่ปางมะผ้าได้แก่ ปัญหาการจัดการทรัพยากรบนข้อจำกัดด้านพื้นที่และกฎหมาย และปัญหาความอ่อนล้าทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่นอันเป็นผลจากการพัฒนาตามกระแสหลัก ซึ่งเชื่อมโยงไปสู่ปัญหาอื่นๆ อีกมากมาย

ความพยายามที่จะแก้ไขปัญหของชุมชนและพื้นที่ปางมะผ้า แนวทางหนึ่งที่น่าจะส่งผลดีต่อชุมชนและพื้นที่ก็คือ การดึงชุมชนและทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการทบทวนสถานการณ์ปัญหาต่างๆ ของชุมชนและพื้นที่ ค้นหาข้อดีข้อด้อย โอกาสและข้อจำกัดของตนเอง เพื่อนำไปสู่การหาทางออกที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าว ร่วมกัน โดยการพยายามค้นหาข้อดี ความรู้ภูมิปัญญาของชุมชน มาปรับใช้หรือผสมผสานกับความรู้และแนวทางการจัดการใหม่ๆ จากบทเรียนประสบการณ์จากภายนอก ซึ่งถือได้ว่าเป็นกระบวนการที่พยายามจะคืนความรู้และอำนาจการตัดสินใจและการจัดการให้แก่ชุมชน ให้ชุมชนสามารถจัดการปัญหาต่างๆ บนฐานข้อมูลความรู้เดิมและความรู้ใหม่จากภายนอกด้วยตนเองได้มากขึ้น ซึ่งแนวคิดและกระบวนการดังกล่าวนี้คือเป้าหมายและแนวทางของโครงการวิจัยนี้

จากกระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนาพบว่า แต่ละชุมชนมีผู้รู้ และความรู้ภูมิปัญญาที่ใช้ในการดำรงชีวิตและใช้ในการจัดการปัญหาต่างๆ ทั้งในชุมชนและระหว่างชุมชน บางอย่างเป็นความรู้ดั้งเดิม บางอย่างเป็นความรู้ที่มีการปรับหรือผสมผสานประยุกต์เข้ากับความรู้ใหม่ตาม สถานการณ์ปัญหาที่เปลี่ยนแปลงไป และด้วยกระบวนการวิจัยแบบชุมชนมีส่วนร่วมได้ทำให้ชุมชนมีความตระหนักและเห็นความสำคัญของข้อมูลความรู้ที่ตนมีอยู่มากขึ้น ชาวบ้านกระตือรือร้นที่จะเข้าร่วมเวทีชุมชนและกิจกรรมพัฒนาซึ่งเป็นพื้นที่ ที่ชาวบ้านสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างเปิดเผยและกว้างขวาง ชุมชนต้องการ

เห็นการนำข้อมูล ความรู้ “สิ่งดีๆ” ที่แต่ละชุมชนมีอยู่ออกมาเผยแพร่สู่สาธารณะ และถ่ายทอดสู่ลูกหลาน
เยาวชน และนำข้อมูลความรู้ไปใช้ในการแก้ไขปัญหาของชุมชนและพื้นที่ร่วมกัน

รูปธรรมที่เป็นผลจากกระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนา หรือกระบวนการเรียนรู้แบบชุมชนมีส่วนร่วม
เพื่อนำความรู้ไปแก้ไขปัญหาของชุมชนและพื้นที่ก็คือ เอกสารข้อมูลและองค์ความรู้ชุมชนท้องถิ่นป
างมะผ้าสู่การจัดทำหลักสูตรชุมชน ซึ่งตัวแทนชุมชนและชาวบ้านจาก 14 หมู่บ้านได้ร่วมกับทีมวิจัยจัดทำขึ้น
เพื่อเป็นแนวทางให้ครูและชาวบ้านในชุมชนได้ร่วมกันพัฒนาไปสู่หลักสูตรชุมชนให้ลูกหลานได้เรียนรู้และ
เข้าใจเกี่ยวกับข้อมูลความรู้ของชุมชนและพื้นที่มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังมีผลสืบเนื่องจากการจัดเวที
และกิจกรรมพัฒนาระหว่างชุมชนได้แก่ การพยายามจัดทำร่างโครงการนำร่องพื้นที่พิเศษการจัดการผืนป่า
โดยชุมชน การจัดงานมหกรรม”ของดีปางมะผ้า” ซึ่งดำเนินงานโดยเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน
ในพื้นที่วิจัยและชุมชนรอบข้าง

แผนงานและกิจกรรมพัฒนาต่างๆ ข้างต้นเกิดขึ้นได้ภายใต้กระบวนการดำเนินงานวิจัยที่
พยายามพัฒนาฐานคน พัฒนาฐานข้อมูลและความรู้ และพัฒนาฐานการจัดการ ที่พยายามให้ชุมชนเข้า
มามีส่วนร่วมตลอดกระบวนการ ซึ่งในช่วง 1 ปีที่ผ่านมาเป็นเพียงการก่อร่างสร้างฐาน เป็นเบื้องต้น ซึ่งยัง
ต้องการการสานต่อเพื่อพัฒนาให้ฐานรากคือ”คนใน”ชุมชน/พื้นที่ มีความมั่นคง แข็งแรงและมีความยั่งยืน
ในการจัดการความรู้ของชุมชน โดยชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาชุมชนได้อย่างแท้จริงต่อไป.

สารบัญ

หน้า

บทนำ

บทคัดย่อ

1. บริบทพื้นที่ศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนา:อำเภอปางมะผ้า	
1.1.ที่ตั้งและสภาพภูมินิเวศ	7
1.2.ทรัพยากรธรรมชาติดินน้ำป่าและสัตว์ป่า	10
1.3.ประวัติศาสตร์ปางมะผ้า:จากอดีตสู่ปัจจุบัน	17
1.4.สภาพประชากร การปกครอง เศรษฐกิจและสังคม	20
1.5.จุดเด่นปางมะผ้า:"จุดขาย"เพื่อการท่องเที่ยว	23
1.6.สภาพปัญหาของชุมชนและพื้นที่ปางมะผ้า	24
2. ความรู้และอำนาจการจัดการของชุมชนปางมะผ้าจากอดีตสู่ปัจจุบัน	
2.1.วิถีชีวิตคนอยู่ร่วมกับป่า : ความเชื่อ ความรู้และอำนาจ	26
2.2.การสืบคลานเข้าครอบงำของอำนาจรัฐและระบบทุน	28
2.3.สถานการณ์ปัญหาและผลกระทบจากการถูกกดทอน อำนาจการจัดการของชุมชน	32
3. แนวคิดและกระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนาและสร้างเสริม กลไกการจัดการความรู้สู่ชุมชนปางมะผ้า	
3.1.แนวคิด เป้าหมายและวัตถุประสงค์ : คืบอำนาจการจัดการความรู้สู่ชุมชน	35
3.2.แนวทางและวิถีทางสู่เป้าหมาย	37
3.3.กระบวนการวิจัยเพื่อคืบอำนาจการตัดสินใจและการจัดการความรู้โดยชุมชน	38

3.4.ผลที่คาดว่าจะได้รับจากงานวิจัย	54
3.5.ผู้รับผิดชอบโครงการวิจัย	56
4. เวทีชุมชน : เสี่ยงสะท้อนวิถีคิดและมุมมองของชาวบ้านต่อปัญหาชุมชน และแนวทางการแก้ไข (ช่วง 6 เดือนแรก 15 มีนาคม – 30 กันยายน 2546)	
4.1.สรุปกระบวนการดำเนินงานและผลการวิจัยเพื่อพัฒนา	59
4.2.ประมวลผลข้อมูลความรู้ชุมชนจากเวทีชุมชน(กระบวนการ AIC/SWOT)	
- การจัดการทรัพยากรชุมชน	74
- การจัดการเกษตรและอาชีพ	85
- การจัดการวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น	99
- การจัดการการท่องเที่ยวชุมชน	109
- การจัดการการสื่อสารภาคประชาชน	116
5. กระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนมีส่วนร่วม (เวที/กิจกรรมพัฒนา) ช่วง 6 เดือนหลัง(1 ต.ค.2546 – 31 มีนาคม 2547)	
5.1.ภาพรวมกิจกรรมพัฒนาชุมชนในช่วง 6 เดือนหลัง	119
5.2.สรุปภาพรวมจากการจัดเวที/กิจกรรมพัฒนาชุมชนและผลสืบเนื่อง	
- การอบรมการจัดเก็บข้อมูลความรู้ชุมชนและสกัดข้อมูลความรู้	121
- การจัดการเกษตรและอาชีพชุมชน	122
- การจัดการทรัพยากรชุมชน	124
- การจัดการวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น	125
- การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	126
- การจัดการสื่อสารภาคประชาชน	128
5.3.สรุปผลการดำเนินงานวิจัยเพื่อพัฒนา 6 เดือนหลัง	129
6. 1 ปีโครงการวิจัย:ประเมินผลงานจากเสี่ยงสะท้อนของ"คนใน"ชุมชน	
6.1. เสี่ยงสะท้อนจากชาวบ้าน(ผู้นำและตัวแทนชุมชน)	132
- โครงการวิจัยขอควรปรับปรุงแก้ไขอะไร/อย่างไรบ้าง	
- โครงการวิจัยมีข้อดี/จุดเด่นอะไร/เกิดอะไรขึ้นบ้าง/อย่างไร	

6.2. เสี่ยงสะท้อนจาก”ที่มิวิจัยเพื่อพัฒนา”ในฐานะผู้ประสานงานพี่เลี้ยง	134
- ข้อดี/เด่น (เห็นอะไรที่เปลี่ยนแปลงไปบ้าง/เปลี่ยนอย่างไร	
- ข้อด้อย/จุดอ่อน(ต้องปรับปรุงแก้ไข)	
7. สรุปผลการวิจัยเพื่อพัฒนา : กระบวนการเรียนรู้แบบประชาชนมีส่วนร่วม	
7.1. ประเมินสรุปกระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนา (INPUT)	138
7.2. สรุปผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนา (OUTPUT)	142
- ผลเชิงการพัฒนา	
- ผลเชิงวิชาการ/การวิจัย : ตอบคำถามการวิจัยและโจทย์วิจัยที่น่าสนใจจาก”คนใน”	
8. ข้อเสนอโครงการวิจัยระยะที่ 2 (1 มิย.2547 – 31 พค.2548)	
8.1. ก้าวไปตามแผนงานชุมชน	156
8.2. การพัฒนา”คนใน” “ข้อมูลความรู้ชุมชน”	161
สู่ ”ศูนย์จัดการข้อมูลความรู้เพื่อการพัฒนา”	
บรรณานุกรม	164
ภาคผนวก	
1.รายงานสรุปผลการจัดเวทีและกิจกรรมนำความรู้สู่ชุมชน	168
2.รายชื่อตัวแทนชุมชน 14 บ้าน (เครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน)	209
3.ประวัติทีมงานวิจัยเพื่อพัฒนา (กลุ่มเพื่อนเรียนรู้เพื่อการพัฒนา)	211
4.รายงานสรุปผลการประชุมนำเสนอและพิจารณาผลงานวิจัยในรอบ 1 ปี (เมื่อวันที่ 25 – 26 พค.2547)	220
5.แผนการดำเนินงานวิจัยเพื่อพัฒนาระยะที่ 2 / 2 ปี (ฉบับปรับปรุง)	227

1. บริบทพื้นที่ศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนา : อำเภอปางมะผ้า¹

1.1. ที่ตั้งและสภาพภูมิเวศ

- **ที่ตั้ง**

อำเภอปางมะผ้า ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัดแม่ฮ่องสอน และอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศไทย ในระหว่างเส้นรุ้งที่ 19-48-45 ถึง 19-22-06 องศา เส้นแวงที่ 98-01-43 ถึง 98-23-02 องศาตะวันออก อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร ตามระยะทางของทางหลวงแผ่นดินสายจังหวัดหมายเลข 1095 เป็นระยะทางประมาณ 927 กิโลเมตร ห่างจากที่ตั้งของศาลากลางจังหวัดแม่ฮ่องสอน 65 กิโลเมตร ห่างจากอำเภอปาย 44 กิโลเมตร และมีอาณาเขตติดต่อกับอำเภออื่น ๆ และประเทศเพื่อนบ้าน ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับรัฐฉานของประเทศสหภาพเมียนมาร์(พม่า)

ทิศใต้และทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

โดยด้านทิศเหนือที่ติดต่อกับรัฐฉานของประเทศสหภาพเมียนมาร์มีระยะทางประมาณ 75 กิโลเมตร มีช่องทางติดต่อที่สำคัญ (ไม่เป็นทางการ) 6 ช่องทาง ได้แก่

1. ช่องทางหาญเด็ด บริเวณบ้านไถ้งนา หมู่ที่ 6 ต.นาปู่ป้อม

¹ คัดและเรียบเรียงจากรายงานการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นการจัดการทรัพยากรส่วนรวมของชุมชนบริเวณลุ่มน้ำลำปาง-น้ำของ อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยอารยะ ภูสาหัสและคณะ, (กรกฎาคม 2546) สนับสนุนโดยฝ่ายชุมชนและสังคม สกว.

2. ช่องทางดอยคู้ บริเวณบ้านดอยคู้ หมู่ที่ 6 ต.นาปู่ป้อม
3. ช่องทางปางคอง บ้านปางคอง (บ้านบริวาร) หมู่ที่ 5 ต.นาปู่ป้อม
4. ช่องทางไม้กายหลวง บ้านป่าโหล หมู่ที่ 11 ต.นาปู่ป้อม
5. ช่องทางปางเปก-ไม้ลั่น บ้านไม้ลั่น หมู่ที่ 7 ต.ปางมะผ้า
6. ช่องทางแอโก่ บ้านแสนคำลือ หมู่ที่ 2 ต.ถ้ำลอด

อำเภอปางมะผ้ามีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 1,094 ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ 683,815 ไร่
ลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูงสลับซับซ้อน มีที่ราบในหุบเขาเพียงร้อยละ 5 ของพื้นที่

สภาพภูมิศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำล่าง-น้ำของ

อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ยอดเขาสูงสุดอยู่ที่ระดับ 1,292 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล บนสันเขาที่แบ่งเขตแดนระหว่างอำเภอปางมะผ้าและอำเภอปาย ณ จุดชมทิวทัศน์ที่เรียกว่า “กิ่วลม” เทือกเขาด้านทิศเหนือเป็นทิวเขาถนนธงชัยตะวันตกซึ่งเป็นเขตแดนระหว่างประเทศไทยกับสหภาพเมียนมาร์ โดยทิวเขานี้เริ่มตั้งแต่ดอยกองมูซึ่งเป็นเขตแดนที่ต่อจากแม่น้ำสาละวิน (ทิศตะวันตกของประเทศไทย) ขึ้นไปทางเหนือถึงประมาณเส้นรุ้งที่ 19 องศาเหนือ) แล้ววกไปทางตะวันออกบรรจบกับสันปันน้ำของทิวเขาถนนธงชัยกลาง ซึ่งเป็นต้นน้ำของน้ำปาย ทั้งนี้เทือกเขาที่อยู่บริเวณตรงกลางพื้นที่มีลักษณะสูงชันมีหน้าผาปรากฏอยู่ทั่วไป อันเกิดมาจากโครงสร้างทางธรณีที่มีลักษณะภูมิประเทศเป็นหินปูน (Krst Topography) ยกตัวขึ้นเมื่อหลายล้านปีก่อน

• ภูมิอากาศ

อำเภอปางมะผ้าจัดอยู่ในภูมิอากาศแบบฝนตกชุกสลับแล้งในเขตร้อน หรือภูมิอากาศสะวันนาในเมืองร้อน (Savanna Climate “koppen AW”) เนื่องจากที่ตั้งของอำเภอปางมะผ้าอยู่ทางตอนเหนือของประเทศไทยจึงทำให้ไม่ได้รับอิทธิพลจากน้ำทะเล ประกอบกับสภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขาและป่าไม้ ทำให้ปริมาณน้ำฝน อุณหภูมิและความชื้นสัมพัทธ์แตกต่างกันไปตามตำแหน่งและความสูงของพื้นที่ โดยเฉพาะสภาพภูมิอากาศระหว่างฤดูร้อนและฤดูแล้งในแต่ละปีมีความแตกต่างกันมาก

นอกจากนี้ลักษณะภูมิอากาศของอำเภอปางมะผ่ายังมีสภาพคล้ายคลึงกับอากาศส่วนใหญ่ของจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยประกอบด้วย 3 ฤดูคือ

ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์จนถึงต้นเดือนพฤษภาคม มีอุณหภูมิอยู่ระหว่าง 26.1 – 28.6 องศาเซลเซียส เดือนเมษายนจะเป็นช่วงที่มีอุณหภูมิสูงสุด ความชื้นสัมพัทธ์ในฤดูร้อนอยู่ระหว่างร้อยละ 55.0-70.0

ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคมจนถึงเดือนตุลาคม มีอุณหภูมิอยู่ระหว่าง 26.1 – 27.1 องศาเซลเซียส มีปริมาณน้ำฝนระหว่าง 107.8 – 262.9 มิลลิเมตร ความชื้นสัมพัทธ์อยู่ระหว่างร้อยละ 80.0 – 85.0 เดือนที่มีปริมาณฝนตกเฉลี่ยสูงสุดคือเดือนสิงหาคม ส่วนเดือนที่มีปริมาณฝนตกเฉลี่ยต่ำสุดในฤดูฝนคือเดือนตุลาคม

ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายนจนถึงต้นเดือนกุมภาพันธ์ มีอุณหภูมิอยู่ระหว่าง 20.5 – 25.4 องศาเซลเซียส เดือนมกราคมจะเป็นช่วงที่มีอุณหภูมิต่ำเฉลี่ย 14.0 องศาเซลเซียส ความชื้นสัมพัทธ์อยู่ระหว่าง ร้อยละ 55.0-79.0

● ลักษณะธรณีวิทยา

โครงสร้างทางธรณีวิทยาของเขตอำเภอปางมะผ้าส่วนใหญ่ประกอบด้วยหินปูน (P2-1) จึงพบภูมิประเทศที่เป็นภูเขาหินปูน ห้วยมุดและถ้ำเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะถ้ำนั้นเป็นจุดส่งเสริมการท่องเที่ยวที่สำคัญอย่างหนึ่งของอำเภอปางมะผ้า มีการสำรวจโดยนักสำรวจถ้ำชาวต่างประเทศ พบว่าในบริเวณอำเภอปางมะผ้าและพื้นที่ข้างเคียงมีถ้ำอยู่ถึง 227 ถ้ำ และคาดว่าจะยังมีอีกจำนวนมากที่ยังไม่ได้รับการสำรวจ เพราะบางถ้ำมีการเข้าถึงลำบาก ต้องใช้เครื่องมือในการสำรวจเป็นพิเศษ

จากการศึกษาการกระจายตัวของถ้ำในอำเภอปางมะผ้าตามลักษณะทางธรณีวิทยา พบว่าแบ่งได้เป็น 4 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ **กลุ่มที่ 1** กลุ่มถ้ำบ้านแม่ละนา ครอบคลุมอาณาบริเวณเกือบ 300 ตารางกิโลเมตร มีถ้ำได้รับการสำรวจและอยู่ในรายชื่อถ้ำถึง 80 ถ้ำ **กลุ่มที่ 2** กลุ่มถ้ำบ้านปางคาม มีพื้นที่ประมาณ 20 กิโลเมตร พบถ้ำในกลุ่มนี้จำนวน 9 ถ้ำ **กลุ่มที่ 3** กลุ่มถ้ำบริเวณสองฝั่งลำน้ำของ มีจำนวนถ้ำประมาณ 37 ถ้ำ ซึ่งถ้ำใน 3 กลุ่มนี้เกิดจากตะกอนหินปูนในยุคเพอร์เมียน (Permian) และ**กลุ่มที่ 4** ถ้ำที่มีหินหลายชนิดผสมกัน ถ้ำที่ปรากฏอยู่ในเขตอำเภอปางมะผ้าและบริเวณใกล้เคียงมีลักษณะเด่น ในด้านคุณค่าและความงดงามแตกต่างกันออกไป บางถ้ำมีการตกตะกอนเกิดหินงอกหินย้อยขนาดใหญ่และวิจิตรพิสดาร และแม้แต่ถ้ำที่ไม่มีการสะสมตัวของหินงอกหินย้อย ซึ่งอาจเกิดจากการเปลี่ยนระดับของน้ำใต้ดิน แต่เมื่อเวลาผ่านไปถ้ำประเภทนี้กลับมีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์อารยธรรมของมนุษยชาติ โดยพบว่าเป็นที่พำนักอาศัยของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ดังปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีในถ้ำจำนวนถึงประมาณ 70 ถ้ำกระจายอยู่ทั่วไปในเขตอำเภอปางมะผ้า

นับตั้งแต่ปี 2529 – 2530 ที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนได้เปิดให้เป็น “ปีการท่องเที่ยวแม่ฮ่องสอน” อย่างเป็นทางการ ถ้ำในอำเภอปางมะผ้าที่มีอยู่เป็นจำนวนมากก็ได้รับการส่งเสริมประชาสัมพันธ์ในฐานะแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติที่สำคัญของอำเภอ แต่ที่ได้รับความนิยมและอยู่ในความสนใจของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศปัจจุบันมีจำนวนประมาณ 8 แห่ง โดยอยู่ใน **ตำบลปางมะผ้า** 4 แห่ง คือ ถ้ำแม่ละนา (บ้านแม่ละนา หมู่ที่ 1) ถ้ำปางคาม (บ้านปางคาม หมู่ที่ 2) ถ้ำน้ำบ่อผี (บ้านลูกข้าวหลาม หมู่ที่ 9) ถ้ำผาเผือก (บ้านผาเผือก หมู่ที่ 10) **ตำบลถ้ำลอด** 3 แห่ง คือ ถ้ำลอด (บ้านถ้ำลอด หมู่ที่ 1) ถ้ำผามอน (บ้านผามอน หมู่ที่ 4) ถ้ำเมืองแพม (บ้านเมืองแพม หมู่ที่ 5) และ**ตำบลนาปู่ป้อม** 1 แห่ง คือ ถ้ำศรีโสมณ (บ้านโง้งสาแล หมู่ที่ 7)

1.2.ทรัพยากรธรรมชาติดิน น้ำ ป่าและสัตว์ป่า

อำเภอปางมะผ้า มีภูมิประเทศประกอบด้วยพื้นที่ภูเขาเป็นส่วนใหญ่ จึงมีที่ดินที่เป็นพื้นราบน้อย มีสภาพป่าเป็นป่าดิบแล้งผสมป่าเบญจพรรณที่สมบูรณ์ เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่สำคัญที่ไหลลงสู่แม่น้ำปาย มีแหล่งน้ำและแหล่งอาหารของสัตว์ป่าอย่างอุดมสมบูรณ์ มีสัตว์ป่าสงวนและสัตว์ป่าคุ้มครองที่สำคัญหลายชนิดอาศัยอยู่ เช่น เลียงผา กวางผา เสือโคร่ง เสือไฟ ลิงลม หมีควาย และนกชนิดต่าง ๆ อย่างไรก็ตามในแง่รายละเอียดของทรัพยากรดิน น้ำ ป่าและสัตว์ป่าในเขตอำเภอปางมะผ้านั้น แม้จะมีการศึกษารวบรวมไว้พอสมควรแต่ก็มีความแตกต่างในรายละเอียดอยู่บ้าง อันเนื่องมาจากวัตถุประสงค์และขอบเขตของการศึกษาที่แตกต่างกัน รวมทั้งบางครั้งจำเป็นต้องอ้างอิงฐานข้อมูลระดับจังหวัดเพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้น² ดังนี้

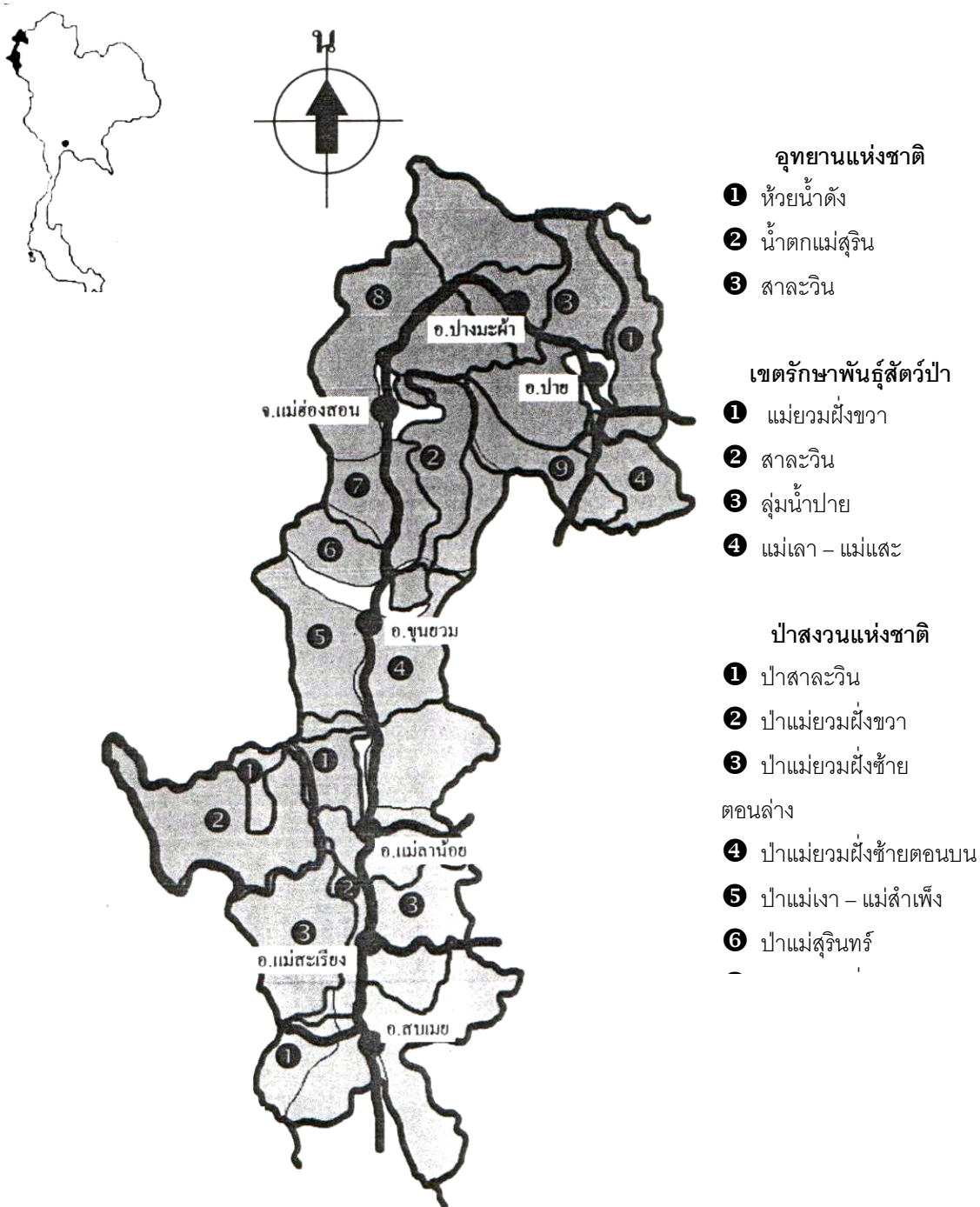
ดิน เนื่องจากสภาพลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขา สูงชันสลับซับซ้อน วัสดุต้นกำเนิดของดินส่วนใหญ่จึงเกิดจากการผุพังสลายตัวของหินชนิดต่าง ๆ ที่อยู่ในบริเวณที่พบ ส่วนวัสดุต้นกำเนิดดินที่เป็นพวกตะกอนลำน้ำ (Alluvian) มีเพียงส่วนน้อย พบตามบริเวณหุบเขาและสองฟากฝั่งของลำน้ำสายต่าง ๆ แต่เนื่องจากลำน้ำมีอายุค่อนข้างน้อยและมีปริมาณน้ำไหลแรงในช่วงฤดูฝน ทำให้ลำน้ำมีการเปลี่ยนทางเดินกลับไปกลับมาอยู่เสมอ ดินเหล่านี้จึงเป็นดินใหม่มีอายุน้อย และเป็นหน่วยผสมของดินตะกอนชนิดต่างๆ (Alluvian Complex) จึงเป็นดินที่มีความอุดมสมบูรณ์อยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างดี อย่างไรก็ตามดินที่ครอบคลุมพื้นที่เกือบทั้งหมดของอำเภอปางมะผ้าคือดินชุดจันทิก และมีดินอีก 3 ประเภทปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนผสมในตอนกลางค่อนข้างมาทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเขตอำเภอปางมะผ้า คือพื้นดินที่มีหินปูนโผล่ ดินชุดปากช่องประเภทลอนชัน และหน่วยสัมพันธ์ของดินเนินตะกอนรูปพัดปะปน/พื้นดินที่มีหินแกรนิตโผล่ ทั้งนี้ดินชุดจันทิกจะพบในบริเวณที่เป็นลอนคลื่นเชิงเขาและเนินเขา มีความลาดเอียงแตกต่างกันมากแต่ส่วนใหญ่จะลาดเอียงไม่เกินร้อยละ 20 และเกิดจากการผุพังสลายตัวของหินต้นกำเนิดหลายชนิด เช่น หินแกรนิต หินทราย หินควอทไซต์ หินดินดานและหินปูน เป็น

² เอกสารหลักที่ใช้ในการเรียบเรียงข้อมูลส่วนนี้มี 4 ฉบับ คือ รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาและอนุรักษ์ถ้ำ กิ่งอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน (2538), รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการประยุกต์ใช้ข้อมูลจากการสำรวจระยะไกล และระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ เพื่อสำรวจตรวจสอบความเปลี่ยนแปลงของการใช้ประโยชน์ที่ดิน ป่าไม้ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าลุ่มน้ำปาย (2541), ฐานข้อมูลสิ่งแวดล้อมเชิงพื้นที่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน. (2542) และบรรยายสรุป อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน (2542) การอ้างอิงโดยละเอียดโปรดดูเพิ่มเติมในบรรณานุกรม

ต้น สำหรับดินที่มีพื้นที่หินโผล่จะพบในบริเวณพื้นที่ซึ่งเป็นภูเขาสูงชันสลับซับซ้อน เป็นดินในหน่วย Slope Complex ซึ่งประกอบไปด้วยดินหลายชนิด ซึ่งเกิดอยู่ตามบริเวณพื้นที่สูงชัน มีความลาดเอียงตั้งแต่ประมาณร้อยละ 35 รวมทั้งบริเวณไหล่หิน หน้าผาและบริเวณที่เป็นภูเขาสูงชัน ซึ่งโดยทั่วไปแล้วไม่เหมาะที่จะนำมาใช้ในการเกษตรกรรม

**แผนผังแสดงแนวเขตอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และป่าสงวนแห่งชาติ
จังหวัดแม่ฮ่องสอน**

สัญลักษณ์

- จังหวัด
- อำเภอ

ปัญหาสำคัญเกี่ยวกับทรัพยากรที่ดินของอำเภอปางมะผ้า พบว่านอกจากจะเป็นพื้นที่ที่มี
บริเวณสูงชันและมีความลาดเอียงสูง ที่ดินที่เป็นพื้นราบมีน้อยและจำกัดแล้ว ยังมีปัญหาเรื่องเอกสารสิทธิ์
ในที่ดินที่ถูกต้องตามกฎหมาย เพราะพื้นที่ของอำเภอส่วนใหญ่หรือพื้นที่บริเวณลุ่มน้ำลำ-น้ำของ
นั้นจะอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เอกสารสิทธิ์ที่มีอยู่ในบางหมู่บ้านยังเป็น
เพียงส่วนน้อยจึงมีเพียงสิทธิครอบครอง (สค.) และสิทธิการทำประโยชน์ในที่ทำกิน (สปก.) เท่านั้น

● น้ำ

อำเภอปางมะผ้ามีแหล่งน้ำผิวดินกระจายอยู่เกือบทั่วไปยกเว้นตอนกลางของพื้นที่ และถูกจัด
อยู่ในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำซึ่งมีตั้งแต่ชั้นที่ 1 – 5 ซึ่งหมายถึงเป็นพื้นที่ซึ่งเป็นป่าต้นน้ำลำธาร (1A) ป่าต้นน้ำลำ
ธารที่ถูกทำลาย (1B), พื้นที่ที่สามารถทำประโยชน์ได้ แต่ต้องไม่มีผลกระทบต่อน้ำลำธาร, พื้นที่ซึ่ง
ประกอบกิจกรรมบางอย่างได้รวมทั้งการเกษตรบางชนิด, พื้นที่ซึ่งสามารถปลูกพืชไร่ได้ และพื้นที่ซึ่ง
สามารถประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ได้รวมทั้งกิจกรรม สำหรับแหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญมีดังนี้คือ

1) **น้ำของ** มีต้นน้ำอยู่บริเวณเทือกเขาชายแดนไทย-พม่า มีทิศทางการไหลจากทิศเหนือลงไป
ทางใต้ ใช้เป็นเส้นแบ่งเขตการปกครองของอำเภอปางมะผ้ากับอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน และไหลลงสู่แม่น้ำ
ปายทางทิศใต้ ในพื้นที่น้ำของมีลุ่มน้ำย่อย คือห้วยปางอุง ห้วยขาน ห้วยเมือง ห้วยนาอุก ห้วยคามและ
ห้วยโป่งสามปี

2) **ห้วยโป่งสามปี** เป็นลุ่มน้ำย่อยของน้ำของ มีต้นน้ำอยู่บริเวณชายแดนไทยพม่าบริเวณบ้าน
ปางคาม ห้วยโป่งสามปีมีทิศทางการไหลจากทิศเหนือลงไปทางทิศใต้ และไหลไปรวมกับน้ำของทางทิศ
เหนือก่อนถึงบ้านไม้ฆางหนามประมาณ 1.5 กิโลเมตร เป็นลุ่มน้ำที่ไหลผ่านบริเวณลักษณะภูมิประเทศที่
เป็นที่ราบสูงหินปูน บริเวณนี้จึงมีถ้ำปรากฏอยู่มากทั้งสองฝั่งของลำน้ำ ลำห้วยย่อยของห้วยโป่งสามปี
ได้แก่ ห้วยเสี้ยว ห้วยเรือ ห้วยน้ำปูง

3) **น้ำแม่ละนา** เป็นลุ่มน้ำย่อยของห้วยโป่งสามปีก มีต้นน้ำอยู่ที่บริเวณบ้านห้วยปางตองซึ่งอยู่ชายแดนไทย-พม่า เป็นลุ่มน้ำที่อยู่บริเวณตอนกลางของอำเภอปางมะผ้า มีทิศทางการไหลจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือไปสู่ทิศตะวันตกเฉียงใต้ เป็นต้นกำเนิดของ**ถ้ำแม่ละนาที่มีความยาวที่สุดในประเทศไทยคือมีระยะทาง 12 กิโลเมตร** ไหลลอดผ่านที่ราบสูงหินปูน ดอยถ้ำมะแกง และไหลลงไปรวมกับห้วยโป่งสามปีกบริเวณใกล้ถนนสายอำเภอปางมะผ้า-แม่ฮ่องสอน บริเวณทางแยกเข้าบ้านลูกข้าวหลาม

4) **น้ำลำปางเป็นลุ่มน้ำใหญ่ที่สุดในพื้นที่อำเภอปางมะผ้า ครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ 60 ของพื้นที่ทั้งหมด** มีต้นกำเนิดอยู่บริเวณชายแดนไทย-พม่าทางตอนเหนือและเขตติดต่อระหว่างเขตอำเภอปางกับอำเภอปางมะผ้า มีทิศทางการไหลจากทิศตะวันออกไปสู่ทิศตะวันตก มีลุ่มน้ำย่อยที่สำคัญคือ ลุ่มน้ำแม่หมู ห้วยน้ำลำปาง ห้วยไฮ น้ำแม่อุ้มอง น้ำแม่รางน้อย ห้วยแม่แพมแงงขาว ห้วยกีดอัน ห้วยน้ำดำ **น้ำลำปางเป็นสายน้ำที่ทำให้กำเนิดถ้ำน้ำลำปาง หรือ"ถ้ำลอด"ที่มีปากถ้ำใหญ่ที่สุด**

5) **ลุ่มน้ำปาย** ไหลผ่านทางตอนใต้ของอำเภอปางมะผ้า เป็นทางน้ำสายหลักที่ลุ่มน้ำต่าง ๆ ในเขตอำเภอปางมะผ้าไหลมารวมกันและไหลลงสู่แม่น้ำสาละวินในที่สุด

นอกจากนี้ยังมีลำน้ำสายสั้น ๆ อีกหลายสาย เช่น น้ำห้วยแห้ง น้ำปางไม้แดง รวมทั้งมีน้ำไหลมุดลงดิน เนื่องจากในบริเวณตอนกลางของอำเภอปางมะผ้าคือในพื้นที่บ้านไร่เขตตำบลสบป่อง ไปจนถึงบริเวณกีดสามสิบ มีลักษณะโครงสร้างทางธรณีเป็นหินปูนที่มีรอยแตก จึงทำให้น้ำรางที่ไหลมาจากทางทิศเหนือผ่านถ้ำลอด ห้วยแม่อุ้มองหลวงที่ไหลมาจากทิศตะวันออก ห้วยน้ำรางที่ไหลมาจากทิศใต้ และน้ำรางหลวงที่ไหลมาจากทิศตะวันตก ไหลซึมลงใต้ดินไปรวมกันเป็นลำธารน้ำขนาดใหญ่และไหลลงไปรวมกับลุ่มน้ำในบริเวณใกล้เคียง เช่น น้ำลำปาง น้ำของและน้ำปาย

• ป่าและสัตว์ป่า

จากสภาพภูมิประเทศที่เป็นภูเขาสูงสลับซับซ้อนทำให้พบป่าไม้หลายหลากพันธุ์ โดยมีทั้งป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง ป่าดิบแล้ง ป่าดิบชื้น ป่าสนเขาและป่าเขาหินปูน **ส่วนใหญ่จะเป็นป่าเบญจพรรณ** ป่าดิบแล้งจะพบกระจายอยู่ใกล้แม่น้ำลำห้วยสายต่าง ๆ เช่นแม่น้ำของ น้ำของน้อย ห้วยโป่งกลางปาย ห้วยแม่ย่าน ห้วยแพม เป็นต้น และมีไม้ยางเป็นพันธุ์ไม้เด่น ป่าดิบเขากระจายอยู่บริเวณเทือกเขาที่เป็นรอยต่อระหว่างอำเภอปางกับอำเภอปางมะผ้า ภูเขาสูงทางตอนใต้ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าลุ่มน้ำปาย และบางส่วนของเทือกเขาหินปูนตอนกลางของพื้นที่ **พันธุ์ไม้ที่เด่นชัดคือไม้ก่อชนิดต่าง ๆ** ในระดับ

ความสูง 1,000 เมตรขึ้นไปในเขตภูเขาหินปูนจะพบป่าเขาหินปูน ซึ่งโดยปกติมีลักษณะพันธุ์ไม้แตกต่างไปจากป่าดิบเขาโดยทั่วไป ดังนี้) **ป่าเบญจพรรณหรือป่าโปร่งผสม (Mixed deciduous Forest)** เป็นสังคมป่าที่ขึ้นปกคลุมพื้นที่ส่วนใหญ่ของอำเภอปางมะผ้า พบตั้งแต่ที่ราบเชิงเขาหรือบริเวณที่มีระดับต่ำกว่าป่าเต็งรังลงมา มักครอบคลุมพื้นที่มีหน้าดินลึก มีหินและกรวดน้อย ป่าชนิดนี้ปกติจะมีเรือนยอด 3 ชั้น ความสูงของไม้ชั้นเรือนยอดประมาณ 30-35 เมตร ป่าเบญจพรรณหรือป่าโปร่งผสม แบ่งได้เป็น 2 สังคมย่อย คือป่าโปร่งผสมที่มีไม้สักกับที่ไม้สักขึ้น ที่มีไม้สักขึ้นอยู่มากจะพบในพื้นที่ที่มีระดับต่ำกว่า มีความชุ่มชื้นและดิน มีการระบายน้ำดีกว่า โดยเฉพาะบริเวณเชิงเขาหรือที่ใกล้ห้วย ดังนี้

1) **ป่าเบญจพรรณหรือป่าโปร่งผสมก็เช่นเดียวกับป่าเต็งรัง ที่ดำรงอยู่ได้เพราะมีไฟป่าไหม้ทุกปี** ทำให้พรรณไม้ต่าง ๆ มีโอกาสเบียดแทรกไม้ใหญ่เพื่อเติบโตได้ พรรณไม้ที่พบมากในป่านี้ได้แก่ ไม้สัก แดง ประดู่ รกฟ้า สมอไทย ตะเคียน ตีนนก มะกอกเกลื้อน ตั้ว ยอป่า และก้อชนิดต่าง ๆ ป่าชนิดนี้ยังมีไม้ไผ่ขึ้นผสมอยู่หลายชนิด รวมทั้งมีกล้วยไม้สกุลหวาย ช้าง กุหลาบและเข็ม อีกทั้งมีพรรณไม้เกาะยึดหลายชนิดเสริมให้ป่าชนิดนี้มีความน่าสนใจขึ้นไปอีก นอกจากนี้บางบริเวณพื้นที่ที่มีความชื้นสูง เช่น บริเวณดินล่ำห้วยหรือตามร่องห้วยจะมีต้นไม้ขึ้นหนาแน่นเป็นพิเศษ อาจมีสภาพป่าคล้ายกับป่าดงดิบ มีเรือนยอดแน่นทึบ พบว่าบางบริเวณลักษณะชั้นเรือนยอดของป่ามีเรือนยอดปกคลุมถึง 4 ชั้น ตัวอย่างเช่น ไม้ที่มีเรือนยอดชั้นบนสุดมีความสูงตั้งแต่ 30 เมตรขึ้นไป และเรือนยอดอยู่ไม่ชิดกัน เช่น ไม้ตะเคียน ปออีเก้ง หว้า เป็นต้น

2) **ป่าเต็งรัง (Dry dipterocarp Forest)** สังคมป่าเต็งรังที่พบจัดเป็นสังคมป่าเต็งรังผสมไม้สนเขา (*Dipterocarpus pinetum-merkusii*) สนที่พบมักเป็นสนสองใบ ป่าชนิดนี้จะครอบคลุมพื้นที่ระดับต่ำกว่า 800 เมตรลงมา พบในบริเวณที่เป็นสันเขาที่มีหน้าดินน้อย หินโผล่ ป่าเต็งรังที่สมบูรณ์จะมีเรือนยอด 3 ชั้น ความสูงของไม้เรือนยอดประมาณ 20-25 เมตร ส่วนบริเวณที่ดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำจะมีเรือนยอดเพียง 2 ชั้น และไม้ชั้นเรือนยอดจะมีความสูงไม่เกิน 15 เมตร **ไฟป่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สังคมพืชชนิดนี้ดำรงอยู่ได้** พรรณไม้ที่สำคัญที่พบในป่าชนิดนี้ ได้แก่ เหียง พลวง เต็ง รัง พะยอม แข็งกวาง และมีไม้ก้อหลายชนิดผสมอยู่ด้วย เช่น ก้อพะยะ ก้อด่าง ก้อตาหมู เป็นต้น

3) **ป่าดิบแล้ง (Dry evergreen Forest)** สังคมป่าชนิดนี้มีลักษณะโครงสร้างเช่นเดียวกับป่าดงดิบชื้น แต่จะอยู่สูงกว่า คืออยู่ในระดับ 1,000 เมตรขึ้นไป สภาพของป่าจึงผันแปรไปตามอิทธิพลของลมบริเวณยอดเขาที่ได้รับลมจะเป็นไม้แคระแกรนและมีเรือนยอดเพียง 2 ชั้นเท่านั้น **พรรณไม้ที่สำคัญใน**

สังคมป่าดิบแล้ง ได้แก่ ไม้วงศ์ก่อ (Fagaceae) ซึ่งมีอยู่หลายชนิด เช่น ก่อแป้น ก่อเดือย ก่อแดง ก่อดำ ก่อหนู ก่อต่าง ก่อแหลม เป็นต้น นอกจากนี้ก็มีไม้อื่น ๆ ที่สำคัญ เช่น ไม้ทะโล้ ชุนไม้ กายาน อบเชย กำลังเสือโคร่ง ไก่แดง สลีนก แข็งกวาง เหมือด พิกุลป่า

และมะขามป้อม สำหรับไม้พื้นล่างขนาดเล็กที่ปรากฏให้เห็น ได้แก่ กุหลาบป่า อ้าหลวง เข็มขาว เข็มแดง รองเท้านารี และม้ากระทืบโรง เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบพวกมอสและเฟิร์นตามพื้นป่า และบนต้นไม้ก็มักจะมีฝอยลมเกาะติดอยู่ ในป่าดิบแล้งมักพบไม้พื้นล่างไม่รบกวนนัก ส่วนมากเป็นกล้าของไม้ใหญ่ และยังพบไม้พื้นล่างชนิดอื่น ๆ อีก เช่น พลอง (*Rhodamnia dumetorum* Merr & Perry) และไม้บริเวณริมลำธารที่มีน้ำไหล จะพบพรรณไม้ที่เป็นพวกข่า (*Alpinia* spp.) และพวกไม้ตระกูลปาล์ม (*Arecaceae*) ขึ้นปะปนอยู่

4) ป่าดิบชื้น (Evergreen Forest) เป็นป่าที่ขึ้นอยู่ในที่ค่อนข้างสูง ตั้งแต่ระดับความสูง 600 เมตรจากระดับน้ำทะเลขึ้นไป ส่วนมากจะอยู่ตามบริเวณลำห้วยที่มีความชุ่มชื้นมาก ลักษณะโครงสร้างทั่วไปจะมีชั้นเรือนยอด 3 ชั้น ความสูงของชั้น ความสูงของไม้ชั้นเรือนยอดมากกว่า 35 เมตร เรือนยอดปกคลุมมากกว่า 80 เปอร์เซ็นต์ บริเวณพื้นที่ป่าปกคลุมด้วยอินทรีย์วัตถุซึ่งเป็นซากของเศษใบไม้กิ่งไม้เป็นจำนวนมาก ส่วนใหญ่เป็นไม้วงศ์ก่อผสมอยู่เป็นจำนวนมาก นอกจากนั้นก็มีไม้ในสกุล *Podocarpus* ผสมอยู่ด้วย ไม้ที่มีขนาดใหญ่ในป่านี้ ได้แก่ ยางปาย จำปีป่า มณฑาดอย สารภีดอย ทะโล้และมะหวด เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีไม้ที่สำคัญและหายาก เช่น ไม้หอม กายาน อบเชย พญาไม้ สำหรับไม้กึ่งที่พบในสังคมนี้ส่วนใหญ่จะเป็นกอน้ำ ก่อแป้น ก่อตลับ ก่อหม่น ก่อเดือย ก่อต่าง ส่วนพืชที่ชอบน้ำมักขึ้นอยู่ตามริมห้วย ได้แก่ ตองลาด ปอเต่า เตียนน้ำและกล้วยป่า พืชเกาะยึดที่สำคัญได้แก่ข้าหลวงหลังลาย ชายผ้าสีดา พื้นป่าจะพบพวกกุฎและเฟิร์นที่ขึ้นอยู่ค่อนข้างหนาแน่น รวมทั้งมีพวกเห็ดต่าง ๆ ขึ้นอยู่ตามซากไม้ที่กำลังผุพัง เช่น เห็ดหูหนู เป็นต้น

5) ป่าสนเขา (Pine Forest) มีกระจัดกระจายอยู่เป็นหย่อมเล็ก ๆ ตามบริเวณที่สูง โดยเฉพาะตามสันเขา มีสนสองใบและสามใบ แต่ส่วนมากจะเป็นสนสามใบ ปกติจะมีไม้กึ่งขึ้นผสมอยู่

6) ป่าเขาหินปูน เป็นป่าที่ขึ้นอยู่เฉพาะตามภูเขาที่เป็นเขาหินปูนเท่านั้น สภาพป่าเป็นป่าแคระแกร็น ไม้ที่ขึ้นอยู่มีขนาดเล็กเนื่องจากมีชั้นหน้าดินน้อยมาก จากการสำรวจชนิดพรรณไม้ที่เข้าถึง พบว่าชนิดไม้คล้ายกับในป่าดงดิบชื้น เนื่องจากบริเวณที่เข้าถึงนั้นเป็นเนินเขาเตี้ย ๆ ไม่สูงชัน มีชั้นหน้าดินค่อนข้างหนาอยู่ติดกับป่าดิบชื้น ชนิดไม้ที่พบ เช่น ข่อยหนาม เสี้ยว สังหยู ตะเคียนหิน เป็นต้น

ทรัพยากรสัตว์ป่า พบว่ามีสัตว์ป่าชนิดต่าง ๆ มากมายหลายประเภทของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ที่มีมากได้แก่ หมูป่า เก้ง ลิง ค่าง ชะนี และสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมหายาก ได้แก่ หมี เลียงผา กวางผา กวาง เสือโคร่ง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีสัตว์ฟันแทะ สัตว์เลื้อยคลานและสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบกชนิดต่าง ๆ สัตว์ ป่าประเภทนก ได้แก่ ไก่ป่า ไก่ฟ้า นกเงือก และนกชนิดต่าง ๆ มากมาย และมีสัตว์ที่หายากประเภทนี้คือ **นกยูง** บริเวณลำห้วยมีสัตว์น้ำจำพวกปลาหลายชนิด กุ้งและปูชนิดหายาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณ ทางน้ำที่ไหลผ่านถ้ำจะพบปลาขนาดเล็กชนิดหายาก เป็น“ปลาที่ไม่มีตา” พื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ของ สัตว์ป่าจะพบบริเวณรอยต่อระหว่างป่าเบญจพรรณกับป่าดิบเขา นอกจากนี้ยังพบว่าปริมาณของแมลง มากและหลากหลาย แสดงให้เห็นถึง**สภาพระบบนิเวศของเขตที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ**

1.3.ประวัติศาสตร์ปางมะผ้า : จากอดีตสู่ปัจจุบัน

ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ดินแดนบริเวณอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน นับเป็นแหล่งอารย ธรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่แห่งหนึ่งของประเทศไทย จากหลักฐานการค้นคว้าตามแหล่ง โบราณคดีที่“ถ้ำผี”ได้พบเครื่องมือหินในยุคหินกลาง³ หรือที่เรียกว่าเครื่องมือหินแบบยุคฮัวบีเนียน (12,000 – 6,000 ปีก่อนคริสตกาล) ทั้งที่เป็นหินกระเทาะ ขวานหินมีรอยฝนที่ขอบ เศษภาชนะดินเผาประเภทต่าง ๆ รวมทั้งหลักฐานพืชพันธุ์ซึ่งมนุษย์ที่อาศัยอยู่นำมาใช้เป็นอาหาร แต่ไม่อาจสรุปได้ว่ามนุษย์เหล่านั้นเหล่านั้น เริ่มเพาะปลูกพืชในถ้ำหรือเพียงแต่เก็บพืชพันธุ์จากป่าไว้เท่านั้น เมล็ดพืชที่พบมีหลายชนิดทั้งที่เป็นอาหาร เช่นน้ำเต้า แตง ถั่ว บวบ ใช้เคี้ยวเช่นหมาก พลุ และใช้ปรุงอาหาร เช่น พริกไทย⁴ นอกจากนั้นโครงการ สำรวจทางโบราณคดีภาคเหนือ ยังได้สำรวจพบหลักฐานทางโบราณคดีอีกเป็นจำนวนมาก อาทิเช่น เครื่องมือหินกระเทาะ กระดูกของมนุษย์ หม้อดินลายเชือก ต้นไม้ที่ถูกขุดในลักษณะคล้ายเรือที่นัก โบราณคดีสันนิษฐานว่าอาจเป็น”โถง”หรือ”เรือ” เครื่องใช้ที่เป็นเหล็กสัมฤทธิ์ ไม้แกะสลัก เครื่องประดับ กำไล ลูกปัด ถ้วยขามที่แกะด้วยไม้และเคลือบด้วยเศษเมล็ดพืช ฯลฯ และยังปรากฏร่องรอยการอยู่อาศัย

³ เป็นยุคที่มนุษย์อาศัยอยู่ตามเพิงผาและถ้ำถาวรมากขึ้น และเลี้ยงชีพด้วยการล่าและดักสัตว์ป่า ตกปลา จับสัตว์น้ำ เช่น หอย ปู เต่า และเก็บพืชพันธุ์ป่าเป็นอาหาร (พิริยะ ไกรฤกษ์ 2533 : 66-69)

⁴ พิริยะ ไกรฤกษ์. 2533. **ประวัติศาสตร์ศิลปะและโบราณคดีในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด. หน้า 69.

ของมนุษย์ในถ้ำต่าง ๆ ในพื้นที่อำเภอปางมะผ้ากว่า 70 ถ้ำ⁵ จากหลักฐานต่าง ๆ ดังกล่าวพื้นที่บริเวณนี้จึงอาจจะเป็นที่ตั้งชุมชนที่มีขนาดใหญ่ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์โดยสืบเนื่องตั้งแต่ยุคหินกลางมาจนถึงยุคสัมฤทธิ์

ยุคสร้างบ้านแปงเมือง เมื่อเข้าสู่ยุคประวัติศาสตร์ การศึกษาจากเอกสารสำคัญของภาคเหนือคือพงศาวดารโยนก ได้กล่าวให้เห็นแต่เพียงว่าในดินแดนที่เรียกว่าจังหวัดแม่ฮ่องสอนปัจจุบันมีชุมชนสำคัญอยู่ 2 ชุมชน อยู่ทางตอนเหนือและตอนใต้ โดยทางตอนเหนือคือเมืองปาย (ปัจจุบันคืออำเภอปาย) หรือเดิมเรียกว่า“บ้านดอน” เพราะตั้งอยู่บนที่ดอนมีป่าไม้ไผ่ล้อมรอบ มีแม่น้ำใหญ่ 2 สายไหลผ่านทางทิศเหนือและทิศตะวันตก คือแม่น้ำปายและแม่น้ำเมือง รอบบ้านดอนเป็นที่ราบกว้างใหญ่เหมาะสำหรับตั้งทัพและปลูกข้าวเป็นเสบียงเลี้ยงกองทัพและผู้คนได้เป็นจำนวนมาก บ้านดอนจึงเป็นเมืองเก่าแก่มาช้านานตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19 ประมาณปีพ.ศ.1860 ครั้งนั้นชาวพม่าชื่อ“พะกาซอ”ได้มาตั้งทัพเพื่อหาโอกาสเข้าโจมตีเชียงใหม่ และพัฒนาบ้านเมืองจนเป็นปึกแผ่นมั่นคง จนถึงพ.ศ. 2054 พระเจ้าติโลกราชแห่งอาณาจักรล้านนา จึงได้ให้แม่ทัพชื่อ“ศรีใจยา” ยกทัพมาตีบ้านดอนได้สำเร็จ และได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้ปกครองบ้านดอนในเวลาต่อมา ส่วนทางตอนใต้มี“เมืองยวมใต้” (ปัจจุบันคืออำเภอแม่สะเรียง) ซึ่งมีหลักฐานแสดงให้เห็นว่าได้ตั้งบ้านเมืองมานานไม่น้อยกว่า 500 ปีเศษมาแล้ว และในราวปีพ.ศ. 1900 มีฐานะเป็นเมืองหน้าด่านของเชียงใหม่ ไว้คอยตั้งรับการรุกรานจากกองทัพพม่า

ยุครัตนโกสินทร์ ประมาณพุทธศตวรรษที่ 24 หรือเกือบ 500 ปีต่อมาเมืองแม่ฮ่องสอนจึงได้เริ่มตั้งเป็นหมู่บ้านโดยประมาณปีพ.ศ. 2374 ตรงกับสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระเจ้ามโหตรประเทศราชาธิบดี (พระยาเชียงใหม่มหาวงศ์) ได้ทราบข่าวทางตะวันตกของเชียงใหม่เป็นป่าทึบมีช้างป่าชุกชุม จึงได้ให้“เจ้าแก้วเมืองมา”ออกมาจับช้างป่าเพื่อนำไปไว้ใช้งาน ซึ่งเจ้าแก้วเมืองมาได้เดินทางมาทางเมืองปายโดยเลียบตามฝั่งแม่น้ำปายลงมาทางใต้ และได้รวบรวมชาวไทยใหญ่ที่ตั้งบ้านเรือนอยู่กระจัดกระจายในพื้นที่ให้ตั้งเป็นหมู่บ้านขึ้น 2 แห่ง คือที่บ้านปางหมูและบ้าน

⁵ บริษัท จีออกราฟิค ดีไซน์ จำกัด. 2538. รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาและอนุรักษ์ถ้ำ กิ่งอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. เสนอต่อสำนักงานจังหวัดแม่ฮ่องสอน. หน้า 3-2.

แม่ฮ่องสอน และแต่งตั้งชาวไทยใหญ่เป็นหัวหน้าปกครองหมู่บ้าน⁶ ทั้งนี้ตามประวัติเมืองแม่ฮ่องสอนและหลักฐานทางโบราณคดีสันนิษฐานว่าเมืองแม่ฮ่องสอนโบราณเคยมีชนเผ่า"ลัวะหรือละว้า"อาศัยอยู่ก่อนแล้ว แล้วถูกใช้ป่าหรือเกิดการรบกันมีการตาย พวกที่เหลือจึงอพยพไปอยู่ที่ปลอดภัยกว่า หลังจากนั้นเมืองแม่ฮ่องสอนก็เป็นชุมชนบ้านป่าที่มีแต่ชาวไทยใหญ่อพยพเข้ามาหากินทำไร่ทำสวนเป็นบางฤดูกาล และเป็นทางผ่านของกองทัพพม่าที่เดินทัพไปตีหัวเมืองฝ่ายเหนือในสมัยกรุงศรีอยุธยาหรือธนบุรีเท่านั้น⁷

จนถึงพ.ศ.2443 ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ มีการจัดระบบการปกครองใหม่ โดยรวมเมืองแม่ฮ่องสอน เมืองขุนยวม เมืองปายและเมืองยวม เป็นหน่วยเดียวกันเรียกว่า "บริเวณเชียงใหม่ตะวันตก" ตั้งที่ว่าการแขวง (เทียบเท่าเมือง) ที่เมืองขุนยวม มี "นายโหมด" เป็นนายแขวง แต่อำนาจในการแต่งตั้งเจ้าเมืองยังเป็นของทางเชียงใหม่อีก⁸ พ.ศ.2446 ย้ายที่ว่าการแขวงจากเมืองขุนยวมไปตั้งที่เมืองยวม แล้วเปลี่ยนชื่อเป็น "บริเวณพายัพเหนือ" ขึ้นตรงต่อข้าหลวงมณฑลพายัพ พ.ศ. 2453 ย้ายที่ว่าการแขวงจากเมืองขุนยวมไปตั้งที่เมืองแม่ฮ่องสอน และในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้ยกฐานะเป็นจังหวัดแม่ฮ่องสอน และโปรดเกล้าให้ **พระศรีสุรราช (เปื้อง)** เป็น **ผู้ว่าราชการจังหวัดแม่ฮ่องสอนคนแรก** พ.ศ.2475 หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง มีการจัดการปกครองใหม่ ยกเลิกมณฑลและให้แบ่งเขตปกครองเป็นจังหวัด อำเภอ ตำบล จังหวัดแม่ฮ่องสอนจึงมีสถานะเป็นจังหวัดประกอบด้วย 4 อำเภอ คืออำเภอเมือง ปาย ขุนยวม แม่สะเรียง และขึ้นตรงต่อกระทรวงมหาดไทยตั้งแต่นั้นมา ประมาณปี พ.ศ.2477 ได้มีการแต่งตั้งให้ **"สิบเอกปัญญา"** (ไม่ทราบนามสกุล) เป็น **ผู้ใหญ่นางปางมะ**

⁶ ในปี 2399 ตรงกับสมัยพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ มีชาวไทยใหญ่มากอพยพข้ามฝั่งแม่น้ำสาละวินเข้ามาอยู่ตามหมู่บ้านต่างๆ เช่นบ้านโป่งหมู บ้านแม่ฮ่องสอน บ้านขุนยวมและเมืองปาย เพื่อหนีการสู้รบระหว่างเจ้าฟ้าชาวไทยใหญ่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำคง (สาละวิน) ส่วน "ชานกะเล" นั้นได้รับแต่งตั้งจากพระเจ้าอินทวิชานนท์ในปีพ.ศ.2417 ให้เป็น **พญาสิงหนาทราชา เจ้าเมืองแม่ฮ่องสอนคนแรก** และยกฐานะเมืองแม่ฮ่องสอนขึ้นเป็นเมืองหน้าด่าน มีเมืองขุนยวมและเมืองปายเป็นเขตแดน เมืองยวมได้เป็นเมืองรอง

⁷ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ . ม.ป.ป. **ย้อนรอยอดีตเมืองแม่ฮ่องสอน**. เชียงใหม่. หน้า 1-2.

⁸ เจ้าเมืองแม่ฮ่องสอนคนสุดท้ายคือ "ขุนหลูซิง" หรือ "พญาพิศาลฮ่องสอนบุรี" ครองเมืองแม่ฮ่องสอนระหว่างปีพ.ศ.2448-2484 หลังจากนั้นไม่มีการแต่งตั้งเจ้าเมืองอีก ด้วยเหตุผลว่ามีการจัดระบบการปกครองใหม่ อำนาจของเชียงใหม่ในการปกครองดินแดนแถบนี้จึงยุติลงอย่างเด็ดขาด พญาพิศาลฮ่องสอนบุรีเป็นชาวไทยใหญ่คนที่ 4 ที่ปกครองเมืองแม่ฮ่องสอนสืบทอดมาตั้งแต่พญาสิงหนาทราชา เจ้าแม่ปางเมี่ยง พญาพิทักษ์สยามเขต

ผ้า และเป็นกำนันคนแรกของตำบลปางมะผ้า ขึ้นกับอำเภอเมือง ซึ่งในเวลานั้นในเขตพื้นที่ ตำบลปางมะผ้า(อำเภอปางมะผ้าปัจจุบัน) ประชากรส่วนใหญ่จะเป็นชาวไทยใหญ่ และมีเพียงไม่กี่หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านแม่ละนา บ้านไม้รัน บ้านปางคาม บ้านไม้ฮ้าง

ในสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง (พ.ศ.2484-2488) ทหารญี่ปุ่นได้เดินทัพผ่านประเทศสหภาพพม่า เข้ามาในเขตจังหวัดแม่ฮ่องสอนตรงช่องทางบ้านห้วยต้นนุ่น อำเภอขุนยวม และในพ.ศ.2487 ได้ทยอยเข้ามาตั้งค่ายอยู่ในเขตอำเภอขุนยวมเป็นจำนวนมาก ทหารญี่ปุ่นได้สร้างเส้นทางระหว่างเชียงใหม่-แม่ฮ่องสอน 2 เส้นทาง โดยจ้างแรงงานคนพื้นเมือง ชาวไทยใหญ่และชาวเขาเผ่าต่าง ๆ โดยเส้นทางหนึ่งเริ่มจากค่ายที่ขุนยวมมาอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน และอีกส่วนหนึ่งเริ่มมาจากเชียงใหม่ผ่านอำเภอปายและพื้นที่ของอำเภอปางมะผ้า (ปัจจุบัน) เพื่อเข้าสู่แม่ฮ่องสอน โดยกองทัพญี่ปุ่นมีจุดประสงค์ที่จะใช้เป็นเส้นทางลำเลียงเสบียง อาวุธและกำลังพลเข้าโอบล้อมกองทัพอังกฤษในพม่าและอินเดีย แต่ในที่สุดก็แพ้สงครามไปก่อน

ภายหลังจากนั้นเหล่าข้าราชการ พ่อค้าและประชาชน ก็ได้ใช้เส้นทางดังกล่าวในการสัญจรไปมาเป็นประจำ โดยมีจุดพักค้างแรมที่"บ้านสบป่อง"ซึ่งเป็นบริเวณที่น้ำแม่ฮ่อมลงไหลมาบรรจบกับลำน้ำลำปาง ช่วงปีพ.ศ.2491 ทางราชการจึงได้จัดตั้งสถานีตำรวจภูธรตำบล เพื่อรักษาความปลอดภัยแก่ผู้เดินทางผ่านไปมา ณ บริเวณที่เรียกว่า "ปางมะผ้า"⁹ ซึ่งในรัศมี 20 กิโลเมตรรอบบ้านสบป่องหรือปางมะผ้าเป็นภูเขาสลับซับซ้อน มีชาวไทยใหญ่ และชาวมูเซอซึ่งเริ่มอพยพเข้ามาในช่วงปี 2490-2510 ตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นหย่อม ๆ และแทบจะตัดขาดจากโลกภายนอกโดยสิ้นเชิง จนถึงปีพ.ศ. 2520 ทางราชการได้ปรับปรุงให้ดีขึ้น¹⁰ บรรดาชาวพื้นราบ ชาวเขาจากต่างอำเภอ/จังหวัด และผู้หลบหนีเข้าเมืองจากประเทศพม่า ได้อพยพ

⁹ "ปางมะผ้า" เป็นคำภาษาไทยใหญ่ มาจากคำว่า "ปาง" หมายถึงบริเวณอันเหมาะสมที่ใช้พักชั่วคราว "มะผ้า" มาจากคำว่า "หมากผ้า" หมายถึงมะนาว ปางมะผ้าจึงมีความหมายรวมกันได้ว่าบริเวณอันเหมาะสมที่ใช้พักชั่วคราวซึ่งสามารถหามะนาวมาปรุงอาหารได้. (พิมุข ชาญธนะวัฒน์. 2543: 1)

¹⁰ แม้แต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 นอกจาก "ถนนญี่ปุ่น" แล้ว ก็ไม่มีถนนสำหรับรถยนต์เข้าสู่จังหวัดแม่ฮ่องสอน การเดินทางระหว่างเชียงใหม่-แม่ฮ่องสอนต้องใช้เครื่องบิน (เริ่มมีตั้งแต่ปี 2482) การเดินเท้าหรือใช้ม้า วัว เป็นพาหนะเท่านั้น ประมาณปีพ.ศ.2500 จึงได้มีการตัดถนนจากจังหวัดเชียงใหม่เข้าสู่จังหวัดแม่ฮ่องสอน 2 เส้นทาง คือทิศใต้ตัดจากอำเภอฮอดเข้าสู่อำเภอแม่สะเรียง และทิศเหนือตัดจากหมู่บ้านแม่มาลัย อำเภอแม่แตง เข้าสู่อำเภอปาย พ.ศ.2506 ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้สั่งการให้กรมทางหลวงเร่งรัดพัฒนาถนนหนทางทั่วประเทศ ในวันที่ 9

เข้าห็นัยการสู้รบและมาตั้งรกรากทำมาหากินมากขึ้นตามลำดับนับตั้งแต่ปีพ.ศ.2490 เป็นต้นมา ซึ่งได้ก่อให้เกิดปัญหาในการจัดทำทะเบียนราษฎร การควบคุม จัดระเบียบประชากร การบุกรุกทำลายป่า การปลูกฝิ่น การเสพติด ความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินจากโจรผู้ร้ายและกองกำลังจากชนกลุ่มน้อยตามแนวชายแดนที่มีชุกชุมเป็นจำนวนมาก เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย จึงได้ยกฐานะจากตำบลปางมะผ้า เป็น"กิ่งอำเภอปางมะผ้า" ในวันที่ 1 เมษายน 2530 โดยแยกจากเขตการปกครองอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน และยกฐานะเป็น"อำเภอปางมะผ้า" เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2539

1.4.สภาพประชากร การปกครอง เศรษฐกิจและสังคม

อำเภอปางมะผ้าแบ่งพื้นที่เขตการปกครองตามพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องที่ พ.ศ.2457 เป็น 4 ตำบล รวม 37 หมู่บ้าน 15 หย่อมบ้าน ประกอบด้วย

1. ตำบลสบป่อง ประกอบด้วย 8 หมู่บ้าน 4 หย่อมบ้าน
2. ตำบลปางมะผ้า ประกอบด้วย 11 หมู่บ้าน 3 หย่อมบ้าน
3. ตำบลถ้ำลอด ประกอบด้วย 7 หมู่บ้าน 3 หย่อมบ้าน
4. ตำบลนาปู่ป้อม ประกอบด้วย 11 หมู่บ้าน 3 หย่อมบ้าน

จากพื้นที่การปกครอง 4 ตำบล เป็นตำบลที่มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศพม่า 3 ตำบล มีเพียงตำบลสบป่องตำบลเดียวที่ไม่มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศพม่า ทุกตำบลมีองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ทำหน้าที่เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ประชากรปางมะผ้า : ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์

กุมภาพันท์ 2506 เวลา 12.00 น. ถนนที่เข้าสู่จังหวัดแม่ฮ่องสอนทั้งสายเหนือและสายใต้จึงมาบรรจบกันเป็นครั้งแรกที่เขตบ้านหนองแห้ง อำเภอขุนยวม แต่ก็เป็นเพียงถนนลูกรังไม่ถาวร พอถึงฤดูฝนก็ถูกน้ำเซาะพังทำให้ถนนขาดเป็นช่วง ๆ การคมนาคมทางรถยนต์ต้องหยุดชะงักเป็นระยะ ๆ ต้องซ่อมแซมปรับปรุงเรื่อยมาทุกปี ประมาณปีพ.ศ.2515 จึงได้ลาดยางตลอดทั้งสาย

กลุ่มชาติพันธุ์ที่ปรากฏอยู่ในเขตพื้นที่บริเวณลุ่มน้ำลำปาง-น้ำของหรือเขตอำเภอปางมะผ้า นั้นประกอบด้วยหลายชนเผ่า จากข้อมูลที่ทำกรปกครองอำเภอปางมะผ้า เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2542¹¹ ระบุว่าอำเภอปางมะผ้ามีประชากรทั้งหมด 15,253 คน เป็นชาวไทยภูเขา 5 ชนเผ่าคือ **มูเซอหรือลาหู่ (Lahu) ลีซอหรือลีซู (Lisu) กะเหรี่ยงหรือปกาเกญอ (Karen) แม้วหรือม้ง (Meo) ลัวะ (Lua)** จำนวนรวมทั้งสิ้น 7,807 คน หรือร้อยละ 51¹² ที่เหลือ 7,446 คน หรือร้อยละ 49 เป็นชาวไทยและไทยใหญ่ ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในเขตตำบลนาปู่ป้อมและตำบลปางมะผ้า¹³

ในกลุ่มชาวไทยภูเขาที่มีจำนวนมากที่สุดคือชาวมูเซอ โดยมีจำนวนรวมทั้งสิ้น 4,621 คน แยกเป็นมูเซอแดง (Lahu Nyi) 11 หมู่บ้าน ส่วนใหญ่อยู่ในตำบลถ้ำลอดและตำบลนาปู่ป้อม มูเซอดำ (Lahu Na) 5

¹¹ สำนักงานอำเภอปางมะผ้า. 2542. **บรรยายสรุปอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน**. (เอกสารถ่ายสำเนาเย็บเล่ม) หน้า 3.

¹² ข้อมูลจากที่ทำกรประชากรของอำเภอปางมะผ้า ณ วันที่ 28 ตุลาคม 2542.

¹³ จากการศึกษาเกี่ยวกับการอพยพของชาวไทยภูเขาเผ่าต่าง ๆ เข้ามายังประเทศไทย โดยขจิตภัย บุรุษพัฒน์(2538) พบว่าเกือบทั้งหมดมีการอพยพเข้ามาตั้งแต่เมื่อประมาณ 50 ปีก่อน (ประมาณช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2) ยกเว้นกะเหรี่ยงและลัวะ แต่จากการค้นคว้าเอกสารทางประวัติศาสตร์พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ได้ปรากฏอยู่ในดินแดนล้านนาโบราณมาก่อนหน้านี้แล้ว โดยมูเซอแดงและมูเซอดำ ถิ่นเดิมอยู่ในดินแดนตอนเหนือของมณฑลยูนนาน แล้วอพยพมายังเขตเชียงตุง เมืองป๋านรัฐฉานประเทศพม่าและมีบางส่วนมาจากลาวตอนเหนือก่อนเข้าสู่จังหวัดเชียงราย อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ อำเภอปาย ปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอนและจังหวัดตาก ลีซอพยพมาจากเขตเชียงตุงและเมืองป๋านซึ่งอยู่ในรัฐฉานของพม่า มาอยู่ในเขตอำเภอเชียงดาว แม่แตง พัวัว ฝาง จังหวัดเชียงใหม่ อำเภอปาย ปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน อำเภอแม่จัน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย และอำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง ม้ง ถิ่นเดิมอยู่ในมณฑลไกวเจา มณฑลยูนนาน แล้วอพยพมาอยู่มณฑลลาวท้าวสี มณฑลยูนนาน ต่อมาอพยพเข้าสู่เวียตนามเหนือ ลาวตอนเหนือและรัฐฉานของพม่าก่อนเข้าสู่ไทยซึ่งส่วนใหญ่เข้ามาทางลาวตอนเหนือ สำหรับกะเหรี่ยงซึ่งนับเป็นชาวเขาที่มีจำนวนมากที่สุดในประเทศไทยนั้น มีการอพยพเข้ามาในประเทศไทยครั้งใหญ่จากรัฐเดิมของตนในเขตพม่าตั้งแต่สมัยพระเจ้าอลองพญา ส่วนลัวะเป็นกลุ่มชนพื้นเมืองเดิมที่มีสถานะเป็นรัฐในบริเวณลุ่มน้ำปิงก่อนเกิดอาณาจักรล้านนา ภายหลังรบแพ้อาณาจักรหรือญายในพุทธศตวรรษที่ 13 ชาวลัวะบางส่วนได้ถอยหนีขึ้นไปอยู่บนภูเขาและยังคงรักษาเอกลักษณ์ของเผ่าพันธุ์สืบมาจนปัจจุบัน ขณะที่บางส่วนยังคงอยู่ในแถบลุ่มน้ำปิงและถูกผสมผสานไปในวัฒนธรรมของชนเผ่าไทย ชุมชนชาวลัวะพบมากในเขตอำเภอแม่สะเรียง ขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอนและอำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ขจิตภัย บุรุษพัฒน์ (2538) ,บุญช่วย ศรีสวัสดิ์(2506,2545), ณัฐวี ทศรัฐ และสุริยา รัตนกุล (2539),ปนัดดา บุญยสาระนัย (2444).

หมู่บ้าน อยู่ในเขตตำบลปางมะผ้าทั้งหมด รองลงมาตามลำดับคือลีซอมีจำนวน 2,387 คน 5 หมู่บ้าน อยู่ในเขตตำบลสบป่องทั้งหมด กะเหรี่ยงสะกอ (S Kaw Karen หรือยางขาว) มีจำนวน 699 คน 2 หมู่บ้าน อยู่ในเขตตำบลสบป่องและตำบลถ้ำลอด ลัวะจำนวน 65 คน 1 หมู่บ้าน อยู่ในเขตตำบลนาปู่ป้อม และม้งจำนวน 35 คน 1 หย่อมบ้าน อยู่ในเขตตำบลสบป่อง ทั้งนี้ประชากรของอำเภอปางมะผ้าประมาณ 1 ใน 3 จะกระจุกตัวอยู่ในเขตตำบลสบป่อง ซึ่งเป็นที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอ หน่วยงานราชการต่าง ๆ โรงเรียนประจำอำเภอ ตลาดสดของชุมชน ตลอดจนเป็นศูนย์กลางทางการค้าและบริการต่างๆ อาทิเช่นร้านค้า ร้านอาหาร ปั้มน้ำมัน ตู้ซ่อมรถ รีสอร์ทฯ ฯลฯ

การทำมาหากินและประกอบอาชีพ จากลักษณะทางกายภาพบริเวณลุ่มน้ำล่าง-น้ำของ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นภูเขาสลับซับซ้อน มีความลาดชันสูง และมีพื้นที่ราบบริเวณลุ่มน้ำจำกัด ทำให้ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพหลักคือการทำไร่ ทำสวนและทำนาบางส่วน โดยพื้นที่ทำการเกษตรมีอยู่เพียงร้อยละ 3.9 ของพื้นที่ทั้งอำเภอ (26,718 ไร่ จากพื้นที่ 683, 750 ไร่) นอกจากนี้พื้นที่ส่วนใหญ่ของอำเภอปางมะผ้ายังอยู่ในเขตดูแลควบคุมตามพรบ.ป่าสงวนแห่งชาติ พรบ.เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าลุ่มน้ำปาย (พ.ศ.2515) และพรบ.เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสันปันแดน (พ.ศ.2543) ดังนั้นประชากรส่วนใหญ่ที่อาศัยทำกินในอำเภอปางมะผ้า จึงไม่มีเอกสารสิทธิในการถือครองพื้นที่ทำกิน เท่าที่ผ่านมามีแต่การออกเอกสารสิทธิประเภทสปก. การออกเอกสารสิทธิประเภทส.3 และสค.1 นั้นมีเพียงส่วนน้อยให้แก่ชาวบ้านที่บ้านแม่ละนาและบ้านเมืองแพม¹⁴ เท่านั้น

พืชเศรษฐกิจที่สำคัญของปางมะผ้าจึงเกี่ยวเนื่องจากอาชีพหลักของประชากร คือเป็นผลผลิตจากที่ไร่สวนเป็นส่วนใหญ่ ได้แก่ข้าวไร่ งามข้าว ข้าวโพด ถั่วเหลืองและกระเทียม นอกจากนั้นชาวบ้านยังเลี้ยงสัตว์ไว้เพื่อบริโภค ขายและเพื่อประกอบพิธีกรรมตามวัฒนธรรมชนเผ่า ที่สำคัญได้แก่หมู ไก่ และเลี้ยงวัวควายเพื่อใช้งานและขายเป็นรายได้เสริม โดยเลี้ยงแบบปล่อยตามธรรมชาติ

¹⁴ เป็นการออกเอกสารสิทธิให้แก่ชาวบ้านตามกฎหมายที่ดิน พ.ศ.2497 ซึ่งตามกฎหมายฉบับนี้ชาวบ้านจะต้องเป็นผู้เดินทางไปแจ้งต่อเจ้าหน้าที่ด้วยตนเอง เพื่อให้เจ้าหน้าที่ออกใบแสดงสิทธิครอบครองหรือสค.1 ก่อนระยะหนึ่ง จึงจะขอเปลี่ยนเป็นโฉนดที่ดินหรือส.3ได้ ในทางปฏิบัติจึงเป็นเรื่องยุ่งยากมากจนถึงแทบเป็นไปไม่ได้เลยสำหรับชาวบ้าน โดยเฉพาะในถิ่นทุรกันดาร ทั้งนี้ยังไม่ต้องกล่าวถึงปัญหาด้านภาษาที่เป็นอุปสรรคสำคัญในการสื่อสารสำหรับชาวไทยภูเขาในอดีต หรืออดีตทางชาติพันธุ์ วัฒนธรรมในปัจจุบัน

ปรากฏการณ์ที่บ่งชี้ถึงความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ และลักษณะการทำมาหากินของชนเผ่าในพื้นที่บริเวณลุ่มน้ำลำ - น้ำของนั้น สามารถพบเห็นได้ไม่ยาก หากเดินทางผ่านไปบนเส้นทางเชียงใหม่-ปาย-แม่ฮ่องสอน จะได้พบชาวไทยภูเขาซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นชาวลีซอและมูเซอ นำ **"ของป่า"** ตามฤดูกาล เช่นเห็ด หน่อไม้ และเสื้อผ้า ย่าม เครื่องประดับ งานหัตถกรรม ฯลฯ มาวางขายตาม "จุดชมวิว" และปากทางเข้าหมู่บ้านเป็นระยะๆ โดยเฉพาะทุกวันอังคาร ทางอำเภอได้จัดเป็น "ตลาดนัด" ขึ้นที่บริเวณตลาดสดและสถานีรถไฟโดยสาร บ้านสบป่อง อำเภอปางมะผ้า ซึ่งเป็นศูนย์กลางทางการปกครองและการค้าของอำเภอ ในวันดังกล่าวจะมีพ่อค้าทั้งในและนอกพื้นที่นำสินค้าประเภทเครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องอุปโภคบริโภคต่าง ๆ จากเมืองมาวางขายอย่างคึกคัก พ่อค้าพวกนี้ส่วนใหญ่จะเป็นคนจีน คนไทยพื้นราบ มีลักษณะเป็นกองคาราวานสินค้าตระเวนขายไปตามชุมชนต่าง ๆ

1.5.จุดเด่นปางมะผ้า : "จุดขาย"เพื่อการท่องเที่ยว

ด้วยความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกัน ความหลากหลายทางชีวภาพ และแหล่งประวัติศาสตร์โบราณคดีที่ปรากฏในพื้นที่ สิ่งเหล่านี้จึงได้ถูกนำมาเป็น **"จุดขาย"** ที่สำคัญของอำเภอในฐานะเป็น **แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมและแหล่งประวัติศาสตร์โบราณคดี** ซึ่งปรากฏในคำขวัญของอำเภอที่ว่า **"ถิ่นผีแมน แดนถิ่นถ้ำ งามล้ำขุนเขา รวมเผ่าชาวดอย"** ดังนั้นสิ่งหนึ่งที่ไม่เคยขาดหายไปจากเส้นทางแม่มาลัย-ปาย-ปางมะผ้า-แม่ฮ่องสอน ก็คือนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ทั้งที่มาเดี่ยว มาเป็นคู่หรือมาเป็นหมู่คณะ พาหนะที่ใช้จะมีตั้งแต่จักรยาน จักรยานยนต์ รถยนต์ รวมทั้งการเดินเท้าสะพายเป้ ด้วยเหตุที่นักท่องเที่ยวสามารถท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม ผจญภัยตามป่าเขาลำห้วย ล่องแพ เดินป่านอนป่า เทียวถ้ำ ฯลฯ ไปพร้อมกับสัมผัสชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกัน จึงได้เกิดธุรกิจบริการท่องเที่ยวติดตามมามากมาย ดังนั้นแหล่งท่องเที่ยวของพื้นที่ปางมะผ้า นอกจากจะเป็น **"ทรัพยากร"** ที่สำคัญของพื้นที่แล้ว ยังเป็นช่องทางหนึ่งในการสร้างรายได้ให้แก่ทั้งคนในและคนนอกพื้นที่แต่ชาวบ้านจะได้รับประโยชน์มากหรือน้อยเพียงใด และธุรกิจท่องเที่ยวจะส่งผลดีหรือผลเสียแก่ชุมชนเพียงใดนั้น ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถและการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรของ **"คนใน"** พื้นที่คือชาวบ้าน ชุมชนและองค์กรชุมชนนั่นเอง

1.6.สภาพปัญหาของชุมชนและพื้นที่ปางมะผ้า

ปางมะผ้า เป็นดินแดนที่มีความสำคัญและทรงคุณค่าทางด้านโบราณคดีและประวัติศาสตร์ แหล่งหนึ่งของโลก นอกจากนี้ยังมีทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์มีความหลากหลายทางชีวภาพและมีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์และวัฒนธรรม คุณค่าดังกล่าวได้กลายมาเป็นศักยภาพของปางมะผ้าด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและเชิงวัฒนธรรม แต่ปัจจุบันปางมะผ้ายังเผชิญปัญหาอุปสรรคและข้อจำกัดในการพัฒนาหลายด้านได้แก่

ปัญหาราชกรไม่มีเอกสารสิทธิในที่ทำกินและที่อยู่อาศัย เนื่องจากพื้นที่ปางมะผ้าอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าลุ่มน้ำปายและสันปันแดน สิทธิและอำนาจการจัดการทรัพยากรแบบดั้งเดิมตามจารีตประเพณีในชุมชนและระหว่างชุมชน ถูกแทนที่ด้วยสิทธิและอำนาจการจัดการทรัพยากรโดยกฎหมายของรัฐ แต่รัฐก็ไม่สามารถดูแลจัดการได้อย่างเต็มที่ด้วยข้อจำกัดด้านทรัพยากรและ”สภาวะชายขอบ” ภายใต้อาณาเขตดังกล่าวด้านหนึ่งทำให้ชุมชนขาดหลักประกันและความมั่นคงในการดำเนินชีวิต อีกด้านหนึ่งก่อให้เกิดปัญหาการละเมิดกฎหมายและกฎหมาย มีการบุกรุกพื้นที่ป่า การลักลอบตัดไม้ การลักลอบปลูกพืชเสพติดตามตะเข็บชายแดน

ปัญหาโครงสร้างพื้นฐาน การพัฒนาการคมนาคม ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ บริการสาธารณะต่างๆ ไม่สามารถบริการได้อย่างทั่วถึงเนื่องจากข้อจำกัดด้านสภาพภูมิประเทศ และพื้นที่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ทำให้ยากลำบากต่อการขยายและให้บริการสาธารณะต่างๆสู่ชุมชน ส่งผลต่อปัญหาเรื่องการทำมาหากินและคุณภาพชีวิตของราษฎร

ปัญหาการทำมาหากินและคุณภาพชีวิต ทั้งนี้ด้วยข้อจำกัดในเรื่องพื้นที่ทำกิน จำนวนประชากร ทรัพยากร กฎหมายที่ดินและป่าไม้ ปัญหามลพิษต่อปัญหาการตลาด ปัญหาการขาดความรู้และเทคโนโลยี เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำเกษตรบนพื้นที่สูง ปัญหาโครงสร้างพื้นฐาน ทำให้ราษฎรมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการยังชีพ ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตทั้งด้านการศึกษา สาธารณสุขชีวิตความเป็นอยู่ ทำให้ราษฎรต้องดิ้นรนในการประกอบอาชีพซึ่งบางกรณีนำไปสู่การละเมิดกฎหมายเช่นการลักลอบตัดไม้ การปลูกพืชเสพติดตามแนวชายแดน การร่วมขบวนการค้ายาเสพติด เป็นต้น หรือแม้ชุมชนบางแห่งจะมีรายได้จากธุรกิจท่องเที่ยวบ้าง แต่ชุมชนก็ยังขาดความรู้ในการจัดการที่ดี

ปัญหาการสื่อสารที่มีความต่างทางวัฒนธรรมและภาษา เนื่องจากประชากรในพื้นที่ประกอบด้วย 6 ชนเผ่าได้แก่ชาวไทยใหญ่ กะเหรี่ยง มูเซอแดง มูเซอดำ ลีซอ ลัวะและม้ง เป็นปัญหาอุปสรรคและส่งผลต่อการติดต่อประสานงานและการดำเนินกิจกรรมพัฒนาในพื้นที่ ทำให้การพัฒนาชุมชนได้ผลไม่

เต็มที่ นอกจากนั้นราษฎรส่วนใหญ่ยังขาดโอกาสทางการศึกษาเนื่องจากปัญหาเศรษฐกิจทำให้ไม่รู้หนังสือ ขาดความรู้ความเข้าใจในกฎหมายบ้านเมือง สิทธิหน้าที่เสรีภาพของพลเมือง ทำให้ไม่เข้าใจในบทบาท หน้าที่และการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ถูกต้อง

ปัญหาความมั่นคงตามแนวชายแดน ภายใต้สถานการณ์การสู้รบในเขตพม่าทำให้ราษฎร พม่าและชนกลุ่มน้อย ได้อพยพหนีภัยเข้ามาอาศัยและทำงานในเขตไทย และก่อให้เกิดปัญหาต่างๆตามมา เช่นปัญหาการหลบหนีเข้าเมือง ปัญหาการเรื่องที่ทำกิน ปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่า ปัญหาการแพร่ระบาดของ ยาเสพติด อาชญากรรม และปัญหาโรคระบาด เป็นปัญหาที่เพิ่มเข้ามาในพื้นที่ซึ่งปัญหาดังกล่าวมี อุปสรรคและข้อจำกัดในการแก้ไขเนื่องจากลักษณะของพื้นที่ ความห่างไกลและทุรกันดาร

ปัญหาความอ่อนล้าทางวัฒนธรรมของชนเผ่า อันเป็นผลพวงจากกระแสการพัฒนาที่ผิด ทางและวัฒนธรรมบริโภคนิยม ประกอบกับการขาดโอกาสทางการศึกษา ความไม่รู้หนังสือ และการศึกษา แบบรวมศูนย์ ทำให้คนรุ่นใหม่หลงลืม"ตัวตน" ไม่รู้ ไม่สนใจไม่เข้าใจในคุณค่าความหมายของวัฒนธรรมที่ ดั้งเดิมของชุมชน อันส่งผลต่อวิถีการดำเนินชีวิตและกระทบต่อ"ความเป็นชุมชน" และความเข้มแข็งของ ชุมชนในการร่วมกันแก้ไขจัดการปัญหาภายในชุมชนและระหว่างชุมชน

2. ความรู้และอำนาจการจัดการของชุมชนปางมะผ้า จากอดีต สู่ปัจจุบัน¹⁵

2.1. วิถีชีวิตคนอยู่ร่วมกับป่า : ความเชื่อ ความรู้และอำนาจการจัดการ

จากฐานงานศึกษาวิจัยเรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่นการจัดการทรัพยากรส่วนรวมของชุมชนบริเวณลุ่ม น้ำลำ-น้ำของในช่วงระยะเริ่มต้นการตั้งถิ่นฐานของผู้คน จากคำบอกเล่าของชาวบ้านชี้ให้เห็นว่า แต่เดิม ดินแดนแถบนี้ค่อนข้างเป็นอิสระจากอำนาจรัฐ ชาวบ้านสามารถเข้าครอบครองพื้นที่ทำกินที่อยู่อาศัยและ ได้สิทธิจากการเข้าไปใช้ประโยชน์ก่อนหลัง ซึ่งต่อมาสิทธิและอำนาจการจัดการทรัพยากรส่วนรวม

¹⁵ คัดและเรียบเรียงจากรายงานการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นการจัดการทรัพยากรส่วนรวมของชุมชนบริเวณลุ่มน้ำลำ- น้ำของ อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยอารยะ ภูสวาทและคณะ.(กรกฎาคม 2546) สนับสนุนโดยฝ่ายชุมชน และสังคม สกว.

หรือสมบัติสาธารณะจึงตกเป็นของชุมชน โดยชุมชนบนที่สูงส่วนใหญ่ นั้น เกิดขึ้นและดำรงอยู่ได้ ด้วยแรงเกาะเกี่ยวและความสัมพันธ์ของ “ความเป็นเครือญาติ” โดยที่แต่ละชุมชนต่างสั่งสมความรู้ภูมิปัญญาและวิธีการจัดการทรัพยากรร่วมกันตามระบบคิด ความเชื่อและวัฒนธรรมของชนเผ่า และได้สร้างกฎกติกา วิธีการตัดสินใจต่าง ๆ ตามจารีตประเพณีขึ้นทั้งในชุมชนและระหว่างชุมชน ซึ่งในช่วงเวลานั้น ปัญหาการจัดการทรัพยากรร่วมกันยังมีไม่มากและไม่รุนแรงนัก ภายใต้บริบทและเงื่อนไขปัจจัยที่ปรากฏอยู่ได้แก่ สภาพระบบนิเวศและทรัพยากรดินน้ำป่ายังอุดมสมบูรณ์ จำนวนประชากร จำนวนชุมชนหมู่บ้านยังมีไม่มากนัก ชาวบ้านยังชีพแต่พอกิน หากเหลือก็นำมาแลกเปลี่ยน ซื้อขายกันในและระหว่างชุมชน ระบบการผลิตเชิงพาณิชย์ผูกพันกับระบบทุน และตลาดภายนอกยังไม่รุนแรงและเพิ่งเริ่มก่อตัวขึ้น ถนนหนทางคมนาคมยังไม่สะดวก ต้องเดินเท้าหรือใช้ “วัวต่างม้าต่าง” แต่อย่างไรก็ตามกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆนี้ ก็ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรดินน้ำป่าบริเวณลุ่มน้ำบนระบบคิด วิธีการผลิตตามจารีตประเพณีวัฒนธรรมที่หลากหลาย ซึ่งมีส่วนช่วยเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพให้กับธรรมชาติแวดล้อม ด้วยการปลูกพืชหลากหลายชนิดในสภาพธรรมชาติ และมีการใช้ระบบความเชื่อจำกัดการใช้ประโยชน์ในพื้นที่บางประเภทที่ล่อแหลมต่อการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพเช่น ป่าเจ้าเมือง ป่าต้นน้ำ ป่าช้า ป่าสายสะตือ เป็นต้น ซึ่งถือเป็นการอนุรักษ์ผืนป่าตามวิถีชีวิตและความเชื่อ ความรู้และอำนาจการจัดการของแต่ละชุมชนที่มีมาแต่เดิม

นอกจากนั้นในอดีต “ความเป็นชุมชน” ของแต่ละชุมชนยังอยู่สูง โดยผูกโยงด้วยความสัมพันธ์ทางสังคมแบบดั้งเดิม ระบบเครือญาติและระบบอาวุโส วิธีการผลิตและวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับความคิดความเชื่อเรื่องผี และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งนำไปสู่ประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ที่แสดงถึงการเคารพต่อธรรมชาติ ชุมชนมีกฎกติกาในการอยู่ร่วมกัน และการจัดการทรัพยากรร่วมกันตามระบบความเชื่อและจารีตประเพณีทั้งในชุมชนและระหว่างชุมชน กล่าวคือชุมชนมีลักษณะเป็น “สังคมเครือญาติ” และ “สังคมจารีตศีลธรรม” มีการสืบทอดส่งผ่านถึงคนรุ่นต่อมาด้วยคำบอกเล่าคำสอนจากคนเฒ่าคนแก่ และบทเพลง พิธีกรรมต่างๆ ทำให้ทรัพยากรบางส่วนเป็น “ทรัพยากรส่วนรวม” เป็น “สมบัติปิด” ที่ได้รับการควบคุมดูแลจัดการโดยชุมชนตามระบบความเชื่อและจารีตประเพณี และบางส่วนยังเป็น “สมบัติเปิด” ที่ไม่มีใครจัดการดูแล และแม้ว่าจะมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมการผลิตและวิถีชีวิตแต่ละชุมชนต่างก็มีความสัมพันธ์กันทั้งทางเศรษฐกิจสังคม และการเมืองตามความจำเป็นของเงื่อนไขและบริบทในช่วงเวลานั้น ซึ่งสิ่งที่กล่าวมาข้างต้นล้วนเป็น “สำนักทางประวัติศาสตร์ดั้งเดิม” ที่แต่ละ

ชุมชนมีอยู่และบนความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยและใช้ประโยชน์จาก
ทรัพยากรบริเวณลุ่มน้ำร่วมกันเอง ที่ได้มีส่วนในการสร้างความหลากหลายทางชีวภาพให้แก่พื้นที่
บริเวณลุ่มน้ำด้วย ภายใต้ความเชื่อ ความรู้และอำนาจการจัดการของชุมชน

แม้ว่าในเวลาต่อมาในราวปีพ.ศ.2475 ชุมชนได้ถูกผนวกเข้ามาสู่ภายใต้การปกครองและการ
ควบคุมดูแลโดยรัฐ ซึ่งทำให้ผู้นำชุมชนชาวไทใหญ่ได้กลายมาเป็น"ตัวแทนของรัฐ"ในการปกครองและดูแล
ผลประโยชน์ของรัฐ ภายใต้กฎหมายและอำนาจรัฐ ซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้นำชุมชนพัฒนาตนเองเป็น
"กลุ่มผู้มีอิทธิพล"ในท้องถิ่น ซึ่งทำให้เริ่มเห็นความสัมพันธ์อุปถัมภ์และ**ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่
เท่าเทียมกัน**ระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับชาวบ้าน และระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ขึ้นในพื้นที่ โดยเฉพาะเมื่อ
มีการออกกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับอำนาจการจัดการทรัพยากรของรัฐได้แก่พรบ.ป่าไม้ และกฎหมายที่ดิน
แต่ในทางปฏิบัติก็ไม่ได้มีการบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มข้น เพราะเจ้าหน้าที่รัฐส่วนกลางก็ไม่สามารถดูแล
ตรวจตราได้อย่างทั่วถึง และถึงแม้ว่าจะมีกำนันและผู้ใหญ่บ้าน แต่ก็ทำหน้าที่ได้ไม่เต็มที่ อัน
เนื่องมาจาก**"สภาวะพื้นที่ชายขอบ"** ซึ่งแม้ว่าจะไม่มีผลต่อการจัดการทรัพยากรส่วนรวมของชุมชนและ
สำนึกดั้งเดิมของชุมชนมากนัก แต่ส่วนหนึ่งได้เปิดโอกาสให้เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นบางคนและบางยุคสมัยใช้
"อำนาจ"และ"อัตลักษณ์"ของกลุ่มคนที่"เหนือกว่า" ไปแสวงหาประโยชน์จากชาวบ้านโดยเฉพาะกับ **"ชน
ชายขอบ"** อย่างมูเซอและกะเหรี่ยง

2.2. การสืบคลานเข้าครอบงำของรัฐและระบบทุน

จากความทรงจำร่วมกันของคนเผ่าคนไทใหญ่ มูเซอและกะเหรี่ยงที่เคยใช้ชีวิตร่วมกันมาใน
ชุมชนบริเวณลุ่มน้ำลำ-น้ำของ ได้สะท้อนและสรุปให้เห็นถึงบริบทและเงื่อนไขปัจจัยต่างๆ ที่นำมาซึ่งความ
เปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตและชุมชนท้องถิ่น ซึ่งได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนและสำนึกดั้งเดิมของชุมชนว่า
ความเปลี่ยนแปลงได้เริ่มเกิดขึ้นเมื่อประมาณ 20 กว่าปีมานี้เอง โดยช่วงแรกๆ ราวปี 2490-2510 ที่มีชาว
มูเซอพยพเข้ามานั้น ยังมีปัญหาและผลกระทบจากชีวิตและความเป็นอยู่ของแต่ละชุมชนไม่มากนัก
แต่ต่อมาเมื่อมี**ผู้อพยพ**เข้ามามากขึ้น มี**ชุมชนเกิดใหม่**มากขึ้น ขณะที่แต่ละชุมชนก็มีการขยายตัว
ผู้นำท้องถิ่นซึ่งมีหน้าที่ดูแลจัดการแต่กลับแสวงหาผลประโยชน์ใส่ตัวและพวกพ้อง ทำให้จำนวน
ประชากรและชุมชนมากขึ้น พื้นที่ป่าถูกบุกรุกจับจองเพื่อทำกินมากขึ้น ปัญหาความขัดแย้งจากการใช้
ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมกันจึงเริ่มเกิดขึ้นมา แต่ในช่วงเวลานั้นชุมชนก็ยังสามารถใช้กฎกติกาวิธี
คิดวิถีการจัดการของชุมชนในการยุติปัญหาได้ระดับหนึ่ง

จนกระทั่งปี 2526 เมื่อมีนโยบายและการพัฒนาของรัฐเรื่องความมั่นคง นโยบายการลดละเลิก
ปลูกเสฟและค้าฝิ่น การส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจทดแทนฝิ่นของรัฐ โดยโครงการพัฒนาชุมชนที่สูง
ไทย-เยอรมัน ร่วมกับหน่วยงานต่างๆทั้งตำรวจและทหาร ติดตามมาด้วยนโยบายการอนุรักษ์ป่า
โดยเฉพาะเรื่องการจัดพื้นที่ทำกินห้ามบุกรุกเปิดป่าใหม่ ห้ามการเคลื่อนย้ายที่ทำกินทุกชุมชน จึง
ส่งผลกระทบต่อกระบวนการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตของชาวบ้านโดยเฉพาะชาวมูเซอ มีการบังคับใช้กฎหมาย
ป่าไม้ หน่วยงานและเจ้าหน้าที่ป่าไม้แสดงบทบาทในการตรวจสอบดูแลเข้มขึ้น มีการใช้อำนาจในการ
จับกุมและผ่านทางผู้นำชุมชน ชาวบ้านจึงได้เริ่มรับรู้ว่าเป็นของกรมป่าไม้ อำนาจการจัดการ
เป็นของรัฐ ชุมชนเริ่มรับรู้ที่ไม่มีสิทธิและอำนาจในการจัดการเหมือนเช่นแต่ก่อนมา ซึ่งการรับรู้ดังกล่าว
นั้น ส่วนหนึ่งถูกส่งผ่านไปตามสายบังคับบัญชาและการปกครองท้องถิ่น จากจังหวัด อำเภอ ถึงกำนัน
ผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้านในชุมชน

ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ชาวบ้านได้พยายามต่อสู้ดิ้นรนปรับตัวหาทางออกแต่
ปรับตัวไม่ทัน พืชเศรษฐกิจปลูกแล้วขายไม่ได้ ราคาตกต่ำ ขาดทุน ปลูกข้าวไม่พอกิน ผลผลิตต่ำเพราะผลิต
ซ้ำที่เดิมทุกปี หนี้ไปเลี้ยงสัตว์มากขึ้นก็เกิดปัญหาสัตว์รบกวนที่ทำกิน ทำความเสียหายให้แก่พืชผลในนาไร่
ต้องถูกปรับใช้คืน ชาวบ้านต้องลักลอบขยับขยายพื้นที่ทำกิน บุกรุกพื้นที่ ข้ามเขตหมู่บ้าน บุกรุกป่าต้น
น้ำ ลักลอบปลูกฝิ่นตามตะเข็บชายแดน ลักลอบตัดไม้ส่งขายคนนอกพื้นที่ โดยเฉพาะการดิ้นรนของชาว
มูเซอนั้นได้ส่งผลกระทบต่อป่าชุมชนไทใหญ่และกะเหรี่ยงด้วย เกิดปัญหาความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากร
ร่วมกันบ่อยครั้งมากขึ้น นอกจากนั้นกฎกติกาเดิมที่เคยใช้กันมาเริ่มไม่เป็นผล คนไม่เชื่อฟังเพราะ
ปัญหาปากท้องสำคัญกว่าและมาก่อนเรื่องอื่น ดังนั้นในช่วงหลังเมื่อเกิดปัญหาขึ้นมาบางกรณี
ตัดสินปัญหากันไม่ได้ ชุมชนจะหันไปพึ่งเจ้าหน้าที่บ้านเมือง และกฎหมายเพื่อยุติปัญหา เนื่องจาก
ชาวบ้านเริ่มรับรู้ว่าเป็นที่ดินเป็นของกรมป่าไม้และรัฐ ชาวบ้านไม่มีสิทธิและอำนาจในการจัดการอีก
ต่อไป อันเนื่องมาจากรัฐได้อ้างสิทธิในการดูแลจัดการทรัพยากรในพื้นที่เองทั้งหมด ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึง
ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างรัฐกับชาวบ้าน ความเชื่อ ความรู้และอำนาจการจัดการ
ของชุมชนได้ถูกลดทอนลง

นอกจากนั้นชาวบ้านได้เล่าถึง เงื่อนไขที่มีผลต่อความเปลี่ยนแปลงและกระทบต่อวิถีชีวิต
วัฒนธรรมประเพณีและความสัมพันธ์ทางสังคมแบบดั้งเดิมของชุมชนว่าได้เริ่มขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อย
ไปเช่นกัน เมื่อการคมนาคมถนนหนทางเริ่มดีขึ้นในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา ทำให้การไปมาหาสู่กันและ

การค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างคนในชุมชนกับคนในเมืองมีมากขึ้น พ่อค้าจากภายนอกเข้ามาหาซื้อ
ผลผลิตจากชุมชน ชาวบ้านเริ่มผลิตเพื่อขายมากขึ้น ชาวบ้านส่วนหนึ่งมีเงินสะสมใช้จ่ายซื้อสินค้าที่จำเป็น
และสินค้าฟุ่มเฟือย(บริโภคนิยม) ชาวบ้านบางคนขายวัวควายขายที่นาไปผ่อนรถมาเพื่อใช้บรรทุกผลผลิต
รับจ้างขนของของคน บางคนมีเงินมีญาติในเมืองก็ส่งลูกไปศึกษาเล่าเรียนต่อในเมือง บางคนออกไปหา
งานทำนอกหมู่บ้าน หรือมีคนมาติดต่อไปทำงานรับจ้างนอกพื้นที่ ด้วยความต้องการที่จะกินดีอยู่ดีและมี
สิ่งเสพสุข ชาวบ้านเรียนรู้และเลียนแบบพฤติกรรมการอยู่การกินของคนในเมืองมากขึ้นจากที่ได้พบเห็น
ด้วยตนเอง จากการบอกเล่าและจากสื่อภายนอกต่างๆ ต่อมาราวปี 2535 เมื่อมีไฟฟ้าเข้ามาในพื้นที่ ก็
เริ่มมีเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ โดยเฉพาะวิทยุ โทรทัศน์ตามมา ชาวบ้านเริ่มไม่สนใจเรื่องของชุมชน
ประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ของชุมชน มีชาวบ้านเข้าร่วมน้อยลง เหลือแต่คนเฒ่าคนแก่ ชาวบ้านส่วนใหญ่ติด
มวย ติดละครโทรทัศน์ บ้างก็อ้างว่าติดงานติดธุระปากท้องสำคัญกว่าเรื่องชุมชน ความสัมพันธ์ทางสังคม
แบบดั้งเดิมหายไป การพึ่งพาช่วยเหลือแบ่งปันกันลดน้อยลง ทุกอย่างต้องแลกด้วยเงิน เงินเป็นใหญ่
บทบาทของ"ผู้นำทางธรรมชาติ" และ"ผู้เฒ่าผู้แก่"ลดน้อยลงจากอดีตนับแต่ทางการแต่งตั้งให้มีผู้นำแบบ
ทางการ และมีอำนาจตามตัวบทกฎหมาย ผู้นำทางธรรมชาติดกลายเป็น"ผู้ช่วย"หรือเป็นผู้นำแบบทางการ
ความเคารพเชื่อฟังและยอมรับในผู้อาวุโสลดน้อยลง คนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ซึ่งผ่านระบบการศึกษา
เชื่อมต่อกันไม่ค่อยได้ **กำนันผู้นำท้องถิ่น เจ้าหน้าที่รัฐและ"กฎหมาย"เป็นตัวตัดสินชี้ขาด และ**
เข้าแทนที่ผู้นำทางธรรมชาติผู้เฒ่าผู้แก่และ"จารีตประเพณี"ของชุมชน สิ่งต่างๆ เหล่านี้ได้ส่งผล
กระทบต่อวิถีชีวิต และวัฒนธรรมชุมชน รวมถึงระบบคิด ความรู้และวิธีการจัดการปัญหาต่างๆ ของชุมชน
ด้วย

นอกจากนั้นชาวบ้านเล่าว่าการเรียนการสอนในระบบโรงเรียนในอดีตนั้น ทำให้เด็กรู้แต่เรื่อง
นอกตัว แยกคนออกจากชุมชน ห่างไกลจากชุมชนไม่รู้จักชุมชนและประเพณีวัฒนธรรมของตนเอง บางคน
ดูถูกวัฒนธรรมประเพณีของตนเอง อายุที่จะเปิดเผยหรือไม่กล้าที่แสดงว่า ตนเป็น"ชาวเผ่า" คนรุ่นใหม่เริ่ม
ไม่สนใจไม่ฟังคนเฒ่าคนแก่ หว่าไม่ทันสมัย การเรียนรู้ถ่ายทอดส่งผ่านคุณค่าความหมายของความรู้ภูมิ
ปัญญา ซึ่งแทรกอยู่ในประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ไม่ได้รับความสนใจ **"ของดี"** ในชุมชนค่อยๆ จางหายไป
"ความเป็นชุมชน"ของแต่ละชุมชน ซึ่งผูกพันเชื่อมโยงด้วยความสัมพันธ์ทางสังคมแบบดั้งเดิม ระบบเครือ
ญาติและระบบอาวุโส วิธีการผลิตและวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับความคิดความเชื่อเรื่องผี และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่ง
นำไปสู่ประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ที่แสดงถึงการเคารพต่อธรรมชาติ ชุมชนมีกฎกติกาในการอยู่ร่วมกัน

และการจัดการทรัพยากรร่วมกันตามจารีตทั้งในชุมชนและระหว่างชุมชน มีการสืบทอดส่งผ่านถึงคนรุ่นต่อๆมาด้วยคำเล่าคำสอนจากคนเฒ่าคนแก่ และบทเพลง พิธีกรรมต่างๆ สิ่งที่ถูกกล่าวมานี้ล้วนเป็น "สำนึกทางประวัติศาสตร์" ดั้งเดิมของแต่ละชุมชนมีอยู่ แต่เริ่มได้รับผลกระทบจากบริบทและเงื่อนไขความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

จากเงื่อนไขต่างๆ ภายใต้บริบทที่ถูกกล่าวมาข้างต้น ได้มีอิทธิพลอย่างยิ่งในการกำหนดและนำไปสู่การปรับเปลี่ยนความคิด วิถีคิด วิถีการ และอำนาจจัดการปัญหาต่างๆของชุมชน รวมถึง "สำนึกดั้งเดิม" ของชุมชนด้วย กล่าวคือ แต่เดิมนั้นทรัพยากรดินน้ำป่าเป็น "สมบัติส่วนรวม" ที่ชุมชนสำนึกกันว่าตนมีและใช้สิทธิและอำนาจในการจัดการร่วมกันทั้งในชุมชนและระหว่างชุมชน ตามกฎกติกาที่ได้ตกลงร่วมกันไว้ อันเป็นกฎกติกาที่เกิดจากจารีตธรรมเนียมปฏิบัติที่ตั้งอยู่บนฐานวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ และบนความสัมพันธ์ทางสังคมแบบดั้งเดิม ได้แก่ การยึดถือความเป็นพี่เป็นน้อง ความเป็นเครือญาติ การแบ่งปันพึ่งพาอาศัยกัน อะลุ่มอะล่วยช่วยเหลือกัน การประนีประนอม การเคารพ เชื้อพ้องและยอมรับในผู้นำ และผู้อาวุโส ตามจารีตธรรมเนียมปฏิบัติ อันเป็น "สำนึกดั้งเดิม" ของชุมชนในการจัดการทรัพยากรส่วนรวม แม้ในช่วงแรกจะเริ่มมีชาวบ้านและผู้นำตามธรรมชาติในพื้นที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นตัวแทนของรัฐเป็นหูเป็นตาในการดูแลปกครองและมีกฎหมายออกมาบังคับใช้ (ป่าไม้และที่ดิน) แต่ภายใต้บริบทและเงื่อนไขในช่วงเวลานั้นก็ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อระบบคิดและวิถีการจัดการทรัพยากรส่วนรวมของชุมชนบนสำนึกดังกล่าว

จนเมื่อชุมชนเข้าสู่ยุคสมัยแห่งการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาของรัฐนับแต่ปี 2526 เป็นต้นมา อันเนื่องมาจากนโยบายของรัฐด้านความมั่นคงตามแนวชายแดน ปัญหาการก่อการร้าย นโยบายการปราบปรามการปลูกการเสพติดและการค้าฝิ่น นโยบายการปลูกพืชเศรษฐกิจทดแทนฝิ่น นโยบายการอนุรักษ์ป่า ตามมาด้วยนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยว และการเข้ามาของระบบทุนนับแต่ปี 2530 เป็นต้นมา ได้เกิดความเปลี่ยนแปลงและผลกระทบมากมายและรุนแรงต่อชุมชนต่างๆในพื้นที่ และมีอิทธิพลและมีส่วนสำคัญในการกำหนดควบคุมความคิดและสร้างวิถีคิดวิถีการจัดการทรัพยากรแบบใหม่ให้แก่ชุมชน กล่าวคือ ดินน้ำป่ากลายเป็น "สมบัติของรัฐ" สิทธิและอำนาจการจัดการเป็นไปตามกฎหมายรัฐ ชาวบ้านเป็นเพียงผู้ที่มาอยู่อาศัย ช่วยดูแลป่าไม้ อันเป็นการควบคุมและจำกัดสิทธิและอำนาจของชุมชนซึ่งเคยมีอยู่แต่เดิมโดยการอ้างสิทธิตามกฎหมายของรัฐ แต่ด้วยเหตุที่ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากนโยบายและการพัฒนาของรัฐนั้น ไม่ได้ส่งผลดีต่อวิถีการผลิตและวิถีชีวิตของชาวบ้านอย่างที่ตั้งใจไว้ และ

กลับทำให้ชาวบ้านต้องตกอยู่ในภาวะเดือดร้อนต้องปรับตัวดิ้นรนต่อสู้แสวงหาทางออกเพื่อหารายได้เลี้ยงปากเลี้ยงท้อง ประกอบกับ**เงื่อนไขภายใน**ที่เปลี่ยนไปในด้านจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้นทั้งจากภายในและการอพยพเคลื่อนย้ายเข้ามา ซึ่งสร้างแรงกดดันในพื้นที่ให้รุนแรงขึ้น จนที่สุดชาวบ้านจำต้องละเมิดกฎกติกาจารีตประเพณีของชุมชนและระหว่างชุมชน และละเมิดกฎกติกาตามกฎหมาย ที่รัฐสร้างขึ้นมาภายหลังด้วย ดังนั้น“สมบัติของรัฐ” จึงแปรสภาพไปเป็น**“สมบัติเปิด”** ที่ใครต่อใครสามารถเข้าไปฉกฉวยแย่งชิงได้ตลอดเวลาเมื่อมีโอกาสและสถานการณ์เอื้ออำนวยก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรร่วมกันของชุมชน และระหว่างชุมชนมากขึ้นเป็นลำดับ ในขณะที่ **“สิทธิและอำนาจ”**การจัดการทรัพยากรส่วนรวมของชุมชนโดยเฉพาะเรื่องดินน้ำป่า และ **“สำนึกดั้งเดิม”** ของชุมชนค่อยๆ จางหายไปท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงและแรงกดดันดังกล่าว

นโยบายกฎหมายและการพัฒนาโดยรัฐ ที่เริ่มแทรกเข้าไปในพื้นที่บริเวณลุ่มน้ำนับแต่อดีตอันมีเหตุผลด้านการเมืองการปกครอง ความมั่นคงตามแนวชายแดน การป้องกันการก่อการร้าย และการแทรกแซงของกองกำลังต่างชาติ และกองกำลังกู้ชาติของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ การควบคุมป้องกันและการปราบปรามการปลุกการผลิการค้ำและการเสพติด และยาเสพติดต่างๆ ในระยะหลัง นโยบายส่งเสริมพืชเศรษฐกิจทดแทนฝิ่น การส่งเสริมอาชีพ นโยบายเชิงอนุรักษ์ การจำกัดพื้นที่ทำกิน การควบคุมการย้ายถิ่นทำกิน เหล่านี้ส่วนหนึ่งก่อให้เกิดผลดีต่อชุมชนโดยรวม แต่อีกส่วนหนึ่งด้วยเงื่อนไขและปัจจัยที่ขาดการควบคุมจัดการที่ดี และรัฐไม่ได้ให้ความสนใจและทำความเข้าใจต่อระบบคิดและวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชุมชนที่ดีพอ โดยเฉพาะในเรื่องภูมิปัญญาของชุมชนในการจัดการทรัพยากรส่วนรวมร่วมกัน รวมทั้งสิทธิและอำนาจของชุมชนที่มีแต่เดิมในบริเวณลุ่มน้ำ การทำเกษตรบนพื้นที่สูงถูกมองว่าเป็น“ตัวทำลายเศรษฐกิจของป่า” แต่ขณะเดียวกันการดำรงอยู่ของชาวป่าชาวดอย ก็เป็นสิ่งที่สำคัญและจำเป็นสำหรับธุรกิจท่องเที่ยว ดังนั้นด้วย“วิถีคิดเชิงเดี่ยว”ของรัฐจึงได้ส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงและกดทับ**ระบบคิดวิธีการจัดการ ความรู้ภูมิปัญญา สิทธิ และอำนาจการจัดการของชุมชน**ซึ่งมีอยู่เดิมนั้นให้จางหายไปและใช้ไม่ได้ผล และกระแสการพัฒนาแบบบริโภคนิยมที่มองทุกอย่างเป็นสินค้าแม้กระทั่งวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ก็ได้มีส่งผลกระทบต่อ **ความเป็นชุมชนลดน้อยลง และสำนึกดั้งเดิม**ของชุมชนหายไป ในขณะที่ทรัพยากรบางส่วนที่เป็น“ทรัพยากรส่วนรวม” เป็น“สมบัติปิด” ภายใต้จารีตชุมชน ได้ถูกเปลี่ยนมาเป็น“สมบัติของรัฐ” ภายใต้นโยบายการพัฒนาและกฎหมายรัฐ แต่จากนั้นได้กลับแปรสภาพมาเป็น **“สมบัติเปิด”** ภายใต้ภาวะแห่งการละเมิดกติกาจารีตชุมชนและ

กฎหมายรัฐ ความเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบต่อวิถีการผลิตการทำมาหากินซึ่งสัมพันธ์กับการจัดการ
ทรัพยากรส่วนรวม และผลกระทบต่อวิถีชีวิตวัฒนธรรม และความสัมพันธ์ทางสังคมนั้น ได้กลายมาเป็น
“ปัญหา” ของชุมชนบริเวณลุ่มน้ำลำ-น้ำของ และเป็นเงื่อนไขสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ชุมชนได้
เกิด “สำนึก” ขึ้นภายใต้บริบทและเงื่อนไขใหม่ในช่วงเวลาต่อมา

2.3. สถานการณ์ปัญหาและผลกระทบจากการถูกลดทอนอำนาจการจัดการของชุมชน

ภายหลังจากเกิดการอพยพเคลื่อนย้ายของผู้คนจากพม่าเข้าสู่ดินแดนประเทศไทยในบริเวณพื้นที่
ปางมะผ้าเมื่อราว 50 ปีที่ผ่านมาแล้วนั้น ดินแดนแถบนี้ก็เข้าสู่ยุคสมัยแห่งการควบคุมดูแลโดยรัฐ
มากขึ้น นับแต่นโยบายด้านความมั่นคงตามแนวชายแดน การป้องกันการก่อการร้าย การควบคุมเฝ้า
ระวังการอพยพเคลื่อนย้ายของผู้คน นโยบายด้านการเมืองการปกครองและความพยายามที่จะควบคุม
การแพร่กระจายของสารเสพติด โดยการปราบปรามการปลูกการผลิตการค้ำและการเสพฝิ่นเรื่อยมาจน
เข้าสู่ช่วงประมาณ 20 กว่าปีที่ผ่านมา พื้นที่อำเภอปางมะผ้าก็ได้เริ่มเข้ามาอยู่ภายใต้นโยบายการพัฒนา
และอนุรักษ์ของรัฐที่เข้มข้นขึ้นอีกครั้ง โดยรัฐบาลประสานกับโครงการพัฒนาที่สูงไทย-เยอรมัน
ดำเนินงานพัฒนาภายใต้นโยบายการพัฒนาการทำการเกษตรบนพื้นที่สูง การปราบปรามการปลูกการผลิต
การเสพและค้ำฝิ่น และจำกัดพื้นที่ทำกินของชุมชนบนดอย ตามด้วยนโยบายด้านการอนุรักษ์ผืนดินน้ำป่า
เพื่อยับยั้งการทำการเกษตรแบบย่ำยี และป้องกันการทำลายป่าต้นน้ำ การประกาศขยายเขตอนุรักษ์
เพิ่มเติม โดยมีจุดประสงค์เพื่อป้องกันการตัดไม้ทำลายป่าจากการทำไร่แบบย่ำยีที่ เพื่อแก้ปัญหายาเสพติด
ด้วยการลดการพื้นที่ปลูกฝิ่นของชาวมูเซอและลีซอ ด้วยการปลูกพืชเศรษฐกิจอื่นๆทดแทน เพื่อพัฒนา
คุณภาพชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ให้ดีขึ้น และเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงและอธิปไตยของชาติ โดยการ
ส่งเสริมความจงรักภักดีต่อประเทศไทยและกลายมาเป็น “พลเมืองไทย” ภายใต้บริบทและสภาพเงื่อนไข
และปัจจัยภายในภายนอกดังกล่าวนั้นได้มีผลต่อการปรับเปลี่ยนโครงสร้าง และความสัมพันธ์เชิงอำนาจใน
ชุมชน และระหว่างชุมชนกับรัฐและระบบทุนภายนอก และปรับเปลี่ยนระบบคิด การจัดการทรัพยากร
ส่วนรวมของชุมชน และได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนในพื้นที่ปางมะผ้าที่ชัดเจน 2 ประการใหญ่ได้แก่

ปัญหาเรื่องการทำมาหากิน ซึ่งมีความสัมพันธ์กับสิทธิและอำนาจการจัดการทรัพยากรคือ
สิทธิและอำนาจการจัดการทรัพยากรตามระบบความเชื่อและจารีตประเพณีของชุมชน ถูกกดทับด้วย
สิทธิและอำนาจตามระบบกฎหมายและนโยบายของรัฐ ชาวบ้านถูกจำกัดในเรื่องการขยายพื้นที่ทำ
กิน ห้ามเคลื่อนย้ายชุมชนและที่ทำกิน ห้ามเปิดป่าใหม่ ส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตไป

จากเดิม โดยเฉพาะชุมชนชาวมูเซอต้องเลิกปลูกฝิ่นหันมาปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวทดแทน(กาแฟ สับปะรด ถั่ว) และการเข้ามาของระบบทุนการผลิตเพื่อการค้า แต่ชาวบ้านก็ต้องเผชิญกับปัญหาตลาด ไม่มีพ่อค้ารับซื้อ บางปีถูกกดราคาพืชผล ปัญหาผลผลิตตกต่ำเนื่องจากดินเริ่มเสื่อมสภาพเนื่องจากการเพาะปลูกซ้ำในที่เดิมทุกปี และการปลูกพืชเชิงเดี่ยวนั้นส่วนหนึ่งส่งผลให้ความหลากหลายทางชีวภาพลดน้อยลง ผลจากการพัฒนาได้ก่อให้เกิดความแตกต่างเหลื่อมล้ำระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ และความแตกต่างเหลื่อมล้ำระหว่างคนในชุมชนเดียวกัน ส่งผลให้ปัญหาความขัดแย้งและการต่อสู้ดิ้นรนแย่งชิงทรัพยากรระหว่างชุมชนมีมากขึ้นและรุนแรงขึ้น จนกฎกติกาเดิมของชุมชนและกฎหมายรัฐก็ไม่สามารถยับยั้งชาวบ้านซึ่งได้รับความเดือดร้อนไว้ได้

ปัญหาประการต่อมาคือ **ปัญหาด้านวัฒนธรรมประเพณี** การศึกษาในระบบโรงเรียนแบบเดิมนั้นได้แยกคนออกจากชุมชน อิทธิพลของวัฒนธรรมบริโภคนิยมได้แทรกเข้าสู่ชุมชนโดยมีบุคคลและสื่อต่างๆเป็นพาหะ คนในชุมชนสนใจแต่เรื่องปากท้อง เรื่องการหางานทำหารายได้มากกว่ากิจกรรมและประเพณีพิธีกรรมชุมชน ธรรมเนียมประเพณีของชุมชนขาดการสืบทอด การช่วยเหลือพึ่งพากันมีน้อยลง ความรู้ประสบการณ์ของคนเฒ่าคนแก่ "ระบบอาวุโส" ซึ่งเป็นกลไกที่เคยช่วยจัดการปัญหาต่างๆในชุมชนถูกมองข้าม และถูกแทนที่ด้วยคณะกรรมการหมู่บ้านและผู้นำแบบทางการ "ความเป็นชุมชน" และวัฒนธรรมที่ดีงามเริ่มจางหาย ซึ่งปัญหาใหญ่ทั้งสองประการนี้เป็น **"ปัญหาร่วม"** ที่คนในท้องถิ่นไม่ว่าชุมชนและกลุ่มชาติพันธุ์ใดต่างประสบร่วมกันและมีความตระหนักเป็นอย่างดี

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า **"ทรัพยากรส่วนรวม" หรือสมบัติส่วนรวมของชุมชนนั้น มิได้มีความหมายและนัยะจำกัดเพียงทรัพยากรธรรมชาติดินน้ำป่าเท่านั้น แต่วัฒนธรรมประเพณี "สิ่งดี" ความรู้ภูมิปัญญาต่างๆในชุมชนก็ถือเป็น "ทรัพยากรหรือสมบัติส่วนรวม" ของชุมชนด้วยเช่นกัน** แต่สิทธิและอำนาจการจัดการทรัพยากรส่วนรวมดังกล่าวซึ่งเดิมเป็นของชุมชนนั้น ได้ถูกควบคุมกีดกันและจัดการโดยรัฐในนามผู้พัฒนาและผู้อนุรักษ์เพื่อความมั่นคง บนความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันและทั้งปัญหามลกระทบต่างๆไว้ให้กับชุมชน

3.แนวคิดและกระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนาและสร้างเสริม กลไกการจัดการความรู้สู่ชุมชนปางมะผ้า¹⁶

3.1.แนวคิด เป้าหมายและวัตถุประสงค์ : คืบหน้าจากการจัดการความรู้สู่ชุมชน

ดังได้กล่าวข้างต้นแล้วว่า” ปางมะผ้า “ เป็นดินแดนที่มีความสำคัญและทรงคุณค่าทางด้าน
โบราณคดีและประวัติศาสตร์แหล่งหนึ่งของโลก นอกจากนั้นยังมีทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์มีความ
หลากหลายทางชีวภาพและมีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์และวัฒนธรรม ซึ่งคุณค่าดังกล่าวได้
กลายมาเป็นศักยภาพของปางมะผ้าด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและเชิงวัฒนธรรม แต่ปัจจุบันปางมะผ่ายัง
เผชิญปัญหาอุปสรรคและข้อจำกัดในการพัฒนาหลายด้านได้แก่ปัญหาราษฎรไม่มีเอกสารสิทธิในที่ทำ
กินและที่อยู่อาศัย ปัญหาโครงสร้างพื้นฐาน ปัญหาการทำมาหากินและคุณภาพชีวิต ปัญหาการ
สื่อสารที่มีความต่างทางวัฒนธรรมและภาษา ปัญหาความมั่นคงตามแนวชายแดน ปัญหาความ
อ่อนล้าทางวัฒนธรรมของชนเผ่า ซึ่งปัญหาดังกล่าวข้างต้นส่วนหนึ่งได้รับการแก้ไขด้วยการ
ดำเนิน ” กิจกรรมพัฒนา ” ต่างๆตามแผนงานและโครงการพัฒนา โดยหน่วยงานและเจ้าหน้าที่
ของรัฐในพื้นที่ แต่ขณะเดียวกันชุมชนเองก็ยังเผชิญกับปัญหาการขาด”ความรู้”ที่จำเป็นและสำคัญๆ
หลายเรื่องเช่นความรู้เรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน การจัดการเกษตรบนพื้นที่สูงอย่างมี

¹⁶ เรียบเรียงจากข้อเสนอโครงการวิจัยกลไกการจัดการความรู้สู่ชุมชนบริเวณลุ่มน้ำลำน้ำของ อำเภอปางมะผ้า จังหวัด
แม่ฮ่องสอน เสนอต่อฝ่ายชุมชนและสังคม สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.),2546.

ประสิทธิภาพ การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณี ดังนั้นชุมชนในปางมะผ้าจึงจำเป็นต้องได้รับการเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการแก้ไขปัญหาของชุมชนด้วยการนำ "ความรู้" ที่จำเป็นลงสู่ชุมชนเพื่อให้เกิด "กิจกรรม/โครงการพัฒนา" ที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นในพื้นที่ปางมะผ้า โดยดำเนินการควบคู่ไปกับการพัฒนาของหน่วยงานของรัฐในพื้นที่

ในขณะที่ปัจจุบัน จากการสำรวจเบื้องต้นพบว่าพื้นที่ปางมะผ้ามี "ความรู้" ที่เป็น "ทุนเดิม" อยู่ระดับหนึ่ง ซึ่งอยู่ในรูปแบบต่างๆ เช่น ความรู้จากงานวิจัยของสกว.ภาคเหนือและสกว.ส่วนกลางรวม 18 โครงการ (โดยมีงานวิจัยที่ดำเนินการเสร็จสิ้นแล้วบางส่วน) ความรู้จากบทเรียนและประสบการณ์จากกิจกรรมและการดำเนินงานของเครือข่ายชาวไทยภูเขาอำเภอปางมะผ้า จากโครงการพัฒนาที่สูงไทย-เยอรมัน (ดำเนินโครงการในช่วงตั้งแต่ปี 2526-2540) และหน่วยงานของภาครัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมของชุมชน แต่ชุมชนเองและผู้ที่ทำงานกับชุมชน เจ้าหน้าที่รัฐและอบต.ก็ยังไม่ได้รับประโยชน์จาก "ความรู้" ดังกล่าวนั้นไม่มากเท่าที่ควร

ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการวิจัยเพื่อพัฒนาและเสริมสร้างกระบวนการและกลไกการจัดการ "ความรู้" ดังกล่าว เพื่อที่จะได้นำ "ความรู้" ไปสู่ชุมชนเพื่อพัฒนาเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในการจัดการแก้ไขปัญหาในด้านต่างๆ ในพื้นที่โดยความร่วมมือจากบุคลากร/หน่วยงานต่างๆ ทั้งในและนอกพื้นที่ ขณะเดียวกันในกระบวนการดังกล่าวก็ต้องพยายามค้นหาหรือพัฒนา "โจทย์การวิจัย" ที่ยังต้องการค้นหา คำตอบ พัฒนาเป็นโครงการวิจัยเพื่อนำ "ความรู้" จากการวิจัยกลับไปใช้ในการแก้ปัญหการพัฒนาในพื้นที่ปางมะผ้าต่อไปด้วย โดยกระบวนการจะเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นให้เข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมทำและร่วมรับผลประโยชน์ สร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนในการจัดการ "ความรู้" เพื่อแก้ไขปัญหาชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 9 ในหัวข้อ "สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้" ซึ่งเป็นสังคมที่เปิดโอกาสให้ทุกคนสามารถคิดเป็น ทำเป็น มีเหตุผล มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต รู้เท่าทันโลก เพื่อพร้อมรับกับการเปลี่ยนแปลง สามารถส่งสมทุนทางปัญญา รักษาและต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม

แนวคิดหลักคือ การคืนสิทธิและเสริมสร้างอำนาจการจัดการ "ความรู้" แก่องค์กรชุมชนท้องถิ่น โดยชุมชนมีส่วนร่วมคิดร่วมทำ และร่วมรับผลประโยชน์ตลอดกระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนา

ส่วนแนวทางการดำเนินงานเป็นการวิจัยเพื่อพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพของ "คนใน" "ท้องถิ่นและ" "องค์กรชุมชน" เพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนในพื้นที่ โดยใช้ฐานการดำเนินงานของ "เครือข่ายชาวบ้าน" ในฐานะ

เป็น“เวทีการเรียนรู้แบบชาวบ้าน” และ“เวทีแก้ปัญหาของชุมชน” โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างเสริมกลไกและกระบวนการจัดการ “ความรู้”และกิจกรรมพัฒนาสู่ชุมชน เพื่อก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืนของชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์ของงานวิจัยเพื่อพัฒนา

- 1.เพื่อพัฒนาและเสริมสร้างกลไกการจัดการ“ความรู้”สู่ชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนและก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่ยั่งยืนของชุมชน
- 2.ศึกษาวิจัยเงื่อนไขและกลไกการจัดการ“ความรู้”สู่ชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ภายใต้บริบทและสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง

3.2.แนวทางและวิถีทางสู่เป้าหมาย

แนวทางการจัดการความรู้

1.ปัญหาของชุมชนท้องถิ่นนั้น สามารถแก้ไขได้โดยลงมือกระทำด้วยกิจกรรมพัฒนา แต่บางปัญหาจำเป็นต้องอาศัยการวิจัยเพื่อค้นหา“ความรู้”และบางปัญหา ต้องอาศัยกลไกการจัดการ“ความรู้”ซึ่งมีอยู่แล้วทั้งในและนอกพื้นที่ เพื่อนำไปสู่ชุมชนเพื่อให้เกิดการแก้ไขด้วยกิจกรรมพัฒนาต่างๆ ดังนั้นจึงมี “ความรู้”เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหา/พัฒนาทั้งที่เป็นระยะสั้น(เฉพาะหน้า)และเพื่อแก้ไขปัญหาในระยะยาว

2.การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น จะมี 2 ลักษณะได้แก่

- 2.1.การร่วมรับทราบ/รับรู้ความเคลื่อนไหวเป็นไปต่างๆ
- 2.2.การมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำและร่วมรับผลประโยชน์

3.กลไกการจัดการความรู้ จึงมีองค์ประกอบดังนี้

3.1.“ความรู้” จะต้องมีการสำรวจศึกษาประเมินสถานการณ์ บริบทพื้นที่ วิเคราะห์ปัญหา ความต้องการของชุมชนท้องถิ่นที่แท้จริงเพื่อให้รู้ว่าชุมชนมีปัญหาและความต้องการอะไร และต้องการ “ความรู้”อะไร/อย่างไรที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหา/พัฒนาชุมชน ในขณะเดียวกันต้องศึกษาค้นคว้าให้รู้ว่ใน-นอกพื้นที่มี“ความรู้”อะไรอยู่บ้าง(ทุนเดิม) ที่สามารถนำมาสกัดและสังเคราะห์ เพื่อนำไปสู่ชุมชน

3.2.การมีส่วนร่วมของ“ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย”ทุกฝ่ายในกระบวนการและกลไกการจัดการ ทั้งใน ด้านแนวคิด การสร้างการมีส่วนร่วมตลอดกระบวนการ งบประมาณ บุคลากร สถานที่ วัสดุอุปกรณ์เครื่องมือ เครื่องใช้ ฯลฯ

- ประชาชน องค์กรชุมชนและหน่วยงานในพื้นที่ได้แก่ เครือข่ายชาวไทยภูเขา อบต.ผู้นำชุมชน ครู(สปอ./กศน./วิทยาลัยชุมชน) หน่วยงานของรัฐต่างๆในอำเภอ นักวิจัยท้องถิ่น ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาจังหวัดแม่ฮ่องสอน
- องค์กร/บุคลากรนอกพื้นที่ในฐานะผู้เสริมหนุน/ที่ปรึกษา/ประสานงานได้แก่ สกว.ภาคเหนือ สกว.ส่วนกลาง และอื่นๆที่เกี่ยวข้อง

3.3.เงื่อนไขและปัจจัยต่างๆ ในและนอกพื้นที่ ซึ่งจะช่วยให้กระบวนการและกลไกการจัดการความรู้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

3.3.กระบวนการวิจัยเพื่อคืนอำนาจการตัดสินใจและการจัดการความรู้โดยชุมชน

กระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนากลไกการจัดการ"ความรู้"ชุมชน

1.สนับสนุนงบบริหาร วิจัยและพัฒนาแก่"ทีมวิจัยเพื่อพัฒนา"ในพื้นที่ โดยทีมวิจัยเพื่อพัฒนาจะใช้ฐานการดำเนินงานของเครือข่ายชาวบ้าน ในฐานะเป็น"เวทีการเรียนรู้แบบชาวบ้าน" และ"เวทีแก้ปัญหาของชุมชน" เพื่อสร้างกลไกและกระบวนการจัดการ"ความรู้"และ"กิจกรรมพัฒนา"สู่ชุมชน เพื่อแก้ไข"ปัญหา"ของชุมชน ได้แก่ การจัดการเกษตรบนพื้นที่สูง การจัดการทรัพยากรดินน้ำป่า การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ความอ่อนล้าทางวัฒนธรรม บทบาทของ อบต.กับการแก้ไขปัญหาและความต้องการของชุมชน การอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น ฯลฯ

2.ทีมวิจัยเพื่อพัฒนา ร่วมกับชุมชนเป้าหมาย(นำร่อง) ทำการศึกษาและประเมินชุมชนอย่างเป็นระบบก่อนโดยใช้กระบวนการวางแผนและประเมินผลแบบมีส่วนร่วม (เทคนิค AIC Appreciation Influence Control) วิเคราะห์สถานการณ์ปัญหา บริบทของพื้นที่/ชุมชน ปัญหาความต้องการของชุมชน ศักยภาพของชุมชน จุดแข็งจุดอ่อน ข้อจำกัดและโอกาส(SWOT) กำหนดอนาคตของชุมชนว่าต้องการให้เกิดการพัฒนาในทิศทางใด (การสร้างความรู้ร่วมกัน (A)) และร่วมกันคิดโครงการ/กิจกรรมที่จะให้บรรลุผล จัดลำดับความสำคัญเร่งด่วนของโครงการ/กิจกรรม ร่วมสำรวจ"ความรู้"ดั้งเดิมที่มีอยู่ในชุมชน/พื้นที่ (การสร้างแนวทางการพัฒนาร่วมกัน (I)) และ"ความรู้"ที่ชุมชนต้องการ

3.ทีมวิจัยเพื่อพัฒนา ส่งต่อผลการศึกษาและประเมินชุมชนและปัญหาความต้องการของชุมชน และความรู้ที่ชุมชนต้องการให้ "ทีมวิจัยส่วนกลาง" จัดการสกัดและสังเคราะห์ "ความรู้"ที่มีอยู่ในพื้นที่ จากงานวิจัยและจากส่วนอื่นๆ ที่สอดคล้องกับปัญหาของชุมชน แล้วส่งกลับให้ทีมวิจัยเพื่อพัฒนา ในพื้นที่ (ทีม

วิจัยส่วนกลางและทีมวิจัยเพื่อพัฒนา จะร่วมกันค้นหา"ความรู้"ใน-นอกพื้นที่และร่วมกันสกัดและสังเคราะห์
ได้"องค์ความรู้"เพื่อกลับคืนสู่ชุมชน)

4.ทีมวิจัยเพื่อพัฒนานำ"ความรู้"ที่ได้รับการสกัดและสังเคราะห์แล้ว มาจัดการหารูปแบบและวิธีการ
หรือจัด"กิจกรรมพัฒนา"ที่เหมาะสมกับปัญหาความต้องการและสภาพการณ์ของชุมชน โดยประสาน
ร่วมกับชุมชน หน่วยงานต่างๆในพื้นที่ นำ"ความรู้"และ"กิจกรรมพัฒนา"สู่ชุมชน ด้วยการแบ่งกลุ่ม
รับผิดชอบ ตกกลงในรายละเอียดในการดำเนินงานตามโครงการ/กิจกรรมพัฒนา (การสร้างแนวทางการ
ปฏิบัติ(C))

5."ทีมวิจัยเพื่อพัฒนา" ติดตามและประเมินผลก่อน-ระหว่างและภายหลังจากการนำความรู้และ
กิจกรรมพัฒนาสู่ชุมชน ทำการประเมินและวัดผลความเปลี่ยนแปลงในความรู้ ความเข้าใจ พฤติกรรมของ
ชุมชน เจ้าหน้าที่ผู้ทำงานกับชุมชน และสภาพการณ์ความเปลี่ยนแปลงต่างๆในพื้นที่ (จิตสำนึก วิถีคิด วิถีการ
จัดการ และการเปลี่ยนแปลงในเชิงพัฒนา ซึ่งเป็นผลของการใช้ความรู้)

6.กระบวนการจัดการความรู้ องค์ความรู้และรูปแบบวิธีการกิจกรรมพัฒนาที่เกิดผลในบางเรื่อง จะ
ได้รับการพัฒนาเป็น"หลักสูตรท้องถิ่น" หรือจัดรวบรวมในรูปแบบต่างๆและนำกลับไปขยายผลในชุมชนอื่นๆ
ต่อไป ส่วนกระบวนการจัดการความรู้และองค์ความรู้ที่ยังไม่เกิดผล จะมีการศึกษาประเมินและปรับใหม่แล้ว
นำกลับไปทดลองใช้อีก ขณะเดียวกันทีมวิจัยเพื่อพัฒนาจะพยายามค้นหาหรือพัฒนา "โจทย์การวิจัย"
ที่พบในกระบวนการทำงาน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาโครงการวิจัยต่อไป

7."ทีมวิจัยเพื่อพัฒนา" ทำการศึกษาวิจัยเงื่อนไขปัจจัยทั้งที่เอื้อเสริมหนุน และที่เป็นอุปสรรคใน
กระบวนการและกลไกการจัดการความรู้สู่ชุมชน เพื่อเป็นแนวทางในการปรับกระบวนการและกลไกการ
จัดการ

8.ในกระบวนการทำงาน "ทีมวิจัยเพื่อพัฒนา" จะจัดกระบวนการเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพ "คน
ใน" พื้นที่ให้เกิดการรวม"กลุ่ม"ความร่วมมือ ซึ่งมีตัวแทนจากทุกฝ่ายในพื้นที่เข้ามาร่วมเป็น"หน่วยจัดการ
ความรู้" ของชุมชน โดยชุมชนและเพื่อชุมชน เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการจัดการความรู้ในพื้นที่ต่อไป
(การสร้างทีมงาน องค์การและเครือข่าย)

คำถามการวิจัย ?

1."ความรู้"ที่ถูกนำมาใช้ มีอยู่ในรูปแบบใดบ้าง (เช่น งานวิจัย,สรุปบทเรียนประสบการณ์ทำงานชุมชน,
ภูมิปัญญาท้องถิ่น,หลักสูตรท้องถิ่นฯ) และเป็นความรู้จากภายใน-ภายนอกพื้นที่

2. กระบวนการในการจัดการความรู้ หรือเชื่อมความรู้สู่ชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาชุมชนนั้นได้ใช้ความรู้อะไร
ใช้ในบริบทใด ทำไมต้องใช้ ใช้เพื่ออะไร ใช้กับใคร/กลุ่มใด ใครเป็นผู้ใช้ มีรูปแบบวิธีการใช้/ถ่ายทอด
อย่างไรจึงจะเหมาะสมและเกิดผล

3. กลไกการจัดการความรู้นี้ ทำงานอย่างไร มีใครบ้างที่ร่วมอยู่ในกระบวนการ(คนใน-คนนอก) ใครมี
บทบาทหน้าที่อย่างไร มีอะไรที่ควรทำและไม่ควรทำ ควรมีกลไกการจัดการเดียวหรือหลายกลไก

4. วิถีคิด มุมมองของชาวบ้าน"คนใน"เกี่ยวกับ"ความรู้" เป็นอย่างไร มีการสร้างความรู้ สังสมความรู้
และการสืบทอดความรู้อย่างไร ชุมชนมี"พลัง"ในการจัดการความรู้มากน้อยเพียงใด ถ้าจะเสริมสร้างความ
เข้มแข็งและ"พลังชุมชนในการจัดการความรู้"จะต้องทำอย่างไร

5. กระบวนการนี้ได้มีส่วนในการเปลี่ยนแปลงวิถีคิด มุมมอง ความสัมพันธ์และบทบาทของคนที่เข้ามา
เกี่ยวข้องอย่างไร เพราะเหตุใดจึงเปลี่ยน เปลี่ยนอย่างไร (ผู้มีส่วนได้เสียได้แก่ ผู้นำ ช่างราชการ
นักวิชาการ นักวิจัย ชาวบ้าน อบต.)

6. กลไกการจัดการความรู้ จะยั่งยืนต่อไปได้อย่างไร มีวิถีคิด วิธีการจัดการอย่างไรเพื่อให้เกิดความ
เข้มแข็งและความยั่งยืนของชุมชนในการจัดการความรู้ต่อไป

เป้าหมายของโครงการวิจัย (OUTPUT)

เชิงวิชาการ/งานวิจัย

- ค้นหา/ค้นพบ/พัฒนา"โจทย์การวิจัย" ในขณะดำเนินงาน
- พยายามตอบ "คำถามการวิจัย" เป็นระยะๆ ในท่ามกลางการดำเนินงานวิจัยเพื่อพัฒนา

เชิงการพัฒนา

- พัฒนาศักยภาพ"คนใน"เสริมสร้างวิถีคิดวิธีการจัดการ"ความรู้
- นำ"ความรู้"/กิจกรรมพัฒนาสู่ชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน เป็นการเสริมงานรัฐภาคีรัฐ
- เสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนในการจัดการ"ความรู้"เพื่อแก้ไขปัญหาชุมชน

ตัวชี้วัด

ในพื้นที่เกิด"หน่วยจัดการความรู้" ของชุมชน โดยชุมชนและเพื่อชุมชนท้องถิ่น ดำเนินการ
บริหารจัดการโดย"คนใน"พื้นที่ ซึ่งมีกลไกและกระบวนการบริหารจัดการ"ความรู้"อย่างเป็นระบบและ
เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ มีความยั่งยืนจากการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย

ขั้นตอนการดำเนินงาน

1. ในปี 1 จะใช้พื้นที่/ชุมชน"นำร่อง"เพื่อทดลองนำกระบวนการ/กลไกจัดการความรู้ไปดำเนินการ โดย "ทีมวิจัยเพื่อพัฒนา" จัดทำร่างโครงการ/กิจกรรมต่างๆ ขึ้นเป็นแนวทางขึ้นมาก่อนโดยอาศัยข้อมูลและประสบการณ์จากการทำงานวิจัยเพื่อพัฒนาในพื้นที่
2. นำร่างโครงการ/กิจกรรมที่วางไว้ ไปจัด"เวทีชุมชน"เพื่อวิเคราะห์แลกเปลี่ยนแบบมีส่วนร่วม โดยใช้กระบวนการ AIC ระหว่าง"ทีมวิจัยเพื่อพัฒนา" พันธมิตร และตัวแทนชาวบ้านในพื้นที่/ชุมชนเป้าหมาย เพื่อร่วมกันประเมินบริบท สถานการณ์ปัญหา ศักยภาพของชุมชนและองค์กรชุมชนที่เป็นจริง รวมทั้งตั้งเป้าหมายและตัวชี้วัดที่ชัดเจนที่ต้องการให้เกิดขึ้นเพื่อให้รู้ว่าคุณชุมชนมีปัญหาและความต้องการอะไร และต้องการ "ความรู้"อะไร/อย่างไร ที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหา/พัฒนาชุมชน จัดลำดับความเร่งด่วนของโครงการกิจกรรมพัฒนาตามความต้องการของชุมชน
3. "ทีมวิจัยส่วนกลาง"และ"ทีมวิจัยเพื่อพัฒนา" ร่วมกันสำรวจ"ความรู้"ที่เป็นทุนเดิม และความรู้ใหม่ที่จำเป็น สกัดและสังเคราะห์"ความรู้"จากงานวิจัยที่มีอยู่และ/หรือสร้างขึ้นใหม่
4. "ทีมวิจัยเพื่อพัฒนา" พันธมิตรและตัวแทนชาวบ้านในพื้นที่/ชุมชน ร่วมกันวางแนวทางหารูปแบบและวิธีการ กระบวนการจัดกิจกรรมที่จะนำ"ความรู้"สู่ชุมชน เพื่อให้เกิดผลในเชิงการพัฒนา
5. นำ"ความรู้/กิจกรรมพัฒนา"สู่ชุมชน และติดตามประเมินวัดผลการดำเนินการเป็นระยะ และสรุปผลกระบวนการ/กลไกการจัดการความรู้สู่ชุมชน เพื่อตอบคำถามการวิจัย
6. ขณะดำเนินกิจกรรม"ทีมวิจัยเพื่อพัฒนา"จะทำหน้าที่ในการค้นหาหรือพัฒนา"โจทย์การวิจัย" ที่เกิดขึ้นเพื่อส่งต่อให้สกว.ภาค/สกว.ส่วนกลาง พัฒนาเป็นโครงการวิจัยต่อไป
7. "ทีมวิจัยเพื่อพัฒนา" จัดทำรายงานผลความก้าวหน้าของงานวิจัยเพื่อพัฒนาให้สกว.ส่วนกลาง(ฝ่ายชุมชนและสังคม) ได้ทราบเป็นระยะทุก 6 เดือน เพื่อร่วมประเมินทิศทางและกระบวนการทำงานวิจัยเพื่อพัฒนาว่าได้เข้าไปใกล้ถึงจุดหมายปลายทางเพียงใด ต้องปรับเปลี่ยนแนวทางหรือไม่ อย่างไร
8. ปีที่ 2-3 ดำเนินงานวิจัยเพื่อพัฒนา ไปตามทิศทางและเป้าหมายที่ตั้งไว้

พื้นที่วิจัยเพื่อพัฒนา

เนื่องจากบริบทและสถานการณ์ปัญหาต่างๆของชุมชนในบริเวณลุ่มน้ำลำปางและน้ำของอำเภอปางมะผ้า มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันทั้งในมิติของพื้นที่ และมิติของชุมชนซึ่งมีความหลากหลายทางกลุ่มชาติพันธุ์และวัฒนธรรม ดังนั้นในการเลือกพื้นที่วิจัยเพื่อพัฒนา จึงได้ใช้มิติของพื้นที่และชุมชนที่มีการใช้

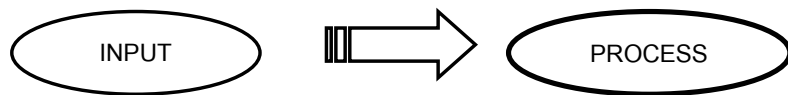
ทรัพยากรดินน้ำป่าร่วมกัน มีเขตพื้นที่ติดต่อคาบเกี่ยวกัน และเป็นบริเวณที่มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศและ
เชิงวัฒนธรรม ได้แก่ บริเวณลุ่มน้ำลำและลุ่มน้ำแม่ละนา ประกอบด้วย 5 ชาติพันธุ์ไทใหญ่ มูเซอแดง
กะเหรี่ยง ตองสู(ปะโอ) ม้ง) จำนวน 13 หมู่บ้านได้แก่บ้านสบป่อง บ้านนาหลวง บ้านถ้ำลอด บ้านเมือง
แพม บ้านห้วยแห้ง บ้านห้วยกลาง บ้านแอโก๋ บ้านแสนคำลือ บ้านยาป่าแห่น บ้านผาเจริญ บ้านแม่ละนา บ้า
บ่อไคร้ บ้านห้วยไร่ บ้านแม่กลางจันทร์ ในเขตปกครองของ 3 อบต.(สบป่อง ถ้ำลอด ปางมะผ้า) และ
มีหน่วยงานของรัฐเข้าไปตั้งอยู่ในพื้นที่ด้วยได้แก่หน่วยป่าต้นน้ำที่ 41 หน่วยรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขตสันปัน
แดน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าลุ่มน้ำปาย ศูนย์ศึกษาธรรมชาติและสัตว์ป่าบ้านถ้ำลอดของกรมอนุรักษ์
กระทรวงทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม โรงเรียนในสังกัดสพจ. กศน.โรงเรียนดชด.ศูนย์ส่งเสริมวิชาชีพชาวเขา เป็น
ต้น

กระบวนการประสานความร่วมมือและแลกเปลี่ยนกับผู้ใช้ประโยชน์จากการวิจัย

โครงการวิจัยเพื่อพัฒนานี้ ได้มีการประสานความร่วมมือและแลกเปลี่ยนกับผู้มีส่วนได้ส่วน
เสียในพื้นที่ตั้งแต่เริ่มต้นพัฒนาร่างโครงการ และการมีส่วนร่วมเช่นนี้จะดำเนินไปตลอด
กระบวนการวิจัย ทั้งนี้เนื่องจากเป้าหมายของโครงการที่สำคัญคือการพยายามพัฒนา"คนในพื้นที่และ
องค์กรชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งในการจัดการความรู้ของชุมชน โดยชุมชนและเพื่อชุมชน

กระบวนการ/กลไกการจัดการความรู้

ปัญหาชุมชน

- การจัดการทรัพยากร ดิน, น้ำ, ป่า
- การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การจัดเตรียมกระบวนการ

- ประเมินสถานการณ์ปัญหา
- ศักยภาพขององค์กรชุมชน

- การจัดการเกษตรบนพื้นที่สูง
- การอนุรักษ์พันธุ์พืชพรรณท้องถิ่น
- การจัดการสื่อภาคประชาชน

- สำรวจ "ความรู้" ใน-นอกพื้นที่

- กำหนดเนื้อหา รูปแบบวิธีการนำ
ความรู้/กิจกรรมพัฒนาสู่ชุมชน

จัดเวทีแลกเปลี่ยน
แบบมีส่วนร่วม
(AIC/SWOT)
จัดทำโครงการ/กิจกรรม

- ประเมินสถานการณ์
ปัญหา/ศักยภาพชุมชน
- เป้าหมาย
- ตัวชี้วัด
- สำรวจ/จัดการ "ความรู้"
- กิจกรรม/แผน
ดำเนินงาน

แก้
ปัญหา
ชุมชน

เสริม
งานรัฐ

ผู้ร่วมกระบวนการ

- ทีมวิจัยเพื่อพัฒนา
- พันธมิตร GO/NGO ในและ
นอกพื้นที่
- ทีมวิจัยส่วนกลาง
- ชาวบ้าน

นำ "ความรู้" /กิจกรรมพัฒนาสู่ชุมชน
(แก้ปัญหาชุมชน)

ติดตามประเมินผล วัดผลการ
ดำเนินงาน (ตรงเป้าหมาย/ตัวชี้วัด)

ปรับปรุง/พัฒนา/กระบวนการ
เนื้อหา/ วิธีการ

ความรู้ที่ได้รับ

- พัฒนาเป็นหลักสูตรท้องถิ่น,
บทเรียน, คู่มือ, สื่อต่างๆ นำไปใช้ในการ
แก้ไขปัญหาชุมชนอื่นๆต่อไป
- ค้นหา/พัฒนา "ใจที่ยั่งยืน"
- ตอบ "คำถาม" การวิจัย

OUTPUT

โครงการ/กิจกรรมต่างๆ ในกระบวนการ/กลไกการจัดการ"ความรู้"สู่ชุมชน

โครงการและกิจกรรมต่างๆ ต่อไปนี้เป็นร่างที่จัดทำขึ้นเบื้องต้น โดยอาศัยข้อมูลและประสบการณ์การทำงานพัฒนาและงานวิจัยในพื้นที่อำเภอปางมะผ้าของ"ทีมวิจัยเพื่อพัฒนา" โดยในแต่ละโครงการ/กิจกรรมจะประกอบด้วยประเด็นสาระสำคัญที่นำมาพิจารณาได้แก่

การประเมินสถานการณ์ปัญหา บริบทของพื้นที่

เป้าหมายของโครงการ

สำรวจ"ความรู้"ที่มีอยู่(เบื้องต้น)

กลุ่ม/พื้นที่หมู่บ้านเป้าหมาย

กิจกรรม/ขั้นตอนการดำเนินงาน

ตัวชี้วัด (เชิงปริมาณ/คุณภาพ)

ร่างโครงการ/กิจกรรมเหล่านี้ จะต้องถูกนำไปสู่ชุมชนเป้าหมาย เพื่อจัด"เวทีชุมชน" ให้เกิดกระบวนการวิเคราะห์วางแผนและประเมินผลแบบมีส่วนร่วม โดยชุมชนจะเข้ามาร่วมในการประเมินสถานการณ์ปัญหา บริบทของพื้นที่ ศักยภาพของชุมชนและองค์กรชุมชน ปัญหาและความต้องการของชุมชน และชุมชนต้องการ"ความรู้"/"กิจกรรมพัฒนา"อะไร/อย่างไรในการนำไปแก้ไขปัญหา ซึ่งร่างโครงการ/กิจกรรมที่จะนำ"ความรู้"สู่ชุมชนมี 5 กิจกรรมหลัก โดยจัดลำดับตามความสำคัญและเร่งด่วนในการแก้ไขปัญหาได้แก่

1.การจัดการทรัพยากรดินน้ำป่า

- การจัดการทรัพยากรร่วมกันระหว่างชุมชน
- การฟื้นฟูวัฒนธรรมเพื่อการจัดการทรัพยากร

2.การจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

- การจัดการผลกระทบจากการท่องเที่ยว
- การจัดการท่องเที่ยวร่วมกันระหว่างชุมชน
- การเตรียมชุมชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

3.การจัดการเกษตรบนพื้นที่สูง

4.การอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่น

5.การจัดการสื่อภาคประชาชน

ระยะเวลาดำเนินงานวิจัย

คาดว่าจะใช้เวลาประมาณ 2 ปี (ปี 2546 – 2548)

1. การจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน

ก. การจัดการทรัพยากรร่วมกันระหว่างชุมชน

สถานการณ์ปัญหา

การจัดการทรัพยากรร่วมกันระหว่างชุมชนไม่มีความชัดเจนในด้านขอบเขต ประเภท, ปริมาณ ตลอดจน กติกาจารีตของชุมชน กับกฎหมายของรัฐ ยังไม่เป็นที่ตกลงเดียวกัน ชุมชนส่วนใหญ่ยังขาดความรู้เข้าใจในสาระ ประเด็น พ.ร.บ ป่าชุมชน/การใช้ที่ดิน ตลอดจนสถานการณ์ที่ต่อเนื่อง นำไปสู่ปัญหาข้อพิพาทเรื่องพื้นที่ทำกินระหว่างชุมชน และระหว่างชุมชนกับรัฐ

เป้าหมาย

- ชุมชนมีการจำแนกพื้นที่ ปริมาณ ขอบเขต ตลอดจนการจัดการควบคุม กฎระเบียบที่ชัดเจน และเป็นที่ยอมรับของ อ.บ.ต./หน่วยงานราชการ
- ชาวบ้านเข้าใจชัดเจนในสาระของ พ.ร.บ ป่าชุมชน สิทธิทำกิน ตลอดจนสถานการณ์ความเป็นไป ของ พ.ร.บ
- มีการผนวกองค์ความรู้ดั้งเดิมของชุมชนเข้ากับกฎหมาย/เทคนิคการจัดการแบบใหม่
- ระดับการแก้ไขปัญหาในระดับพื้นที่ - เตรียมชุมชน ตั้งรับ

ระดับชาติ - ผลักดันเชิงนโยบาย " คนอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างสมดุลย์ "

สำรวจ"ความรู้" (เบื้องต้น)

ความรู้ดั้งเดิม ได้แก่ภูมิปัญญาชนเผ่าในการจัดการทรัพยากร ปัญหาการจัดการทรัพยากรในชุมชน และระหว่างชุมชน ความรู้เกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพ(BRT) จากงานวิจัยในพื้นที่

ความรู้ใหม่ ได้แก่สถานการณ์พรบ.ป่าชุมชน การสำรวจจัดทำแผนการใช้ที่ดิน การวัดพิกัดและจัดทำโมเดล บทเรียนและประสบการณ์การจัดการทรัพยากรร่วมกันของชุมชน(กองทุนสัตว์ป่าโลก)

กลุ่มเป้าหมาย

- ระดับชุมชน = กลุ่ม/ชาวบ้าน /ผู้นำชุมชนทางการ /ธรรมชาติ
- ระดับตำบล = อ.ป.ต.
- ภาครัฐ = อำเภอ, ป่าไม้

พื้นที่เป้าหมาย

"ใช้มิติทางพื้นที่ในการดำเนินการ" ได้แก่บริเวณพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ละนา-น้ำลำปาง (มีความคาบเกี่ยวในพื้นที่-หมู่บ้านที่ใช้ทรัพยากรร่วมกัน) จำนวน 13 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านไร่ บ้านแม่กลางจันทร์ บ้านสบป่อง บ้านนาหลวง บ้านถ้ำลอด บ้านเมืองแพม บ้านแสนคำลือ บ้านแอโก บ้านห้วยแห้ง บ้านหัวกลาง บ้านยาป่าแหน บ้านผาเจริญ และบ้านแม่ละนา

กิจกรรม/ขั้นตอน

ปีที่ 1

1.จัด"เวทีชุมชน"ร่วมกับแกนนำ ผู้นำอาวุโส สมาชิกอบต.ในแต่ละชุมชน 13 บ้าน เพื่อประเมินสถานการณ์ปัญหา บริบทพื้นที่/ชุมชน ศักยภาพ ข้อจำกัดของชุมชนและองค์กรชุมชน ลักษณะและขอบเขตการใช้พื้นที่ ภูมิปัญญาดั้งเดิมในการจัดการทรัพยากร ปัญหา/ความต้องการของชุมชนและ"ความรู้"ที่ชุมชนต้องการ เป้าหมายและตัวชี้วัดระดับชุมชน

2.จัด"เวทีแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชน"ในพื้นที่เป้าหมาย เพื่อสร้างความเข้าใจ/ตระหนักในการใช้ทรัพยากรร่วมกัน ปัญหา/ความต้องการของพื้นที่ ความรู้ดั้งเดิมของชุมชนในการจัดการ และความรู้ที่ชุมชนต้องการ กำหนดเป้าหมายและตัวชี้วัดระดับพื้นที่ร่วมกัน และวางแผนการดำเนินงานร่วมกัน

-เวทีชุมชนแม่ละนา ผาเจริญ ยาป่าแหน

-เวทีชุมชนยาป่าแห่น ห้วยแห้ง แอโก๋ แสนคำลือ หัวลง

-เวทีชุมชนห้วยแห้ง ถ้ำลอด วนาหลวง เมืองแพม แอลา

3. จัดเวทีประเมินสรุปและแลกเปลี่ยนเรียนรู้การจัดการทรัพยากรร่วมกันระหว่างชุมชน โดยนำร่าง
แผนดำเนินการของชุมชนพื้นที่ เสนอต่ออบต. และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องได้รับทราบให้ความคิดเห็น
ข้อเสนอแนะ ให้ความช่วยเหลือรับหลักการ/รับรองแผนการดำเนินงาน(การันตี)

ปีที่ 2

4. เริ่มจัดทำโมเดล จำแนกการใช้พื้นที่ แต่ละชุมชนและพื้นที่รวมของ 2 กลุ่มน้ำ

5. ร่วมกับชุมชน ทำการวัดพิคัดในแต่ละพื้นที่ที่ได้จำแนกไว้ /ทำการคำนวณพื้นที่

6. จัดทำระบบข้อมูลการใช้พื้นที่ของแต่ละชุมชน/พื้นที่ทั้งหมด (การจำแนกการใช้ประโยชน์พื้นที่

ขอบเขต หมายเลขพิคัด กฎกติกาชุมชน)

7. จัดเวทีหาข้อตกลงร่วมกัน วางกฎกติการ่วมกันระหว่างชุมชนที่มีการใช้พื้นที่/ขอบเขตคาบเกี่ยวกัน
เป็นกติกาของชุมชนบริเวณลุ่มน้ำ

8. จัดเวทีสรุปบทเรียนแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างชุมชน ทุก 3 เดือนเพื่อติดตามความก้าวหน้าการ
ดำเนินงาน และเสริมความรู้ข้อมูลที่เป็น เสริมหนุนการสร้างเครือข่ายการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำ

ตัวชี้วัด

-ชุมชนอย่างน้อย 10 หมู่บ้าน มีการดำเนินการจัดการทรัพยากรร่วมกัน

-เกิดคณะกรรมการ"เครือข่ายการจัดการทรัพยากรบริเวณลุ่มน้ำ"ที่มีการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำอย่าง
เป็นระบบ

ข. การฟื้นฟูวัฒนธรรมเพื่อการจัดการทรัพยากร

สถานการณ์ปัญหา

จากผลการศึกษาวิจัยเบื้องต้นพบว่า วิถีชีวิต ความคิดความเชื่อประเพณีพิธีกรรมของชนเผ่า
มูเซอแดง ที่มีผลต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรดินน้ำป่า มีระดับความเข้มข้นน้อยกว่าชนเผ่าอื่นๆใน
บริเวณลุ่มน้ำลำ-น้ำของ ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอื่นๆ อย่างไรก็ตามความเชื่อและพิธีกรรม
บางอย่างของชนเผ่า ก็ยังสามารถปรับประยุกต์เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการจัดการทรัพยากรได้

เป้าหมาย

การปรับประยุกต์ใช้จารีตประเพณีเพื่อให้เอื้อต่อการอนุรักษ์พื้นที่พุทธรักษาของชุมชน

กลุ่ม/พื้นที่เป้าหมาย

ผู้นำทางศาสนาความเชื่อ ผู้อาวุโส และผู้นำทางการ

ชาวบ้านในชุมชนมุสลิมแดง 7 หมู่บ้านได้แก่บ้านผาเจริญ ยาป่าแหน ห้วยแห้ง แอโก แสนคำลือ แด

ลา วนาหลวง

สำรวจ"ความรู้"(เบื้องต้น)

ความรู้เดิม ภูมิปัญญาดั้งเดิมกับการจัดการทรัพยากรของชนเผ่าต่างๆ

ความรู้ใหม่ บทเรียนประสบการณ์การปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์พื้นที่พุทธรักษาในน้ำป่า

การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดโดยระมัดระวังและให้เกิดประโยชน์สูงสุด

กิจกรรม/ขั้นตอน

1. จัด"เวทีชุมชน"ร่วมกับผู้นำศาสนา แกนนำ ผู้อาวุโส สมาชิกอบต.ในแต่ละชุมชน เพื่อประเมินสถานการณ์ปัญหา บริบทพื้นที่/ชุมชน ศักยภาพ ข้อจำกัดของชุมชนและองค์กรชุมชน ลักษณะและขอบเขตการใช้พื้นที่ ภูมิปัญญาดั้งเดิมในการจัดการทรัพยากร ปัญหา/ความต้องการของชุมชนและ"ความรู้"ที่ชุมชนต้องการ เป้าหมายและตัวชี้วัดระดับชุมชน

2. จัด"เวทีแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชน"ในพื้นที่เป้าหมาย เพื่อสร้างความเข้าใจ/ตระหนักในการใช้ทรัพยากรร่วมกัน ปัญหา/ความต้องการของพื้นที่ ความรู้ดั้งเดิมของชุมชนในการจัดการ และความรู้ที่ชุมชนต้องการ กำหนดเป้าหมายและตัวชี้วัดระดับพื้นที่ร่วมกัน และวางแผนการดำเนินงานร่วมกัน

3. จัด"เวทีสนทนาผู้นำศาสนา" (บ้านยาป่าแหน ซอแบะ จำโบ วนาหลวง) แลกเปลี่ยนบทเรียนประสบการณ์การประยุกต์ใช้จารีตประเพณีพิธีกรรมให้เอื้อต่อการอนุรักษ์พื้นที่พุทธรักษา

4. ติดตามประเมินวัดผลจากการประยุกต์ใช้และกฎกติกาการใช้ทรัพยากรในชุมชน

ตัวชี้วัด

- ชุมชนมีการประยุกต์ใช้จารีตประเพณีให้เอื้อต่อการอนุรักษ์พื้นที่พุทธรักษา
- ชุมชนเรียนรู้ ยอมรับ นำแนวทางการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดไปปฏิบัติ

2. การจัดการเกษตรบนพื้นที่สูง

สถานการณ์ปัญหา

เนื่องจากข้อจำกัดของสภาพพื้นที่ (ความลาดชัน/แหล่งน้ำ) และพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ และเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า มีกฎหมายห้ามการเข้าใช้ประโยชน์และบุกรุกเปิดพื้นที่ทำกินใหม่ ทำให้เกิดกรณีพิพาทเรื่องการทำกินระหว่างชุมชน และระหว่างรัฐ เนื่องจากชุมชนยังขาดความรู้เทคนิคในการพัฒนา / เพิ่มประสิทธิภาพการใช้พื้นที่บนที่สูง

เป้าหมาย

ชุมชนมีศักยภาพเพิ่มขึ้นในการจัดการเกษตรบนพื้นที่สูง เพื่อลดปัญหาเรื่องที่ทำกิน และกรณีพิพาท / เกิดกลุ่มความร่วมมือ (การผลิต/แปรรูป/การตลาด) "พึ่งตนเองได้/ลดความเสี่ยง"

หมู่บ้านพื้นที่เป้าหมาย

เกษตรที่ราบลุ่มน้ำ บ้านแม่ละนา-เมืองแพม , เกษตรบนพื้นที่สูง บ้านยาป่าแหน,ผาเจริญ

สำรวจ"ความรู้"(เบื้องต้น)

ความรู้เดิม - ผลการวิจัย รายงานสรุปบทเรียนประสบการณ์การจัดการเกษตรบนพื้นที่สูง เกษตรอินทรีย์ วนเกษตร การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร สมุนไพรเพื่อการค้าและการบริโภค
ความรู้ใหม่ - ฯลฯ

กิจกรรม / ขั้นตอน

1. ประเมินสถานการณ์ปัญหาการใช้พื้นที่/พืชเศรษฐกิจ/สำรวจวงจรวิถีการผลิต/ ปัจจัยการผลิต/ รายได้-รายจ่าย/ปัญหาความต้องการของชุมชน/องค์ความรู้เดิมด้านการเกษตร(ดี-ไม่ดี)/สำรวจความรู้
2. จัด"เวทีระหว่างชุมชน"(เวทีลุ่มน้ำ/เวทีพื้นที่สูง) เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ ปัญหาความต้องการ กระตุ้นความสนใจ / หาแนวทางการจัดการร่วมกัน
3. จัดทัศนศึกษา/ดูงาน/เสริม " ความรู้ " แก่ตัวแทนชุมชน

4.เกิด " กลุ่มสนใจ " เกิดกิจกรรมการจัดการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำเกษตรบนพื้นที่สูง (โดยมีรูปแบบ/วิธีการตามความเหมาะสมของชุมชน/พื้นที่/ศักยภาพ)

ตัวชี้วัด

ชุมชน ได้รับความรู้ ทักษะการจัดการพื้นที่ด้านการเกษตร / มีการจัดการด้านพืช-การผลิต-การตลาดแบบพึ่งตนเองได้

เกิด"กลุ่มสนใจ"ที่มีกิจกรรมรูปแบบและวิธีการต่างๆ ในการเพิ่มประสิทธิภาพการทำเกษตรบนพื้นที่สูงในชุมชน

3.การอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่น

สถานการณ์ปัญหา

คุณค่าและความหมายของวัฒนธรรมชุมชนในแต่ละชนเผ่า (5 เผ่า) เริ่มถูกอิทธิพลวัฒนธรรม ความเจริญจากภายนอกเข้าไปบดบังจนเกิดความอ่อนล้าทางวัฒนธรรมชุมชน ผู้ที่เห็นคุณค่า (ผู้เฒ่าผู้แก่ผู้รู้) ไม่มีพลังในการจัดการแก้ไข ชุมชนขาด "การรวมกลุ่ม"เพื่อจะอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมอย่างจริงจัง เพื่อที่จะเข้าใจถึงแก่นแท้ของวัฒนธรรม มิเช่นนั้นเอาวัฒนธรรมของชุมชนมาเป็นสินค้าเพื่อการท่องเที่ยว

เป้าหมาย

แต่ละชุมชนมี"กลุ่ม"และเกิด"เครือข่าย"ความร่วมมือที่จะอนุรักษ์/ฟื้นฟูวัฒนธรรมเพื่อให้วัฒนธรรมเป็นตัวเชื่อมระหว่างคนรุ่นเก่าและใหม่ เกิดการสืบทอดเรียนรู้สู่กันและกัน เพื่อให้คนรุ่นใหม่รู้/เข้าใจ/ตระหนักสำนึกในคุณค่าความหมายของวัฒนธรรมต่อการดำรงชีวิตและความเป็นชุมชน

พื้นที่เป้าหมาย

11 หมู่บ้านหลัก 2 หย่อมบ้านในพื้นที่ตำบลปางมะผ้า 5 ชนเผ่าได้แก่ไทใหญ่ มูเซอแดง กะเหรี่ยงตองสู ม้ง โดยมี"กลุ่มผู้สูงอายุบ้านแม่ละนา" ซึ่งมีการรวมตัว/มีกิจกรรมแล้วเป็นแกนนำ

สำรวจ"ความรู้"(เบื้องต้น)

ความรู้เดิม - ผลงานวิจัยเช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากร ความรู้สมุนไพรพื้นบ้าน และความรู้ท้องถิ่นเรื่องการทำไม้กวาด การตีมีด การสานตุ๊กตา ฯลฯ

ความรู้ใหม่ – เสริมเทคนิคกระบวนการเกิดการกลุ่ม การบริหารจัดการกลุ่ม การสร้างเครือข่าย

กิจกรรม/ขั้นตอน

- จัด "เวทีชุมชน" ประเมินสถานการณ์ปัญหาด้านวัฒนธรรม ประเมินความพร้อมของชุมชน
- ค้นหาสำรวจ "ความรู้ดั้งเดิม" หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (จากผู้เฒ่าผู้แก่/ผู้รู้) ในแต่ละชุมชน แต่ละชนเผ่าที่เป็นประโยชน์และเอื้อต่อการพัฒนา ได้แก่ ชาวไทใหญ่ บ้านแม่ละนา ถ้ำลอด หัวกลาง(ตองสูง) สบป่อง บ้านไร่ แม่กลางจันทร์, ชาวมูเซอแดงบ้านผาเจริญ ยาป่าแหน ห้วยแห้ง แอโก่ แสนคำลือ วนาหลวง, ชาวกะเหรี่ยงบ้านเมืองแพม สกัดสังเคราะห์เชื่อมโยง "ความรู้" เพื่อนำมาถ่ายทอดเรียนรู้ร่วมกันและสำรวจความรู้ใหม่ที่ต้องการได้แก่
 - วัฒนธรรมกับการจัดการทรัพยากร
 - วัฒนธรรมกับการส่งเสริมอาชีพ
 - วัฒนธรรมประเพณีที่เสริมสร้างความเป็นปึกแผ่นของชุมชน/ ระหว่างชุมชน
- จัด "เวทีสังเคราะห์" นำความรู้สู่ชุมชน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้บทเรียนประสบการณ์การก่อตั้ง "กลุ่ม" และการนำวัฒนธรรมมาปรับใช้ (กลุ่มผู้สูงอายุบ้านแม่ละนา) ไปตามชุมชนในพื้นที่เพื่อสร้างความตระหนัก/ปลุกสำนึกชุมชน/เกิดการรวมกลุ่ม/ เกิดเครือข่ายของกลุ่ม/ เกิดกิจกรรมของกลุ่มในชุมชน ตามความพร้อมและความเหมาะสมของแต่ละชุมชน เช่น กิจกรรมส่งเสริมอาชีพ/การจัดการทรัพยากร/การอนุรักษ์ฟื้นฟูประเพณีท้องถิ่นในท้องถิ่น
- จัดเวทีสรุปประเมินผลความคืบหน้าการดำเนินงาน ปัญหาอุปสรรคการจัดตั้งกลุ่มเครือข่ายและหาแนวทางแก้ไขเสริมหนุน

ระยะเวลาดำเนินการ 2 ปี

ตัวชี้วัด

1. ชุมชนเกิดสำนึกในคุณค่า / ความหมายของวัฒนธรรม มีการนำความรู้ (วัฒนธรรม/ภูมิปัญญา) มาปรับใช้
2. เกิดกลุ่มผู้สูงอายุ / กลุ่มอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมและจัดกิจกรรมในพื้นที่เป้าหมาย
3. เกิดเครือข่ายความร่วมมือจัดกิจกรรมร่วมกันระหว่างชุมชน

4.การจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

สถานการณ์ปัญหา

ธุรกิจการท่องเที่ยวที่เข้ามาในพื้นที่ได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนทั้งในด้านบวกและลบ ขณะเดียวกันชุมชนเองยังมีความตระหนักไม่มากเท่าที่ควรต่อปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งในด้านสิ่งแวดล้อม / วัฒนธรรมของชุมชน/วิถีชีวิต นอกจากนี้ชุมชนยังขาดความรู้/เข้าใจ ด้านการจัดการการท่องเที่ยวที่เหมาะสมและยั่งยืน

เป้าหมาย

ชุมชนที่ถูกผลกระทบจากการท่องเที่ยว, ชุมชนที่กำลังมีการจัดการท่องเที่ยวร่วมกัน และชุมชนที่กำลังจะมีธุรกิจท่องเที่ยวเข้าไป ได้มี"กลุ่ม"ความร่วมมือ เพื่อที่จะจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อชุมชน และเกิดเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชนที่มีการจัดการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการจัดการท่องเที่ยวที่เหมาะสมแบบยั่งยืน

เป้าหมายหมู่บ้าน/พื้นที่ (จัดลำดับตามความเร่งด่วน) ปีที่ 1

- (1) การจัดการผลกระทบจากการท่องเที่ยว 10 หมู่บ้าน ได้แก่บ้านแม่ละนา,ยาป่าแหน,ผาเจริญ,ห้วยแห้ง,หัวกลาง,วนาหลวง,ถ้ำลอด,เมืองแพม,แอโก๋,แสนคำลือ
- (2) การจัดการท่องเที่ยวร่วมกันระหว่างชุมชน ได้แก่บ้านแม่ละนา,บ่อไคร้
- (3) การเตรียมชุมชนเพื่อจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ได้แก่ บ้านยาป่าแหน,ผาเจริญ

สำรวจ"ความรู้"(เบื้องต้น)

ความรู้เดิม - จากผลการวิจัยต่างๆใน-นอกพื้นที่ เช่น การศึกษาเพื่อหาแนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจังหวัดแม่ฮ่องสอน(สกว.กลาง) โครงการประสานงานวิจัยและพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนในเขตภาคเหนือ(ระยะที่ 1) (สกว.ภาคเหนือ)

ความรู้ใหม่ -ฯลฯ

กิจกรรม/ขั้นตอนการดำเนินงาน

(1) การจัดการผลกระทบฯ

- ประเมินสถานการณ์/ผลกระทบ(บวก-ลบ) ชุมชนได้หรือเสีย ศักยภาพ/ข้อจำกัดของชุมชนและองค์กรชุมชน ในแต่ละบ้าน (10 บ้าน) รวมทั้ง อบต.ถ้ำลอดและ อ.บ.ต ปางมะผ้า/สำรวจความรู้

- จัดเวทีแลกเปลี่ยน 10 หมู่บ้าน + อ.บ.ต. 2 แห่ง/เสริมความรู้
- จัดเวทีแลกเปลี่ยน 10 หมู่บ้าน + อ.บ.ต. 2 แห่งและ"ผู้ที่มีส่วนได้เสียร่วม"หรือแก้ไข
- สรุปผล การดำเนินการ
- ติดตามวัดประเมินผล

ตัวชี้วัด ชุมชนและ อบต. ผู้ที่มีส่วนได้เสียได้ร่วมกันกำหนดแนวทางแก้ไข/จัดทำข้อตกลงร่วมกัน
เกิด"เครือข่าย"ความร่วมมือระหว่างชุมชน/มีเวทีพบปะแลกเปลี่ยน

(2) การจัดการท่องเที่ยวร่วมกัน (บ้านแม่ละนา / บ้านบ่อไคร้)

- ประเมินสถานการณ์ท่องเที่ยวร่วมกัน (ข้อดี/ข้อเสีย/ศักยภาพชุมชน/ข้อจำกัด)/สำรวจความรู้
- จัด"เวทีชุมชน" แสวงหาแนวทาง /การจัดการ/เสริมความรู้ ด้านการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน/

สร้างข้อตกลงร่วมกันระหว่างชุมชน

- กลุ่มท่องเที่ยว 2 บ้าน เรียนรู้กระบวนการผลิตสื่อ การประชาสัมพันธ์ การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน/จัดทำสื่อ/ประชาสัมพันธ์

- สรุปประเมินผลการดำเนินงาน

ตัวชี้วัด "กลุ่ม"ท่องเที่ยวทั้ง 2 บ้านมีการประชุม/จัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องมีการผลิตสื่อ/เผยแพร่ประชาสัมพันธ์

(3) การเตรียมชุมชนเพื่อจัดการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (บ้านยาป่าแห่น,ผาเจริญ)

- ศึกษา /ประเมินสถานการณ์/ศักยภาพชุมชน/ข้อจำกัด สำรวจ"ความรู้"เดิม-ใหม่
- "เวทีชุมชน"เพื่อเสริมความรู้ เรียนรู้บทเรียนประสบการณ์จาก ทั้งในและนอกพื้นที่ จัดตั้ง"กลุ่มท่องเที่ยว"เพื่อวางแผนทาง/กติกาชุมชนในการจัดการ/ป้องกันผลกระทบจากการท่องเที่ยว
- สรุปประเมินผลการดำเนินงาน

ตัวชี้วัด เกิด"กลุ่มท่องเที่ยว"ในชุมชน/ มีกิจกรรม/แนวทางการจัดการและป้องกันผลกระทบจากการท่องเที่ยว

ปีที่ 2 = เรียนรู้บทเรียนประสบการณ์ / ผลการดำเนินงานปีที่ 1 มาขยายผลต่อไปยังบ้านผามอน,แม่อุมอง,ดงมะไฟ,ลูกปากก้อ,หนองขาว

5.การจัดการสื่อภาคประชาชน

สถานการณ์/ปัญหา

สภาพพื้นที่อำเภอปางมะผ้ามีปัญหาด้านการคมนาคม การติดต่อสื่อสารมีความลำบากมาก ประชากรส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาน้อย และมีความแตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ ภาษาและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นข้อจำกัดและอุปสรรคในการมีส่วนร่วมในการพัฒนา และส่งผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตและคุณภาพชีวิต แม้ในปัจจุบันจะมีการกระจายข้อมูลข่าวสารสู่ชุมชนโดยใช้วิธีการประชุมชี้แจงผ่านทางผู้นำ แต่ก็มีข้อจำกัดดังกล่าวข้างต้น นอกจากนั้นช่องทางการสื่อสารข้อมูลและ"ความรู้" ยังมีอยู่จำกัดและส่วนใหญ่เป็นข้อมูล/ความรู้ที่ใช้ภาษาทางการและวิชาการ

เป้าหมาย

ลดช่องว่างทางการติดต่อสื่อสารระหว่างชุมชนกับหน่วยงานพัฒนาต่างๆ โดยเพิ่มช่องทางการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร"ความรู้" และแปลงข้อมูล/ความรู้ให้เป็นภาษาถิ่นที่ชาวบ้านรับรู้/เข้าใจได้ง่าย พัฒนา"คนใน"ให้มีความรู้เข้าใจในกระบวนการถ่ายทอด กระบวนการผลิตสื่อท้องถิ่น มีการรวมตัวจัดตั้งเป็นคณะทำงาน จัดการบริหารพัฒนาด้านสื่อภาคประชาชน

กลุ่มเป้าหมาย

ตัวแทน 6 ชนเผ่าๆละ 1 คนและทีมวิจัยเพื่อพัฒนา

ประชาชนในพื้นที่อำเภอปางมะผ้า

สำรวจ"ความรู้"(เบื้องต้น)

ความรู้เดิม – การจัดทำหลักสูตร การเตรียมข้อมูลเพื่อการถ่ายทอด กระบวนการถ่ายทอด กระบวนการผลิตสื่อท้องถิ่น การจัดรายการวิทยุชุมชน(รธน.มาตรา 40)

ความรู้ใหม่ – ฯลฯ

กิจกรรม/ขั้นตอนการดำเนินการ

- จัดเวทีประเมินสถานการณ์ปัญหาด้านสื่อสารระหว่างหน่วยงานพัฒนากับชาวบ้านให้ชัดเจน
- สำรวจ"ความรู้"ที่มีอยู่และที่ที่ต้องการ/วิเคราะห์หาแนวทางการจัดการกับข้อมูล/ความรู้สู่ชุมชน ค้นหาทรัพยากรบุคคลที่จะเข้ามาดำเนินงานด้านสื่อ

- สร้าง/พัฒนา"คนใน"(ตัวแทนชนเผ่าและทีมวิจัยเพื่อพัฒนา)ให้เป็น"วิทยากรท้องถิ่น"
โดยจัดการอบรมให้เป็นวิทยากรกระบวนการ เรียนรู้กระบวนการเตรียมข้อมูลเพื่อการถ่ายทอด การจัดทำ
หลักสูตร การผลิตสื่อท้องถิ่นในรูปแบบต่างๆ การจัดรายการวิทยุชุมชน
- กิจกรรมผลิตสื่อ ผักกักขะร่วมกับวิทยากรจากกศน./วิทยาลัยชุมชนในฐานะที่ปรึกษาและตรวจสอบ
คุณภาพสื่อ ในการนำ"ความรู้" จาก 5 กิจกรรมพัฒนาหรือ"ความรู้ใหม่"มาผลิตสื่อ เพื่อเพิ่มช่อง
ทางการรับรู้ของชาวบ้านเช่น สื่อภาพ สื่อภาษา (เอกสาร คู่มือ แผ่นพับ)สื่อเสียง (เทป วิทยุชุมชน) สื่อ
ภาพและเสียง(วิดีโอ)
- ติดตามวัดผลการใช้สื่อ /ปรับปรุง/พัฒนาสื่อภาคประชาชน

ตัวชี้วัด

- ในพื้นที่มี"วิทยากรท้องถิ่น"และคณะทำงานด้านสื่อภาคประชาชน
- ชุมชนมีช่องทางการรับข้อมูล"ความรู้"มากขึ้นในรูปแบบสื่อต่างๆ

3.4.ผลที่คาดว่าจะได้รับจากงานวิจัยเพื่อพัฒนา

- 1.ชุมชน เกิดความเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นและมีศักยภาพมากขึ้นทั้งในด้านความรู้ความคิดและวิธีการ
จัดการและแก้ไขปัญหาด้านการจัดการทรัพยากรดินน้ำป่าในชุมชนและระหว่างชุมชน การจัดการการ
ท่องเที่ยว การฟื้นฟูและอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น และตระหนักเข้าใจในบทบาทขององค์กรชุมชน(เครือข่ายฯ
และอบต.)มากขึ้น
- 2.อบต.รับรู้ตระหนักและเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนเอง และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการบริหาร
จัดการและพัฒนาชุมชนในทางที่ดีขึ้น
- 3.หน่วยงานด้านจัดการศึกษา(ครู สปจ.วิทยาลัยชุมชน) ได้นำ"ความรู้"และกระบวนการจัดการความรู้
ไปเป็นแนวทางในการจัดทำ"หลักสูตรท้องถิ่น"
- 4.เจ้าหน้าที่ของรัฐ ได้รับความรู้และแนวทางการทำงานกับกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความหลากหลายทาง
วัฒนธรรมมากขึ้น จากการได้รับรู้ข้อมูลและกิจกรรมพัฒนาต่างๆของโครงการวิจัย
- 5.เสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชนในระดับรากหญ้า ซึ่งเป็นการเสริมสร้าง
ความเข้มแข็งของเครือข่ายชาวบ้านและอบต.

6. เข้าใจในเงื่อนไขและกลไกการจัดการความรู้ของชุมชนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมในบริเวณลุ่มน้ำลำ-น้ำของ เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการความรู้ต่อชุมชนอื่นๆต่อไป
7. เกิด "หน่วยจัดการความรู้" ซึ่งบริหารจัดการโดย "คนใน" มีกลไกและกระบวนการบริหารจัดการ "ความรู้" อย่างเป็นระบบและเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ มีความยั่งยืนจากการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย

ผลที่คาดว่าจะได้รับ(รูปธรรม)ในช่วง 1 ปีแรกได้แก่

ในช่วง 6 เดือนแรก

ในเชิงการพัฒนา

- คนในพื้นที่ ได้รับทราบและเข้าใจ "งานวิจัย" มากขึ้นทั้งในแง่กระบวนการ และ "ความรู้" จากผลงานวิจัยที่ได้ดำเนินการเสร็จสิ้นไปแล้ว
- คนในพื้นที่ ได้ตระหนักและให้ความร่วมมือกับโครงการวิจัยที่กำลังดำเนินงานอยู่ในพื้นที่
- ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้น ได้แก้ร่วมกันหาปัญหาความต้องการของชุมชน ศักยภาพข้อจำกัดจุดอ่อนจุดแข็งและโอกาส และบ่งบอกถึงความต้องการที่จะได้รับและเข้าร่วมจัดการ "ความรู้" ที่มีอยู่ในและนอกพื้นที่ มาแก้ไขปัญหของชุมชน

ในเชิงวิชาการ

- รายงานผลความคืบหน้ากระบวนการและกลไกการจัดการความรู้ โดยวิเคราะห์จากเวทีและกิจกรรมที่ได้ดำเนินการในพื้นที่ เพื่อตอบ "คำถามการวิจัย"

ในช่วง 6 เดือนหลัง

ในเชิงพัฒนา

- "คนใน" กลุ่มหนึ่งที่เป็นชาวบ้านและเจ้าหน้าที่ซึ่งได้เข้ามาร่วมในกระบวนการ/โครงการวิจัย ได้รับการพัฒนาศักยภาพทั้งวิธีคิด และวิธีการจัดการความรู้
- มีศูนย์กลางของการรวมตัวและเกาะกลุ่มเป็น "เครือข่ายความร่วมมือ" ของคนในพื้นที่ เพื่อร่วมจัดการ "ความรู้" ชุมชน ซึ่งยังต้องพัฒนาความสามารถในการจัดการความรู้ในระยะหนึ่ง

ในเชิงวิชาการ

- มี "โจทย์การวิจัย" ที่ค้นพบ/พัฒนาจากกระบวนการทำงานในพื้นที่

- รายงานผลการวิจัยเพื่อพัฒนาในรอบ 1 ปีที่ตอบ"คำถามการวิจัย"ได้ พร้อมข้อเสนอแนะและ
แนวทางแผนการดำเนินงานวิจัยเพื่อพัฒนาในช่วงต่อไป

3.5.ผู้รับผิดชอบโครงการวิจัย

ทีมวิจัยในพื้นที่(วิจัยเพื่อพัฒนา)

นายอารยะ ภูสาลัส	หัวหน้าโครงการและนักวิจัยหลัก
นายชาติชาย รัตนศรี	รองหัวหน้าโครงการและนักวิจัยหลัก
นายเสื่อ สว่างสันติ	ผู้ช่วยนักวิจัย (การจัดการทรัพยากร)
นายสุทัศน์ เดชทรงชัย	ผู้ช่วยนักวิจัย(การเกษตรบนพื้นที่สูง)
นายจำรูญ วงศ์จันทร์	ผู้ช่วยนักวิจัย (การจัดการการท่องเที่ยว)
นายชา ศิริเกิดเกียรติ	ผู้ช่วยนักวิจัย (การจัดการสื่อภาคประชาชน)
นายสุทิพย์ เทพรัตน์	ผู้ช่วยนักวิจัย (การอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรม)
	งานสำนักงาน/ธุรการและประสานงานโครงการ
นายสมยศ ภัคดี	ผู้ประสานงานภาคสนาม
นายปาง ศรีม	

ทีมวิจัยส่วนกลาง (สกัดและสังเคราะห์ความรู้)

ผศ.ดร.สิทธิพงษ์ ดิลกวนิช (ม.มหิดล)	ผศ.ดร.รัศมี ชูทรงเดช (ม.ศิลปากร)
อ.เกษม กุลประดิษฐ์ (ม.มหิดล)	นายทรงพล เจตนาวณิชย์ (สกว.)

ที่ปรึกษาโครงการ

ในพื้นที่

นายอำเภอปางมะผ้า	
น.ส.อรุณี เวียงแสง (ศวท.มส.)	นายอภิรมณ์ จงคำอาจ (สสอ.)
นายพิมุข ชาญธนะวัฒน์ (ครู สปอ.)	นาวาตรีปิยะ กองเพิ่มพูน (ท่องเที่ยว)
นายวชิระ โชติเสศธรณี (ปลัดอำเภอ)	นายสมศักดิ์ เล่ายี่ปา (จนท.ป่าไม้)
ตัวแทนชาวบ้าน ผู้นำชุมชน	
ตัวแทนหน่วยงานราชการ และองค์กรพัฒนาเอกชน	

จากส่วนกลาง

ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย (สกว.ฝ่าย 4)

รศ.สุชาดา ชินะจิตร์ (สกว.ฝ่าย 3)

คณะผู้ร่วมกระบวนการพัฒนา"ร่าง"โครงการวิจัยกลไกการจัดการความรู้

1. ทีมวิจัยเพื่อพัฒนา

นายอารยะ ภูสาหัส (นักวิจัยอิสระ)

นายชาติชาย รัตนศิริ (นักวิจัยท้องถิ่น)

นายสุทัศน์ เดชทรงชัย (อบต.ปางมะผ้า)

นายจำรูญ วงศ์จันทร์ (นักวิจัยท้องถิ่น)

นายชา ศิริเกิดเกียรติ (นักวิจัยท้องถิ่น)

นายสุทิพย์ เทพรัตน์ (อบต.สบป่อง)

นายสมยศ ภักดี (สมาชิกเครือข่ายชาวบ้าน)

นายเสื่อ สร้างสันติ (สมาชิกเครือข่ายชาวบ้าน)

นายปาง ครีม (สมาชิกเครือข่ายชาวบ้าน)

2. ทีมวิจัยส่วนกลาง

ผศ.ดร.สิทธิพงษ์ ดิลกวนิช (ม.มหิดล)

ผศ.ดร.วัชรี ชูทองเดช (ม.ศิลปากร)

นายทรงพล เจตนาวณิชย์ (สกว.)

3. ที่ปรึกษาโครงการวิจัยเพื่อพัฒนา

ในพื้นที่

น.ส.อรุณี เวียงแสง (ศวท.มส.)

นายอภิรมณ์ จงคำอาจ (สสอ.)

นายพิมุข ชานวณิชวัฒน์ (ครู สปอ.)

นาวาตรีปิยะ กองเพิ่มพูน (ท่องเที่ยว)

นายวชิระ โชติเสศเรณีย์ (ปลัดอำเภอ)

นายสมศักดิ์ เล่ายี่ปา (จนท.ป่าไม้)

ตัวแทนชาวบ้าน ผู้นำชุมชน

ตัวแทนหน่วยงานราชการ และองค์กรพัฒนาเอกชน

จากส่วนกลาง

ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย (สกว.ฝ่าย 4)

รศ.สุชาดา ชินะจิตร์ (สกว.ฝ่าย 3)

นายวิชาญ พันธุ์เศรษฐี (กองทุนสัตว์ป่าโลก)

สถานที่ติดต่อประสานงาน

โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาและเสริมสร้างกลไกการจัดการความรู้ของชุมชนปางมะผ้าฯ

213 หมู่ 1 ต.สบป่อง อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน 58150 โทร. 053-617-200, มือถือ 01-998-7062

หัวหน้าโครงการวิจัยฯ โทร/โทรสาร 053-290178, มือถือ 01-784-4953

อีเมลล์ arayaphu@hotmail.com

หรือ ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ศาลากลางจังหวัด ชั้น หอกระจายธรรมพิทักษ์ ถนนขุนลุมประพาส อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน

โทร. 053-614-165 อีเมลล์ arunee98@hotmail.com

4. เวทีชุมชน : เสี่ยงสะท้อนวิถีคิดและมุมมองของชาวบ้าน

ต่อปัญหาของชุมชนและแนวทางการแก้ไข

(ช่วง 6 เดือนแรก 15 มีนาคม – 30 กันยายน 2546)

4.1.สรุปกระบวนการดำเนินและผลจากงานวิจัยเพื่อพัฒนา

มี 3 ประเด็นที่จะนำเสนอได้แก่

- ช่วง 6 เดือนแรกทำอะไร/อย่างไรไปบ้าง
- ผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย เป็นอย่างไรบ้าง
- ประเมินกระบวนการทำงานและทีมวิจัยอย่างไรบ้าง เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงแก้ไข

4.1.1. ช่วง 6 เดือนแรกทำอะไร/อย่างไรไปบ้าง?

ช่วง 3 เดือนแรก (15 มี.ค.-15 มิ.ย.)

เริ่มด้วยการส่งหนังสือชี้แจงโครงการวิจัย และขอความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ระดับอำเภอ และขอเข้าพบนายอำเภอ เพื่อกรณาลงนามหนังสือเชิญกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เข้าร่วมเวทีชุมชนเพื่อรับฟังการชี้แจงโครงการวิจัยระดับตำบล แต่ไม่ได้มีโอกาสเข้าพบนายอำเภอได้รับเพียงหนังสือลงนาม ด้วยเป็นช่วงสถานการณ์ไม่ปกติทั้งในระดับอำเภอและจังหวัด อันเนื่องมาจากนโยบายการทำสงครามกับยาเสพติดของรัฐบาล เจ้าหน้าที่จึงให้ความสนใจงานวิจัยเป็นประเด็นรองๆ ลงมา

4 เมษายน จัดเวทีชี้แจงโครงการวิจัยระดับตำบล(เป้าหมาย วิถีทางและขั้นตอน) และรับฟังความคิดเห็นจากผู้นำชุมชน 14 หมู่บ้านนำร่องและเจ้าหน้าที่รัฐในพื้นที่ ปรากฏว่ามีผู้เข้าร่วมประชุมประมาณ 50 % ส่วนใหญ่เป็นกรรมการหมู่บ้าน และผู้อาวุโส เนื่องจากเจ้าหน้าที่รัฐและผู้นำบางส่วนติดภารกิจ

เร่งด่วนต้องเตรียมการรับเสด็จ บางส่วนลืมนัดหมาย ส่วนกำนันจาก 4 ตำบลไม่ได้เข้าร่วม
เนื่องจากกำนันตำบลถ้ำลอด, ตำบลปางมะผ้าและตำบลนาปู่ป้อม ถูกสั่งปลดและยึดทรัพย์เนื่องจากพัวพัน
กับขบวนการผลิตและค้ายาเสพติด ส่วนกำนันสบบป่องติดภารกิจ

ภายหลังงานชี้แจงโครงการวิจัยแล้ว ทีมวิจัยได้เริ่มทดสอบการเจาะเวทีAICชุมชน (ครั้งที่ 1) ที่
บ้านยาปาแหเป็นครั้งแรก เพื่อนำแนวทางมาปรับแก้กระบวนการจากนั้นจึงเริ่มจัดทีมวิจัย(9 คน)ลง
พื้นที่ โดยแบ่งเป็น 3 ทีมๆละ 4 คน/ 3-4 หมู่บ้าน บ้านละ 2 วัน (10 เม.ษ.-15 พ.ค.) ในกระบวนการได้มีการ
จัดทำแนวคำถามเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูล/ความรู้จากเวทีชุมชน ในกระบวนการได้เปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้
คัดเลือกกันเองเพื่อมาเป็นอาสาสมัครตัวแทนชุมชน(“กลไก” ในชุมชน) ที่จะร่วมติดตามสถานการณ์ปัญหา/
ข้อมูล/ความรู้ใน 5 ด้านหลัก ด้านละ 2 คน (ทรัพยากร,เกษตร/อาชีพ,วัฒนธรรม,ท่องเที่ยว,สื่อชุมชน) รวม
หมู่บ้านละ 10 คน ซึ่งตัวแทนส่วนใหญ่ที่ได้รับการคัดเลือกจะเป็นผู้นำชุมชน กรรมการพัฒนาหมู่บ้าน ผู้
อาวุโสและตัวแทนกลุ่มแม่บ้านและเยาวชน รวมทั้งสิ้น 140 คน

ประมาณกลางเดือนพ.ค.ได้จัดทำสรุปประเมินผลการดำเนินงานในรอบ 2 เดือน ซึ่งได้พบว่ายัง
ขาดข้อมูลและรายละเอียดอีกมากและชาวบ้านส่วนใหญ่ยังไม่ได้รับรู้ข้อมูล/ความรู้ที่ได้จากเวทีAIC อย่าง
ทั่วถึง จึงได้ให้ทีมวิจัยลงชุมชนซ้ำอีกครั้ง(15 พ.ค.-15 มิ.ย.) เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและเพิ่มเติม
ความรู้/ข้อมูลที่ได้มาครั้งแรก และขยายการรับรู้และการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน จากนั้นจึงดำเนินการ
สรุปจัดทำรายงานผลความคืบหน้าในช่วง 3 เดือนแรก(ภาพรวมการดำเนินงานและผล AIC 14 หมู่บ้าน)
เพื่อเสนอให้คณะที่ปรึกษาได้ให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

ช่วง 3 เดือนหลัง (15 มิ.ย.- 30 ก.ย.)

24-25 มิ.ย. ได้จัดประชุมรายงานผลความคืบหน้างานวิจัยต่อคณะที่ปรึกษา ซึ่งผลปรากฏว่าทีม
วิจัย ต้องนำความเห็นและข้อเสนอแนะมาปรับแผนงานในพื้นที่ เนื่องจากได้รับคำชี้แนะและ
ความคิดเห็นจากคณะที่ปรึกษาโครงการวิจัยในการประชุมรายงานผลความคืบหน้างานวิจัยในรอบ 3 เดือน
โดยได้ปรับแผนงานวิจัยจากเดิม ซึ่งวางแผนไว้ว่าจะเจาะเวที/กิจกรรมระหว่างชุมชนเพื่อนำ”ความรู้”สู่ชุมชน
เพื่อแก้ปัญหาในทันทีภายหลังจากการเจาะเวทีAIC แต่ละชุมชน(14 หมู่บ้าน)แล้วเสร็จ แต่คณะที่
ปรึกษาเห็นว่าแผนงานวิจัยดังกล่าวจะรวบรัดและเร่งรีบเกินไป ชาวบ้านเองอาจจะยังไม่ทันคิด และเห็น
ภาพรวมของปัญหาชุมชนและพื้นที่อย่างชัดเจน และอาจไม่ได้มองปัญหาต่างๆอย่างเชื่อมโยงเป็นระบบ

และในการจัดเวที AIC ก็ยังไม่ได้ร่วมกับชุมชนในการวิเคราะห์จุดอ่อนจุดแข็งโอกาสข้อจำกัดหรือจัดทำ SWOT ที่ชัดเจน และแผนงานที่วางไว้เดิมก็เป็นแนวทางที่ทีมวิจัยคาดการณ์ไว้และกำหนดขึ้นเองจากประสบการณ์ในพื้นที่ว่าจะดำเนินการในชุมชนนั้นๆ ชุมชนนี้ ดังนั้นทีมวิจัย จึงควรปรับแผนงานใหม่โดยนำความรู้และข้อมูลจากเวที AIC กลับไปคืนสู่ชุมชน และเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้ร่วมวิเคราะห์และเชื่อมโยงปัญหาต่างๆของชุมชน/พื้นที่อย่างเป็นระบบก่อน จากนั้นจึงร่วมกับชุมชนจัดทำ SWOT ทั้งนี้เพื่อให้ชาวบ้านแต่ละชุมชนได้ร่วมกันแสวงหาทางเลือกในการแก้ไขปัญหาของตนเอง และเมื่อดำเนินการดังกล่าวแล้วเสร็จ จึงค่อยจัดเวทีให้แต่ละชุมชน มาร่วมกันคิดและร่วมกันตัดสินใจ กำหนดเองว่าจะวางแผนการพัฒนาารร่วมกันอย่างไรเพื่อแก้ไขปัญหาที่ตนเองประสบอยู่ แล้วทีมวิจัยจึงค่อยนำแนวทางที่ชาวบ้านแต่ละชุมชนคิดและตัดสินใจนั้นมาปรับและกำหนดเป็นแผนงานใหม่ต่อไป ซึ่งน่าจะสอดคล้องกับความเป็นจริงและความต้องการของชุมชนและพื้นที่มากกว่า

ช่วง 1 – 15 ก.ค. ทีมวิจัยเตรียมกระบวนการจัดเวที SWOTชุมชน โดยจัดเวทีชุมชนละ 2 วัน โดยวันแรกเป็นการ"คืนความรู้/ข้อมูล"จากการจัดเวที AIC ของชุมชนและร่วมกับชาวบ้านในการวิเคราะห์และเชื่อมโยงให้เห็นความสัมพันธ์ของปัญหาแต่ละด้านอย่างเป็นระบบ ส่วนวันที่สองเป็นการจัดทำ SWOT ร่วมกับชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้ร่วมวิเคราะห์และมองเห็นจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสข้อจำกัดและวางแผนแนวทางแก้ไขปัญหาโดยชาวบ้านร่วมกันกำหนดและตัดสินใจ

ช่วง 15 ก.ค.- 30 ส.ค. จัดเวที SWOTชุมชน แบ่งทีมวิจัยเป็น 4 ทีมๆละ 2 คน/3 หมู่บ้าน ลงพื้นที่ 14 หมู่บ้าน หลังจากจัดเวทีแล้วในราวปลายเดือนสิงหาคม ได้จัดประชุมทีมงานเพื่อสรุปภาพรวม SWOT 14 หมู่บ้านโดยแยกเป็น 5 ประเด็นหลักได้แก่ด้านทรัพยากร, เกษตร/อาชีพ, วัฒนธรรม, ท่องเที่ยว และ สื่อชุมชน เพื่อเตรียมการนำเสนอในการจัดเวทีชุมชน:การสร้างแนวทางการพัฒนาร่วมกัน 14 หมู่บ้าน

4-5 ก.ย.จัดเวทีชุมชน: การสร้างแนวทางการพัฒนาร่วมกัน เวทีนี้เป็นเวทีสืบเนื่อง ภายหลังจากที่ทีมวิจัยและชาวบ้านใน 14 หมู่บ้านได้ร่วมกันจัดเวที AIC/ SWOT ชุมชน(ครั้งที่1-2) ไปแล้วในช่วง 4 เดือนที่ผ่านมา เวทีนี้เป็นการเปิดโอกาสในอาสาศัมคร"กลไก"ในชุมชนซึ่งติดตามสถานการณ์ปัญหาชุมชน/พื้นที่แต่ละด้าน ได้มาร่วมกันแสวงหาแนวทางพัฒนาร่วมกัน โดยใช้ความรู้ดั้งเดิมที่มีอยู่ในชุมชน(จุดแข็ง/ศักยภาพ) และความรู้จากภายนอกชุมชน(โอกาส) มาวางแผนทางแก้ไขปัญหาของชุมชนพื้นที่ ซึ่งปรากฏว่าในการจัดเวทีครั้งนี้มีตัวแทนชาวบ้าน(อ.ส./กลไก) จาก 14 หมู่บ้านมาร่วมเวทีชุมชนจำนวนถึง 80 คน โดยมีที่ปรึกษาโครงการวิจัย(สสอ.)และวิทยากรกลุ่มสัมพันธ์(จนท.ร.พ.ปางมะผ้า)เข้ามาร่วมงานด้วย ผล

จากการจัดเวทีทำให้เกิดแนวทางการพัฒนา/กิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาชุมชน/พื้นที่ร่วมกันระหว่างชุมชน
มากมาย ซึ่งเป็นแนวทางแก้ไขปัญหทั้งในระยะสั้น(เร่งด่วน) ระยะปานกลาง และระยะยาว โดย
ชาวบ้านได้ร่วมกันจัดลำดับความสำคัญของปัญหาในแต่ละด้านที่ชุมชน/พื้นที่ประสบอยู่ และกำหนดว่าใคร
จะทำอะไรกับใคร ที่ไหน เมื่อไร อย่างไร เพื่ออะไร โดยได้คำนึงถึงฐานทรัพยากร"ทุนเดิม"ที่มีอยู่ในชุมชน/
พื้นที่เป็นตัวตั้ง

16-17 ก.ย. ทีมวิจัยได้จัดประชุมปรับแผนงานและงบประมาณในการดำเนินงานช่วงต่อไป โดย
ได้อาศัยข้อมูล/ความรู้จากการจัดเวทีชุมชนครั้งที่ 3:การสร้างแนวทางการพัฒนาร่วมกัน มาจัดทำ
แผนงานและกิจกรรมที่จะดำเนินการในชุมชนและระหว่างชุมชน ซึ่งมีทั้งที่เป็นเวที/กิจกรรมร่วม
ระหว่างชุมชน การพัฒนาชุมชน/หมู่บ้านนำร่อง(โดยเฉพาะด้านการเกษตร) การพัฒนาฐานข้อมูล/
ความรู้ การพัฒนา/สร้างเสริมขีดความสามารถ"กลไก"ภายในชุมชน(อ.ส.แต่ละด้าน) การสร้าง
"เครือข่าย"ความร่วมมือระหว่างชุมชน และการพัฒนา/สร้างเสริม"กลไก"ภายนอกชุมชน หรือทีมวิจัยเพื่อ
พัฒนาเอง และเป็นแผนงาน/กิจกรรมที่จะดำเนินงานในช่วง 6 เดือนข้างหน้า และแผนงานในช่วงปีต่อไป
ด้วย(ปี 2547-2548)

4.1.2. ผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัยเป็นอย่างไรบ้าง?

ผลในเชิงการพัฒนา

- กระบวนการวิจัยกับการพัฒนา "ฐานข้อมูล/ความรู้"

จากการจัดเวทีAIC/SWOT 14 หมู่บ้าน ทำให้ทีมวิจัยมีฐานข้อมูลความรู้เกี่ยวกับชุมชน/พื้นที่คือ
สถานการณ์ปัญหาและความต้องการของชุมชน/พื้นที่ ความรู้ดั้งเดิมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวบ้าน
ในด้านต่างๆ ที่ยังประโยชน์แก่ชุมชน อาทิ เรื่องการเกษตร การดูแลจัดการทรัพยากร และจัดการสังคม
หมู่บ้านภายใต้ความเชื่อประเพณีและวัฒนธรรม ผู้รู้/ปราชญ์ชาวบ้านด้านพิธีกรรมส่วนบุคคล/ส่วนร่วม
และมีฐานข้อมูล/ความรู้ในเรื่องจุดอ่อน จุดแข็ง โอกาสขีดจำกัดของชุมชน/พื้นที่ ตลอดจนแนวทางการ
พัฒนาที่ชุมชนได้ร่วมกันกำหนดขึ้นมา ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานวิจัยเพื่อพัฒนากลไกการ
จัดการความรู้สู่ชุมชนในช่วงต่อไป (ข้อมูลความรู้ปรากฏในหัวข้อ 4.2.)

อย่างไรก็ตามข้อมูล/ความรู้จากชุมชน/พื้นที่นั้น ต้องใช้เวลาในการพิจารณาแยกแยะและจัด
หมวดหมู่ สังเคราะห์เชื่อมโยง และสกัดมาออกมาเพื่อนำไปใช้ หรือผสมผสานกับความรู้ใหม่ๆที่ชุมชน

ต้องการ เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาของชุมชนเป็นด้านๆ ตามแผนงานวิจัยที่ชุมชนได้ร่วมกันวางไว้
นอกจากนั้นข้อมูล/ความรู้ชุมชนดังกล่าว จะถูกนำไปใช้ในการจัดทำแผนที่“แหล่งเรียนรู้ชุมชน” และ
เอกสาร/ตำราความรู้เรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับชุมชนท้องถิ่น ซึ่งจะผลิตเป็นสื่อต่างๆ เพื่อเผยแพร่ต่อสาธารณะ
ต่อไป

- กระบวนการวิจัยกับการพัฒนา “ฐานคน”

ภารกิจการพัฒนาและสร้างเสริม“กลไก”การจัดการความรู้ในชุมชน/พื้นที่ที่ผ่านมาได้ปรากฏกลุ่ม
คนขึ้นมา 2 กลุ่มได้แก่

1.ชาวบ้าน (“กลไก”ภายในชุมชน)..กระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนาได้เปิดโอกาสให้ชาวบ้าน
ได้เลือกตัวแทนชุมชน(อาสาสมัคร)ที่เห็นว่าจะมาดูแลติดตามสถานการณ์ปัญหาแต่ละด้านของชุมชนได้
ขึ้นมาด้านละ 2 คน รวมชุมชนละ10 คน (14 บ้าน/140 คน) ซึ่งที่ผ่านมาอาสาสมัครได้เข้ามาร่วมในเวที
ชุมชนทุกครั้ง มากบ้างน้อยบ้างตามสถานการณ์ ซึ่งกระบวนการดังกล่าวได้ช่วยให้อาสาสมัครได้เกิด
ความรู้/ความเข้าใจต่อสถานการณ์ปัญหาต่างๆในชุมชน/พื้นที่ ตลอดจนได้เรียนรู้เรื่องราวต่างๆ
เกี่ยวกับชุมชน/พื้นที่ของตนมากขึ้น และ“กลไก”เหล่านี้จะได้มีโอกาสเข้ามาร่วมกันทำงานพัฒนาตาม
แนวทางพัฒนาและกิจกรรมต่างๆที่ได้ร่วมกันจัดทำขึ้น

2.ทีมวิจัยเพื่อการพัฒนา(“กลไก”ภายในพื้นที่)..โครงการวิจัยได้เปิดโอกาสให้คณะทำงาน
(ทีมวิจัย) อันประกอบด้วยนักพัฒนาจากโครงการพัฒนาที่สูงไทย-เยอรมันเดิม(1คน) ชาวบ้านซึ่งเป็น
นักวิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยท้องถิ่น(5 คน) สมาชิกอบต.(1 คน) และอดีตเจ้าหน้าที่รัฐด้านการเกษตร(1คน) ซึ่ง
ได้ร่วมตัวร่วมงานพัฒนากันมาก่อนอย่างหลวมๆในนาม“กลุ่มเพื่อนเรียนรู้”ในพื้นที่ปางมะผ้า ได้มีโอกาส
ทำงานร่วมกันมากขึ้นได้มีโอกาสเรียนรู้ฝึกฝนทักษะการทำงานกับชุมชน การวิเคราะห์ สังเคราะห์เชื่อมโยง
ปัญหาต่างๆของชุมชน/พื้นที่ร่วมกับชาวบ้าน และมีแนวโน้มว่า“กลุ่ม”จะมีการบริหารจัดการกลุ่มที่เป็น
ระบบมากขึ้น เนื่องจากกลุ่มได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณในการจัดสร้างศูนย์ฝึกอบรมและสาธิต
ทางการเกษตรบ้านนาหลวง จากภาคเอกชนในประเทศญี่ปุ่นโดยผ่านการประสานงานของอดีต
ปลัดอำเภอปางมะผ้า(ปลัดวชิระ) ซึ่งน่าจะเป็นความหวังได้ว่าในอนาคต“กลุ่มเพื่อนเรียนรู้” จะเป็นพี่
เลี้ยงให้กับชาวบ้าน“กลไก”การจัดการในชุมชน เพื่อร่วมงานพัฒนาจัดการความรู้เพื่อนำมาแก้ไขปัญหา
ต่างๆของชุมชน/พื้นที่ได้

- การมีส่วนร่วมของ"คน"ในกระบวนการวิจัย

ในช่วง 6 เดือนแรก กิจกรรมส่วนใหญ่จะเน้นอยู่ที่การจัดเวทีชุมชนใน 14 หมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านที่เข้าร่วมในเวทีจะประกอบด้วยผู้นำ/กรรมการพัฒนาหมู่บ้าน สมาชิกอบต. ผู้อาวุโส ตัวแทนกลุ่มแม่บ้าน-เยาวชน ซึ่งเป็นที่ยอมรับของชาวบ้านและมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนโดยแต่ละเวทีในแต่ละชุมชนจะมีชาวบ้านเข้าร่วมประมาณ 25-40 คน ในการกระบวนการได้เห็นถึงความตื่นตัวและการให้ความสนใจของชาวบ้านในการร่วมแสดงความคิดเห็นและให้ข้อมูล/ความรู้ในเวที โดยชาวบ้านสะท้อนความคิดกับทีมวิจัยว่ากระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนานี้ เปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้คิดและได้พูดมากกว่ากระบวนการพัฒนาของเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นแบบสั่งการ/รับฟัง/ทำตาม

ดังนั้นในช่วง 6 เดือนแรกนี้ในส่วนของเจ้าหน้าที่รัฐ และ NGO ในพื้นที่ จะยังไม่ได้เข้ามามีบทบาทมากนัก แต่ในทางปฏิบัติทีมวิจัย จะมีการประสานแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารความเคลื่อนไหวของโครงการวิจัยกับเจ้าหน้าที่รัฐบางส่วนและเจ้าหน้าที่โครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม ซึ่งสนใจและเน้นงานพัฒนาแบบประชาชนมีส่วนร่วม(มีใช้การพัฒนาแบบสั่งการ)

ส่วน NODE มส.และคณะที่ปรึกษาโครงการวิจัย ได้มีส่วนในการให้ข้อคิดและข้อเสนอแนะในการปรับแผนงานวิจัย ซึ่งในโอกาสต่อไป"ทีมวิจัย" จะมีการประสานและส่งผ่านข้อมูลข่าวสารความเคลื่อนไหวของโครงการ/กิจกรรมพัฒนาต่างๆในพื้นที่มากขึ้น รวมถึงการขอคำปรึกษาในการจัดการ"ความรู้"สู่ชุมชนตามแนวทางที่ชุมชนเสนอมาด้วย

คาดว่าในช่วง 6 เดือนหลัง เมื่อได้เริ่มเวที/กิจกรรมพัฒนาร่วมกันตามแผนงานที่ชุมชนได้ร่วมกันวางไว้ ทุกๆฝ่าย(ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย)จะเข้ามามีบทบาทมากขึ้น โดย"ทีมวิจัย" จะเป็นผู้ประสานขอความช่วยเหลือร่วมมือตามประเด็นปัญหาและกิจกรรมในชุมชน/พื้นที่

ผลในเชิงวิชาการ

-การตอบ "คำถามการวิจัย"

ช่วงที่ผ่านมา"ทีมวิจัย" สามารถตอบคำถามการวิจัยได้บางส่วน และอาจยังไม่มีคำตอบชัดเจนนัก เนื่องจากกระบวนการยังอยู่ในช่วงเริ่มต้นและยังมิได้มีการวิเคราะห์เจาะลึก

1.มีการใช้"ความรู้"อะไร/อย่างไรบ้างในกระบวนการทำงานวิจัยเพื่อพัฒนา ?

ทีมวิจัย ได้ใช้"ความรู้"จากประสบการณ์ที่เคยทำงานพัฒนาร่วมกับชุมชน/พื้นที่ได้แก่

- ความรู้ในฐานวัฒนธรรม/ความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชน/พื้นที่(ใครเป็นใคร)

- ความรู้/เข้าใจในสถานการณ์ปัญหาของชุมชนพื้นที่
- ความรู้/เข้าใจในการวิเคราะห์เชื่อมโยงสถานการณ์ปัญหาต่างๆ ในชุมชนกับบริบท

ของพื้นที่และกระแสการพัฒนา

- ความรู้ในกระบวนการ/เทคนิคการจัดเวทีชุมชน ทักษะการจับประเด็น

ทักษะการถ่ายทอดสื่อสารบนความต่างทางวัฒนธรรม (ภาษาไทยใหญ่, คำเมือง เป็นภาษากลาง)

นอกจากนั้นทีมวิจัยยังได้ใช้ กระบวนการจัดเวที AIC/SWOT ชุมชน เป็น "เครื่องมือ" เพื่อให้ได้มาซึ่ง "ข้อมูล/ความรู้" ชุมชน/พื้นที่ปางมะผ้า ขณะเดียวกันด้วยกระบวนการดังกล่าวนี้ ทำให้ชาวบ้านในชุมชน ก็ได้มีโอกาสเรียนรู้/เข้าใจเรื่องราวของชุมชนตนเอง และชุมชนข้างเคียงและปัญหาพื้นที่มากขึ้น และได้มีโอกาสได้ร่วมคิด-ร่วมทำแผนพัฒนาชุมชนตนเอง และแผนพัฒนาร่วมกันระหว่างชุมชนด้วย

2."ความรู้" ในมุมมอง/ทัศนะของชาวบ้าน

ในเบื้องต้นพบว่าไม่มีศัพท์หรือคำว่า "ความรู้" ในภาษาของชาวบ้าน "ความรู้" ในความเข้าใจของชาวบ้านนั้นจะต้องเป็น "สิ่ง" ที่ได้มาจากการได้รับการศึกษาเล่าเรียนหรือการผ่านระบบการเรียนการสอนในโรงเรียน หรือการได้เข้ารับการอบรมด้านต่างๆ จากเจ้าหน้าที่รัฐมาแล้ว คนๆ นั้นจึงจะมี "ความรู้"

แต่ชาวบ้านจะรู้ว่าในชุมชน/พื้นที่ ใครเป็น "ผู้รู้" หรือ "ผู้มีความสามารถ" ซึ่งผู้รู้/ผู้ที่มีความสามารถ อาจะรู้/สามารถเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องในคนเดียว และเรื่องที่รู้/สามารถทำได้นั้นใช้เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตประจำวันของชาวบ้านและชุมชนด้วยกล่าวคือ เป็นประโยชน์หรือนำมาใช้แก้ไขปัญหาล้วนบุคคล และปัญหาส่วนรวมได้

ดังนั้น "ความรู้" จึงแฝงอยู่กับ "ตัวบุคคล" (ผู้รู้/ผู้มีความสามารถ) หรืออยู่กับชาวบ้านทั่วไปที่ได้เรียนรู้มาจากการสั่งสอน บอกเล่าหรือเรียนรู้จากการกระทำ เลียนแบบอย่าง เช่น ความรู้เรื่องยาสมุนไพรรักษาโรค อาการเจ็บป่วย การหาของป่า การล่าสัตว์ การตีมีด ระบบปangcam ของมุเซอ และ "ความรู้" (คุณค่า/ความหมาย) ที่แฝงอยู่ใน "ผู้ประกอบการ/ประเพณี" ของชุมชน

นอกจากนั้นยังมี "ความรู้" ที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับการจัดการปัญหาใดปัญหาหนึ่งเพื่อประโยชน์ของกลุ่มคนเช่น ระบบเหมืองฝาย กฎกติกาที่ใช้ในการตัดสินปัญหาความขัดแย้งในชุมชน และบางอย่างเป็นความรู้ที่ชาวบ้านนำความรู้หรือระบบการจัดการแบบใหม่มาประยุกต์ใช้ในชุมชนเช่น การอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำที่บ้านไร่, เมืองแพม การบวชป่า เพื่อรักษาบริเวณป่าต้นน้ำ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม "ความรู้" เหล่านี้ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะไม่ได้มีการเก็บบันทึก และรวบรวมอย่างเป็นระบบ ซึ่งอาจสูญหายไปกับผู้รู้/ผู้สามารถ/ผู้ประกอบพิธี และชาวบ้านส่วนใหญ่โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ ซึ่งผ่านระบบโรงเรียน จะขาดความรู้/เข้าใจในคุณค่า/ความหมายของประเพณี/พิธีกรรมต่างๆ ของชุมชน (ทำตามๆ กันไป) ไม่รู้ความเป็นมาเป็นไปของชุมชน และประเด็นสำคัญคือ ชาวบ้านขาดเวที/กิจกรรมที่จะเปิดโอกาสให้แต่ละชุมชนมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ "ของดี" (ความรู้กันได้) จากกันและกัน

3. กระบวนการวิจัยกับการปรับ "มุมมองใหม่" ให้ผู้นำและชาวบ้าน

การจัดเวทีชุมชนที่ผ่านมา ได้มีส่วนให้ผู้นำชุมชน และสมาชิกอบต. ในหมู่บ้าน ได้เกิดความตระหนักเห็นประโยชน์ และความสำคัญของข้อมูล/ความรู้ชุมชน โดยเฉพาะกระบวนการในการค้นหาปัญหา สาเหตุ แนวทางแก้ไข และวิธีการแก้ไขปัญหา ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการทำแผนพัฒนาหมู่บ้าน และตำบล และยังเห็นว่ากระบวนการวิจัย ได้ช่วยสร้างความเข้าใจในกระบวนการแก้ไขปัญหาของชุมชนให้แก่ชาวบ้านด้วย กล่าวคือ ชาวบ้านเข้าใจมากขึ้นว่าปัญหาบางอย่างชุมชนสามารถร่วมกันแก้ไขได้ ไม่ต้องพึ่งพาทายนอก หรืออ้างว่าไม่มีงบประมาณ หรือผลกระทบให้อบต. แก้ไข

การค้นพบ/ค้นหา "โจทย์การวิจัย" จากชุมชน/พื้นที่

จากการจัดเวทีชุมชน ที่มิวิจัยได้พบ "โจทย์วิจัย" ดังนี้

1. การจัดการเงินกองทุนของชุมชนบนพื้นที่สูง

เนื่องจากพบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ในหลายชุมชน ได้กู้เงินจากกองทุนไปใช้จ่ายไม่ตรงกับวัตถุประสงค์ กระบวนการนี้ถูกใช้ การบริหารจัดการถูกครอบงำโดยกลุ่มผู้นำ กรรมการกองทุนและชาวบ้านไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ที่แท้จริงและภาครัฐไม่ได้ติดตามทำความเข้าใจอย่างต่อเนื่อง แต่มีบางรายที่มีความสามารถในการบริหารจัดการเงินกองทุนได้ ดังนั้นจึงน่าที่จะศึกษาวิจัยรายได้-รายจ่ายของชุมชนบนพื้นที่สูงและพฤติกรรมกรรมการบริหารเชิงเปรียบเทียบ และสร้างความเข้าใจต่อชุมชนในเรื่องการบริหารจัดการเงินกองทุน และการบริหารหนี้สิน

2. การศึกษาระบบนิเวศลุ่มน้ำลำปางเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างยั่งยืน

เนื่องจากความห่วงใยของชุมชนต่อทรัพยากรในบริเวณลุ่มน้ำได้ถูกนำมาใช้ประโยชน์มากขึ้นทั้งในด้านการชลประทาน การทำมาหากิน การยังชีพของชุมชนลุ่มน้ำ และการท่องเที่ยว ดังนั้นใน

อนาคตอาจเกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศลุ่มน้ำล่างได้ และที่ผ่านมายังไม่มีการศึกษาระบบนิเวศลุ่มน้ำล่าง
อย่างเป็นระบบ ดังนั้นจึงน่าที่จะมีการศึกษาอย่างจริงจัง

3. การใช้และจัดการป่าและที่ดินบนพื้นที่สูงอย่างยั่งยืน

จากปัญหาข้อจำกัดในเรื่องพื้นที่ทำกินของชุมชนบนพื้นที่สูง อันเนื่องมาจากนโยบาย
การพัฒนาและกฎหมายของรัฐ เพื่อการอนุรักษ์และความมั่นคงจากอดีตถึงปัจจุบัน ได้ส่งผลกระทบต่อ
ชุมชนในเรื่องการผลิต การยังชีพ ฯลฯ ที่ผ่านมายังไม่มีการศึกษาเพื่อหาแนวทางในการใช้และจัดการ
ป่าและที่ดินซึ่งชุมชนมีอยู่จำกัดอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ชุมชนได้ใช้พื้นที่ดินและป่าอย่างมีประสิทธิภาพและมี
ผลผลิตพอเพียงแก่การยังชีพ และนำเสนอแนวทางและมาตรการเพื่อปรับแก้นโยบายและกฎหมายที่เป็น
จุดสมดุระหว่างรัฐกับชุมชน ดังนั้นจึงน่าจะมีการวิจัยเชิงปฏิบัติบนความร่วมมือระหว่างรัฐ ชุมชนและ
นักวิจัยท้องถิ่น เพื่อแสวงหาแนวทางและวิธีการที่สอดคล้องเหมาะสมกับพื้นที่

4. การศึกษาคุณค่าและความหมาย "คติชน" ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงที่มีผลต่อ ความเข้มแข็งของชุมชน

เป็นข้อสังเกตและความสนใจของทีมนักวิจัยปางมะผ้าที่ได้รับจากการลงพื้นที่ ซึ่งพบว่าแต่ละชุมชน
มีคติชนอยู่มากมายหลายรูปแบบ และมีเนื้อหาสาระมาก ซึ่งสาระสำคัญที่แฝงอยู่ในคติชนนั้นน่าที่จะมี
คุณค่าและความหมายต่อความเป็นชุมชนและความเข้มแข็งของชุมชน ที่ทำให้ชุมชนดำรงอยู่ได้ท่ามกลาง
กระแสความเปลี่ยนแปลง แต่อย่างไรก็ตามยังไม่มีมีการเก็บรวบรวมข้อมูลและนำมาวิเคราะห์เพื่อปรับใช้อย่างจริงจัง

4.1.3. ประเมินกระบวนการทำงานและทีมวิจัยอย่างไรบ้าง? เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงแก้ไข

ทีมวิจัย ได้ร่วมกันประเมินผลการทำงานในช่วงที่ผ่านมา ได้ข้อสรุป ซึ่งจะนำไปสู่การ
ปรับปรุงแก้ไขต่อไปดังนี้

- การทำงาน ดำเนินไปอย่างเป็นกระบวนการ แต่บางกิจกรรมยังขาดขั้นตอนการทดสอบ/
ทดลอง ก่อนขึ้นเวทีชุมชน ทำให้ต้องมาช่วยกันปรับแก้ในเวที/กิจกรรม
- การประสานงาน/การแบ่งงาน ในบางเวที/กิจกรรมในทีมวิจัยไม่ชัดเจน ทำให้ขาดความ
รับผิดชอบ หรือติดตามไม่เต็มที่

- การลงชุมชนพื้นที่ รวมถึงการสรุปงานมีเวลาจำกัด ต้องรีบทำรีบเสร็จ เนื่องจากการประชุม
นัดหมายต้องยึดชุมชนเป็นตัวตั้ง(ความพร้อม/เงื่อนไขต่างๆ/ช่วงเวลา) ทำให้รายงานขาดความละเอียดถี่
ถ้วน และขาดการอธิบายขยายความข้อมูลเนื้อหาสาระ

- การประสานงานระหว่างทีมวิจัยกับคณะที่ปรึกษา ยังไม่สม่ำเสมอต่อเนื่องเท่าที่ควร
- ระดับการให้ความสำคัญและเข้าใจต่อ"เนื้อหา" ของสมาชิกแต่ละคนในทีมวิจัยยังไม่
เข้มข้นชัดเจน เนื่องจากมีความต่างในระดับการรับรู้(คุณวุฒิ, วิทยวุฒิ, ประสบการณ์) ซึ่งบางครั้งส่งผลต่อ
การสื่อความหมาย/ความเข้าใจ และความจริงจังต่องานในความรับผิดชอบ(แต่ทีมวิจัยได้มีการเรียนรู้/ปรับ
เข้าหากันอยู่ตลอดเวลา)

- "คนใน" ทั้งชาวบ้าน(หลากหลายชนเผ่า)และสมาชิกทีมวิจัย(กลุ่มเพื่อนเรียนรู้) ส่วนใหญ่มี
วัฒนธรรมการเรียนรู้จากการดู การฟังและการลงมือทำ มากกว่า"การอ่าน" ดังนั้นในการทำงานกับ
ชาวบ้านและกับสมาชิกในทีมวิจัย จึงต้องใช้การพูด/การอธิบาย/การถ่ายทอด ซึ่งต้องใช้พยายามย่ำซ้ำ
เพื่อให้แน่ใจว่าเข้าใจตรงกัน ซึ่งต้องใช้เวลา และต้องเน้นการเรียนรู้จากการกระทำ/ลงมือทำ
ร่วมกัน มากกว่าการเรียนรู้จากการอ่าน/การฟัง/การดูอย่างเดียว

- งานสำนักงาน/การจัดเอกสาร/ข้อมูล ยังไม่เป็นระบบเท่าที่ควร ข้อมูลยังมีการกระจายการ
พิมพ์หลายที่เพื่อให้ทันต่อการสรุป/รายงานผล ทำให้ยุ่งยากในการจัดระบบข้อมูล/ทำรายงาน
เนื่องจากสำนักงานทีมที่ทำงานอยู่ เป็นบ้านของสมาชิกในทีมวิจัย(สำนักงานชั่วคราว) ทำให้ทำงานได้ไม่
เต็มที่ (อีก 3 เดือนข้างหน้า ทีมวิจัย/กลุ่มเพื่อนเรียนรู้ จะใช้ศูนย์อบรมสาธิตการเกษตรบ้านนาหลวง
เป็นสำนักงานถาวร มีอุปกรณ์และเจ้าหน้าที่สำนักงานเพิ่มขึ้น ซึ่งอาจจะช่วยให้งานเอกสารข้อมูลเป็นระบบ
มากขึ้น)

ข้อคิดจากทีมงานวิจัย

6 เดือนแรกของการดำเนินงาน นับเป็นช่วงเวลาสำคัญต่อการทำความเข้าใจใน"เนื้อหา"ของ
โครงการ (เป้าหมาย/วัตถุประสงค์/วิถีทาง/กระบวนการ/ขั้นตอนการทำงาน) ทั้งในส่วนของทีมวิจัยเอง
และระหว่างทีมวิจัยกับชาวบ้านในชุมชนพื้นที่

สมาชิกในทีมวิจัยเอง ส่วนใหญ่ก็เป็นชาวบ้าน ซึ่งต่างมีภารกิจทั้งในเรื่องส่วนตัวและส่วนรวม (ชุมชน) เช่นเดียวกับชาวบ้านในชุมชน ดังนั้นแผนงาน/กำหนดงาน/กิจกรรม จึงขึ้นอยู่กับเงื่อนไข / ความพร้อมและเวลาของแต่ละฝ่าย แต่ด้วยเงื่อนไขเวลาข้อกำหนดทีมวิจัย ก็ได้พยายามดำเนินงานอย่างเต็มที่ กำลัง ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความละเอียดของงาน

อย่างไรก็ตาม "สิ่งที่ได้" มาจากกระบวนการวิจัยในช่วง 6 เดือนที่ผ่านมา ในแง่ของข้อมูล/ความรู้ชุมชนนับว่ามี "คุณค่า" และความหมายอย่างยิ่งต่อมานำไปใช้ประโยชน์ในการดำเนินงานช่วงต่อไป ส่วนในแง่ความพยายามในการพัฒนา "คนใน" ชุมชน ช่วงที่ผ่านมายังคงเป็นเพียงจุดเริ่มต้น ที่ทีมวิจัยต้องสานต่อและเชื่อมร้อยกลุ่มคนเหล่านี้ด้วยเวที/กิจกรรมพัฒนาซึ่งต่างได้ร่วมกันสร้างขึ้น ซึ่งถือได้ว่า "คนใน" กลุ่มนี้จะเป็น "พลัง" สำคัญของชุมชน/พื้นที่ เป็น "กลไก" ที่สำคัญในการจัดการความรู้ใน-นอกชุมชน/พื้นที่ เพื่อนำมาแก้ไขปัญหาของชุมชน/พื้นที่ในโอกาสต่อไป

แผนการดำเนินงานในระยะ 6 เดือนหลังของปีที่ 1

แผนงานและกิจกรรมที่นำมาเสนอนี้ เป็นการเสนอให้เห็นภาพรวมของแผนงาน/กิจกรรมในแต่ละด้าน ซึ่งเป็นแผนงาน/กิจกรรมได้เรียงลำดับโดยพิจารณาจากความสำคัญของปัญหาที่ชาวบ้านให้ไว้ในเวทีชุมชนครั้งที่ 3 ดังนั้นในช่วง 6 เดือนหลังของปีที่ 1 (ต.ค. 2546- 31 มี.ค. 2547) จะมีทั้งแผนงาน/กิจกรรมที่เริ่มดำเนินการ และมีบางกิจกรรมที่มีลักษณะของการติดตามและประเมินผลดำเนินการที่คาบเกี่ยวและต่อเนื่องจากเดือนมีนาคม 2547 ไปจนถึงเดือนมีนาคม 2548

1. แผนพัฒนา/เสริมสร้างศักยภาพ "คนใน" (กลไกการจัดการความรู้) / "พลังชุมชน"

มีกิจกรรมที่ต้องดำเนินงานได้แก่

- 1.1. การอบรมเรียนรู้/ฝึกฝนเทคนิคและวิธีการจัดเก็บข้อมูลความรู้ชุมชนแก่ "คนใน" (อ.ส.)
- 1.2. การดำเนินการจัดเก็บข้อมูล/ความรู้ชุมชนร่วมกับพี่เลี้ยง (ทีมวิจัย) ตามประเด็นเนื้อหาที่ร่วมกันกำหนดขึ้น
- 1.3. การเข้าร่วมเวที/กิจกรรมชุมชนตามแผนงานและรายงานความคืบหน้าในการประชุมประจำเดือนของชุมชน/หมู่บ้าน (ทุกเดือน)
- 1.4. เวทีประเมินผลภาพรวมการดำเนินงานของ "คนใน" (6 เดือน/ครั้ง)

2. แผนพัฒนา/สร้างเสริมศักยภาพ"ทีมวิจัยเพื่อพัฒนา" (กลุ่มเพื่อนเรียนรู้)

มีกิจกรรมที่ต้องดำเนินการดังนี้

- 2.1. ร่วมเสริมสร้าง/กระตุ้น/ติดตาม/ทำกิจกรรมร่วมกับ"คนใน"ชุมชน
- 2.2. สรุปจัดทำรายงานข้อมูล/ความรู้ชุมชนและผลการจัดเวที/กิจกรรมพัฒนาในชุมชน/พื้นที่
- 2.3. ร่วมประชุมเตรียมงาน/กิจกรรมพัฒนา ก่อนลงปฏิบัติงานพื้นที่
- 2.4. ร่วมสรุปประเมินผลความก้าวหน้างาน/กิจกรรมแต่ละด้าน (ทุกเดือน)
- 2.5. พัฒนาทักษะและเทคนิคการนำเสนอ และการจัดระบบข้อมูล/สารสนเทศ
- 2.6. เปิดโลกทัศน์ทีมวิจัย(ร่วมประชุมสัมมนา/ฝึกอบรม/ดูงานนอกพื้นที่)
- 2.7. ร่วมประชุมประเมินผลโครงการวิจัย(ทุก 6 เดือน)

3. แผนการจัดการ"ความรู้" เพื่อแก้ไขปัญหาทรัพยากรชุมชนท้องถิ่น

มีกิจกรรมที่ต้องดำเนินการดังนี้

- 3.1. ตั้งวงเสวนาชุมชน"ความชัดเจนต่อสถานการณ์ปัญหาและความพร้อมด้านข้อมูลชุมชนที่
เกี่ยวข้องกับปัญหากฎหมายบ้านเมือง" (สร้างองค์ความรู้ชุมชน)
- 3.2. เวทีชุมชน"กฎหมายบ้านเมืองกับปากท้องชาวบ้าน"(รธน.40 /กม.ป่าไม้/กม.ที่ดิน)
- 3.3. การอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาศักยภาพ"คนใน"ด้านทรัพยากร/เกษตร(การสำรวจ/จัดทำ
แผนการใช้พื้นที่ของชุมชน)..... ชุมชนนำร่อง
- 3.4. เวทีชุมชน "อบต.กับการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรชุมชน" (ข้อบังคับอบต.)
- 3.5. เวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรชุมชน (2 เดือน/ครั้ง)

4. แผนการจัดการ"ความรู้"เพื่อแก้ไขปัญหาเกษตรบนที่สูง

มีกิจกรรมที่ต้องดำเนินการดังนี้

- 4.1. อบรมและดูงานแลกเปลี่ยนความรู้เรื่อง "เกษตรทางเลือก"ในพื้นที่ปางมะผ้า
- 4.2. อบรมเชิงปฏิบัติการ"เกษตรอินทรีย์"...ชุมชนนำร่อง
- 4.3. อบรมการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร(ไม้ผล)
- 4.4. เวทีเสวนา"การจัดการพื้นที่ทำกินโดยชุมชน" (จนท.รัฐ/ชาวบ้าน/นักวิชาการ/NGO)

4.5.เวทีเสวนา”เครือข่ายเกษตรทางเลือกปางมะผ้า” (3 เดือน/ครั้ง)

4.6.ประชุมประเมินผลการดำเนินงานเครือข่ายเกษตรทางเลือกร่วมกับพันธมิตร (6 เดือน/ครั้ง)

5.แผนการจัดการ”ความรู้”เพื่อแก้ไขปัญหาการท่องเที่ยวในชุมชน/พื้นที่

5.1.เวทีแลกเปลี่ยนความรู้บทเรียนและประสบการณ์”การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน”

(บ้านแม่ละนา,บ้านบ่อไค้,บ้านถ้ำลอด,บ้านเมืองแพม)

5.2.เวทีแสวงหาแนวทางจัดการผลกระทบจากการท่องเที่ยวแบบออฟโรด (9 ชุมชน)

5.3.เวทีภาคีความร่วมมือหาทางออกต่อผลกระทบจากการท่องเที่ยว(รัฐ/เอกชน/ชุมชน/

นักวิชาการ/นักพัฒนา)

5.4.เวทีชุมชนกับการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (เสริมแนวคิด/ปรัชญา)

5.5.อบรมทักษะการนำเที่ยว/การสื่อความหมายแก่กลุ่มนำเที่ยว (เสริมความรู้)

5.6.การดูงานการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์(บ้านห้วยฮี้)

5.7.ประชุมแลกเปลี่ยนติดตามและประเมินผลการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน(2 เดือน/ครั้ง)

6.แผนการจัดการ”ความรู้”เพื่อแก้ไขปัญหาวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น

6.1.เวทีเสวนา”แนวทางการจัดความรู้ท้องถิ่นสู่”หลักสูตรชุมชน” (จนท.รัฐ/ชาวบ้าน/นักวิชาการ)

6.2.เวทีเสวนา”กลุ่มผู้สูงอายุกับการอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชน”

6.3.เวทีวัฒนธรรมชุมชนสัญจร/ขยายแนวคิดกลุ่มผู้สูงอายุ (14 หมู่บ้าน/ 14 ครั้ง)

6.4.จัดกิจกรรม”เครือข่ายผู้สูงอายุ” ระดับตำบลและระดับอำเภอ

6.5.ประชุมประเมินผลการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมชุมชน

7.แผนการจัดการ”ความรู้” เพื่อแก้ไขปัญหาสื่อภาคประชาชน

7.1.อบรมเชิงปฏิบัติการ”ความรู้และทักษะการผลิตสื่อ”

7.2.กิจกรรมรวมรวม/สกัด”ข้อมูล/ความรู้”ชุมชน

7.3.กิจกรรมการผลิตสื่อ/การสื่อสารสู่สาธารณะ (ขยายการรับรู้)

บทวิเคราะห์แผนงาน/กิจกรรม

หากวิเคราะห์แผนงาน/กิจกรรมข้างต้นซึ่งได้มาจากฐานคิดของ"คนใน"ชุมชนพื้นที่ จะเห็นว่า ในช่วง 6 เดือนหลังจะเริ่มต้นด้วยการทบทวนตรวจสอบเพิ่มเติม "ทุนเดิม"ฐานความรู้/ฐานทรัพยากรชุมชน ที่ได้จากการจัดเวทีAIC/SWOTอีกครั้ง โดยเน้นที่จะให้"คนใน"ชุมชน(อส.แต่ละด้าน)ตระหนัก/เข้าใจ/เห็น ความสำคัญของข้อมูล/ความรู้ชุมชน โดยให้เข้ามาร่วมในการเก็บรวบรวมข้อมูลความรู้และร่วมสกัด สังเคราะห์ จัดทำฐานข้อมูล/ความรู้ ก่อนที่จะนำฐานข้อมูลความรู้/ฐานทรัพยากรชุมชนดังกล่าว ไปใช้หรือ ประยุกต์เข้ากับความรู้ใหม่เพื่อนำไปใช้ในการจัดเวที/กิจกรรมพัฒนาแก้ไขปัญหาชุมชน และนำไปจัดทำ ฐานข้อมูล/ความรู้ชุมชน นำไปจัดทำหลักสูตรชุมชน และนำไปเป็นข้อมูล/ความรู้เผยแพร่ต่อสาธารณชนโดย ผ่านสื่อต่างๆ

นอกจากนั้นยังได้เห็นแนวทางหลักๆ จากแผนงาน/กิจกรรมข้างต้น ซึ่งน่าจะนำไปสู่เป้าหมาย โครงการวิจัยได้คือ "ชุมชนเข้มแข็ง/พึ่งตนเองได้/เป็นสุข" โดยอาศัย"พลังภายใน"ชุมชนที่จะจัดการความรู้ เพื่อนำมาแก้ไขปัญหาต่างๆของชุมชนพื้นที่ได้ แนวทาง/วิถีทางดังกล่าวได้แก่

1.การจัดเวที/กิจกรรมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้บทเรียนประสบการณ์ความรู้ด้านต่างๆจากกันและ กันในพื้นที่ โดยอาศัย"ฐานทรัพยากรเดิม"ที่แต่ละชุมชนมีอยู่ และบางเวที/กิจกรรมมีความพยายามที่จะ แสวงหา"ความรู้ใหม่"จากภายนอกเข้ามาเสริม **เวที/กิจกรรมพัฒนาถือได้ว่าเป็นการสร้างเสริม**

กระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้าน

2.การพัฒนา/เสริมสร้าง**ชุมชน"ต้นแบบ" /"นาร่อง"** ทั้งในด้านการจัดการท่องเที่ยว และด้าน การเกษตร โดยอาศัยความรู้เดิม และเสริมความรู้ใหม่ด้านการจัดการบริหารเข้าไป เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ ของชุมชนอื่นๆ ใน-นอกพื้นที่

3.การพัฒนา/สร้าง**"ฐานข้อมูลความรู้"** ทุนเดิมที่ชุมชนมีอยู่ โดยให้มีการจัดการอย่างเป็นระบบ และแสวงหาความรู้ใหม่เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ หรือนำไปแก้ไขปัญหาของชุมชนพื้นที่ในด้านต่างๆต่อไป โดยพยายามเสริม/กระตุ้น/ติดตามให้ "คนใน"ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการทำงาน

4.การพัฒนา/สร้าง**ฐาน"คนใน"** ด้วยการพยายามจัดเวที/กิจกรรมเพื่อเสริมทักษะประสบการณ์ ใหม่ ซึ่งต่อไปจะเป็น "พลังชุมชน"ที่สำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการจัดการความรู้สู่ชุมชน เพื่อ แก้ไขปัญหาของชุมชนพื้นที่

5.การพยายามสร้าง"เครือข่ายความร่วมมือ"ระหว่างชุมชนในพื้นที่ ขยายฐานการเรียนรู้/การทำงานร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหาแต่ละด้านเช่น เครือข่ายเกษตรทางเลือก เครือข่ายการจัดการทรัพยากร เครือข่ายผู้สูงอายุเพื่ออนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรม เป็นต้น

แนวทางดังกล่าวข้างต้น ถือได้ว่าเป็นการเปิดโอกาส/เปิดพื้นที่ ให้กับชาวบ้าน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้เข้ามามีส่วนร่วมที่จะเรียนรู้จากกันและกัน ร่วมกันคิด-ร่วมกันตัดสินใจ-ร่วมกันกำหนด-ร่วมกันทำ ซึ่งจะเป็นการพัฒนา/เสริมสร้างขีดความสามารถของ"คนใน" ซึ่งจะเป็นพลังชุมชนท้องถิ่นที่สร้างประโยชน์ให้แก่ชุมชนท้องถิ่น และสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนต่อไป

กล่าวโดยสรุป ช่วง 6 เดือนแรก เป็นการวางฐานการทำงานร่วมกับ"ชุมชน"ทั้งหมดโดยอาศัยกระบวนการAIC/SWOT เพื่อเรียนรู้/เข้าใจสถานการณ์ปัญหาความรู้ความต้องการของชุมชน/พื้นที่ ตลอดจนรู้ถึงจุดอ่อนจุดแข็ง โอกาสขีดจำกัด และแนวทางการพัฒนาของชุมชน โดยกระบวนการทำงานได้พยายามให้"แกนนำ"และ"ตัวแทนชาวบ้าน"ในแต่ละชุมชน(กลไกภายในชุมชน) ได้มีโอกาสเข้ามาร่วมเรียนรู้ ร่วมตัดสินใจ ร่วมกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาของตนเอง

ส่วนช่วง 6 เดือนหลัง เป็นความพยายามที่จะเข้าไปร่วมทำงานกับ"กลไก"ภายในชุมชน โดยอาศัยฐานทรัพยากร/ทุนเดิม "ข้อมูล/ความรู้"ที่ได้มาจากการจัดกระบวนการในช่วงต้น มาเป็นเครื่องมือ/สื่อในการที่จะพัฒนา/เสริมสร้าง "คนใน" เน้นไปที่"คน"กับ"การจัดการความรู้" กระตุ้นให้คนในเห็นความสำคัญของข้อมูล/ความรู้ เข้ามาร่วมรวบรวม วิเคราะห์สังเคราะห์และร่วมสกัดข้อมูลความรู้เหล่านั้น และมีเวที/กิจกรรมต่างๆ ซึ่งชุมชนเป็นผู้กำหนดขึ้นเองเป็นแนวทาง เพื่อที่จะนำข้อมูล/ความรู้ใน-นอกชุมชน มาแก้ไขปัญหาของชุมชนพื้นที่ ซึ่งหวังว่ากระบวนการดังกล่าวจะทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันจากการร่วมกันลงมือกระทำกิจกรรมพัฒนาต่างๆระหว่างชาวบ้าน"กลไก"ภายใน และทีมวิจัย ตลอดจนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาและสร้างเสริมกลไกการจัดการความรู้ชุมชนบริเวณลุ่มน้ำลำปาง-น้ำของ
อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน. 213 หมู่ 1 ตำบลสบป่อง อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน 58150. โทร. 053-617200

Deleted: <sp>

4.2.ประมวลผลข้อมูลความรู้จากเวทีชุมชน : เสียงสะท้อนวิถีดคิดและมุมมองของ ชาวบ้านต่อปัญหาของชุมชนและแนวทางแก้ไข (ภาพรวมจาก 14 หมู่บ้าน)¹⁷

Deleted: 1

1.การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

1.1.สถานการณ์ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติ

สภาพปัญหาที่พบสามารถแยกได้ดังนี้

ทรัพยากร “ดิน” พื้นที่ทำกินของแต่ละชุมชนถูกจำกัด มิให้มีการขยายออกไป การกำหนดขอบเขตและจำนวนพื้นที่ไม่แน่นอนชัดเจนจากนโยบายและมาตรการของรัฐ ชาวบ้านต้องผลิตซ้ำในพื้นที่เดิม ทำให้สภาพดินเสื่อมคุณภาพ ธาตุอาหารในดินลดลง ชุมชนยังขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดการปรับปรุงพื้นที่ดิน การจัดการการเลี้ยงสัตว์ และขาดการกระจายข้อมูลความรู้ไปสู่ชุมชน นอกจากนั้นยังมีการอพยพเข้ามาอาศัยและทำกินในเขตพื้นที่ประเทศไทยของคนต่างด้าวสัญชาติเมียนมาร์ การเพิ่มขึ้นของประชากรในพื้นที่ทำให้ความต้องการพื้นที่มากเพิ่มขึ้น ทำให้เกิดปัญหาการแย่งพื้นที่ทำกิน และปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่า

ทรัพยากร “ป่าไม้” สถานการณ์ปัญหาที่พบเห็นได้แก่ ป่าไม้ถูกทำลาย การบุกรุกพื้นที่ การละเมิดกฎระเบียบของชุมชนและระหว่างชุมชน ขาดการสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องชัดเจน ทำให้เกิดความเข้าใจไม่ตรงกันทั้งระหว่างชาวบ้านด้วยกันเอง และระหว่างชุมชนกับรัฐ สถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นมีสาเหตุจากการที่ชุมชนยังไม่มีเจ้าพนักงานพื้นที่ ขาดความชัดเจนในการจัดการพื้นที่ ระบบความเชื่อของชุมชนที่แตกต่างกัน ส่งผลถึงการปฏิบัติของชุมชนที่ต่างกัน อาทิ ระบบความเชื่อของกะเหรี่ยงที่เชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ ผีเจ้าป่า, เจ้าเขา ที่ต้องเคารพที่คอยปกป้องรักษาป่าระบบการสั่งสอนของผู้นำธรรมชาติ “ฮือโซ” กับการที่ไม่มีกฎกติกาข้อห้ามในระบบความเชื่อที่คอยปกป้องพื้นที่ป่าของชนเผ่า “มูเซอแดง” การที่พื้นที่ทำกินของหมู่บ้านหนึ่งไปอยู่ในพื้นที่ป่าต้นน้ำของอีกหมู่บ้านหนึ่ง การใช้อำนาจเข้าไปจัดการของฝ่ายปกครองและส่วนราชการที่เกี่ยวข้องอันเกิดจากความไม่เข้าใจวัฒนธรรมชุมชนอย่างชัดเจน อำนาจอธิปไตยกับอำนาจของชุมชนไม่สมดุลสอดคล้องกัน นอกจากนั้นชุมชนแต่ละแห่งยังมีการจัดการทรัพยากรที่ต่างกัน

¹⁷ ประมวลและเรียบเรียงจากข้อมูลความรู้ชุมชนที่ได้มาจากการจัดกระบวนการ AIC/SWOT ในแต่ละชุมชน และการจัดเวทีชุมชนครั้งที่3 : การสร้างแนวทางการพัฒนาร่วมกัน 14 หมู่บ้าน ในช่วง 6 เดือนแรกของการดำเนินงาน

บางชุมชนที่มีการจัดการที่ดีอยู่แล้วทั้งในชุมชนเองและระหว่างชุมชน ภายใต้ความเข้าใจของชุมชน ซึ่งผ่านกระบวนการทำงานมานานกรณีภาครัฐ “วนศาสตร์ชุมชน” มีกระบวนการทำงานเน้นการสร้างความรู้ความเข้าใจ การเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนในการเข้ามาจัดการดูแลรักษาป่า แต่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า “สันปันแดน” ในกระบวนการทำงานนั้นจะเน้นการควบคุมปราบปราม การเข้ามาเปลี่ยนมือในการดูแลที่ต่างกัน การสื่อต่อชุมชนที่ต่างกัน ส่งผลให้ชุมชนสับสนและเกิดความขัดแย้งระหว่างหมู่บ้าน พื้นที่ป่าต้นน้ำถูกบุกรุก ทั้งที่เคยร่วมกันดูแลรักษามานานหลายปี อันเป็นผลมาจากนโยบายและแนวทางปฏิบัติที่แตกต่างกันของหน่วยงานในพื้นที่

ทรัพยากร “น้ำ” สถานการณ์ที่พบเห็นได้แก่ ปริมาณน้ำลดลง จำนวนสัตว์น้ำ – สัตว์ป่า ลดลง หากเปรียบเทียบในอดีตอันเป็นผลกระทบจากการที่มีการตัดไม้เพื่อการทำไร่ “อาชีพลัก” ของคนบนพื้นที่สูง ขาดการสร้างความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจนในชุมชน วิธีการสื่อสารที่ไม่เป็นไปในแนวเดียวกัน การไม่เคยทำความเข้าใจกันระหว่างชุมชนกับภาครัฐ จากสาเหตุดังกล่าวนี้ผลต่อการจัดการทรัพยากรดินและป่าอย่างไม่มีประสิทธิภาพและไร้ทิศทาง ซึ่งส่งผลต่อทรัพยากรน้ำทั้งสิ้น

1.2. ความรู้ดั้งเดิมของชุมชน “ด้านการจัดการทรัพยากร”

ในพื้นที่สูงนั้น แต่ละชนเผ่ามูเซอแดง, มูเซอดำ, กะเหรี่ยง, แม้ว, ไทใหญ่ ล้วนมี “ความรู้” ที่มีผลต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ที่แฝงอยู่ในพิธีกรรมและวิถีการทำมาหากิน แต่มิได้กระทำในมิติเดียว กล่าวคือในพิธีกรรมจะแฝงไปด้วยระบบการปกครองที่สร้างความเป็นปึกแผ่น แสดงความสามารถและศักยภาพของชุมชนการทำไร่ ทำนา การรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ดังนั้น การรู้ถึง “ความรู้” ที่ชุมชนมีอยู่นั้นเป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้เพื่อนำมาใช้ในการรักษาทรัพยากรให้คงอยู่

ระบบความเชื่อของชนเผ่า ความเชื่อที่มีต่อผีเจ้าป่า เจ้าเขา ผีน้ำ ผีป่า ผีบ้าน ผีเรือน อาทิ ผีเจ้าเมือง ที่มีอยู่ทุก ๆ ชนเผ่า พื้นที่บริเวณศาลเจ้าเมื่อนั้นจะไม่มีการบุกรุกทำลายบริเวณป่านั้น การประกอบพิธีต้องมีส่วนร่วมของชุมชน ทุก ๆ หลังคาเรือนเข้าไปร่วมในวันประกอบพิธี การรวมทุนที่จะใช้ในการซื้ออุปกรณ์สิ่งของใช้ประกอบการการมีข้อห้ามต่าง ๆ ในพิธีกรรมเป็นการสร้างความเชื่อถือศรัทธา สิ่งเหล่านี้เป็นการสร้างความรัก ความสามัคคีในชุมชน

ในการประกอบอาชีพ ก่อนที่จะมีการเตรียมพื้นที่ทำไร่ ต้องมีการหาหรือถึงจุดบริเวณที่จะกระทำ และผู้นำความเชื่อต้องมีการประกอบพิธีกรรมเพื่อขออนุญาต บอกกล่าวเจ้าป่าเจ้าเขาเจ้าที่เจ้าทางก่อน สิ่งเหล่านี้บ่งบอกถึงความเชื่อการเคารพต่อธรรมชาติ ที่สามารถใช้ในการจัดการดูแลทรัพยากรได้

การจัดการน้ำ “แก่งเหมือง” เป็นองค์ความรู้ดั้งเดิมที่แฝงความเชื่อเพื่อกันของชุมชน ที่ส่งผลกระทบต่อ ความรักความสามัคคี การเอื้อมือ (การลงแขก) ในการจัดการที่ต่อเนื่อง ในการจัดการของแก่งเหมืองต้องรู้ว่าใครเป็นเจ้าของที่จะปลูกข้าว จะใช้ปริมาณเท่าใด ต้องการน้ำขนาดไหน ช่วงระยะเวลาที่ข้าวต้องการน้ำ มาก-น้อย ระบบการไหลเวียนของน้ำในแปลงนา สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้แก่งเหมืองเป็นผู้ตัดสินใจและมีความสามารถในการจัดการ ช่วงไหนที่จะต้องใช้น้ำของชุมชน หากลำพังแก่งเหมือง ดำเนินการไม่ไหว ซึ่งชุมชนเจ้าของเองจะมีการตอบแทนแก่งเหมือง เป็นการสำนึกในคุณของแก่งเหมืองมิได้มองในแง่เศรษฐกิจ

การสร้างเหมืองฝาย นับเป็นองค์ความรู้ของชุมชนนับแต่อดีต ที่เกี่ยวข้องกับการการทำกินในพื้นที่นาที่ใกล้สูญหาย การดำเนินการนั้นต้องสัมพันธ์กับปริมาณน้ำห้วยในแต่ละปี การอาศัยมูลตะกอนทราย เข้ามาช่วย ระยะการวางไม้ ก่อนการตอกปักไม้หลัก การดำเนินการต้องอาศัยผู้รู้และแรงงานของชุมชนเข้ามาช่วย เหลือ ปัจจุบันใกล้สูญหายมีน้อยมากส่วนใหญ่จะเป็นฝายคอนกรีตที่มีผลกระทบทั้งด้านบวกและลบ ต่อชุมชน

การประยุกต์ความเชื่อความรู้ดั้งเดิมมาใช้ในการจัดการทรัพยากร

การใช้ความรู้ความเชื่อมาใช้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน (เฉพาะหมู่บ้านเป้าหมาย 14 บ้าน) เท่าที่พบมีหลากหลายได้แก่

การอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ (กรณีบ้านไร่, เมืองแพม)

ในพื้นที่ที่มีการอนุรักษ์สัตว์น้ำอยู่ตามลำน้ำหลักของชุมชน มีจุดเริ่มที่แตกต่างกันและมีการประยุกต์ใช้ที่แตกต่างกันในกระบวนการการดำเนินงาน แต่สรุปภาพรวมกระบวนการได้ดังนี้

1. เริ่มจากบุคคล / กลุ่มที่มองเห็นปัญหาและให้ความสำคัญ
2. การนำหารือกับผู้นำธรรมชาติ / ทางกร / ชุมชน ทั้งเป็นทางการ / ไม่เป็นทางการ
3. ดำเนินการที่ดึงเอา “ความเชื่อ” “พิธีกรรม”
4. ประเมินผลการดำเนินงาน ดึงเอาพิธีกรรมความเชื่อมาประยุกต์ใช้
5. การดำเนินการควบคุมดูแลอย่างต่อเนื่อง

ข้อสังเกต

- * การใช้พิธีกรรมความเชื่อ นั้นสามารถประยุกต์ได้ในขั้นตอนไหนก็ได้
- * การควบคุมดูแล อย่างต่อเนื่องและดำเนินการตามกติการะเบียบที่ชุมชนร่วมกันกำหนด
- * การประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้แก่ภาครัฐและชุมชนข้างเคียง

การอนุรักษ์ป่า

ในการอนุรักษ์ป่าโดยเฉพาะ“ป่าต้นน้ำ”ส่วนใหญ่ชุมชนมีการดำเนินการโดย การประยุกต์ความเชื่อ มาเสริมให้เกิดความศรัทธา ความขลัง การดำเนินการเป็นการกระทำภายหลังที่มีการพูดคุยปรึกษา ระหว่างชุมชน นักพัฒนาในพื้นที่และเจ้าหน้าที่รัฐบางคน โดยอาศัยสถานการณ์ความเป็นไปใน พื้นที่ที่เกิดขึ้น ประกอบกับการที่ตัวแทนชุมชนและเครือข่ายชุมชน ได้ไปพบเห็นเรียนรู้จากภายนอกมา ปรับใช้ในการหารือปรึกษาในชุมชน การประยุกต์ใช้ประเพณีวัฒนธรรมในการเสริมให้เกิดความ “ขลัง” ศรัทธาขึ้นนั้น จะเป็นพิธีกรรมทางความเชื่อการใช้พระและ “ปู่จ้อง, แก่มู” มาประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น กาวขป้า, การทำแนวป้องกันไฟป่า กรณีการรักษาป่าต้นน้ำแม่ละนา ป่าต้นน้ำลำ ซึ่งบางกรณีเกิด จากความร่วมมือของชุมชนเอง บางกรณีเกิดจากหน่วยงานรัฐเข้ามาช่วยประสานจัดการ

การจัดการป่าร่วมกันในลักษณะลุ่มน้ำหรือเครือข่าย

ในพื้นที่ที่มีการจัดการอยู่ในระดับหนึ่ง เป็นการนำหมู่บ้านที่มีขอบเขตติดต่อกันในการใช้พื้นที่ป่าหรือ มีส่วนเกี่ยวข้องกับลุ่มน้ำมาแลกเปลี่ยนประสบการณ์การจัดการ โดยมี Model เป็นสื่อในการหารือ สร้าง ความเข้าใจถึงผลกระทบต่อบ้านนั้น ๆ ตลอดจนหมู่บ้านในเขตลุ่มน้ำ เป็นการสร้างความเข้าใจถึงผลที่ ได้จากการการดำเนินที่มีผลต่ออนาคตลูกหลาน สถานการณ์ที่อาจเกิดขึ้นในภาพรวม และการช่วยเหลือ กันและกัน การสร้างข้อตกลงร่วมกัน หรือร่วมกันกำหนดแนวทางที่จะแก้ไขป้องกันร่วมกันซึ่งใน กระบวนการใช้สถานการณ์ ผลการดำเนินงานจากการประยุกต์ใช้พิธีกรรม ซึ่งในกระบวนการองค์ความรู้ที่มี อยู่กระจัดกระจายอยู่ตามหมู่บ้านและภาครัฐโดยเฉพาะหน่วยวนศาสตร์ชุมชน ที่มีแนวคิด ความรู้ที่แฝง และได้จากการดำเนินงานตามกระบวนการ ซึ่งยังต้องเสริมหนุน สร้างความต่อเนื่องและแพร่กระจาย ความรู้ความคิดและแนวปฏิบัติ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้จากกันและกัน

1.3. ความรู้ใหม่และแนวทางแก้ปัญหาด้านทรัพยากรที่ชุมชนต้องการ

- การกำหนดขอบเขตที่ชัดเจน กฎกติกา ในชุมชนและระหว่างชุมชน โดยที่มีภาครัฐ, เอกชน องค์การบริหารส่วนตำบล รับรู้ รับรองและยอมรับ

- การสร้างเครือข่ายในการอนุรักษ์ พันธุ์ และสืบสานให้คนรุ่นใหม่สืบทอด
- ความชัดเจนในระบบการเกษตรผสมผสาน / ไร่นาสวนผสม ที่ประยุกต์สู่ที่สูง
- วิธีการกระบวนการสร้างจิตสำนึกของชุมชนในการป้องกันและจัดการป่า-น้ำ
- ความต่อเนื่องของ"เวทีชุมชน"ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชน
- การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่จัดการโดยชุมชน
- สิทธิของชุมชนในการจัดการป่า ที่มีความหลากหลาย (ไม้เศรษฐกิจ ไม้กินได้ ไม้โตเร็ว)

1.4.ภาพรวม SWOT ด้านทรัพยากรธรรมชาติจากเวทีชุมชน

ข้อดีของชุมชน/พื้นที่

- มีความหลากหลายทางภูมิกายภาพ อาทิ ป่าเบญจพรรณ, ป่าสนเขา, ป่าเต็งรัง, พื้นที่สูง, พื้นที่ดอน, พื้นที่ต้นน้ำ, กลางน้ำ, ปลายน้ำ เป็นต้น
- มีความหลากหลายทางชีวภาพ อาทิ ต้นไม้หลากหลายชนิดที่พึ่งพาซึ่งและกัน มีสัตว์ป่าและสัตว์น้ำที่หลายหลายชนิด รวมถึง สัตว์ที่หายากในระดับโลก ปลาไม่มีตา หอยทากจืด ตลอดจนคุณค่าทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี โบราณวัตถุ อันนับค่ามิได้
- ชุมชนส่วนใหญ่มีการจำแนกพื้นที่ป่าไม่ออกเป็นสัดส่วน อาทิ ป่าต้นน้ำ, ป่าใช้สอย, ป่าเลี้ยงสัตว์, ป่าอนุรักษ์ เป็นต้น ตลอดจนได้กำหนดกติกาใช้ควบคุมการจัดการพื้นที่ป่าโดยชุมชนแต่ละชนเผ่า
- มีการใช้ประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อ ในการดูแลจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยผ่าน "พิธีกรรม" อาทิ การเลี้ยงผีป่า ผีน้ำ การเลี้ยงศาลเจ้าเมือง ฯลฯ อย่างเคร่งครัด นอบน้อมต่อทรัพยากรเหล่านั้น การมีข้อห้ามทางสังคม อาทิ การไม่ยิงนกตก, นกเงือก
- มีการประยุกต์ใช้ประเพณีวัฒนธรรมความเชื่อ "ผ่านพิธีกรรม" ต่าง ๆ ในการบวชป่า การปลูกป่า การอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ
- มีรูปแบบที่หลากหลายในการจัดการทรัพยากร
- มีการปลูกไม้ผลยืนต้น ทดแทน ไม้ป่า ที่มีผลต่อเศรษฐกิจ และการที่ไม่ต้องมีการบุกรุกหรือทำไร่ในระยะยาว

- การขยายพื้นที่นา โดยวิธีการเบิกพื้นที่ – การจัดซื้อ ตลอดจนการเรียนรู้ด้านการทำนา อันเป็น
การจัดการทรัพยากรป่า หากไม่มีการจัดการที่ดี มีผลต่อการทรัพยากรน้ำ ในการทำนาการขัง
รว – ควายในพื้นที่ไร่เหล่า หรือพื้นที่ที่เหมาะสมในฤดูฝนเป็นการทำให้พื้นที่ดินสมบูรณ์เร็วขึ้นจาก
มูลสัตว์ที่ถ่าย ในระบบไร่หมุนเวียน และเป็นการลดข้อพิพาทจากการที่รว – ควาย เข้ากิน
ผลผลิตในไร่ – สวน อันเป็นปัญหา การจัดการสัตว์เลี้ยงบนพื้นที่สูงมาตลอด “รว – ควาย คือ
ธนาคร”
- รูปแบบการให้ยืมต้นกล้าไม้ผล ปลูก ก่อนแล้วทำการเพาะใช้คืน เป็นการสร้างความรู้สึกเป็น
เจ้าของ รัก – ห่วงแหน มิใช่ได้มาอย่างง่าย ๆ ไม่มี เป้าหมายที่แท้จริง ๆ
- การใช้ “วัฒนธรรม ความเชื่อ” มาใช้ในการอนุรักษ์ทรัพยากร สัตว์น้ำ เช่น การใช้พิธี “โปตา”
ของกระเหรี่ยง การใช้พระสงฆ์ของ “ไทยใหญ่”
- การสร้างเศรษฐกิจ โดยอาศัย ผลผลิตจากป่า อาทิ เห็ด หน่อ ดอกต้าง ไข่มดแดง ฯลฯ โดยมี
แนวทางการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำที่ชัดเจน
- มีพื้นที่อีกมากที่สามารถปรับปรุง ดำเนินการให้เป็นพื้นที่สำหรับการทำนา ทำสวนเพื่อลดการใช้
พื้นที่ป่า / บุกรุกพื้นที่ป่า อาทิ บ้าน ถ้ำลอด, บ้านเมืองแพม, บ้านแอลา, บ้านบ่อไคร้

ข้อเสียของชุมชน/พื้นที่

- ความชัดเจนในพื้นที่ที่ได้จำแนกไม่มีค่าที่แน่นอน ใช้วิธีประมาณค่าจำนวนพื้นที่ไม่มีความแน่นอน
และการประมาณค่าแต่ละครั้งไม่แน่นอน
- พื้นที่ป่าต้นน้ำบางชุมชนเป็นป่าสน, ป่าเต็งรัง ที่มีสภาพเป็นหิน หน้าดินมีน้อย ทำให้สภาพการ
ดูดซับน้ำมีน้อย ทำให้ในช่วงแล้งน้ำมีน้อยไม่พอเพียงกับการบริโภค
- ครวัเรียนในชุมชน ส่วนมากให้ความสำคัญกับด้านเศรษฐกิจมาก ส่งผลให้ความสนใจต่อ
สถานการณ์ปัญหาชุมชนด้านอื่นลดลง สังคม, การปกครองและทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ไม่ได้
คำนึงถึงอนาคตของชุมชน อนาคตของลูกหลาน ส่งผลให้องค์กรชุมชนไม่สามารถควบคุม กฎ
กติกาภายในชุมชนได้เท่าที่ควรและภายในตัวขององค์กรชุมชนเองก็ยังไม่มีความมาตรฐานในการ
ดำเนินงาน ความเป็นปึกแผ่นของชุมชนเสื่อมลงในด้านการควบคุม กฎกติกาในการดูแล

- ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนเป็นการรู้กันเฉพาะคนในชุมชนเท่านั้นไม่เป็นที่รับรู้ของชุมชน
ใกล้เคียงและกตีกาในบางชุมชนไม่เป็นลายลักษณ์อักษรที่จะได้ใช้เป็นหลักฐานยืนยัน
- องค์การชุมชนและชุมชนยังไม่สามารถควบคุมดูแลการใช้ทรัพยากรป่าไม้ได้เท่าที่ควร โดยเฉพาะ
การตัดไม้ เลื่อยไม้ขายบุคคลภายนอกชุมชน เศรษฐกิจนำโดยมิได้คำนึงถึงชุมชน
 - การจัดการทรัพยากร ป่าไม้, ดิน กรณีพื้นที่ทำกินหมู่บ้านหนึ่งอยู่ในพื้นที่ป่าต้นน้ำของอีกหมู่บ้าน
หนึ่ง กรณีเช่นบ้านยาปา กับ ถ้ำลอด บ้านแอลา กับบ้านเมืองแพม การไม่ได้กำหนดขอบเขต
ชุมชนที่ชัดเจน รวมถึงร่วมกันกำหนดมาตรการในการจัดการดูแลใด ๆ เลย กรณีบ้านสบป่อง
 - ไม่ได้รับการยอมรับในการใช้สื่อ Model ในการจำแนกพื้นที่จากส่วนที่เกี่ยวข้อง
 - การไม่รู้ กฎหมายป่าไม้ เพราะไม่เคยมีการอธิบายมีการทำความเข้าใจในชุมชนให้ชัดเจนก่อน
หรือหลังกฎหมายป่าไม้ ใช้ควบคุม ตลอดจนความเข้าใจในสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากร
ดิน น้ำ ป่า ตามรัฐธรรมนูญใหม่ ปี 40
 - สิทธิทำกินไม่ได้รับการยืนยัน (สปก, นส.3) ทำให้เกิดความไม่มั่นใจ มีการจับกุมการทำไร่ทุกปี
ทำให้การคิดที่จะปรับปรุงพื้นที่ให้มีสภาพที่เหมาะสม กับการประกอบอาชีพในระยะยาวไม่ค่อย
ได้รับสนใจ
 - การขาดเวทีหารือเฉพาะด้านการจัดการดูแลรักษาทรัพยากรของชุมชนไม่ค่อยเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง
ของคนในชุมชนหรือระหว่างชุมชน ส่วนใหญ่เป็นการจัดของภาครัฐและเอกชน มิได้เกิดจากชุมชน
เห็นและตระหนักในการที่จะเข้ามาจัดการดูแลรักษา
 - การสื่อสารกับชุมชนไม่ตรงกันระหว่างภาครัฐ (หน่วยงานศาสตร์ชุมชนกับหน่วยสันปันแดน / ป่าไม้
กับอำเภอ) ส่งผลทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างภาครัฐกับรัฐ ภาครัฐกับชุมชน ชุมชนกับชุมชน
การใช้กฎหมาย (เชิงประนีประนอม กับเชิงอำนาจ) กับการใช้วิถีชีวิต วัฒนธรรมชุมชน

โอกาสของชุมชนและพื้นที่

หน่วยงานศาสตร์ชุมชน

ศูนย์พัฒนาและส่งเสริมพันธุ์สัตว์ป่าถ้ำน้ำลอด

องค์การบริหารส่วนตำบล ถ้ำลอด, ปางมะผ้า และสบป่อง

งานวิจัยต่าง ๆ ในพื้นที่

โครงการวิจัยเพื่อพัฒนากลไก การจัดการความรู้ ปางมะผ้า

เครือข่ายลุ่มน้ำจังหวัดแม่ฮ่องสอน

รัฐธรรมนูญปี 40 มาตราที่ 46

ข้อจำกัด

กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้ไม่เอื้อต่อการจัดการของชุมชน

ชุมชนเองยังไม่มีรูปแบบของการจัดการทรัพยากรที่ชัดเจน ควบคุมได้ และเป็นที่ยอมรับของส่วนที่เกี่ยวข้อง

ทางออกของชุมชน

ทำความเข้าใจกฎหมายป่าไม้ที่เกี่ยวข้องและสิทธิชุมชนตามรัฐธรรมนูญใหม่ 40

ทำความเข้าใจในพื้นที่ป่าที่จำแนกพื้นที่ป่าต่าง ๆ , พื้นที่ไร่, พื้นที่ไร่เหาะ, พื้นที่อยู่อาศัย, เป็นต้น

การจัดการระบบการเพาะปลูกในแต่ละพื้นที่เป็นอย่างไร / ความอุดมสมบูรณ์

การกำหนดกฎ – กติกา ในพื้นที่ได้จำแนก โดยใช้วัฒนธรรมเดิมเป็นฐาน

การทำความเข้าใจกับหมู่บ้านข้างเคียงโดยประสานภาคีรัฐที่เกี่ยวข้องร่วมโดยผ่านทาง

อบต.- อำเภอ - ป่าไม้

จัดเวทีแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนกับเจ้าหน้าที่และนักวิชาการ

การปลูกไม้ใช้น้ำบริเวณป่าต้นน้ำ (ไม้ไคร้, ไม้ตอง, กล้วย)

การดำเนินงานภายใต้ “กระบวนการปลูกจิตสำนึก” ชุมชนในการรักและหวงแหน “ทรัพยากร” “วิถีชีวิตอยู่ได้ด้วยทรัพยากร”

ข้อสังเกต : การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่า ยังขาดการทดแทนให้สมดุลกับการใช้ ศักยภาพเดิมของชุมชนยังถูกนำมาใช้น้อยหรือใช้ไม่เต็มที่ และการผสมผสานความรู้ดั้งเดิม กับความรู้ใหม่ยังไม่ชัดเจน

1.5.ผลสรุปจากการจัดเวทีชุมชนการสร้างแนวทางการพัฒนาร่วมกันด้านการจัดการ

ทรัพยากรธรรมชาติ

ปัญหาเร่งด่วนของชุมชนตัวแทนหมู่บ้านได้ร่วมกันแสดงความคิดเห็นต่อปัญหาตามเหตุผลดังนี้

- การไม่รู้จักกฎหมายรัฐธรรมนูญ กฎหมายป่าไม้ เป็นปัญหาใหม่ที่ต้องได้รับการแก้ไข การไม่รู้ชัดเจนทำให้ไม่มั่นใจที่จะทำอะไรและจะนำอะไรไปต่อรองได้ เจ้าหน้าที่มักใช้อำนาจและอ้างว่าผิดกฎหมาย ดังนั้นหากจะทำอะไรต้องมีความรู้ทางด้านกฎหมาย ช่องทางออกสมควรที่จะเป็นอย่างไร
- พื้นที่ขาดน้ำเป็นป่าเต็งรัง หนาดินต่ำ เป็นหินมาก น้ำน้อย เป็นปัญหาเฉพาะหมู่บ้าน ไม่ได้เป็นปัญหาภาพรวม ซึ่งหมู่บ้านต้องหารือกันแก้ไขปัญหา การปลูกไม้ใช้น้ำอาทิ ไม้ตอง ไม้เต็ง (ไม้ปม ผาต) กล้วย จะช่วยแก้ไขการเพิ่มปริมาณน้ำได้
- ครอบครัวยุคใหม่ให้ความสำคัญครัวเรือนมากกว่าชุมชน เป็นเรื่องที่คณะกรรมการหมู่บ้าน ชุมชนต้องทำความเข้าใจกันภายในชุมชนให้มองเห็นอนาคต ความเป็นอยู่ของลูกหลานภายหน้าเป็นปัญหาแต่สามารถแก้ไขกันได้ อาศัยวัฒนธรรมของแต่ละชุมชนและกฎระเบียบของชุมชนการควบคุมกฎกติกา เป็นปัญหาที่องค์กร/คณะกรรมการหมู่บ้านจะต้องแก้ไขควบคุม การดำเนินการนั้นขึ้นอยู่กับหมู่บ้านจะต้องทำความเข้าใจกัน และดำเนินการภายในชุมชน
- ความไม่ชัดเจนในพื้นที่ป่า พื้นที่ทำกิน พื้นที่อยู่อาศัย เป็นปัญหาที่แต่ละหมู่บ้านต้องทำเพื่อเป็นข้อมูลหลักฐานขอเขตที่แน่นอนชัดเจนทั้งในระดับหมู่บ้าน/ระดับตำบลที่ยังไม่มีความชัดเจน ปัญหานี้แก้ไขยากแต่จำเป็นที่จะต้องทำเพื่อความชัดเจนต่อการควบคุมของแต่ละชุมชน ตลอดจนการกำหนดมาตรการกีดกันชุมชนควบคุมทั้งในหมู่บ้าน/ตำบล การที่จะให้รัฐมาทำให้นั้นเป็นไปได้ยาก อดีตมีการทำมาแต่ไม่ทั่วถึงทุกหลังคา พื้นที่ไกลๆพื้นที่ไร่เหล่านนั้นไม่ได้ทำการจัดทำสิทธิทำกินในพื้นที่ทำให้ชุมชนขาดความกระตือรือร้นในการปรับปรุงพื้นที่ เป็นปัญหาที่ชุมชนแก้ไขเองไม่ได้ทั่วทั้งอำเภออยู่ในเขตพื้นที่ป่าทั้งหมดยากต่อการออกสิทธิให้ หากชุมชนรู้กฎหมาย ช่องทางตลอดจนการทำความเข้าใจในพื้นที่แล้วรอบคอบรับรองทำข้อบังคับจะเป็นการแก้ไขได้
- ขาดการหารือต่อเนื่องอย่างเข้าใจ จริงจังทั้งในชุมชน/ระหว่างชุมชน เป็นปัญหาใหญ่การสร้าง ความเข้าใจให้เกิดขึ้นมิใช่ของง่ายการพูดคุยกัน 1-2 ครั้งเป็นไปไม่ได้ที่จะเกิดความเข้าใจ การสร้างความชัดเจนเข้าใจระหว่างหมู่บ้านในการทำความเข้าใจเห็นใจกัน โดยเฉพาะพื้นที่ทำกินอยู่บนป่าต้นน้ำ จำเป็นต้องมีการหารือบ่อยครั้งและต่างหมู่บ้านต้องช่วยเหลือกัน
- การสื่อสารไม่เข้าใจกัน เป็นเรื่องของส่วนราชการที่ใช้อำนาจต่างกันอาทิ หน่วยวนศาสตร์ชุมชน กับหน่วยสันปันแดนทำให้ชาวบ้านไม่เข้าใจชาวบ้านได้รับผลกระทบ

จากปัญหาดังกล่าวตัวแทนชุมชนได้จัดลำดับความสำคัญไว้ดังนี้

- การไม่รู้กฎหมายรัฐธรรมนูญปี 40
- ความชัดเจนในพื้นที่ตลอดจนมาตรการควบคุมในแต่ละพื้นที่
- ขาดการหารืออย่างต่อเนื่อง อย่างเข้าใจ จริงจัง

ขยายความปัญหาของชุมชน

ปัญหาที่ 1. การไม่รู้กฎหมายรัฐธรรมนูญปี 40 มีสาเหตุจาก

- มีการศึกษาน้อยให้ความสำคัญกับเรื่องปากตัวเองมากกว่าการศึกษา
- ไม่ได้เรียนทางกฎหมาย
- ไม่ได้มีการชี้แจงใดๆด้านกฎหมายจากส่วนที่เกี่ยวข้อง อำเภอ ป่าไม้
- ไม่ทราบว่ากฎหมายรัฐธรรมนูญไม่ให้สิทธิกับชาวบ้านเข้าใจมาตลอดว่ากฎหมายใช้ควบคุมและ

ดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่

แนวทางแก้ไข

การสร้าง ความชัดเจนโดยผู้รู้มาทำความเข้าใจกับชุมชน ในประเด็นสิทธิชุมชนกับการจัดการทรัพยากร, สิทธิบุคคล, กฎหมายป่าไม้ กฎหมายที่ดิน, เงื่อนไขการได้รับสิทธิทำกิน ในชุมชนจัดเตรียมสถานการณ์ที่เกิดปัญหาที่เกิดของชุมชนเพื่อร่วมปรึกษาหารือหาความชัดเจน โดยชุมชนจะได้จัดหาที่ปรึกษาในชุมชนอาทิ ครู พระ ผู้รู้ในชุมชนร่วมกับตัวแทนเพื่อช่วยสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง เข้าร่วมในการจัดเวที

กิจกรรมพัฒนา

1. สร้างความชัดเจนในกฎหมาย/รัฐธรรมนูญ
 - สิทธิชุมชน - กฎหมายป่าไม้ – สิทธิบุคคล - กฎหมายที่ดิน และเงื่อนไขการออกสิทธิทำกิน
2. ชุมชนรวบรวมสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นจริง

ปัญหาที่ 2. ขาดความชัดเจนในพื้นที่ที่จำแนก

สาเหตุในชุมชนเกิดจากการกำหนดขอบเขตระหว่างชุมชน/ ตำบลไม่ชัดเจนถึงจำนวน, ค่าพิภคพื้นที่ที่ไม่แน่นอนชัดเจนส่งผลทำให้เกิดความขัดแย้งในการใช้พื้นที่ขาดหลักฐานในการใช้พื้นที่ที่แน่นอน

- ความเข้าใจของชุมชนองค์การชุมชนถึงประโยชน์ในการจำแนก จัดแบ่งตลอดจนการควบคุมดูแลจัดการไม่ชัดเจนส่งผลให้เกิดปัญหาในการใช้พื้นที่ดิน, ป่า อดีตรมีการใช้อย่างไม่จำกัดปัจจุบันถูกเงื่อนไขจำกัดขอบเขตลง การดำเนินตามแบบดั้งเดิมไม่ได้แล้วต้องมีการปรับปรุง แก้ไขภายในสถานการณ์ การถูกจำกัดพื้นที่, การเพิ่มประชากร, การใช้พื้นที่เดิมอย่างมีประสิทธิภาพ

-การถูกมองจากภายนอกถึงการตัดไม้ทำลายป่าแบบไม่เข้าใจถึงวิถีชีวิตคนชุมชนบนพื้นที่สูง ส่งผลทำให้ถูกมอง ถูกจำกัดสิทธิ ถูกควบคุม ถูกดูถูกจากคนพื้นราบ

-ขาดความรู้ที่จะดำเนินการสร้างความชัดเจน คิดไม่ออกไม่คิดว่าจะมีวิธีอื่นนอกจากเดินวัด

แนวทางแก้ไข

การสร้าง ความชัดเจนในพื้นที่ป่า, พื้นที่ทำกิน, พื้นที่อยู่อาศัยถึงจำนวนไร่ ค่าพิคัดทางแผนที่ที่ชัดเจนหาผู้รู้มาคำนวณพื้นที่การจัดการของชุมชนในแต่ละพื้นที่ การกำหนดกฎกติกาที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมชุมชนที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงในระดับหมู่บ้าน ระหว่างหมู่บ้านตลอดจนการสร้างข้อบังคับการใช้พื้นที่ในระดับตำบล โดยองค์การบริหารส่วนตำบล

กิจกรรมพัฒนา

- เพิ่มศักยภาพทีมงานทรัพยากรในเรื่องการอ่านใช้แผนที่และ การใช้เครื่องมือ GPS
- สมาชิกมีทีมงานทรัพยากรทำความเข้าใจกับชุมชนทุกระดับ/ทบพวน
- ดำเนินการเก็บข้อมูล/ บันทึก
- ทีมงานวิจัยช่วยเหลือเป็นพี่เลี้ยงทุกหมู่บ้าน

ปัญหาที่ 3.การจัดการหารือร่วมกันอย่างต่อเนื่องอย่างชัดเจน จริงจัง

สาเหตุมาจากปัญหา "ทรัพยากร" เป็นปัญหาใหญ่ขาดโอกาสที่จะมาร่วมกันคิดแก้ไขและดำเนินการโดยชุมชน ในพื้นที่ขาดองค์กรกลาง/พี่เลี้ยงที่จะคอยประสานสนับสนุนสร้างความชัดเจนอย่างต่อเนื่อง ศักยภาพความสามารถของชุมชนนั้นสามารถดำเนินการได้ในชุมชน ระหว่างชุมชนแต่เป็นเพียงข้อตกลงร่วมกัน การสร้างหลักฐาน, การหาเครื่องมือช่วยนั้นเกินขีดความสามารถของชุมชน

ปัญหาด้านทรัพยากรต้องอาศัยความเข้าใจของชุมชน การจัดเวทีพูดคุย 2-3 ครั้งยากที่จะเกิด การจัดเวทีต้องอาศัยงบประมาณ การเสียสละ ความเข้าใจของตัวแทนที่จะดำเนินการแทนชุมชนที่มีหลักชัดเจน

แนวทางแก้ไข

การจัดเวทีอย่างต่อเนื่องนั้นเพื่อร่วมกันคิดและร่วมปฏิบัติในชุมชนต้องมีการปฏิบัติอยู่แล้ว หากประสบปัญหาไม่สามารถดำเนินการได้ควรได้รับการช่วยเหลือจากสมาชิกหมู่บ้านอื่น ระหว่างหมู่บ้าน พื้นฐานความชัดเจนที่แท้จริงอยู่ที่ชาวบ้านในชุมชนทุกคน ทุกหลังคาเรือน การจัดเวทีหรือแต่ละครั้งควรกระทำในชุมชนหมุนเวียนเพื่อการเข้ามามีส่วนร่วมของชาวบ้าน/ชุมชน และสัมผัสกับสภาพปัญหาที่แท้จริง เห็นปัญหาร่วมกันโดยไม่มองแค่หมู่บ้านของตนเอง การร่วมกันคิดและวางแผนร่วมกันเพื่อนำเสนอปัญหา แนวทาง กิจกรรมที่จะดำเนินการร่วมกัน เพื่อเสนอหน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบล หน่วยงานวนศาสตร์ชุมชน เป็นต้น

กิจกรรมพัฒนา

- จัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ 14 หมู่บ้าน 2 เดือน/ครั้ง
- จัดเวทีแลกเปลี่ยนระหว่าง 3 อบต. 3 ครั้ง

1.6.แผนการจัดการ"ความรู้" เพื่อแก้ไขปัญหาทรัพยากรชุมชนท้องถิ่น

มีกิจกรรมที่ต้องดำเนินการดังนี้

- 3.1.ตั้งวงเสวนาชุมชน"ความชัดเจนต่อสถานการณ์ปัญหาและความพร้อมด้านข้อมูลชุมชนที่เกี่ยวข้องกับปัญหากฎหมายบ้านเมือง" (สร้างองค์ความรู้ชุมชน)
 - 3.2.เวทีชุมชน"กฎหมายบ้านเมืองกับปากท้องชาวบ้าน"(รธน.40 /กม.ป่าไม้/กม.ที่ดิน)
 - 3.3.การอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาศักยภาพ"คนใน"ด้านทรัพยากร/เกษตร(การสำรวจ/จัดทำแผนการใช้พื้นที่ของชุมชน)..... ชุมชนนำร่อง
 - 3.4.เวทีชุมชน "อบต.กับการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรชุมชน" (ข้อบังคับ อบต.)
 - 3.5.เวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรชุมชน (2 เดือน/ครั้ง)
-

2. การจัดการเกษตรและอาชีพ

2.1. สถานการณ์ปัญหาเกษตรและอาชีพของชุมชน

ปัญหาหลักของชุมชนส่วนใหญ่ในพื้นที่โดยรวมได้แก่ พื้นที่ทำกินมีจำกัด ไม่สามารถขยายได้ ทั้งนี้เนื่องจากพื้นที่ทั้งหมดของชุมชนในปางมะผ้า อยู่ในเขตป่าสงวนฯ และเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า มีกฎหมายรัฐรองรับและควบคุมดูแล โดยเฉพาะอย่างยิ่งนับตั้งแต่รัฐเริ่มใช้นโยบายการพัฒนาเพื่อการปราบปรามพืชเสพติด (ฝิ่น) และปรับเปลี่ยนการทำเกษตรบนพื้นที่สูง โดยเฉพาะการทำไร่แบบย่ายี่ของชาวมูเซอ ลีซอ ทำให้มีการจำกัดพื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัย และการประกาศเขตพื้นที่ป่าต้นน้ำเป็นเขตอนุรักษ์ มีการปรับเปลี่ยนพื้นที่ไร่เหล้าบริเวณต้นน้ำของชุมชนมาเป็นพื้นที่ปลูกป่า (ไม้สน ไม้ยูคา และไม้แดง) เพื่อการรักษาต้นน้ำป่า ทั้งนี้เพื่อความมั่นคงของพื้นที่บริเวณชายแดน โดยได้เริ่มตั้งแต่ปี 2522-23 เป็นต้นมา

ปัญหาต่อมา เมื่อชาวบ้านต้องใช้พื้นที่ในการผลิตซ้ำที่เดิมทุกปี ทำให้สภาพดินเสื่อมขาดการบำรุง ผลผลิตต่ำไม่เพียงพอต่อความต้องการ และได้ผลผลิตไม่แน่นอน แม้จะมีการส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกข้าวพันธุ์ส่งเสริม แต่ไม่เป็นที่นิยมของชาวบ้านเนื่องจากไม่ต้านทานโรค เกิดโรคระบาดและผลผลิตต่ำกว่าข้าวพันธุ์พื้นบ้าน และยังต้องใช้ปุ๋ยมาก ชาวบ้านยังขาดแนวทางและวิธีการในการปรับปรุงเพิ่มประสิทธิภาพพื้นที่ทำกินซึ่งมีอยู่จำกัด ขาดทักษะในการจัดการและนำทรัพยากร (ดินน้ำป่า) บนที่สูงมาใช้ในการผลิต (เป็นต้นทุนในการผลิต) และการเรียนรู้ข้ามกลุ่ม/ชุมชนด้านการเกษตร ซึ่งโดยธรรมชาติแล้วพื้นที่ไร่จะอยู่บริเวณเชิงเขา หรือบนที่สูงห่างไกลจากชุมชน และยังมีข้อจำกัดด้านกฎหมายป่าไม้และที่ดินด้วย

ส่วนไม้ผลเศรษฐกิจที่ส่งเสริมให้ปลูกได้แก่กาแฟ มะม่วงแก้ว ขนุน ท้อ บัวหว้าหรือพืชเศรษฐกิจเช่นถั่วแดง งา นั้น ราคาไม่ดี และไม่มีตลาดรองรับ มีการส่งเสริมให้ปลูกแต่ไม่ดูแลเรื่องตลาด ชาวบ้านยังขาดการรวมกลุ่มในการผลิต ขาดความรู้เรื่องการจัดการกลุ่ม การจัดการผลิต การแปรรูปและการตลาด (ขาดข้อมูล) และยังมีปัญหาเรื่องการขนส่งผลผลิตไปสู่ตลาดโดยเฉพาะในฤดูฝนอีกด้วยเนื่องจากเส้นทางคมนาคมและความห่างไกลของชุมชน

จากปัญหาข้อจำกัดด้านพื้นที่ทำให้ชาวบ้านในบางชุมชน ต้องเข้าไปหาที่ทำกินบริเวณแนวตะเข็บชายแดน บางส่วนเข้าไปทำในเขตเมียนมาร์ เสียภาษีเป็นข้าว และบางส่วนลักลอบปลูกเข้าไปเปิดป่าในเขตอนุรักษ์ หรือพื้นที่ป่าของชุมชนข้างเคียง ทำให้เกิดปัญหากรณีพิพาทระหว่างชุมชนกับชุมชน

และระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่เป็นระยะ นอกจากนั้นในช่วงหลังมีการอพยพของ “คนนอก” (ไต ตอง
สูง) แต่เจ้าหน้าที่ไม่มีการจัดการจริงจัง ก่อให้เกิดปัญหาการแย่งที่ทำกินหรือเปิดป่าใหม่ ทางออกของ
ชาวบ้านอีกส่วนหนึ่งจากการไม่มีพื้นที่ทำกินและผลผลิตเพียงพอที่จะเลี้ยงครอบครัวได้ก็คือ การออกไปหา
งานทำนอกชุมชนพื้นที่ โดยเฉพาะเยาวชนคนหนุ่มสาวที่ออกไปด้วยอาศัยเครือข่ายและเพื่อนชักชวนกัน
ไป แม้ด้านหนึ่งจะช่วยสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัว แต่คนรุ่นใหม่กำลังเป็นปัญหาที่น่าห่วงของพ่อแม่และ
คนเฒ่าคนแก่ เนื่องจากพวกเขามักจะนำวัฒนธรรมของคนเมืองติดตัวกลับเข้ามาในชุมชนเช่นการแต่ง
กาย ภาษา การแสดงออก การดื่มเหล้าทะเลาะวิวาท เลียนแบบการบริโภคอย่างคนเมือง บางกลุ่มเห็น
ประเพณีพิธีกรรมของชุมชนเป็นเรื่องล้าหลัง ไม่ทันสมัย หรือน่าอาย และจะไม่เข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน

ปัญหาหนี้สิน โดยปกติแล้วชาวบ้านยังชีพอยู่ในป่าไร่มาได้ด้วยการปลูกข้าว ข้าวโพดและเลี้ยง
สัตว์เช่นหมู ไก่ วัวควาย นอกจากนั้นยังได้อาหารธรรมชาติตามฤดูกาลจากป่ารอบชุมชนด้วย แต่สาเหตุ
ที่ชาวบ้านเป็นหนี้สินเนื่องจากข้าวไม่พอกินตลอดปี เงินไม่พอใช้จ่ายในการยังชีพ โดยเฉพาะเมื่อต้องส่งลูก
เรียนหนังสือ วัวควายเป็นกระดูกอกสินของชาวบ้าน ซึ่งหลายครอบครัวสามารถขายวัวควายส่งลูกเรียน
จนจบสูงๆ แต่ในบางช่วงก็จะเกิดปัญหาขาดเงิน ต้องกู้หนี้ยืมสินทั้งข้าวและเงิน จากคนใกล้ตัวก็คือเครือ
ญาติพี่น้อง แหล่งทุนต่อมาคือธกส. และจากกองทุนหมู่บ้าน แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ ชาวบ้านยังขาด
ทักษะการจัดการและบริหารทุน(เงิน) เงินที่กู้ยืมมาไม่ได้นำไปใช้ในการลงทุน แต่นำไปใช้จ่ายในสิ่งที่
ฟุ่มเฟือยเลียนแบบการบริโภค หรือนำไปใช้คืนหนี้สินที่ยืมมา กลายเป็นการก่อหนี้แบบลูกโซ่

2.2.“ความรู้ดั้งเดิม”ด้านการเกษตรที่ชาวบ้านนำมาใช้

จากการประมวลภาพรวมพบว่า ชาวบ้านมีความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิมด้านการเกษตร แต่บางอย่างมี
การประยุกต์ความรู้จากภายนอก มาใช้ในวิถีเกษตรที่อยู่กับป่าได้แก่

- การคัดเลือกและใช้เมล็ดพันธุ์พื้นบ้านที่เหมาะสมสอดคล้องกับระบบนิเวศ(ป่าเขตร้อน) กล่าวคือ
ชาวบ้านพบว่าพันธุ์ข้าวส่งเสริม(ข้าวหอมมะลิ 105) ไม่สอดคล้องกับพื้นที่ ผลผลิตต่ำ ไม่ต้านทานโรคและ
แมลง แต่เมล็ดพันธุ์นี้สอดคล้องต่อตลาดและธุรกิจเกษตร(การใช้ปุ๋ยและสารเคมี) เป็นการคัดเลือกพันธุ์และ
ส่งเสริมเพื่อสนองต่อธุรกิจการค้ามากกว่าจะคำนึงถึงวิถีชีวิตและชุมชนท้องถิ่น

- กระบวนการและวิธีขั้นตอนคัดเลือก/แยกแยะพันธุ์ข้าว ข้าวโพด โดยชาวบ้านจะคัดจากรวงที่มีความสมบูรณ์ตรงตามพันธุ์และแก่เต็มที่ นำมาตากแดดและเก็บไว้ในกระสอบผ้าเพื่อให้มีอากาศถ่ายเท เมล็ดข้าวหายใจได้ ไม่ขึ้นไม่ขึ้นรา

- การตรวจสอบความแห้งของเมล็ดพันธุ์ ชาวบ้านจะใช้วิธีการขบ/กัด เมล็ดพันธุ์เพื่อทดสอบความแข็ง/แห้ง หรือใส่เมล็ดพันธุ์ไว้ในถุงพลาสติกปิดปากถุงให้แน่นทิ้งไว้หนึ่งคืน หากมีไอน้ำ แสดงว่ายังใช้ไม่ได้ ต้องนำไปตากให้แห้งอีก(ประยุกต์)

- การเก็บรักษาพันธุ์พืช ด้วยการวางไว้บนแคร่เหนือเตาไฟในบ้านเพื่อรมควันให้แห้งและป้องกันแมลงมารบกวน

- วิธีการคัดเลือกพื้นที่/ทำเลที่ตั้ง ให้เหมาะสมกับชนิดของพืชที่จะปลูก เช่น ถั่วแดง จะใช้พื้นที่/ทำเลที่มีการรับแสงแดดน้อย ส่วนข้าว ข้าวโพด งาม จะเลือกพื้นที่ที่ต้องการแสงมาก นอกจากนั้นยังมีการปรับปรุงดินและกำจัดวัชพืชแบบเดิมที่เคยทำในไร่ฝิ่น(มูเซอ) แต่ต้องอาศัยแรงงานมากซึ่งไม่สอดคล้องกับวิถีปัจจุบัน

- การปลูกพืชหมุนเวียน(ประยุกต์) ซึ่งได้ผลผลิต"พอกยุพอกิน" ไม่มากไม่น้อย ขึ้นอยู่กับสภาพพื้นที่เช่น กรณีบ้านยาป่าแหน และบ้านบ่อไคร้เกษตรอินทรีย์/เกษตรผสมผสาน(ประยุกต์) กรณีบ้านผาเจริญ ปลูกไม้ผล พืชสวน

- การไล่แมลงในไร่ เช่น ไทใหญ่ จะเผาไม้สนให้มีควัน, ใช้สมุนไพรหมัก โรยตามไร่ ไร่ นา ส่วนกะเหรี่ยง จะเผาไม้ห่าเจิง หรือเผายางรถยนต์ที่ไม่ใช้แล้ว(ประยุกต์)

- การจัดการระบบเหมืองฝาย(ขนาดเล็ก) กรณีบ้านแม่ละนา และบ้านเมืองแพม การรวมกลุ่มเอามือเอแรงในทุกชนเผ่า เช่นการสร้างบ้าน สิ่งก่อสร้างสาธารณะ หรือการทำนาทำไร่ ในบางพื้นที่บางชนเผ่า

- หัตถเศรษฐกิจ ของแต่ละชนเผ่า ซึ่งส่วนใหญ่ทำใช้เอง(ไม่ต้องซื้อหา/ประหยัด) การแปรรูปผลผลิตแบบชาวบ้าน เช่น ถั่วเหลือง ทำเป็นถั่วเน่าเค็ม ใบชาสด เป็นชาแห้ง การหมักดอง การย้อมสีธรรมชาติ การทำน้ำมันงา แต่ทำใช้เองเป็นส่วนใหญ่

- การรักษาโรควัวควาย(ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นเพราะ มี"วัวนอก"จากเมียนมาร์เข้ามาคลุกคลีปะปนกับวัวชาวบ้าน) โรคปากเปื่อยเท้าเปื่อย ใช้พริกแห้งคั่วผสมไม้แก่นเตี้ยและเกลือ ส่วนแผลสด/หนอง จะใช้ยอดทอดสมใบยาสูบ หรือไม้จะกายผสมปูนขาว

2.3. ความรู้ใหม่และแนวทางการแก้ไขปัญหาด้านการเกษตรที่ชุมชนต้องการ

- การจัดการเกษตรผสมผสาน/เกษตรไม่ผล ตลอดจนการแปรรูปผลผลิต เช่น การเชื่อม การทำไวน์ การเชื่อม (ผลไม้เมืองหนาว) รวมถึงการบรรจุหีบห่อ เพื่อเพิ่มมูลค่า
- ระบบการจัดการตลาด/การจัดตั้งกลุ่ม/การบริหารจัดการ
- การจัดการศัตรู (วัชพืชรบกวน) การจัดหา/ปรับพื้นที่/เพิ่มอาหารในพื้นที่
- การทำปุ๋ยอินทรีย์ (ชีวภาพ)/เกษตรอินทรีย์ และการปรับปรุงฟื้นฟูสภาพพื้นที่ทำกิน เน้นวัสดุบริเวณรอบพื้นที่ไร่/วัชพืชรบกวน เพราะที่ทำกินอยู่ห่างไกลจากที่อยู่อาศัย ไม่มีแรงงานแบกขนย้าย
- การป้องกันโรค/แมลง ผลไม้ โดยใช้สารเคมี
- การควบคุมป้องกันโรคระบาดในสัตว์ เช่น อาหิชาติ
- การส่งเสริมอาชีพกลุ่มแม่บ้าน เช่น เย็บผ้า ทอผ้า จักสาน แกะสลักรากไม้ ตอไม้ เพื่อการค้า และการหาตลาดรองรับ
- ให้อบรมสำรวจและจัดทำฐานข้อมูลการผลิตและปฏิบัติการเกษตรในพื้นที่ระดับตำบล และรายงานความเคลื่อนไหวความต้องการของตลาดใน-นอกพื้นที่ให้ชาวบ้านในพื้นที่ได้ทราบ

2.4. ภาพรวม SWOT การเกษตรและอาชีพ

ศักยภาพ

- มีตัวอย่างในการประกอบอาชีพ จากกองทุนหมู่บ้านเช่นบ้านบ่อไคร้ : คำชาย แม่ละนา : รับเหมา / คำชาย เมืองแพม : การเกษตรปลูกกระเทียม เลี้ยงหมู ร้านค้าชุมชน ล้วนเป็นแบบอย่างในการบริหารการลงทุนที่ได้รับผลสำเร็จจากกองทุนหมู่บ้านละ 1 ล้านบาท
- มีระบบการทำไร่หมุนเวียน , ระบบการผลิตแบบปลอดสาร เน้นยังชีพและพอเพียง เช่น การทำไร่ข้าวเพื่อบริโภค : การปลูกข้าวโพดเพื่อการเลี้ยงสัตว์เลี้ยงต่าง ๆ : การปลูกพืชผักสวนครัวและการปลูกพืชผสมผสานในไร่ ล้วนแต่เป็นการผลิตแบบพึ่งตนเองและปลอดสาร
- มีระบบการปลูกไม้ผลที่เกื้อกูลต่อการเพิ่มพื้นที่ป่าสีเขียว แต่ลดจำนวนพื้นที่การทำไร่เลื่อนลอย โดย - มะม่วง - บัว - ท้อ - กาแฟ - ลูกพลับ - ต้นอวคาได - สาลี่ อื่น ๆ และวิธีการปลูกพืชผสมผสานกับไม้ผล (ผาเจริญ)

- ระบบการทำนาที่มั่นคง การทำไร่ที่ส่งผลให้ไม่ไปขยายพื้นที่ในการทำไร่ ศักยภาพด้านทรัพยากรที่ยังมีพื้นที่การทำนาที่สามารถขยายได้ในการเพิ่มพื้นที่นาซึ่งเป็นการทำการเกษตรที่มั่นคงกว่าการทำไร่ในบ้าน (ป่อไคร้, ห้วยวาง, เมืองแพม)

- มีการผลิต ผลผลิตโดยศักยภาพในพื้นที่ ๆ เชื้อการปลูกพืชหมุนเวียนที่เป็นปรับปรุงพื้นที่และให้ผลผลิตที่คุ้มค่า มีผลผลิตตลอดปี กรณี (บ้านไร่)

- มีพิธีกรรมหรือประเพณีที่เอื้อต่อการทำการเกษตรแบบผสมผสานและระบบการผลิตแบบพอเพียง เช่น การลงแขก การช่วยผู้นำปีละกี่ครั้ง พิธีการถวายพันธุ์พืช / การเลี้ยงผีน้ำ, ผีฝาย พิธีการขอบคุณ ถวายผลผลิต ประเพณีที่ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนภายในชุมชน

- มีทางเลือกประกอบอาชีพที่ไม่เสี่ยง เช่น เลี้ยงวัว / ควาย / ค้าขาย

- การพึ่งพิงทรัพยากรและมีพื้นที่เพียงพอและเหมาะสมกับการเลี้ยงสัตว์

- องค์การที่ให้การสนับสนุนให้มีการเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว / ควาย “ไฮเฟอร์”

- มีตลาดเป็นของตนเองสามารถจำหน่ายผลผลิตทางด้านการเกษตรนอกภาคการเกษตร และผลิตผลจากป่า เช่น ตลาดปากทางบ้านป่อไคร้

- มีการจัดการระบบน้ำ เมือง ฝาย แบบดั้งเดิม ได้แก่เหมือง แม่ละนา, เมืองแพม, บ้านไร่, สบป่อง, ยาป่าแหน

- มีภูมิปัญญาองค์ความรู้ในด้านการเกษตรที่หลากหลายเช่นการคัดเลือกพันธุ์ให้เหมาะสมกับพื้นที่ การเก็บรักษาพันธุ์พืชให้มีคุณภาพ การป้องกันรักษาโรค (พืช, สัตว์) กำจัดวัชพืชโดยเกลือ วิธีการเตรียมพื้นที่ การคัดเลือกพื้นที่เพื่อการเกษตร การบำรุงดินแบบขุดกลบ / มูลสัตว์ / ปุ๋ยหมัก / ระบบการปลูกพืชหมุนเวียน การคิดพื้นที่ให้เหมาะสมกับชนิดพืชที่ปลูก เช่น พันธุ์พืช ถั่วแดง → กิ่งแดง – พื้นที่ ๆ

ได้รับแสงอาทิตย์ 50 % ขึ้น พันธุ์พืช งา → แดด - พื้นที่ ๆ ได้รับแสงอาทิตย์

การสังเกตดิน เนื้อดิน - ดินแดง ให้ผลในอายุการใช้งานได้นาน 10 ปี - ดินทราย ให้ผลอายุการใช้งานได้น้อยกว่าดินแดง อายุการใช้งานจะอยู่ใน 2-3 ปี สามารถขยายพันธุ์ไม้ผลโดยวิธีการต่าง ๆ การตัดตอนกิ่งพันธุ์ไม้ผล การเสียบกิ่ง การเปลี่ยนยอด การทาบกิ่ง การเพาะกล้าไม้นานาชนิดวิธีการอื่น ๆ ฯลฯ ทั้งขยายในชุมชนและนอกชุมชน สามารถถ่ายทอดภูมิปัญญาหรือเป็นวิทยากรในการสอนวิธีการต่าง ๆ เกี่ยวกับการทำการเกษตรเน้นไม้ผล ผสมผสาน (ผาเจริญ)

- มีความสามารถในการแปรรูปและในการหาตลาด สร้างเครือข่ายไม่ผล เพื่อสร้างพลังในการ

ต่อรอง : หมายเหตุ กำลังขยายผลอยู่ในระหว่างกำลังดำเนินการอยู่ (ผาเจริญ)

- มีรูปแบบการเลี้ยง วัว - ควาย โดยวิธีการทำคอกในไร่เหล่า ในช่วงฤดูฝนเป็นการปรับปรุงดิน และลดกรณีพิพาทเกี่ยวกับสัตว์เลี้ยงที่เข้าทำลายพืชผลในไร่ / สวน ช่วงฤดูฝน การนำไปเลี้ยงในนาในช่วง ฤดูหลังเก็บเกี่ยวผลผลิตในนา เพื่อเพิ่มธาตุอาหารให้กับดินในนา

- มีการเรียนรู้และปรับตัวในกระบวนการผลิตพืชให้สอดคล้องกับการดำรงชีพเช่น การทดลองพันธุ์พืชต่าง ๆ การแสวงหาอาชีพทางเลือกอื่น ๆ การหารายได้เสริมโดยการพัฒนาฝีมือใน ผลิตภัณฑ์หัตถกรรม

- พัฒนาฐานคิดในการยกระดับการประกอบอาชีพโดยประสานความร่วมมือจากภาคีต่าง ๆ ใน ท้องถิ่นเพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาการด้านการเกษตรอาชีพทางเลือกอื่น ๆ อย่างยั่งยืน

- อ.บ.ต. → เก็บข้อมูลผลิตผล → สินค้าหัตถกรรม → การเกษตร

- ก.ศ.น. → พัฒนางานความรู้ ฝีมือแรงงาน ฯลฯ อื่น ๆ

โอกาสในพื้นที่

หน่วยงานภาคีร่วมในท้องถิ่นได้แก่ หน่วยงานวนศาสตร์ชุมชน

พัฒนาที่ดิน สำนักงานเกษตรอำเภอ อ.บ.ต. ปศุสัตว์ ประมง องค์กรเอกชน ก.ศ.น พัฒนาชุมชน

โครงการวิจัยกลไกการจัดการความรู้ เครือข่ายเกษตรทางเลือกจังหวัดแม่ฮ่องสอน

จุดอ่อน

- การนำผลผลิตจากป่ามาใช้ ชุมชนยังไม่ได้คำนึงในการจัดการทดแทนโดย เช่น การปลูกทดแทน / เพิ่ม / เสริม / ในพื้นที่ป่าเพื่อจะได้มีอาหารจากป่าที่หลากหลายมากขึ้นและสามารถนำผลผลิตจากป่ามา อุปโภคและบริโภคได้อย่างยั่งยืน

- คุณภาพดินเสื่อมจากการผลิตซ้ำที่โดยเฉพาะในพื้นที่ไร่ในบางชุมชนและคิดเป็นส่วนใหญ่สำหรับ ชุมชนที่ทำไร่สวนในพื้นที่นาและสวนนั้นสืบเนื่องจากผลกระทบจากการส่งเสริมพันธุ์พืชใหม่ พืชพาณิชย์ที่ ต้องอาศัยสารเคมี เช่น ปุ๋ยเคมี , ยาฆ่าแมลง , ยากำจัดโรค , เป็นผลทำให้ลดการพึ่งตนเองกลับไปสู่การ พึ่งภายนอกมากขึ้นจึงทำให้ภูมิปัญญาดั้งเดิม องค์ความรู้การเกษตรนั้นถูกละเลยในที่สุด

- ขาดข้อมูลการตลาดที่ทันต่อสถานการณ์ด้านการเกษตร ขาดความเข้าใจระบบการตลาดที่ส่งผลให้เกษตรกรรวมไม่ได้ขายผลิตผลหลายชนิดในหลายชุมชน
- ขาดการรวมกลุ่ม เพื่อการต่อรองด้านการตลาดและรวมทั้งการสร้างเครือข่ายการเกษตร
- ขาดความชัดเจนในพื้นที่ “ทำกิน” เป็นเหตุทำให้เกิดข้อพิพาทในชุมชนระหว่างชุมชน กับหน่วยงานภาครัฐ เช่น กรณีเกิดการหมางใจในชุมชนและระหว่างชุมชน, การจับกุมของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ในพื้นที่ ฯลฯ
- ขาดความรู้ในการแปรรูปผลิตผลด้านการเกษตร การบรรจุหีบห่อ
เช่น ไม้ผลที่มีอยู่ในพื้นที่ เช่น มะม่วง มะขาม บัวย ท้อ สาลี่ ลิ้นจี่ กาแฟ ลูกพลับ อื่น ๆ เกิดกรณีไม่ได้ขายก็จะส่งผลให้เกิดความเสียหายเกิดการขาดทุน ในการประกอบอาชีพด้านการเกษตร
- ทางเลือกในการประกอบอาชีพ หรืออาชีพอื่น ๆ มีน้อยโดยสาเหตุจาก มิติพื้นที่เช่นภูมิประเทศห่างไกลจากชุมชนเมืองใหญ่ ระยะทางการคมนาคมที่ยากลำบากต่อการขนส่งหรือการเข้าถึงชุมชน ศักยภาพความรู้ความสามารถของคนในพื้นที่ สิทธิชุมชนด้อยโอกาสในการเข้าประกอบอาชีพ ศักยภาพในการเข้าถึงองค์กรภายนอกของชุมชนมีน้อย การเข้าถึงขององค์กรภาครัฐและเอกชนที่ส่งผลต่อการผลิตและการจำหน่ายยังไม่เป็นกิจลักษณะและเป็นรูปธรรม ไม่มีการต่อเนื่องทั้งภาครัฐและเอกชนที่เข้ามาเกี่ยวข้อง
- รูปแบบการผลิตที่มุ่งเน้นการผลิตเพื่อเศรษฐกิจพืชเชิงเดี่ยวที่ทำให้ต้องใช้สารเคมีเพิ่มขึ้น อันเนื่องมาจากความต้องการในจำนวนผลผลิตของการตลาดโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อความปลอดภัยของผู้ผลิตและผู้บริโภคสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรม
- กระบวนการส่งเสริมการเกษตรที่ขาดการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการผลิต แบบครบวงจรส่งผลให้ชุมชนไม่เข้าใจ, 'ไม่มั่นใจ', 'ไม่ยอมรับ' จึงทำให้ไม่ได้ผลจากการส่งเสริมเนื่องจากขาดกระบวนการสร้างความตระหนักและขาดกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน, กระบวนการเตรียมกลุ่ม เช่น การนำพันธุ์ไม้, พืช, สัตว์, ปุ๋ย, ยา ไปให้ไม่ประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของผู้เข้าไปให้การส่งเสริม
- มีโรคระบาดในพืช / สัตว์เลี้ยง ที่ไม่สามารถควบคุม, ป้องกัน, กำจัดได้โดยชุมชนเอง
- การใช้ทุนกู้ยืมผิดวัตถุประสงค์จากความไม่ชัดเจน ความเข้มงวดของผู้ให้กู้และผู้กู้ในวัตถุประสงค์ของกองทุนกู้ยืม เช่น เกิดกรณีผู้กู้นำไปซื้อเครื่องใช้สิ่งของอำนวยความสะดวกเช่น ทีวี ตู้เย็น ซีดี้ ทีวีดีโอ ทีวีดีอื่น ๆ

- บางชุมชนระบบน้ำในการเกษตรไม่เพียงพอเนื่องจากในพื้นที่มีความแตกต่างทางกายภาพ ขาดความรู้ในการทำฝาย ที่พึ่งพาทรัพยากรและแรงงานมาก อันเนื่องมาจากน้ำป่าไหลหลากทำให้ต้องทำฝายทุกปีในฤดูการเกษตร ส่งผลให้ผลผลิตที่ไม่คุ้มทุนในการประกอบอาชีพของเกษตรกรในบางพื้นที่

ข้อจำกัดภายนอก

กฎหมายป่าไม้ไม่สอดคล้องกับระบบการทำเกษตรในพื้นที่โดยเฉพาะในพื้นที่สูง นโยบายรัฐที่ไม่เอื้อหรือไม่ตอบสนองกับอาชีพทางด้านเกษตรของชุมชน เช่น นโยบายจังหวัดที่มุ่งเน้นแต่การท่องเที่ยว

ข้อจำกัดภายใน

การรับรู้ข่าวสารข้อมูลจากภายนอกไม่ทั่วถึงทำให้ชุมชนขาดโอกาสและขาดการวางแผนในด้านการผลิตเพื่อให้ตรงกับความต้องการของการตลาด

ขาดการสร้างความนิยมในการบริโภคสินค้าของชุมชนท้องถิ่นให้แพร่หลายในพื้นที่และสู่สังคมภายนอก

ขาดการรวบรวมข้อมูลการผลิตผลการเกษตรสินค้าในท้องถิ่นเพื่อเป็นแหล่งข้อมูลที่จะนำไปสู่การเสนอสินค้าสู่การตลาดของชุมชนในท้องถิ่น

แนวทางแก้ไข

- การสร้างเครือข่ายไม่ผลโดยให้ยืมกล้าหรือพันธุ์ไม้ผลในผู้ที่สนใจในการทำสวนไม้ผลในชาวเกษตรกร

- ปรับปรุงดินที่เสื่อมคุณภาพโดยวิธีการและรูปแบบที่หลากหลายเหมาะสมกับพื้นที่ ทำปุ๋ยหมัก / ปุ๋ยชีวภาพ / มูลสัตว์ / วัสดุในชุมชน วิธีการเลี้ยงสัตว์เลี้ยงในพื้นที่ดินเสื่อมคุณภาพ ระบบการปลูกพืชหมุนเวียนในการบำรุงดิน การเตรียมพื้นที่โดยการขุดกลบวัชพืชในแปลงเพาะปลูก

- การประสานงานกับองค์กรที่ให้การสนับสนุนในด้านการเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว / ควาย องค์กร “ไฮเฟอร์” กรมศาสนา มูลนิธิวัดป่าดาราภิรมย์

- สร้างความชัดเจนในพื้นที่การทำเกษตร โดยการวัดให้รู้ถึงข้อมูลในการใช้พื้นที่ ปริมาณในการใช้พื้นที่ จำนวน , ไร่ , พื้นที่ต่อครัวเรือนเพื่อผลักดันสิทธิในการใช้ประโยชน์ทรัพยากรพื้นที่ดิน

- เรียนรู้รูปแบบการเกษตรครบวงจรโดยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทักษะศึกษาดูงานวิธีการในการปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อหาทางเลือกการประกอบอาชีพ
 - การรวบรวมข้อมูลด้านการผลิตของผลิตผลเกี่ยวกับชนิดพืชผลจำนวนที่ปลูก จำนวนผลที่ผลิตได้แต่ละชนิดเพื่อจะได้มีข้อมูลในการประสานกับการตลาดได้อย่างมีประสิทธิภาพ
 - การสำรวจพื้นที่ในเชิงปริมาณงานที่จะได้รับประโยชน์และข้อมูลการสร้างฝาย เพื่อเพิ่มพื้นที่การทำเกษตรถาวรระบบการเกษตรยั่งยืนและไม่โยกย้าย
 - การให้ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายป่าไม้และสิทธิในการใช้ประโยชน์ของชุมชน เช่น ด้าน “ป่า” โครงการป่าชาวบ้านของ สมเด็จพระเทพฯ , โครงการอาหารจากป่าของ สมเด็จพระราชินีฯ เพื่อสำรวจความเป็นไปได้กับนโยบาย “คนอยู่ร่วมกับป่า” เพื่อจะได้เกิดการจัดการเพาะการอาศัยทรัพยากรในการดำรงชีพของชุมชนผสมผสานกับวัฒนธรรมที่หลายหลายในการอยู่ร่วมกับทรัพยากรอย่างยั่งยืน

แนวทางที่เป็นกิจกรรม

- อบรมหลักสูตรและวิธีการทำปุ๋ยหมักเพื่อการปรับปรุงดิน วิธีการหมักใส่สารและป้องกันแมลงศัตรูพืช
- อบรมทัศนศึกษาดูงานจากแหล่งที่ประสบผลสำเร็จในด้านการประกอบอาชีพการเกษตรที่ยั่งยืนที่มีลักษณะพื้นที่คล้ายคลึงกัน
- อบรมวิธีการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรและวิธีการบรรจุหีบห่อ เพื่อเพิ่มมูลค่าผลผลิตการจัดการพื้นที่เลี้ยงสัตว์ร่วมกัน “ทุ่งหญ้า” ในการเลี้ยงสัตว์
- อบรมเสริมทักษะความรู้ในเรื่องของการบริหารและการประสานการตลาดเฉพาะ
- อบรมแนวทางการเป็นไปได้อย่างสิทธิชุมชนในการใช้ประโยชน์ของชุมชนเกี่ยวกับกฎหมายป่าไม้

2.5.ผลสรุปจากการจัดเวทีการสร้างแนวการพัฒนาาร่วมกันด้านการเกษตรและอาชีพ

ปัญหาที่เร่งด่วน (การเกษตร อาชีพ) เศรษฐกิจชุมชน

ชาวบ้านได้ข้อสรุปและให้ความสำคัญของปัญหาและสาเหตุดังนี้

1. ความขัดแย้งในการใช้พื้นที่ระหว่างชุมชนกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ

เป็นปัญหาเกือบทุกหมู่บ้านที่ไม่มีพื้นที่ทำกินหรือป่าต้นน้ำของอีกหมู่บ้านหนึ่ง จึงทำให้มักมีการทะเลาะกันระหว่างชุมชน อันสืบเนื่องมาจากในระบบการจัดการด้านพื้นที่ยังไม่มี ความชัดเจนในเรื่องของขอบเขตหรือบริเวณพื้นที่และขาดเวทีสำหรับการหารือกันที่ต่อเนื่อง

ชุมชนที่ทำการเกษตรบนพื้นที่สูงทุกชุมชนที่มีระบบไร่หมุนเวียนมักจะถูกเจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐไล่จับตักๆ ที่ชุมชนทำไร่เหล่านั้นมานาน และมีบางส่วนถูกจับดำเนินคดีอีกทั้งบางแห่งจะเผาไร่ที่ชุมชนทำไว้ เพื่อเป็นการขัดขวางชาวบ้าน จึงเป็นเหตุทำให้ชุมชนเกิดความล่าช้าในการทำงานเป็นอย่างมาก และต้องใช้แรงงานในการทำไร่มาก ในที่สุดถ้าชุมชนไม่มีแรงงานมากพอที่จะทำก็จะไม่ได้ทำไร่ในปีนั้น

2. ชุมชนยังขาดองค์ความรู้การจัดการการเกษตรที่ทันต่อสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลง
ของสังคมและเศรษฐกิจ เกษตรผสมผสาน / อาชีพทางเลือกอื่นๆ องค์ความรู้ที่นำมาสู่การแก้ไขปัญหา เช่นการปรับปรุงสภาพดินเสื่อม การจัดการโรคแมลงของพืชและสัตว์เลี้ยง การแปรรูปที่หลากหลาย / บรรจุหีบห่อ การเกษตรทางเลือกที่เหมาะสม ระบบการตลาดที่มั่นคง อาชีพทางเลือกอื่นๆ

องค์ความรู้ต่างๆ ที่หลากหลายที่มีอยู่ในพื้นที่ซึ่งยังไม่มีมีการถ่ายทอดสู่ชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ของแต่ละบ้านขาดเวทีแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ร่วมกัน

- ข้อจำกัดของมิติพื้นที่หรือการเชื่อมสัมพันธ์กัน เช่น การอยู่ห่างจากกัน ไม่มีกิจกรรมร่วมกัน การคมนาคมที่ลำบากส่งผลให้องค์ความรู้ต่างๆ จำกัดอยู่ในที่ใดที่หนึ่งจึงทำให้ความรู้ไม่ถูกถ่ายทอด
- ที่ผ่านมาชุมชนแต่ละชุมชนต่างก็หวงวิชาความรู้ไม่ค่อยจะยอมถ่ายทอดให้กัน และจะไม่สอนตามความเป็นจริง
- การที่ชนเผ่าหลายชนเผ่าในพื้นที่สูงนั้นไม่มีหนังสือเป็นของตนเอง ซึ่งส่งผลให้องค์ความรู้ด้านการเกษตรขาดหายไปบ้างเนื่องจากไม่ได้บันทึกไว้

3. ราคาผลผลิตด้านการเกษตรตกต่ำหรือบางอย่างไม่ได้ขายเพราะการตลาดไม่มีความแน่นอน

- ชุมชนยังไม่ได้รวมตัวกันในการที่จะจัดราคาผลผลิต ต่างคนต่างขายจึงก่อให้เกิดช่องว่างสำหรับพ่อค้าคนกลางมาจัดการการตลาดและกำหนดราคาผลผลิตของชุมชน
- ขาดข้อมูลผลผลิตการเกษตรในระหว่างชุมชนส่งผลให้ผลิตบางชนิดทางการเกษตรที่มีผู้ปลูกน้อยไม่ได้ขาย เนื่องจากพ่อค้าไม่รู้ข้อมูล
- ชุมชนยังขาดองค์ความรู้ในการแปรรูปผลผลิตด้านการเกษตรด้วย เพื่อผลผลิตทางด้านการเกษตรจะสามารถเก็บไว้ได้นานและเพิ่มมูลค่าอีก

- จำเป็นอย่างยิ่งที่ชุมชนต้องจัดการการตลาดกันเอง โดยอาศัยผู้รู้และผู้ที่มีประสบการณ์ทั้งพ่อค้าคนกลางมาจัดการร่วมกันในรูปของศูนย์จำหน่ายผลผลิตทางการเกษตร อาศัยพันธมิตรทางหน่วยงานหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐและองค์กรเอกชน

4.ระบบน้ำเพื่อการเกษตร

ชุมชนที่ยังไม่มีระบบน้ำเพื่อการเกษตรก็จะไม่สามารถทำการผลิตในช่วงฤดูแล้งได้ ทั้งๆ ที่ชุมชนมีทรัพยากรที่เอื้อต่อการทำเกษตรตลอดปี แต่เนื่องจากชุมชนเข้าไม่ถึงองค์กรที่ให้การสนับสนุนจึงทำให้หลายพื้นที่ขาดโอกาสในการทำเกษตรนอกฤดู

ชุมชนที่เป็นบ้านบริวารหรือย้อมบ้านของบ้านเหล่านั้นมักจะขาดตัวแทนของชุมชนที่จะเข้าไปมีส่วนในการองค์กรบริหารส่วนตำบล จึงทำให้หลายบ้านขาดโอกาสในการที่จะขอรับการสนับสนุน

หากมีระบบน้ำเกษตรที่สามารถทำเป็นนาหรือทำได้ตลอดปีจะส่งผลชุมชนนั้น นั้นมีอาชีพที่มั่นคงขึ้น ยกตัวอย่าง เช่น การทำนาถ่วงระบบการทำให้หมุนเวียน การทำให้หมุนเวียนต้องใช้พื้นที่หลายผืน การทำนาต้องใช้พื้นที่ผืนเดียวสามารถปลูกได้ตลอดปี

การจัดลำดับความสำคัญของปัญหา

- ที่ 1. เรื่องความขัดแย้งในการใช้พื้นที่ของระหว่างชุมชนกับหน่วยงานของรัฐเช่น กรณีที่มีการจับกุมชาวบ้านที่ทำไร่ทำสวน การทำไร่ข้าวเขตพื้นที่กัน ชุมชนขาดความชัดเจนในรูปแบบของการจัดการเกษตรในมิติพื้นที่และสิทธิในการใช้พื้นที่ทั้งชุมชนและของรัฐ
- ที่ 2. ระบบการเกษตรที่อ่อนแอลงทั้งในแง่ของการผลิตและการจัดการ / ผลผลิตไม่เพียงพอต่อการยังชีพ เช่น คุณภาพดินเสื่อม โรคระบาดทั้งในพืชและสัตว์เลี้ยง ต้นทุนการผลิตสูง (ปัจจัยภายนอก) ผลกระทบของสารเคมี ภูมิปัญญาและองค์ความรู้การจัดการการเกษตรยังกระจุกกระจายอยู่
- ที่ 3. ราคาผลผลิตทางการเกษตรที่ตกต่ำไม่คุ้มทุน มีหลายอย่างที่ยากไม่ได้
- ที่ 4. ระบบน้ำการเกษตรไม่เพียงพอในบางพื้นที่และในบางพื้นที่ที่ไม่มีระบบน้ำใช้ในการเกษตร

กระบวนการวิเคราะห์ร่วมและการวางแผนกิจกรรม

ลำดับปัญหาที่ 1

สาเหตุของปัญหา

- ขาดความเข้าใจระหว่างชุมชนและหน่วยงานของรัฐ
- ขาดความชัดเจนของพื้นที่และการจัดการการเกษตรในบนพื้นที่สูง
- กฎหมายของรัฐไม่เอื้ออำนวยต่อรูปแบบการผลิตของชุมชนบนพื้นที่สูง
- ชุมชนไม่ชัดเจนในกฎหมายของป่าไม้และสิทธิในการใช้พื้นที่ ที่สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ

แนวทางการแก้ไข

- ทำความเข้าใจระหว่างชุมชนกับชุมชนและรัฐ / หน่วยงานในพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง
- สร้างความชัดเจนของพื้นที่
- ความชัดเจนของรูปแบบเกษตรบนพื้นที่สูงที่ยั่งยืน
- ให้ความรู้และความชัดเจนเกี่ยวกับกฎหมายที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่และสิทธิมนุษยชน

วิธีการแก้ไข / รูปแบบกิจกรรม

- อบรมให้ความรู้กฎหมายเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่อย่างชัดเจน
- จัดเวทีทำความเข้าใจทั้งระหว่างชุมชนและเจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องในพื้นที่เช่น พัฒนาที่ดิน ปฏิรูปที่ดิน หน่วยงานป่าไม้ในพื้นที่ อบต. ฝ่ายปกครอง หน่วยงานจากวนศาสตร์
- อบรมวิธีการจัดการความชัดเจนของพื้นที่ ขั้นตอนและวิธีการวัดพื้นที่ การใช้เครื่องมืออย่างถูกต้อง (GPS) การจัดเก็บข้อมูลในการใช้พื้นที่ สถานที่นำร่องและอบรมได้แก่บ้านนาหลวง ม. ต.ถ้ำลอด อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน

ลำดับปัญหาที่ 2

สาเหตุของปัญหา

- ภูมิปัญญาและองค์ความรู้ของชุมชนในการจัดการการเกษตรยังกระจายอยู่ไม่ถูกนำมาเรียนรู้ร่วมกัน
- ขาดเวทีในแลกเปลี่ยนการเรียนรู้
- ขาดโอกาสในการที่จะพัฒนาระบบการเกษตรให้ไปสู่การยั่งยืน การเกษตรครบวงจร การเกษตรทางเลือก การเกษตรชีวภาพ การเกษตรผสมผสาน การปรับปรุงดิน การรักษาโรคพืช สัตว์เลี้ยง การแปรรูปการผลิต

แนวทางแก้ไข

- จัดการให้ความรู้ในรูปแบบการเกษตรที่เหมาะสมต่อพื้นที่สูง
- สร้างโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ร่วมกัน
- ทักษะศึกษาจากงานจากการจัดการการเกษตรที่มีพื้นที่ใกล้เคียงกัน
- พัฒนารูปแบบการจัดการการเกษตรบนพื้นที่สูงให้สอดคล้องกับมิติพื้นที่และสิ่งแวดล้อมและวิถี

ชีวิตของชุมชน

วิธีการแก้ไข / รูปแบบกิจกรรม

- จัดเวทีฝึกอบรมในการจัดการการเกษตรทางเลือก ครอบคลุม ๘ สมรส
- ให้เวทีในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เวทีการเกษตรทางเลือกเดือนละครั้ง
- ทักษะศึกษาจากงานในบ้านผาเจริญรูปแบบการดำเนินการทำเกษตรไม่ผลเมืองหนาวผสมผสาน
- จัดรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาและองค์ความรู้ในการจัดการการเกษตรที่เกิดจากการแลกเปลี่ยน

อย่างยั่งยืน

- อบรมให้มีความรู้ในการใช้สารเคมีอย่างถูกวิธีและให้ความรู้เกี่ยวกับผลกระทบที่เกิดจากสารเคมี

โอกาส

- ปศุสัตว์ พ.ช. เกษตรอำเภอ ประชาสงเคราะห์ คณะทำงานวิจัย เครือข่ายทางเลือกจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ลำดับปัญหาที่ 3.

สาเหตุของปัญหา

- ขาดการรวมกลุ่มในการต่อรองการตลาด (ราคา)
- ขาดระบบข้อมูลผลผลิตการเกษตรที่เป็นปัจจุบันและที่ทันต่อสถานการณ์ (ตลาด)
- ขาดการจัดการ การติดต่อประสานงานในระบบการตลาดที่เป็นรูปธรรม
- การคมนาคมที่ลำบากในการขนส่ง

แนวทางแก้ไข

- การสร้างพันธมิตรร่วม (เครือข่าย) ภาคี รัฐ เอกชน

- ศูนย์ข้อมูลผลผลิตด้านการเกษตร
- ระบบการตลาดที่เอื้อต่อการเกษตรของชุมชนในพื้นที่

วิธีการแก้ไข / รูปแบบกิจกรรม

- รวมกลุ่มสมาชิก การต่อรองราคา
- อบรมระบบการจัดเก็บข้อมูลที่ทันต่อสถานการณ์ปัจจุบัน
- จัดให้มีคณะกรรมการบริหารระบบการตลาด ผลผลิตทางการเกษตร ดำเนินงานในรูปแบบของ

(เครือข่าย สหกรณ์เพื่อการเกษตร)

สถานที่ชั่วคราว

ศูนย์ข้อมูลตำบล

สำนักงานวิจัยโครงการกลไกฯ

โอกาสช่วงแรก

อาสาทำร่วมกับ อบต. ในหมู่บ้านก่อน

ลำดับปัญหาที่ 4.

สาเหตุของปัญหา

- ชุมชนขาดศักยภาพในการทำโครงการและไม่รู้แหล่งสนับสนุน
- บางชุมชนไม่มีสมาชิก อบต. เนื่องจากเป็นบ้านฝาก / บ้านบริวาร

แนวทางแก้ไข

- สืบหาข้อมูลพื้นที่ / ครั้วเรือนจัดทำโครงการขอรับการสนับสนุนจากอบต. อบจ. ช.ป.

พัฒนาที่ดิน กรมทรัพยากรน้ำ

วิธีการแก้ไข / รูปแบบกิจกรรม

- สืบหาข้อมูลและจัดทำอย่างละเอียดทั้งในเรื่องของจำนวนพื้นที่นา สวน แหล่งน้ำ ระยะความไกล
ขนาดปริมาณการก่อสร้างฝาย-เหมือง ข้อมูลและวิธีการจัดการน้ำ / ระบบน้ำเพื่อการเกษตร

- จัดทำเป็นโครงการโดยมีทีมคณะทำงานวิจัยกลไกในพื้นที่ช่วยเป็นพี่เลี้ยง / ที่ปรึกษาเสนอไปยังที่ให้การสนับสนุนตามความเป็นไปได้

2.6.แผนการจัดการ"ความรู้"เพื่อแก้ไขปัญหาเกษตรและอาชีพของชุมชน

มีกิจกรรมที่ต้องดำเนินการดังนี้

- 1.อบรมและดูงานแลกเปลี่ยนความรู้เรื่อง "เกษตรทางเลือก"ในพื้นที่ปางมะผ้า
- 2.อบรมเชิงปฏิบัติการ"เกษตรอินทรีย์"....ชุมชนนาร่อง
- 3.อบรมการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร(ไม้ผล)
- 4.เวทีเสวนา"การจัดการพื้นที่ทำกินโดยชุมชน" (จนท.รัฐ/ชาวบ้าน/นักวิชาการ/NGO)
- 5.เวทีเสวนา"เครือข่ายเกษตรทางเลือกปางมะผ้า" (3 เดือน/ครั้ง)
- 6.ประชุมประเมินผลการดำเนินงานเครือข่ายเกษตรทางเลือกร่วมกับพันธมิตร (6 เดือน/ครั้ง)

3.การจัดการวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น

3.1.สถานการณ์ปัญหาวัฒนธรรมท้องถิ่น

ในความเป็นชนเผ่าหรือเรียกว่า"เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม"นั้น เป็นสิ่งที่ทำให้ชุมชนเกิดความรู้สึกมีส่วนร่วมและอยู่ด้วยกันอย่างสงบสุข ให้ความเคารพนับถือ อยู่กันแบบพี่แบบน้อง ซึ่งเป็นสิ่งที่ดีที่บรรพบุรุษเป็นผู้สืบทอดและสืบสานกันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานจน แต่ในสถานการณ์ปัจจุบัน"สิ่งดีๆ" บางอย่างอาจจางไปและบางอย่างอาจสูญหายไป สิ่งที่จะจางไปให้เห็นอยู่ก็คือ พิธีกรรมการเล่นน้ำ เลี้ยงป่า ซึ่งแต่ก่อนจะต้องให้ทุกคนรอบครัวในชุมชนเข้าร่วม เช่น ทุกคนรอบครัวจะต้องจัดเตรียมเครื่องเซ่นไหว้หรือสิ่งของที่จำเป็นในการเล่น เช่น ข้าวต้มกล้วย หรือขนมต่างๆ ครอบครัวละ 2 ลูก ข้าวสุก ครอบครัวละ 1 ห่อ พร้อมทั้งข้าวตอก ดอกไม้ รูปเทียน และมีการเก็บเงินครอบครัวละ 1 บาท หรือแล้วแต่จะกำหนดกันตามความจำเป็นค่าใช้จ่ายที่จะต้องจัดซื้อจัดเตรียม เช่น เหล้าไห, ไก่ คู่ (ไก่ตัวผู้ 1 ตัวเมีย 1 ตัว) สาเหตุที่ต้องใช้ไก่เพราะต้องทำพิธีปักธูปกระดุกไก่ เพื่อใช้ทำนายว่าปีนั้นๆ น้ำท่า ผลผลิตจะอุดมสมบูรณ์ดีมากน้อยแค่ไหน แต่ในสถานการณ์ปัจจุบันนี้ ผู้ที่ต้องรับผิดชอบในการดำเนินกิจกรรมนี้คือ ผู้นำหรือแก่เหมือง เพียงผู้เดียวสังเกตเห็นได้ชัดว่าการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนจะลดลงและกำลังจะจางหายไป

ส่วนสิ่งดีๆ ที่จะสูญหายไป ไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรมของชนเผ่าไทยใหญ่, มูเซอดำ, มูเซอแดง, กะเหรี่ยง, ม้ง เช่นงานประเพณีปอยเหลินสิบเอ็ด, จองพารา, งานบุญปีใหม่ สาเหตุเนื่องจาก บุตรหลานที่ไปทำงาน หรือศึกษาอยู่นอกหมู่บ้านห่างไกลไม่มีโอกาส หรือไม่สามารที่จะมาร่วมงานนั้นๆ ได้ ปัญหา ระบบการศึกษาที่ไม่เอื้อต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และวัฒนธรรม รวมทั้งระยะเวลาไม่เอื้อซึ่งกันและกันทำให้เด็กไม่มีโอกาสได้เรียนรู้สิ่งดีๆ ของบรรพบุรุษที่มีอยู่ สาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การที่เด็กได้รับเอา วัฒนธรรม จากสื่อหลายด้านจากภายนอกและในชุมชน ไม่ว่าจะเป็น สื่อด้านภาษา การแต่งกาย และอื่นๆ อีกทั้งในโรงเรียนเองก็ไม่มีหลักสูตรท้องถิ่นที่สอนในเรื่องประวัติศาสตร์ชุมชน วัฒนธรรมประเพณี ชุมชน วิถีชีวิตการดำรงชีพชุมชน ถึงแม้ว่า รัฐ จะมีนโยบายหรือกฎหมายการปฏิรูปการศึกษาแล้วก็ตาม แต่การกำหนดหลักสูตรการเรียนการสอนนั้น ชุมชนไม่มีส่วนร่วมในการกำหนด เนื้อหาสาระของหลักสูตรจึงไม่สอดคล้องกับความเป็นอยู่ของแต่ละชนเผ่า แก่นสาร คุณค่า ความหมายของพิธีกรรม ประเพณี สื่อ ภาษา ประโยชน์การใช้ ความจำเป็นที่ต้องการสื่อให้เห็น ในเชิงเปรียบเทียบ ของชนเผ่าแต่ละชนเผ่า ย่อมแตกต่างกัน อีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อของชนเผ่า เปลี่ยนไป และสูญหายไป คือ การเปลี่ยนผู้นำ เปลี่ยนผู้สอน การเปลี่ยนวิถีการผลิต การเปลี่ยนศาสนา (จากที่นับถือศาสนาหนึ่งไปเป็นอีกศาสนาหนึ่ง) การเปลี่ยนเหล่านี้จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการเปลี่ยนศาสนา ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด การศึกษาก็เป็นสาเหตุที่สำคัญสาเหตุหนึ่งเช่นกัน เช่น วัยรุ่นหรือเด็กที่ผ่านการศึกษา บางส่วนจะไม่ให้ความเคารพเชื่อฟังผู้เฒ่า ผู้แก่ ผู้อาวุโสของชนเผ่า สังเกตจากพฤติกรรมและการใช้คำพูดที่บอกว่า เป็นคนหัวโบราณ ไม่ทันสมัย ไม่มี การศึกษา (บ่อฮู้ซึ บ่อฮู้ต บ่อตองมาสอน)เยาวชนมีความละอายในการแสดงความเป็นชนเผ่า ไม่กล้าที่จะพูดภาษาของตนเองในระหว่างอยู่กับผู้คนที่ต่างเผ่า การแต่งกาย เป็นต้น เพราะบทบาทของผู้ปกครอง ในปัจจุบันนี้เจือจางไป ในอดีต บทบาทของผู้ปกครองนั้นจะเป็นผู้ที่คอยปลูกฝังนิสัย การสืบทอด ประเพณี พิธีกรรม การนำปฏิบัติ ที่เป็นวิถีชีวิตได้เปลี่ยนไป กลับเป็นครูเข้ามามีบทบาทแทน บทบาทของผู้เฒ่า ผู้แก่ ผู้อาวุโสก็เช่นกัน ในอดีตบุคคลเหล่านี้ เรียกได้ว่าเป็นผู้นำทางธรรมชาติ เป็นผู้สืบทอดและถ่ายทอดองค์ความรู้ ที่ชุมชนนับถือและให้ความสำคัญยิ่ง แต่ปัจจุบันมีผู้นำที่เกิดจากรัฐแต่งตั้งเป็นทางการ ซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ มีการศึกษา มีอำนาจ แต่ไม่รู้และเข้าใจถึงแก่นแท้ของประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ วิถีชีวิตดั้งเดิม ที่เป็นสิ่งบ่งบอกให้ลูกหลานได้เกิดจิตสำนึกความเป็นชนเผ่า

ที่เห็นและเป็นอยู่ในปัจจุบัน คือ ความขัดแย้งในชุมชนจากการใช้อำนาจการปกครองและการพัฒนา ระหว่างผู้นำกับชุมชนหรือการแย่งชิงการเป็นผู้นำหรือที่เรียกว่า "การเมือง" แบ่งแยกชุมชนออกไปเป็น คนละพวกคนละฝ่าย ซึ่งต่างคนต่างก็ไม่รู้ถึงความสำคัญ และ ความไม่ชัดเจนในบทบาทหน้าที่ตนเอง อาศัยอำนาจและปัจจัยทางค่านิยมและวัตถุนิยมเป็นหลัก ทำให้ค่านิยมเปลี่ยนอันมีผลกระทบต่อ วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ภาษา ศิลปะการละเล่นพื้นบ้าน ที่บ่งบอกถึงวิถีชีวิตของความเป็นชนเผ่าอันเป็นสิ่งที่ทรงคุณค่ากำลังเจือจางและสูญหายไปมากที่สุด

3.2 ความรู้/ภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน

องค์ความรู้ดั้งเดิมของแต่ละชนเผ่ามีอยู่หลากหลาย เช่น ผู้รู้ในชนเผ่าไทใหญ่ มี "สลา" คือ ผู้รู้ผู้มีความชำนาญเฉพาะด้าน "หมอบีป" คือหมอนวดแผนโบราณ "หมอสมนไพร" คือผู้ที่เก่งทางด้านการรักษาโดยใช้สมุนไพรพื้นบ้าน "หมอเมือง" หรือปู่เมือง ต้องมีคุณสมบัติ เป็นคนซื่อสัตย์ เสียสละ และมีความรู้หน้าที่เลี้ยงศาลเจ้า การบนบานศาลกล่าว เช่น งานประเพณีต่างๆ ก่อนที่จะเริ่มงานจะต้องไปบนบานบอกล่าว "เจ้า" ที่อยู่ดูแลคุ้มครองหมู่บ้านนั้นๆ และการอันเชิญ "เจ้า" มาร่วมงาน ต้องเตรียมม้าซึ่งเป็นพาหนะให้ทรง "หมอผี" เก่งทางด้านคาถาอาคม สะเดาะเคราะห์ การปัดรังควานผีร้าย

ในพื้นที่อำเภอปางมะผ้านั้น โดยส่วนใหญ่ ชุมชนเผ่าจะมี "หมอผี" ผู้นำหมู่บ้าน ผู้นำทางศาสนาและพิธีกรรมตามความเชื่อประจำหมู่บ้าน เช่น เผ่ามูเซอแดง เหน่เตเว = หมอผี , จ่าลิ = ช่างตีเหล็ก , โตโบ = ปู่จอบ, มูเซอดำ แกมู = หมอผี , ค่าแส = ผู้นำหมู่บ้าน , กะเหรี่ยง ฮีโซ = หมอผี , ไทใหญ่ มี ปู่ก้าง = ผู้ใหญ่บ้าน ปู่แว่น = กำนัน บุคคลเหล่านี้เป็นคนที่ชุมชนล้วนแต่ให้ความเคารพนับถือ เป็นผู้นำทางธรรมชาติ มีกติกาสอนห้ามตามจารีต ประเพณีของความเชื่อ ที่ถ้าหากผู้ใดไม่กระทำตามจะมีความผิด หรือถูกลงโทษ โดยมีกรรมการ ผู้รู้ ผู้อาวุโส เหล่านี้เป็นผู้ควบคุมดูแลตัดสิน ทุกๆส่วนที่สัมพันธ์กันอยู่ในชุมชนนี้เป็นปัจจัยหลักในการดำเนินชีวิตของชุมชนแต่ละชนเผ่า การประกอบอาชีพ การทำไร่ทำสวน

ความเชื่อในเรื่องผีสงเทวดา ผีป่า ผีน้ำ ผีเมือง การประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อทั้งหลายเหล่านี้เป็น การชี้ให้เห็นคุณค่าของความเป็นคน ทรัพยากรดิน น้ำ ป่าเพื่อให้เกิดความรัก สามัคคี แฝงลึกไว้ใน คำสอนการประพฤติ ปฏิบัติ ในสิ่งดีงาม เป็นกฎ เป็นกติกาสอนให้รักษาและสืบทอด สืบสาน เพื่อให้เกิดสมดุล เป็นองค์ความรู้ ที่มีความหลากหลาย อันเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่มีชีวิตและสังคมการอยู่ร่วมกัน

ด้านภาษาเขียนนั้นชนเผ่ากะเหรี่ยงและไทยใหญ่จะมีตัวอักษรหนังสือเป็นของตนเอง ดังนั้นจึงมี การบันทึก ตำรา ในเรื่องคาถาอาคม, ตำรายา, ตำนาน, คำสอน, นิทาน, สุภาษิต, คำพังเพย, เพลง อื่นๆอีกมากมาย ซึ่งแฝงไว้ด้วยคุณค่าและความหมายต่อ "ความเป็นชุมชน/ชนเผ่า"

3.3. ความรู้ใหม่/แนวทางการแก้ไขปัญหาวัฒนธรรมท้องถิ่น

ในแต่ละชุมชนแต่ละชนเผ่า ได้มองเห็นปัญหาและมีแนวทางที่จะแก้ไข โดยการนำเอา "สิ่งดีๆ" ที่มีอยู่ซึ่งเป็น "ต้นทุนหรือทุนเดิม" เพื่อนำมาปรับให้เกิดคุณค่าให้สอดคล้องกับยุคสมัย เช่น ให้เด็กและเยาวชนมีโอกาสได้ร่วมทำกิจกรรมที่สำคัญของชุมชน การเปิดโอกาสให้ผู้รู้ ผู้อาวุโส ผู้ชำนาญเฉพาะด้าน ได้แสดงบทบาท ได้อบรมสั่งสอนในทุกวันสำคัญของชนเผ่าตามเวลาและโอกาส รวมทั้งการจัดบันทึกจัดทำประวัติศาสตร์ของชุมชน เช่น วัฒนธรรมประเพณี ตำนาน นิทาน สุภาษิต คำพังเพย หรือพิธีกรรมอื่นๆ ที่เป็นของดีของชุมชนที่ก่อให้เกิดประโยชน์กับคน ทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า สัตว์ ให้จัดเป็นหลักสูตรของชุมชน หลักสูตรท้องถิ่น นำไปใช้ในการเรียนการสอนในโรงเรียน

ในส่วนชนเผ่าที่มีภาษา อักษรเขียน อยู่แล้ว ควรที่จะนำความรู้ใหม่ๆ จากภายนอกที่มีประโยชน์มาประยุกต์ให้เป็น "ภาษาท้องถิ่น" เพราะความแตกต่างของสำเนียงการสื่ออาจทำให้ความหมายเปลี่ยนไป จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาท้องถิ่นควบคู่กันไปด้วย และควรมีการผนวกรูปแบบการปกครองกับการพัฒนาให้เป็นไปในแนวทางเดียวกันทั้งด้านนโยบายและการปฏิบัติ รวมถึงการเสริมสร้างทักษะองค์ความรู้ให้กับผู้นำและชุมชนเพื่อความชัดเจนในบทบาทหน้าที่ของตนเอง เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงานร่วมกันและเป็นการลดช่องว่างความขัดแย้งที่เป็นอยู่ในชุมชน โดยอาศัยการนำองค์ความรู้เดิมที่ชุมชนดั้งเดิมมีอยู่มาประยุกต์ใช้

3.4. ภาพรวม SWOT วัฒนธรรมท้องถิ่น

◆ ศักยภาพ (ข้อดี)

1. มีผู้รู้ / ภูมิปัญญาที่มีความหลากหลาย เช่น ตำนาน / นิทาน / เพลง / ศิลปะ / ภาษาเขียน / หัตถกรรม / พิธีกรรม / สุขภาพ / สมุนไพร/การจัดการทรัพยากร

2. มีภูมิปัญญาดั้งเดิมในการดูแลสุขภาพ เช่น สมุนไพร / คาถาอาคม / บั๊ตวังควาน / อั้งขวัญ / ทำนาย/สะเดาะเคราะห์ มีการใช้วัฒนธรรมและความเชื่อในด้านสังคม เช่น การใช้กติกาศาสนาประเพณีในชุมชนแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้ง และข้อพิพาทของคนในชุมชนและระหว่างชุมชน
3. พิธีกรรมตามประเพณีก่อให้เกิดการสร้างควมสามัคคีของคนในชุมชน เช่น พิธีในหอแห่ / โบสถ์ / ศาลา / ศาลเจ้าเมือง
4. มีการใช้วัฒนธรรมและความเชื่อในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การดูแลรักษา ดิน / น้ำ / ถ้ำ / ป่า เช่น การเลี้ยงผีป่า , มีน้ำ , เจ้าเมือง
5. การประยุกต์ใช้วัฒนธรรมในการอนุรักษ์ป่า , ป่าปลูกป่า , บวชป่า , อนุรักษ์สัตว์น้ำ มีการใช้วัฒนธรรมความเชื่อในด้านอาชีพการเกษตร , เช่น การเลี้ยงผีเหมือง , ฝาย , ฤกษ์ยาม
6. เงื่อนไขภายนอก เช่น กฎหมายป่าไม้บับคั้น ทำให้มีการประยุกต์วัฒนธรรมใช้ในการประกอบอาชีพเช่น ไร่หมุนเวียน , การหยุดการเคลื่อนย้ายหมู่บ้านทำให้เกิดชุมชนถาวรส่งผลให้เกิดการวางกฎ – กติกาในการอนุรักษ์ป่า , สัตว์น้ำ , ป่าต้นน้ำของชุมชนขึ้น
7. เงื่อนไขของมิติพื้นที่ที่ห่างไกลความเจริญทำให้เกิดความเข้มแข็งของวัฒนธรรมชนเผ่าในบางชุมชน
8. ความถี่ของการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของแต่ละชนเผ่า ทำให้วัฒนธรรมมีความเข้มแข็ง มีการซึมซับสืบทอด สามัคคี
9. มีลักษณะของการประนีประนอมกันและผสมผสานทางวัฒนธรรมในชุมชนที่มีความหลากหลายทางชนเผ่า / ศาสนา ไม่มีความขัดแย้งที่รุนแรงระหว่างชนต่างวัฒนธรรม

ข้อสังเกต

มีการนำ"ความรู้"มาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน เช่น ในการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อจะมีผู้รู้ / ผู้นำ เป็นผู้ประกอบพิธี และมีการสืบทอดส่งต่อโดยการเรียนรู้จากกันและกัน บางชนเผ่ามีความศรัทธา , เชื่อถือ , เคร่งครัด ทางวัฒนธรรมความเชื่อ เช่น หอบรรพบุรุษ / ป่าเจ้าเมือง

◆ จุดอ่อน

- บทบาทของผู้รู้, ผู้อาวุโส, ผู้นำทางธรรมชาติลดลง เนื่องจากระบบการปกครองแบบทางการมีบทบาทมากขึ้น
- ความเจริญที่รัฐนำเข้าไปให้ชุมชน / ระบบการปกครองของรัฐ, มีผลกระทบต่อการใช้วัฒนธรรมการปกครองแบบดั้งเดิมของชุมชน เด็กไม่เชื่อฟัง, ไม่ทำตามผู้ใหญ่, ผู้อาวุโส
- คนส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจถึงแก่นแท้ คุณค่าและความหมายของวัฒนธรรมประเพณี / พิธีกรรม เนื่องจาก คนส่วนน้อยที่รู้ ไม่มีการถ่ายทอดอย่างเป็นระบบ และไม่มีการบันทึก
- ระบบการศึกษาของรัฐ (แบบเดิม) ไม่มีการสอนหรือเน้นวัฒนธรรมของชุมชน
- มีการรับวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามาในชุมชน ส่งผลให้ชุมชนขาดการหารือ, ละเลย, และสำนึกในคุณค่าของวัฒนธรรมชนเผ่า
- ชุมชนมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความเชื่อ, หลากหลายชนเผ่า, ศาสนา, อาชีพ, และขนาดชุมชนที่มีความแตกต่าง ลักษณะผู้นำ, สังคมและวัฒนธรรมชุมชนแบบกึ่งเมือง (สบป่อง, ถ้ำลอด) ทำให้มีความยากในการทำงานพัฒนา
- ขาดการประสานงานกันระหว่างโรงเรียนกับกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในชุมชน ส่งผลให้เด็กขาดโอกาสในการสืบทอดทางวัฒนธรรม (ไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน)
- ชุมชน, กรรมการการศึกษา ฯ ยังไม่เข้าใจถึงบทบาทหน้าที่ของตนเนื่องจากไม่มีโอกาสรับรู้ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ รวมถึงการเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดธรรมนูญโรงเรียน / การคัดเลือกกรรมการ และการจัดทำหลักสูตรชุมชน

แนวทาง

- ผู้อาวุโส, ผู้ปกครอง นำเด็กเข้าร่วมในวันสำคัญ ๆ ของชุมชน (วันศีล, โขเมย)
- การฟื้นฟูการแต่งกายของชนเผ่าของเด็ก เยาวชนในวันสำคัญ ๆ (เทศกาลปีใหม่) โดยผู้ปกครองแนะนำลูกหลาน
- ฟื้นฟูการทอผ้าครบวงจร (ปลูกฝ้าย – เก็บ – ทอ – เย็บ) รวมทั้งฝึกให้ชาวบ้านหรือผู้สนใจเรียนรู้

ผู้อาวุโส , ผู้ปกครอง อบรรม , สังสอน หรือส่นับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ของชนเผ่า ให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้
สืบทอด ปฏิบัติ การแต่งกาย , การดำข้าว , การยิงหน้าไม้ , การร้องรำทำเพลง , การเป่า + ทำแคน , รำนก
 , ไต การตีเหล็ก ฯลฯ

- ผู้อาวุโส , ผู้ปกครองให้โอกาสเด็กเยาวชนให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านวัฒนธรรมให้มากขึ้น โดย
เริ่มจาก ครอบครัว / โรงเรียน / ชุมชน

- ศึกษารายละเอียดของ พ.ร.บ. การศึกษาท้องถิ่น (30 – 70)

- การดำเนินกิจกรรมโดยชุมชนเป็นผู้จัดการแบบมีส่วนร่วม (บวร = บ้าน , วัด , โรงเรียน)

ข้อจำกัด

- ผู้รู้ / ผู้มีบทบาทรู้ถึงปัญหา แต่ไม่รู้จะอย่างไรกับปัญหาและละเลยไม่พยายามที่จะแก้ไข เช่น ครู
อบต. ผู้นำ

- การต้องโยกย้ายบ่อย ๆ และการขาดจิตสำนึกของผู้ที่เข้ามาปฏิบัติงานในชุมชนโดยไม่มีการศึกษา
ถึง ข้อมูลชุมชน วิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรมและการไม่ประสานงานกันของหน่วยงานแต่ละหน่วยงานที่เข้า
ไปทำงานกับชุมชน (โดยต่างฝ่ายต่างไป , ต่างทำเพื่อให้ผลงานของตนบรรลุผลแล้วจบและจากไป)

- แนวคิดของชุมชนยังมีข้อจำกัด (ยึดติดกับกิจกรรมที่ต้องแข่งประมาณ (ไม่มีงบ , ไม่ทำ , ทำไม่ได้)
เนื่องจากความเคยชินกับการให้ของหน่วยงาน (การขอ) การพึ่งพาจากภายนอก (งบ , บุคลากร , วัสดุ
อุปกรณ์)

โอกาส

สภาพวัฒนธรรมอำเภอ , จังหวัด

อบต. / อบจ. หลักสูตรชุมชน / รัฐธรรมนูญ ปี 40 / ระบบการศึกษา

3.5.ผลสรุปจากเวทีการสร้างแนวทางการพัฒนาร่วมกันด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น

ทบทวนสถานการณ์ปัญหาและจุดอ่อน

บทบาทของผู้รู้ , ผู้อาวุโส , ผู้นำทางวัฒนธรรมลดลงเนื่องจากระบบการปกครองแบบทางการมี
บทบาทมากขึ้น ความเจริญที่รัฐนำเข้าไปในชุมชนมีผลกระทบต่อการใช้วัฒนธรรมแบบดั้งเดิมของ
ชุมชน / เด็กไม่เชื่อฟัง ไม่ทำตามผู้ใหญ่ผู้อาวุโส คนส่วนใหญ่ไม่เข้าใจถึงความหมายแก่นแท้ของ
วัฒนธรรม / พิธีกรรมเนื่องจากคนส่วนน้อยที่ไม่มีการถ่ายทอดอย่างเป็นระบบและไม่มีการบันทึก

ระบบการศึกษาของรัฐ (แบบเดิม) ไม่มีการสอนหรือเน้นวัฒนธรรมของชุมชนมีการรับวัฒนธรรมภายนอกเข้ามาในชุมชนส่งผลให้ชุมชนขาดการหรือ ละเลย และขาดสำนึกในคุณค่าของวัฒนธรรมชนเผ่า บางชุมชนมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความเชื่อ ชนเผ่า ศาสนา อาชีพ และขนาดความแตกต่าง เล็ก-ใหญ่ ของชุมชน ผู้นำ สังคม (วัฒนธรรมชุมชนเมือง)

ขาดการประสานงานกันระหว่างโรงเรียนกับคณะกรรมการการศึกษา (ชุมชน) ส่งผลให้เด็กขาดโอกาสในการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณี (มีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน) ชุมชน / กรรมการศึกษายังไม่เข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนเอง เนื่องจากไม่มีโอกาสรับรู้ข้อมูลข่าวสาร / ส่วนร่วมในการกำหนดธรรมนูญโรงเรียน / การคัดเลือกกรรมการศึกษา (กม.กศ.)

จุดแข็ง

- มีผู้รู้ ผู้อาวุโสที่มีความหลากหลาย เช่น ตำนาน เพลง พิธีกรรม หัตถกรรม สุขภาพ
- มีภูมิปัญญาดั้งเดิมในการดูแลสุขภาพ เช่น สมุนไพร คาถาอาคม การชั่งชั่ง
- มีการใช้วัฒนธรรมและความเชื่อในด้านสังคมเช่นการใช้จารีตประเพณีในการแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้ง / ข้อพิพาทของคนในชุมชน / ระหว่างชุมชน การสร้างความสามัคคีกันของคนชุมชน เช่น หดแห่ โปสท์ เจ้าเมือง
- มีการใช้วัฒนธรรมและความเชื่อในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การดูแลรักษาดิน น้ำ ถ้าป่า เช่น การเลี้ยงผีน้ำ เหมือง ฝ่าย เจ้าเมือง การประยุกต์วัฒนธรรมในการบวชป่า ปลุกล่า อนุรักษ์สัตว์น้ำ
- มีการใช้วัฒนธรรมและความเชื่อในด้านอาชีพการเกษตร เช่น การเลี้ยงผีเมือง ฝ่าย การอนุรักษ์สัตว์น้ำ สัตว์ป่า
- เชื้อนไขภายนอก เช่น กฎหมายป่าไม้ป่าทำให้มีการประยุกต์วัฒนธรรมในการประกอบอาชีพเช่น ทำไร่หมุนเวียน การหยุดการย้ายหมู่บ้านทำให้มีการวางกฎ กติกาในการอนุรักษ์ป่า ป่าต้นน้ำ สัตว์น้ำ
- เชื้อนไขมิติพื้นที่ทางไกลความเจริญทำให้เกิดความเข้มแข็งของวัฒนธรรมชนเผ่า
- ความดีของการประกอบพิธีกรรมทำให้วัฒนธรรมมีความเข้มแข็ง การซึมซับ
- มีลักษณะการประนีประนอมและผสมผสานของวัฒนธรรมในชุมชนที่มีความหลากหลายของชนเผ่า /

ศาสนา

โอกาสและการสนับสนุน

สภาวัฒนธรรมอำเภอ/จังหวัด

อบต. / อบจ.

โรงเรียน / หลักสูตรชุมชน/กรรมการสถานศึกษา/กรรมการบริหารหลักสูตรชุมชน

รัฐธรรมนูญ / พรบ.การศึกษาปี 40 / ระบบการศึกษา

ผู้รู้อาวุโส / ตำรา

กองทุนหมู่บ้าน(จัดสรรดอกเบี้ยช่วยสงเคราะห์/พัฒนาหมู่บ้านตามที่คณะกรรมการเห็นสมควร)

ข้อจำกัด

รู้ปัญหาแต่ไม่รู้วิธีแก้ไข / ละเลย (ครู อบต.)

ข้าราชการในพื้นที่ย้ายบ่อย

ทำเองไม่เป็น / เคยชินกับการของบประมาณ

ไม่ศึกษาวิถีชีวิตชุมชน

แนวทางแก้ไข

ผู้อาวุโส ผู้ปกครอง กรรมการหมู่บ้านจะต้องศึกษาและรวบรวมข้อมูลวัฒนธรรมชุมชนเช่น พิธีกรรม ตำนาน

ศิลปะ การละเล่น สุขภาพ ฯลฯ

ศึกษาทำความเข้าใจหลักสูตรชุมชน 30-70 และสร้างความเข้าใจต่อกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

สืบทอด ผ่านโรงเรียน / ชุมชน - หลักสูตรชุมชน / ครอบครัวสั่งสอน

ฟื้นฟูการแต่งกาย ศิลปะ การละเล่น ฯลฯ

เปิดโอกาสให้แก่วัยรุ่นมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน / ครอบครัว

การจัดลำดับความสำคัญของปัญหา

ในเวทีกลุ่มประเด็นวัฒนธรรมประเพณีหลังจากได้ทบทวนให้กลุ่มเห็นถึงข้อมูล จุดดี จุดด้อย โอกาส

ข้อจำกัด แนวทางการแก้ไขในภาพรวมแล้วจึงได้ให้กลุ่มจัดตั้งลำดับความสำคัญของปัญหา สาเหตุ

แนวทางแก้ไข ซึ่งทางกลุ่มได้ร่วมแสดงความคิดเห็นและเสนอ ดังนี้

ปัญหา

ไม่มีการนำเรื่องวัฒนธรรมชุมชน บรรจุในหลักสูตรการเรียนการสอนแก่เด็ก เยาวชน ในโรงเรียน / ชุมชน /
ครอบครัว และไม่มีการประสานงานกันระหว่างในโรงเรียน / วัด / บทบาทกรรมการศึกษา / ผู้นำชุมชน
ไม่มีการจัดงานบุญ / ประเพณีตามช่วงเวลาของประเพณีอย่างต่อเนื่องในบางชุมชนและบางประเพณี
บางชุมชนขาดการรวมตัวกันของผู้สูงอายุ / คนเฒ่าคนแก่
ไม่มีการบันทึกข้อมูลทางวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน (ภาษาท้องถิ่น การแต่งกาย)

สาเหตุ

คนในชุมชนไม่เข้าใจภาษา ความหมาย / ไม่สนใจวัฒนธรรม
คนในชุมชนไม่มีความสามัคคีกัน
คนในชุมชนไม่มีการศึกษา (คนหนุ่ม คนแก่)
ไม่มีการรวมกลุ่ม
ไม่มีผู้นำเป็นตัวหลักในเรื่องวัฒนธรรม
ผู้สูงอายุขาดโอกาสเข้าไปให้ความรู้แก่เด็กในโรงเรียน / ชุมชน
ขาดการประสานงานระหว่างโรงเรียน กม. ชุมชน วัด
ไม่มีเงินจัดงาน (เฉพาะงานใหญ่)
ขาดเวทีพูดคุยหารือระหว่างผู้อาวุโส ผู้นำ
คนในชุมชนขาดความพร้อมในด้านการเงิน เวลา งาน
ไม่มีความสามัคคี ความร่วมมือ
ไม่มีการประสานงานประชาสัมพันธ์
บางหมู่บ้านผู้นำของกลุ่มผู้สูงอายุชาวบ้านไม่ค่อยยอมรับเชื้อพึง (เชื้อพึงผู้นำหมู่บ้านเท่านั้น)

แนวทางแก้ไข

มีการประสานงานเรื่อง "วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น" ระหว่าง ครู คณะกรรมการศึกษา ผู้นำ ผู้สูงอายุในการ
จัดการเรียนการสอน (14 หมู่บ้าน)
จัดเวที/กิจกรรมเพื่อถ่ายทอด "วัฒนธรรมท้องถิ่น" แก่เด็กเยาวชน โดยที่ผู้รู้ ผู้อาวุโส ผู้นำทางวัฒนธรรม (
คณะกรรมการหมู่บ้าน คนเฒ่าที่ชุมชนยอมรับ)
ให้มีการรวมกลุ่มต่างๆ ในชุมชนผู้สูงอายุ (14 หมู่บ้าน)

กิจกรรม

1. จัดเวทีหารือระหว่างแกนนำ / ผู้สูงอายุ / กรรมการศึกษา / ครูโรงเรียน / อบต. เพื่อกำหนดแนวทาง
ร่วมกัน (ใน 14 หมู่บ้าน)

ขั้นตอน / วิธีการ

ทบทวนสถานการณ์ปัญหาด้านวัฒนธรรม

กำหนดแนวทางร่วมกัน (ในโรงเรียน / ชุมชน)

ดำเนินการ (ในโรงเรียน / ชุมชน)

สรุปประเมินผล

ในโรงเรียน กำหนดเป็น "หลักสูตรชุมชน"

วิธีการ - ผู้สูงอายุสอนในโรงเรียน

ให้โอกาสเด็กเข้าร่วมกิจกรรมชุมชน

ครู/กรรมการบริหารหลักสูตร/กรรมการสถานศึกษา/กรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ในชุมชน

วิธีการ - จัดเวทีอบรมแก่เด็กเยาวชน (ผู้รู้ ผู้อาวุโส วิทยากร)

สนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมแก่เด็ก (ร้านก ร้าโต ฯลฯ)

2. จัดให้มีการจัดตั้ง "กลุ่มผู้สูงอายุ" ในชุมชนที่ยังไม่มีกลุ่ม (12 ชุมชน)

ขั้นตอน / วิธีการ

เวทีประชุมหารือสมาชิกในหมู่บ้าน (แนวร่วม)

เชิญผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์มาแลกเปลี่ยน

การจัดตั้งกลุ่ม (วัดอุประสงค์ บพาท กม. กวระเปียบ ฯลฯ) องค์ประกอบกลุ่ม

3. การรวมตัวกันเป็นเครือข่ายผู้สูงอายุระดับอำเภอ (เพื่อเป็นหลักในการดำเนินงานการดูแลสืบ
สาน สืบทอด เผยแพร่ วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนใน อ. ปางมะผ้า

3.6 แผนการจัดการ "ความรู้" เพื่อแก้ไขปัญหาวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น

1. เวทีเสวนา "แนวทางการจัดความรู้ท้องถิ่นสู่"หลักสูตรชุมชน" (จนท.รัฐ/ชาวบ้าน/นักวิชาการ/NGO)

- 2.เวทีเสวนา"กลุ่มผู้สูงอายุกับการอนุรักษ์พันธุ์พืชพื้นบ้านวัฒนธรรมชุมชน"
- 3.เวทีวัฒนธรรมชุมชนสัญจร/ขยายแนวคิดกลุ่มผู้สูงอายุ (14 หมู่บ้าน/ 14 ครั้ง)
- 4.จัดกิจกรรม"เครือข่ายผู้สูงอายุ" ระดับตำบลและระดับอำเภอ
- 5.ประชุมประเมินผลการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมชุมชน

4.การจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน

4.1.สถานการณ์ปัญหาการท่องเที่ยว

อำเภอปางมะผ้า ในอดีตที่ผ่านมา การคมนาคมไม่สะดวก การสัญจรเดินทางไป มาระหว่าง จังหวัดแม่ฮ่องสอนกับจังหวัดเชียงใหม่ หรือระหว่างอำเภอ และระหว่างหมู่บ้านเป็นไปด้วยความ ยากลำบาก บางหมู่บ้านต้องเดินทางด้วยเท้าหรือต้องอาศัยม้าเท่านั้น ผู้คนในชุมชนยังไม่รู้จักกับการ ท่องเที่ยว วิถีชีวิตของผู้คนจะอาศัยอยู่ตามสภาพภูมิประเทศ มีการทำไร่มากกว่าการทำนา เพราะมีพื้นที่ ราบลุ่มน้อยมีวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อของแต่ละชนเผ่าที่แตกต่างกัน แต่ก็ดำรงชีวิตอยู่กันอย่างสงบ ต่อมาการคมนาคม ถนนหนทางติดต่อกันเริ่มดีขึ้น การไปมาหาสู่กันระหว่างชุมชนกระทำได้อย่างง่ายขึ้น เริ่ม มีผู้คนต่างถิ่นเข้ามาสู่ชุมชนมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเข้ามาค้าขาย เข้ามาทำงาน และเข้ามาเพื่อท่องเที่ยว ทำให้วิถี ชีวิตผู้คนเริ่มเปลี่ยนไป ทั้งในด้านสังคม ประเพณีวัฒนธรรม และด้านทรัพยากรธรรมชาติ

ผลจากการที่รัฐฯ มีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มรายได้เข้าประเทศทำให้การท่องเที่ยว ในพื้นที่อำเภอปางมะผ้ามีการขยายตัวมากขึ้นนับแต่ปี 2530 เป็นต้นมา ซึ่งเกิดมีบริษัทหรือกลุ่มทัวร์นำพา นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวหรือมีนักท่องเที่ยวอิสระ เดินทางเข้ามาเองโดยไม่มีผู้นำทาง(ไกด์)นำมา ซึ่ง บางครั้งการท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆเหล่านี้อาจกระทำความเสียหายต่อทรัพยากรของชุมชนที่ชุมชน ร่วมกันรักษาไว้ โดยส่วนใหญ่แล้วนักท่องเที่ยวเหล่านี้จะเข้าไปนอนในชุมชนหรือจะเดินทางมาตามแผนที่ การท่องเที่ยวและจะนำเอาวัฒนธรรมของตนเองเข้ามาเผยแพร่ด้วยซึ่งบางพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวไม่ เหมาะสมสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนเลย เช่น การแต่งกายที่น้อยชิ้น การกอดจูบกันตามอำเภอใจไม่ เลือกสถานที่หรือสถานการณ์ และอื่นๆ อีกมากมาย ซึ่งเป็นพฤติกรรมปฏิบัติที่ขัดต่อความรู้สึกของ ชุมชน ซึ่งผู้นำทางหรือไกด์ ทราบและเห็นพฤติกรรมเหล่านี้ แต่ก็เมินเฉย ไม่ได้ تذักเตือนหรือบอกกล่าว

ให้นักท่องเที่ยวได้ทราบถึงความไม่เหมาะสมดังกล่าว กลุ่มทัวร์บางกลุ่มมีรูปแบบการท่องเที่ยวโดยการขับรถรอบที่จะเดินทางไปในพื้นที่ที่มีถนนลำบาก ถือเป็นการผจญภัยที่สนุกสนานและมักจะเดินทางกันเป็นกลุ่มใหญ่โดยมีรถ 7-10 คัน ปกติในฤดูฝนนี้การสัญจรไปมาของชาวบ้านก็ประสบกับความลำบากอยู่แล้วเมื่อมีกลุ่มทัวร์นี้เข้ามาอีก จึงทำความเสียหายให้ถนนมากยิ่งขึ้นอีกหลายเท่า และเมื่อขบวนรถนี้ผ่านในหมู่บ้านก็จะขับรถกันไว เสียงดังอีกทีก็ไม่น่าเชื่อถึงว่าเป็นเขตชุมชนซึ่งอาจเกิดความเสียหายและอันตรายต่อเด็ก คนชรา สัตว์เลี้ยง รวมถึงทรัพย์สินของชุมชนได้ โดยเฉพาะเด็ก ที่แย่งชิงนม ลูกอมที่นักท่องเที่ยวโยนให้ ทำให้เกิดภาพที่คนในชุมชนบางส่วนรู้สึกถึงความไม่มีศักดิ์ศรีของ "ความเป็นมนุษย์" กลุ่มนักท่องเที่ยวประเภทดังกล่าวนี้นอกจากจะไม่ก่อประโยชน์ใดๆกับชุมชนแล้วยังก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอีกด้วย ผู้ที่ได้รับผลประโยชน์คือผู้คนส่วนน้อย คือบริษัททัวร์หรือกลุ่มผู้ประกอบการรถนำเที่ยวเท่านั้น และคนเหล่านี้กลับเป็นผู้กำหนดแผนการท่องเที่ยวเพื่อสนองความต้องการและผลประโยชน์ของตนเองและพรรคพวก ชุมชนไม่มีส่วนร่วมในการคิด วางแผน รวมถึงประโยชน์ที่ได้รับเลย

การท่องเที่ยวไม่ใช่วิถีชีวิตของชุมชนในพื้นที่ เมื่อเกิดมีการท่องเที่ยวขึ้น ชุมชนส่วนใหญ่ซึ่งไม่มีองค์ความรู้ในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบและเหมาะสมกับชุมชน บางครั้งการท่องเที่ยวก็ไปขัดกับวิถีชีวิตของชุมชน เช่น การต้อนรับแขก แต่ก่อนเมื่อมีแขกมาที่บ้าน เจ้าของบ้านก็จะต้อนรับด้วยน้ำใจไมตรี ที่พักและอาหารไม่มีการเก็บเงินหรือคิดค่าใช้จ่ายจากแขก ซึ่งเป็นความรู้สึกจากใจที่เป็นธรรมชาติไม่แอบแฝง แขกที่มาเยือนจะตอบแทนด้วยความเต็มใจด้วยความรู้สึกที่เอื้ออาทรต่อกัน แต่เมื่อมีการท่องเที่ยวเข้ามาทำให้มีบางคนในชุมชนเริ่มเปลี่ยนพฤติกรรมความคิดจากเดิมมาเป็นธุรกิจที่จะทำเพื่อหารายได้มากกว่าความเอื้ออาทรต่อกัน ส่งผลให้พฤติกรรมปฏิบัติบางอย่างที่มีผลกระทบกับชุมชนไม่ได้มีการปรึกษาหารือกับกรรมการหมู่บ้านเพื่อเป็นการป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นก่อนต่อเมื่อเกิดปัญหาขึ้นแล้วก็ต้องเป็นภาระของกรรมการหมู่บ้านที่เข้ามาแก้ไข เช่น ที่บ้านเมืองแพม มีการนำช้างเข้ามาเพื่อธุรกิจบริการนักท่องเที่ยว ทำให้มีรายได้เฉพาะกลุ่มบุคคล แต่ช้างก็ต้องมีพื้นที่หาอาหารกิน โดยปล่อยเข้าไปหากินเองในป่า และในบริเวณนั้นก็มี สวน มีไร่ ช้างก็ได้เข้าไปกินพืชสวน พืชไร่ของชาวบ้านที่ปลูกไว้ทำให้เกิดความเสียหาย และเกิดความขัดแย้งกันขึ้น ทางคณะกรรมการหมู่บ้านจึงต้องเข้ามาหาแนวทางเพื่อแก้ไขปัญหาข้อตกลงให้กับคนเลี้ยงช้างกับเจ้าของไร่ สวน และหาพื้นที่ที่เหมาะสมในการปล่อยช้าง

การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ หรือหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญและมีคุณค่าโดยชาวบ้านซึ่งกระทำไปโดยความไม่ได้ตั้งใจและรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เช่น กรณีการเจอ "โลงผีแมน" ที่มีโคลงกระดุก

ที่สมบุญกลับมาไปเผาเสีย ด้วยความหวังดีที่ต้องการจะส่งวิญญาณของเจ้าของกระดุกนั้นไปสู่สุคติแล้ว ตนเองก็จะได้อนุญตามประเพณีความเชื่อของชนเผ่า รวมถึงการเห็นแก่ได้ของคนบางคนที่อยู่ในพื้นที่ที่พยายามขโมยโลงผีแมนออกมาจากถ้ำเพื่อที่จะนำไปขายให้กับคนนอกพื้นที่ แต่ชาวบ้านไปพบเห็นเสียก่อน จึงขัดขวางไว้ แม้แต่ทางคนของภาครัฐเองบางคน ก็อาศัยอำนาจหน้าที่ของตนกระทำการโดยพลการได้นำเอาโลงผีแมนที่อยู่ในถ้ำแม่กลางจันทร์ออกไปโชว์ในงานกาชาดที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนแล้วไม่นำกลับมาไว้ที่เดิม การกระทำดังกล่าวเป็นการกระทำที่ไม่ได้มีการปรึกษาหารือหรือถามความเห็นของชุมชน ขัดต่อความรู้สึกของชุมชนที่เป็นผู้ดูแลรักษามาช้านาน

4.2. ต้นทุนและองค์ความรู้ดั้งเดิมของชุมชน

1. ในพื้นที่หมู่บ้าน 14 หมู่บ้านในเป้าหมาย โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาและสร้างเสริมกลไกการจัดการความรู้ชุมชนบริเวณลุ่มน้ำลำ-น้ำของ อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่ามากมาย ทรัพยากรเหล่านี้เป็น "ต้นทุน" ที่ชุมชนในพื้นที่มีอยู่และไม่สามารถประมาณค่าได้ หากมีการทำให้เกิดประโยชน์และเหมาะสมอย่างถูกต้องและเป็นระบบสำหรับการท่องเที่ยว เช่น ถ้ำที่บ้านแม่กลางจันทร์, บ้านยาป่าแห่น, บ้านถ้ำลอด, บ้านแม่ละนา, บ้านไร่, บ้านบ่อไคร้บ้านเมืองแพม, บ้านผาเจริญ, แอ่ง-แสนคำลือและบ้านอื่นอีกมากมายในพื้นที่แหล่งทางโบราณคดี ที่บ้านถ้ำลอด, บ้านเมืองแพม, บ้านไร่และบ้านแม่ละนาป่าและป่าต้นน้ำต่างๆ ที่แต่ละหมู่บ้านดูแลรักษาและใช้ประโยชน์อยู่ เช่น บ้านแม่ละนา, บ้านเมืองแพม, บ้านหัวกลาง, บ้านบ่อไคร้, บ้านยาป่าแห่นสวนไม้ผลเมืองหนาวแบบผสมผสาน ที่เป็นพืชที่ให้ผลผลิตที่เป็นรายได้หลักอันดับ 1 ของบ้านผาเจริญ

2. วัฒนธรรมและประเพณีในรอบปีของแต่ละชนเผ่าใน 14 หมู่บ้าน

2.1 ไทยใหญ่ มีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ เช่น การหลั่งข้าวหยา, ปอยสง่าลอง, การหลั่งข้าวมูลห่อ, ปอยจำดี, พิธีกรรมการเลี้ยงเจ้าเมือง, พิธีการเลี้ยงผีน้ำ, พิธีวันปะลึก, จองพารา, วันเข้าพรรษา, ปอยต่างซอมต่อโหลง, การทำบุญแสนซอม, ปอยดับไฟเทียน ฯลฯ

2.2 มูเซอแดง มีวัฒนธรรมและประเพณี เช่น พิธีกินข้าวใหม่, พิธีกินวอ, การทำบุญวันเข้าพรรษา

2.3 มูเซอดำ มีวัฒนธรรมและประเพณี เช่น พิธีกินข้าวใหม่, พิธีกินวอ, การทำบุญปอยปาง, พิธีเรียกขวัญข้าว

2.4 กะเหรี่ยง มีวัฒนธรรมและประเพณี เช่น งานปีใหม่,งานแต่งงาน,พิธีมัดมือ,การเลี้ยงเจ้าเมือง,การเลี้ยงผีน้ำ,พิธีเรียกขวัญ

2.5 ม้ง มีวัฒนธรรมและประเพณี เช่น งานปีใหม่,การแต่งงาน,การเปลี่ยนชื่อเมื่อถึงวัยเบญจเพศ

การประยุกต์วิถีชีวิตและทรัพยากรธรรมชาติเพื่อใช้กับการท่องเที่ยว

มีการใช้วิถีชีวิตของชุมชนเพื่อเปิดให้นักท่องเที่ยวได้มาสัมผัสกับวิถีชีวิตของชุมชน โดยให้นักท่องเที่ยวมาพักนอนที่บ้านของชาวบ้าน เช่น ที่บ้านแม่ละนามีการนำเที่ยวป่าต้นน้ำ,เส้นทางเดินป่าระหว่างหมู่บ้านบ้านบ่อไคร้กับบ้านแม่ละนา - บ้านเมืองแพมกับบ้านถ้ำลอด, การนำช้างมาให้บริการนักท่องเที่ยวเพื่อชมป่าที่บ้านเมืองแพม

ที่บ้านถ้ำลอดมีการรวมกลุ่ม (83 คน) ชุมชนเพื่อให้บริการตะเกียงเข้าถ้ำ,การรวมกลุ่ม (67 คน) ให้บริการแพลดอถ้ำ

4.3. ความรู้ใหม่และแนวทางที่ชุมชนต้องการ

การท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่ใหม่ต่อชุมชน ซึ่งชุมชนยังไม่มีความรู้ในการจัดการระบบและขบวนการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสมกับท้องถิ่น ชุมชนต้องการความรู้จากโครงการวิจัยในพื้นที่อำเภอปางมะผ้าบางเรื่องเช่นแหล่งโบราณคดี กล้วยไม้ สมุนไพรเพื่อที่จะได้นำข้อมูลความรู้เหล่านั้นมาใช้ในการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสมกับชุมชน

4.4. ผลสรุปการจัดเวทีการสร้างแนวทางพัฒนาร่วมกันด้านการจัดการท่องเที่ยว

การจัดลำดับความสำคัญของปัญหา

1. ปัญหาชุมชนยังไม่ชัดเจนในการจัดการการท่องเที่ยว

คนในชุมชนยังไม่เข้าใจในการจัดการการท่องเที่ยวว่าวิธีการรวมกลุ่มการท่องเที่ยวเพราะถ้าไม่มีการรวมกลุ่มและมีกฎระเบียบของกลุ่มจะทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมาเช่น เรื่องผลประโยชน์ในการจัดคิวถ้าไม่มีการจัดคิวจะทำให้แย่งกันนำท่องเที่ยว ผลกระทบต่อวิถีชีวิตถ้าไม่มีการจัดการที่ดีและเหมาะสมกับชุมชนจะทำให้วิถีชีวิตคนในชุมชนเปลี่ยนไป คือจากที่เคยมีความช่วยเหลือ เอื้ออาทรต่อกันจะทำให้ต่างคนต่างก็มองแต่เรื่องเงินขาดการช่วยเหลือซึ่งกันและกันผลกระทบต่อวัฒนธรรม ถ้าชุมชนไม่มีการเตรียมความพร้อม ความเข้าใจในวัฒนธรรมของตนเองจะทำให้คนในชุมชนรับวัฒนธรรมจากภายนอกจนทำให้

วัฒนธรรมของชุมชนหายไป ผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ ถ้าไม่มีความเข้าใจ ความรู้ในการใช้
ทรัพยากรธรรมชาติให้เหมาะสมกับการท่องเที่ยวจะทำให้เกิดผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติเสียหายหรือ
มีปริมาณที่น้อยลง

2. ปัญหาที่กระทบต่อชุมชนที่เกิดจากการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวแบบการขับรถในทางวิบาก ทำให้ถนนเสียหายจากเดิมในช่วงฤดูฝนถนนก็ลำบากอยู่
แล้วรถยนต์ธรรมดาที่ขึ้นลำบาก บางครั้งรถไพลก็ขึ้นไม่ได้ ยังมีรถนักท่องเที่ยวมีจำนวนมากขึ้นทุกวันก็ทำ
ให้ถนนเสียหายเพิ่มมากขึ้น ทำให้ชาวบ้านเดินทางลำบากมากขึ้น ถ้าในช่วงที่ฝนตกตลอดต้องใช้การเดิน
เท้าเท่านั้น ถ้าเกิดมีธุระด่วนหรือเกิดเจ็บไข้อาการหนักก็ต้องใช้วิธีการหามกันมา ชาวบ้านเคยเข้าไปแจ้ง
ความเดือดร้อนที่อำเภอแต่เรื่องก็เงียบไม่มีความคืบหน้าอะไร

3. ชุมชนไม่สามารถคัดสรรนักท่องเที่ยวที่ชุมชนต้องการได้ ทำให้นักท่องเที่ยวที่ชุมชนไม่ต้องการ
ปะปนมากับนักท่องเที่ยวทั่วไป เช่น การแต่งกายน้อยๆ นุ่งน้อยห่มน้อย นักท่องเที่ยวผ่านชุมชนในช่วงบ่ายๆ เมื่อ
ผ่านชุมชนก็จะให้ขนม ลูกอมกับเด็กๆ ทำแบบนี้บ่อยๆ เด็กก็รู้เวลาที่นักท่องเที่ยวมาทำให้เด็กชอบแอบหนี
ออกโรงเรียนเพื่อมารอรับขนมและลูกอมจากนักท่องเที่ยว ทำให้มีผลกระทบต่อการเรียนหนังสือของเด็ก

4. ปัญหาการสื่อสารระหว่างชุมชนกับนักท่องเที่ยว

ชุมชนไม่รู้ภาษาอังกฤษ ไม่รู้วิธีการสื่อความหมายต่างๆ กับนักท่องเที่ยวทำให้ต้องอาศัยคน
ภายนอกเข้ามาเป็นสื่อกลางให้กับนักท่องเที่ยว ทำให้รายได้แทนที่จะตกเป็นของชุมชนโดยตรงกลับต้อง
แบ่งรายได้ให้กับคนอื่น การให้คนภายนอกชุมชนมาเป็นสื่อกลางให้กับนักท่องเที่ยวบางครั้งการสื่ออาจ
ไม่ตรงกันกับความเป็นจริงเพราะคนสื่ออาจไม่เข้าใจวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชนที่แท้จริง

5. ปัญหากฎหมายของราชการที่ไม่สอดคล้องกับนักท่องเที่ยว

การเก็บค่าธรรมเนียมการเข้าในเขตป่าในแต่ละเขต แต่ละพื้นที่ซึ่งเก็บหลายครั้งทำให้นักท่องเที่ยว
ลดลง ซึ่งกฎหมายที่ออกมามีผลกระทบต่อนักท่องเที่ยวในชุมชนแต่ทางชุมชนไม่มีส่วนร่วมในการออก
กฎหมายดังกล่าว

6. ปัญหาชุมชนแต่ละชุมชนไม่เชื่อมโยงกันในการช่วยเหลือกันในด้านต่างๆ

ชุมชนในแต่ละชุมชนมีการเปิดรับนักท่องเที่ยว แต่ขาดการเชื่อมโยงและการประสานงานกันทำให้
ต่างคนต่างอยู่ ถ้ามีการเชื่อมโยงกันจะทำให้การท่องเที่ยวที่มีความหลากหลายทำให้นักท่องเที่ยวสามารถที่
จะเลือกท่องเที่ยวตามความต้องการและทำให้ชุมชนแต่ละชุมชนได้มีการช่วยเหลือกันในการแก้ไขปัญหาต่างๆ

สรุปปัญหาและสาเหตุด้านการท่องเที่ยว

ปัญหา

ชุมชนยังไม่มี ความชัดเจนในการจัดการท่องเที่ยว

ผลกระทบจากการท่องเที่ยวต่อชุมชน

การสื่อสารระหว่างชุมชนกับนักท่องเที่ยวเข้าใจยาก

กฎหมายของรัฐไม่สอดคล้องกับการท่องเที่ยว

ชุมชนแต่ละชุมชนที่มีการจัดการท่องเที่ยวขาดการเชื่อมโยงและการประสานงานกัน ไม่มีพลังในด้านต่างๆ

สาเหตุ

ชุมชนไม่มีการพูดคุยเพื่อปรึกษาหารือแนวทางการแก้ไขปัญหาเรื่องการท่องเที่ยว

ชุมชนขาดองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามาสนับสนุนเป็นพี่เลี้ยงในการจัดการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง

ถนนเสียหายในสายบ้านถ้ำลอด ยาป่าแหน ผาเจริญ

ชุมชนไม่รู้ภาษาอังกฤษทำให้การสื่อสารกับนักท่องเที่ยวลำบากต้องอาศัยคนภายนอกชุมชน

การสื่อสารความหมายในด้านต่างๆ เช่น ถ้ำ สมุนไพร วัฒนธรรม วิถีชีวิตของชุมชนยังไม่มีความรู้ในเรื่องทักษะการพูดสื่อความหมาย

กฎหมายป่าไม้ที่จัดเก็บค่าธรรมเนียมกับนักท่องเที่ยวทำให้จำนวนนักท่องเที่ยวลดลง

ชุมชนในแต่ละชุมชนต่างคนต่างทำไม่มีการประสานความร่วมมือซึ่งกันและกัน

ไม่มีเวทีและองค์กรพี่เลี้ยงทั้งในภาครัฐและเอกชนเข้ามาช่วยเหลือ

ชุมชนไม่เข้าใจในระบบเครือข่ายที่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

แนวทางแก้ไข

จัดเวทีให้ความรู้และสร้างความเข้าใจในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม โดยจัดเวทีอย่างต่อเนื่อง

จัดเวทีภายในชุมชนเพื่อหาแนวทางแก้ไขร่วมกัน

จัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกส่วน

จัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษให้กับชุมชน

จัดอบรมให้ความรู้เรื่องการสื่อความหมายในด้านต่างๆ เช่น ถ้ำ ป่า สมุนไพร วัฒนธรรม วิถีชีวิตชุมชน

จัดเวทีประชาวิจารณ์เพื่อให้คนในแต่ละชุมชนแสดงความคิดเห็นแล้วเสนอต่อรัฐบาล

สร้างเครือข่ายการท่องเที่ยว

โอกาส

ภายใน – มีฐานข้อมูลความรู้ชุมชน(ปฏิทินเกษตร/ปฏิทินประเพณีพิธีกรรม)

- มีกลุ่มท่องเที่ยวของชุมชน (บ้านถ้ำลอด,บ้านแม่ละนา) เป็นแหล่งเรียนรู้แลกเปลี่ยน

ภายนอก – นโยบายรัฐ/ททท.

กิจกรรมชุมชน/พื้นที่ที่จะนำไปแก้ไขปัญหาการท่องเที่ยว

1.การอบรมการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม

พื้นที่เป้าหมาย บ้านเมืองแพม แม่ละนา วนาหลวง ผาเจริญ ยาป่าแหน แม่กลางจันทร์ บ้านไร่ ห้วยแห้ง แอโก
(จัดเวทีในแต่ละหมู่บ้าน ละ 30 คน)

แหล่งทุน อบต. กศน. ททท. สกว. ฯลฯ

ระยะเวลา ปี 2547

2.จัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับผลกระทบจากการท่องเที่ยว

จัดเวทีภายในชุมชน ๗ ละ 50 คน x 10 บ้าน =500 คน

จัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างชุมชน 110 หมู่บ้าน ละ 55 คน

พื้นที่เป้าหมาย บ้านเมืองแพม วนาหลวง แม่ละนา ผาเจริญ ยาป่าแหน แอโก แสนคำลือ หัวกลาง ห้วย
แห้ง แม่กลางจันทร์ ถ้ำลอด

แหล่งทุน ททท.สกว.อบต. โครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรมแม่ฮ่องสอน

ระยะเวลา

3. อบรมการสื่อความหมายในด้านทรัพยากร วัฒนธรรม ฯลฯ ของชุมชน

พื้นที่เป้าหมาย บ้านเมืองแพม แม่ละนา ถ้ำลอด วนาหลวง ยาป่าแหน ผาเจริญ บ่อไคร้ บ้านไร่ แม่
กลางจันทร์

แหล่งทุน สกว. ททท. อบต.

ระยะเวลา ปี 2547

4.สำรวจข้อมูลของทุนเดิมของชุมชน การทำปฏิทิน แผนที่ ป้าย การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว
พื้นที่เป้าหมาย บ้านแม่ละนา เมืองแพม ถ้ำลอด วนาหลวง บ่อไคร้ ยาป่าแหน ผาเจริญ หัวลง ห้วยแห้ง แอ
โก่ แสนคำลือ

แหล่งทุน ททท. อบต. สกว.

ระยะเวลา ปี 2547

5. โครงการทัศนศึกษาดูงานในด้านการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม

พื้นที่เป้าหมาย แม่ละนาจันทร์ บ้านไร่ วนาหลวง ผาเจริญ ยาป่าแหน เมืองแพม ห้วยแห้ง แอโก่ 8

หมู่บ้านๆ ละ 5 คน = 40 คน

แหล่งเงินทุน ททท. อบต. สกว.

ระยะเวลา ปี 2

6. จัดเวทีสร้างความเข้าใจในการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยว

พื้นที่เป้าหมาย บ้านไร่ แม่ละนาจันทร์ สบป่อง วนาหลวง ถ้ำลอด ห้วยแห้ง แอโก่ ผาเจริญ แม่ละนา บ่อไคร้

แหล่งเงินทุน ททท. อบต. สกว.

4.6. แผนการจัดการ"ความรู้" เพื่อแก้ไขปัญหาการท่องเที่ยวในชุมชน/พื้นที่

- 1.เวทีแลกเปลี่ยนความรู้บทเรียนและประสบการณ์"การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน"
(บ้านแม่ละนา,บ้านบ่อไคร้,บ้านถ้ำลอด,บ้านเมืองแพม)สร้างเครือข่ายการท่องเที่ยว
- 2.เวทีแสวงหาแนวทางจัดการผลกระทบจากการท่องเที่ยวแบบออฟโรด (9 ชุมชน)
- 3.เวทีภาคีความร่วมมือหาทางออกต่อผลกระทบจากการท่องเที่ยว(รัฐ/เอกชน/ชุมชน/นักวิชาการ/
นักพัฒนา)
- 4.เวทีชุมชนกับการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (เสริมแนวคิด/ปรัชญา)
- 5.อบรมทักษะการนำเที่ยว/การสื่อความหมายแก่กลุ่มนำเที่ยว (เสริมความรู้)
- 6.การดูงานการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์(บ้านห้วยฮี้)
- 7.ประชุมแลกเปลี่ยนติดตามและประเมินผลการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน(2 เดือน/ครั้ง)

5. การจัดการการสื่อสารภาคประชาชน

5.1. สถานการณ์ปัญหาการสื่อสารภาคประชาชน

ในสถานการณ์ด้านสื่อ ชุมชนมีปัญหา อาทิ การไม่เข้าใจภาษา และการรับรู้ รับทราบความรู้ ข่าวสาร อันมีสาเหตุมาจากผู้นำในอดีตที่มีอายุ 35 ปีขึ้นไป ไม่รู้หนังสือ การเข้าใจภาษากลางไม่เต็ม 100 ดังนั้นการนำไปสื่อต่อชุมชนจะมีเนื้อหาสาระผิดเพี้ยนไป ไม่ครบถ้วนตามที่ได้รับการรับทราบมา ทำให้เกิดความเข้าใจผิด หรือคลาดเคลื่อน

การรับสื่อเพียงด้านเดียว อันมีสาเหตุมาจากความเคยชินในระบบโครงสร้างที่สั่งสมมานาน การถูกคนบนพื้นที่สูงว่าไม่รู้อะไร ทักษะคิดที่เป็นลบต่อชนเผ่า การขาดโอกาสในการแสดงออกของกลุ่มผู้นำ ทั้งในด้านความคิด การพูดและการกระทำ เป็นการตอกย้ำให้ผู้นำกล้าที่จะแสดงออก ขาดความกล้า และเกรงใจเจ้าหน้าที่

ช่องทางการสื่อสารมีจำกัด อันมีสาเหตุจากการไม่รู้ การไม่รู้ถึงช่องทาง ขาดผู้รู้เครื่องมือและทักษะในการที่จะดำเนินการ การคมนาคม ทุรกันดารห่างไกลความเจริญพื้นที่เป็นภูเขาสูง ทำให้ขาดโอกาสที่จะรู้เท่าทันสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

คุณภาพของเด็กที่ผ่านระบบการศึกษาไม่เอื้อต่อชุมชน เด็กเยาวชนรุ่นใหม่ไม่รู้ภาษาตนเอง ปัญหาเหล่านี้มีสาเหตุมาจากหลักสูตรและระบบการเรียนการสอน การถูกวัฒนธรรมส่วนกลางเข้าครอบงำ การศึกษามีช่องว่างระหว่างครอบครัวชุมชนต่อวิถีชีวิตชนเผ่า การถูกประเพณีวัฒนธรรมชนเผ่าว่าล้าหลังไม่ทันสมัย

5.2. ภูมิปัญญา/ความรู้ดั้งเดิมด้านการสื่อสารของชาวบ้าน

- ชุมชนมีการคัดเลือก "ผู้ส่งข้อมูลข่าวสาร" ของชุมชน ที่จะต้องเป็นผู้รู้ผู้มีความคิดซื่อสัตย์ เสียสละไว้ใจ และรู้หนังสือภาษาชนเผ่า (ไต, กะเหรี่ยง) เพื่อสื่อภายใน และสื่อกับภายนอก
- ลักษณะของสื่อ หนึ่งเป็นสื่อบอกถึงลักษณะของด้านผู้นำ ผู้นำศาสนาความเชื่อ สถานที่ประกอบพิธีกรรม ตาเหลือง สัญลักษณ์ถึงการทำบุญ
- ระบบการถ่ายทอด เป็นการเรียนรู้จากการสังเกต การกระทำ กระบวนการเรียนรู้ แบบชาวบ้านด้วยการฝึกฝน การกระทำ การทดลอง ตามวิถีชีวิตประจำวัน

- ช่องทางส่งสื่อ เช่น การใช้เวที “ปวงน้ำใหม่” วงน้ำชาในการพูดคุยหารือ การเดินเก็บและให้เส้นด้าย, เทียน, เมี่ยง เป็นการบอกกล่าวถึงการที่จะมีการประกอบพิธีกรรม ภายในชุมชน หรือระหว่างชุมชน การตั้งข้อบ่งบอกถึงสัญญาณบอกเหตุต่าง ๆ
- ข้อมูลความรู้ชุมชนแต่ละด้าน(ทุนเดิม)

5.3. ความรู้ใหม่และแนวทางแก้ไขปัญหาที่ชุมชนต้องการ

- การส่งเสริมให้เยาวชนได้พัฒนาการพูด – อ่าน – เขียนและการถ่ายทอดอย่างเป็นระบบ
- การสื่อสารให้ภายนอกได้รับรู้รับทราบถึง ระบบวิถีชีวิต การจัดการทรัพยากรประเพณีวัฒนธรรม ตลอดจนการผลิตสื่อต่างๆ เพื่อนำ “ความรู้” สู่ชุมชนและให้โลกภายนอกได้รับรู้
- ความรู้ในการซ่อมแซมอุปกรณ์สื่อสาร และเครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็นในชุมชน
- แนวทางการจัดตั้งวิทยุชุมชน

หมายเหตุ: ความเคลื่อนไหวด้านสื่อชุมชนในพื้นที่

ในพื้นที่อำเภอปางมะผ้า ได้มี “กลุ่มเพื่อนเรียนรู้” ได้เข้าร่วมประสานแนวความคิดในด้านวิทยุชุมชน เครือข่ายเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน(คสช) จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งได้มีการสร้างความเข้าใจกับหลาย ๆ กลุ่มในอำเภอ อาทิ อบต. ทั้ง 4 ตำบล ชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้าน, องค์การบริหารส่วนตำบล ทั้ง 4 ตำบล, คณะกรรมการศูนย์ประสานงานองค์กรชุมชน คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านระดับอำเภอ ส่วนราชการพัฒนาชุมชน สาธารณสุขเจ้าหน้าที่อำเภอบางส่วน ตลอดจนกลุ่มที่มีอยู่ในอำนาจ ถึงการจัดตั้งสถานีวิทยุชุมชน ที่จะได้รับการสนับสนุนจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) จากการเตรียมความพร้อมปัจจุบันกำลังที่จะเชิญตัวแทนแต่ละด้านมาทำความเข้าใจและกำหนดแผนแนวทางการดำเนินงานวิทยุชุมชนในระดับอำเภอปางมะผ้า แต่สถานการณ์ปัจจุบันหลายหน่วยงานยังขาดความเข้าใจและความพร้อมด้านกำลังคนและเครื่องมืออุปกรณ์ และมีข้อเสนอว่าควรใช้ประโยชน์จากสถานีวิทยุเคลื่อนที่เฉพาะกิจ ของหน่วยรบพิเศษ ซึ่งมาตั้งอยู่ที่บ้านนาหลวง แต่ไม่แน่นอนว่าจะย้ายไปเมื่อใดและกำลังส่งไม่ครอบคลุมพื้นที่ แต่ทีมวิจัย จะติดต่อขอเข้าไปใช้ประโยชน์

5.4.แผนการจัดการ"ความรู้" เพื่อแก้ไขปัญหาการสื่อสารภาคประชาชน

- 1.อบรมเชิงปฏิบัติการ"ความรู้และทักษะการผลิตสื่อ"
 - 2.กิจกรรมรวมรวม/สกัด"ข้อมูล/ความรู้"ชุมชน
 - 3.กิจกรรมการผลิตสื่อ/การสื่อสารสู่สาธารณะชน (ขยายการรับรู้)
-

5. กระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนมีส่วนร่วม (เวที/กิจกรรมพัฒนา) ช่วง 6 เดือนหลัง (1 ต.ค.2546 – 31 มีนาคม 2547)¹⁸

5.1. ภาพรวมกิจกรรมในช่วง 6 เดือนหลัง (1 ต.ค.2546 - 31 มี.ค. 2547)

ดังรายงานข้างต้นจะเห็นว่าในช่วง 6 เดือนแรกของโครงการนั้น เป็นการวางฐานการทำงานร่วมกับ "ชุมชน" ทั้งหมด โดยอาศัยกระบวนการ AIC/SWOT เพื่อเรียนรู้/เข้าใจสถานการณ์ปัญหา ความรู้ความต้องการของชุมชน/พื้นที่ ตลอดจนรู้ถึงจุดอ่อนจุดแข็ง โอกาสขีดจำกัด และแนวทางการพัฒนาร่วมกันของชุมชน โดยกระบวนการทำงานได้พยายามให้ "แกนนำ" และชาวบ้านในแต่ละชุมชนได้มีโอกาสเข้ามาร่วมเรียนรู้ ร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ร่วมกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหามาของตนเอง (จัดทำแผนงานและกิจกรรมพัฒนาร่วมกัน)

ดังนั้นในช่วง 6 เดือนหลังของโครงการ จึงเป็นความพยายามที่จะเข้าไปร่วมทำงานกับ "กลไก" ภายในชุมชน โดยอาศัยฐานทรัพยากร/ทุนเดิม "ข้อมูล/ความรู้" ที่ได้มาจากการจัดกระบวนการในช่วงต้น มาเป็นเครื่องมือ/สื่อในการที่จะพัฒนา/เสริมสร้าง "คนใน" เป็นกระบวนการที่เน้นไปที่ "คน" กับ "การจัดการความรู้" โดยเริ่มจากกระตุ้นให้ "คนใน" เห็นความสำคัญของข้อมูล/ความรู้ และเข้ามาร่วมกับทีมวิจัย (พี่เลี้ยง) ในการเก็บรวบรวม วิเคราะห์สังเคราะห์และร่วมสกัด "ข้อมูลความรู้" เหล่านั้น จากนั้นจึงจัดให้มีเวที/กิจกรรมพัฒนาต่างๆตามที่ชุมชนเป็นผู้กำหนดขึ้นเองเป็นแนวทาง เพื่อที่จะนำข้อมูล/ความรู้จากภายใน-นอกชุมชน มาแก้ไขปัญหามาของชุมชน/พื้นที่ ซึ่งหวังว่ากระบวนการดังกล่าวนี้จะทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันจากทุกฝ่ายจากการได้ร่วมกันลงมือกระทำกิจกรรมพัฒนาต่างๆระหว่างชาวบ้าน "กลไก" ภายในและทีมวิจัย ตลอดจนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

¹⁸ ประมวลและเรียบเรียงจากข้อมูลความรู้ที่ได้มาจากเวทีชุมชน/กิจกรรมพัฒนาในช่วง 6 เดือนหลัง รวมทั้งเวทีสรุปผลการดำเนินงานและการประเมินโครงการวิจัยโดย "คนใน" ชุมชน (15-16 มีนาคม 2547)

กิจกรรมที่ดำเนินการในช่วง 6 เดือนหลัง จึงมีอยู่ 3 ส่วนหลักๆ ได้แก่

ก.งานสำนักงาน

- 1.ประชุมประจำเดือนสรุปความคืบหน้างาน/กิจกรรมพัฒนา
- 2.ประชุมเตรียมการก่อนจัดเวที/กิจกรรมพัฒนาชุมชนและการประสานงาน
- 3.สรุปการประชุม/เวที/กิจกรรม และจัดทำเอกสารก่อน-หลังกิจกรรม

ข.ภารกิจทีมงานวิจัยเพื่อพัฒนา

- 1.ประสานงานตัวแทนชุมชน/เจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อจัดเวที/กิจกรรมพัฒนาชุมชนตามแผนงานและกำหนดการที่ชุมชนกำหนดไว้
- 2.ติดตามประเมินผลการจัดเวที/กิจกรรมพัฒนา และความคืบหน้าของสถานการณ์ในชุมชน/พื้นที่
- 3.ร่วมกับ"กลไกในชุมชน"(ตัวแทนชุมชนแต่ละด้าน)เก็บรวบรวมสร้างเสริมปรับปรุง"ข้อมูลความรู้ชุมชน"และติดตามกระตุ้นการมีส่วนร่วมในเวที/กิจกรรมพัฒนา
- 4.ติดตามเสริมหนุน"กลไกในชุมชน"ต่อการรับรู้ข้อมูลความรู้ และการนำ"ความรู้"ไปสู่การแก้ไขปัญหาในชุมชนและระหว่างชุมชน (เครือข่ายความร่วมมือของชาวบ้าน)

ค.การจัดเวทีและกิจกรรมพัฒนาชุมชน : กระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนมีส่วนร่วม

- 1.การอบรมการจัดเก็บข้อมูลความรู้ชุมชนแก่ตัวแทนชุมชนและเก็บข้อมูล (ตค.-ธค.2547)
- 2.การอบรมทักษะ"การผลิตสื่อชุมชน" (มูลนิธิโลกทัศน์ไทย) 7-9 มค.2547
- 3.การสกัด"ข้อมูลความรู้"ร่วมกับตัวแทนชุมชน (12 มค. 2547)
- 4.เวทีหาหรือผลกระทบจากการท่องเที่ยว (9 ธค.2546)
- 5.เวทีภาคีความร่วมมือแก้ไขปัญหาผลกระทบจากการท่องเที่ยว (กรณีออฟโรด) 25 ธค.2546
- 6.การอบรมดูงาน"เกษตรทางเลือก" (บ้านผาเจริญ) 22 มค.และ3-4 กพ.2547
- 7.เวทีการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (บ้านแม่ละนา) 25 กพ.2547
- 8.เวทีหาแนวทางการจัดทำ"หลักสูตรชุมชน" (20 กพ.2547)
- 9.เวทีชุมชน"กฎหมายกับปากท้องชาวบ้าน" (การจัดการทรัพยากรชุมชน) 10 มีค.2547

10.เวทีคืนข้อมูลความรู้สู่ชุมชนและทบทวนแผนงานช่วงต่อไป (5 ด้าน) 15 มี.ค. 2547

11.เวทีประเมินผล"คนใน"ชุมชน (16 มี.ค.2547)

12.เวทีประเมินผล"ทีมงานวิจัยเพื่อพัฒนา" (17-18 มี.ค.2547)

(รายละเอียดปรากฏในภาคผนวกที่ 1.รายงานสรุปผลการจัดเวที/กิจกรรมพัฒนาชุมชน)

ประเด็นสาระในเวที/กิจกรรม : ปัญหาคืออะไร / แก้ไขอย่างไร/ เพื่อเป้าหมายวัตถุประสงค์อะไร/
มีกระบวนการ/วิธีจัดการทำอะไร/ใช้"ความรู้"อะไร/จากไหน มีการบูรณาการความรู้อย่างไร มีใคร
เข้าร่วมบ้าง และผลสืบเนื่องเป็นอย่างไร

5.2.สรุปภาพรวมจากการจัดเวทีและกิจกรรมพัฒนาชุมชนและผลสืบเนื่อง

(รายละเอียดปรากฏในภาคผนวก 1 : รายงานสรุปผลการจัดเวทีและกิจกรรมพัฒนาชุมชน)

การอบรมการจัดเก็บข้อมูลความรู้ชุมชน

23-25 ต.ค.ได้จัดการอบรมตัวแทนชุมชนจาก 14 บ้านในการเก็บรวบรวมข้อมูลความรู้ชุมชนแต่
ละด้านที่ยังไม่สมบูรณ์ โดยมีประเด็นหัวข้อที่ต้องการระบุใน"คู่มือ"การจัดเก็บ ที่ประชุมได้หารือและทำ
ความเข้าใจต่อประเด็นและวิธีการที่จะสื่อสารกับชาวบ้านให้เข้าใจ โดยทีมวิจัยจะลงพื้นที่เก็บรวบรวม
ข้อมูลความรู้ร่วมกับตัวแทนชุมชนและผู้รู้ในชุมชน ทั้งนี้เพื่อ"สร้างความตระหนัก" แก่ชุมชนให้เห็น
ความสำคัญและประโยชน์ของข้อมูลความรู้ชุมชน ที่จะนำมาปรับใช้ในการแก้ไขปัญหาของ
ชุมชนและระหว่างชุมชนในโอกาสต่อไป

ผลสืบเนื่องภายหลังการอบรม ทีมวิจัยได้ลงพื้นที่ร่วมกับตัวแทนชุมชนแต่ละด้าน ช่วยกันเติม
เต็มข้อมูลความรู้ต่างๆที่ยังขาดหาย ให้สมบูรณ์ขึ้นโดยใช้เวลาในการลงพื้นที่ประมาณ 3 เดือน (ต.ค.-
ธ.ค.2546) ผลทำให้ได้ข้อมูลความรู้ชุมชนที่ชัดเจนขึ้น และทีมวิจัยได้คลุกคลีกับคนในชุมชนมากขึ้น ขณะที่
คนในชุมชนเองเริ่มตระหนักและเห็นความสำคัญประโยชน์ของข้อมูลความรู้ชุมชน

การสกัด"ข้อมูลความรู้"ชุมชนร่วมกับผู้รู้และตัวแทนชุมชน

12 ม.ค.2547 ได้จัดเวทีสกัดข้อมูลความรู้ชุมชนร่วมกับผู้รู้และผู้นำ 14 หมู่บ้าน เพื่อสร้างความ
ชัดเจนในประเภทและเนื้อหาของข้อมูลและความรู้ชุมชนที่ได้รวบรวมมา โดยได้แยกแยะข้อมูลและองค์
ความรู้ชุมชนออกเป็น 4 ด้าน (ทรัพยากร เกษตร วัฒนธรรม ท้องเที่ยว) 5 ชนเผ่า และมีการแก้ไขเพิ่มเติม

เนื้อหาให้สมบูรณ์ชัดเจนขึ้นโดยคำนึงถึงองค์ประกอบสำคัญของ"ความรู้" ได้แก่ที่มาและสาเหตุที่
ทำให้เกิดความรู้นั้นๆหรือฐานคิดเบื้องหลังความรู้นั้น เนื้อหาสาระ กระบวนการขั้นตอน การสังสม
การถ่ายทอด การปรับประยุกต์ และการใช้ความรู้นั้นๆ และผลที่เกิดจากการนำความรู้ไปใช้
หรือคุณค่าความหมายของความรู้(รายละเอียดปรากฏในเอกสารข้อมูลและองค์ความรู้ท้องถิ่น
ปางมะผ้า สู่การจัดทำหลักสูตรชุมชน)

ผลสืบเนื่อง ที่วิจัยได้นำข้อมูลองค์ความรู้ชุมชน ไปใช้ในการจัดเวทีและกิจกรรมต่างๆ เช่นการ
อบรมเกษตรกรทางเลือกที่บ้านผาเจริญ การจัดทำหลักสูตรชุมชนร่วมกับครูและกรรมการสถานศึกษา เวที
กฎหมายกับปากท้องชาวบ้าน ขณะเดียวกันก็ได้พยายามแก้ไขเพิ่มเติมข้อมูลความรู้ชุมชน ภายหลัง
การจัดกิจกรรมด้วย

การจัดการเกษตรและอาชีพชุมชน ได้จัดเวทีและกิจกรรม 2 ครั้งได้แก่

เวทีเตรียมการ การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ"เกษตรทางเลือก" (22 ม.ค.ศูนย์สงเคราะห์
ชาวเขา บ้านนาหลวง) สืบเนื่องมาจากปัญหาข้อจำกัดของพื้นที่ทำกิน จึงพยายามที่จะนำเสนอตัวอย่าง
ของการใช้พื้นที่ทำกินที่มีประสิทธิภาพ กรณีการทำเกษตรไม้ผลที่บ้านผาเจริญ ในเวทีมีตัวแทน
ชาวบ้านจาก 8 หมู่บ้าน เจ้าหน้าที่จากเกษตรอำเภอ พัฒนาที่ดิน สาธารณสุข เข้ามาร่วมหารือวางแผน
และกระบวนการจัดอบรม และได้ถือโอกาสให้ความรู้ทางวิชาการแก่ตัวแทนชาวบ้านด้วย

ผลจากเวทีหรือได้กำหนดตารางการอบรม การสาธิต ฝึกทดลอง และดูงานเกษตรทางเลือกที่
บ้านผาเจริญ ในวันที่ 3-4 ก.พ.โดยมีตัวแทนชาวบ้านจาก 14 บ้านเข้าร่วมงาน

การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ"เกษตรทางเลือก"(3-4 ก.พ.บ้านผาเจริญ)

กิจกรรมนี้มีวิทยากรชาวบ้านเป็นหลัก คือพ่อหลวง"แอโจ"แห่งบ้านผาเจริญให้ความรู้ และสาธิต
การทำเกษตรไม้ผล การปลูกสวนครัวแก่ตัวแทนชุมชนซึ่งเป็น"องค์ความรู้"ในชุมชนที่เกิดจากประสบการณ์
จริง และการลงมือทดลอง โดยมีการนำเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานราชการมาให้ความรู้ใหม่ๆเรื่องการใช้สาร
สมุนไพร การบำรุงดิน และเกษตรชีวภาพ จากนั้นเป็นการสาธิต และดูงานในสวนผลไม้

ผลสืบเนื่องจากกิจกรรมดังกล่าวคือ ชาวบ้านต้องการให้มีการจัดงานมหกรรมเกษตรไม้ผล
(วัฒนธรรมสู่การผลิตที่ยั่งยืน) ในราวเดือนเมษายน2547 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำ"ของดี"ของแต่ละชุมชน
มีอยู่เช่น ระบบการเกษตรผสมผสาน การขยายพันธุ์กล้าไม้ผล การจัดการเกษตรไม้ผล หัตถกรรมพื้นบ้าน

การแสดงประจำชนเผ่า ฯลฯ ออกมาเผยแพร่แก่สาธารณชนให้รับรู้ เป็นการเปิดตัวและเปิดตลาดให้แก่
ชุมชน และเพื่อให้ชุมชนได้มีโอกาสเรียนรู้“ของดี”จากกันและกัน ซึ่งในอนาคตอาจเป็นการเปิดโอกาสให้
เกิดการรวมกลุ่มสร้างเครือข่ายการจัดการตลาดร่วมกันระหว่างชุมชน ซึ่งถือเป็นเป้าหมายสำคัญของ
กิจกรรมนี้

แนวทางและข้อตกลงร่วมได้แก่ ชุมชนบ้านผาเจริญ (เจ้าภาพ) จะประสานไปยังหน่วยงานรัฐ
เช่นอำเภอ เกษตร พัฒนาที่ดิน พัฒนาชุมชน อบต. อบจ. ส.ส.เพื่อขอของสนับสนุนการจัดงาน และขอให้
ทีมวิจัยเพื่อพัฒนา เป็น“พี่เลี้ยง”ตลอดกระบวนการจัดงาน

ภารกิจของพี่เลี้ยงได้แก่เป็นที่ปรึกษากระบวนการจัดงาน และช่วยเตรียม“ข้อมูลความรู้
ชุมชน”ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเกษตรและวัฒนธรรมชุมชน ที่ร่วมกับชุมชนเก็บรวบรวมมาดำเนินการ
จัดทำสื่อแผ่นพับ บอร์ดนิทรรศการ “ของดีปางมะผ้า” ป้ายโฆษณา ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของการ
แสดงผลงานของชาวบ้านที่ได้มีส่วนร่วมมีร่วมใจ และร่วมงานโครงการวิจัยตลอด 1 ปี

ภารกิจของแต่ละชุมชนได้แก่ การกลับไปสื่อสารกับชาวบ้านในชุมชนของตน ให้เข้าใจ
วัตถุประสงค์และเป้าหมายการจัดงาน และชักชวนให้นำ“สิ่งดี”ในชุมชนมาร่วมแสดง/จำหน่ายในงาน

โดยจะมีการนัดหมายติดตามความคืบหน้าและพิจารณากระบวนการจัดงานร่วมกันอีกครั้ง
ผลสืบเนื่องอีกประการหนึ่งจากการจัดเวที/กิจกรรมข้างต้นคือ ผู้รู้ในชุมชนบ้านผาเจริญ(แอใจ) ได้ถูกชุมชน
บ้านแอใจ เชิญตัวไปเป็นวิทยากรให้ความรู้ด้านเกษตรไม้ผลแก่ชาวบ้าน ไปศึกษาตรวจสอบพื้นที่ที่จะ
เหมาะสมแก่การปลูกไม้ผลผสมผสานไปกับไม้ป่าธรรมชาติ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า“ความรู้”ในชุมชนมีการ
เลื่อนไหล และเริ่มกระจายจากคนหนึ่งไปสู่คนอื่นกลุ่มหนึ่ง และจากชุมชนสู่ชุมชน

ผลสืบเนื่องจาก“เวทีคืนความรู้สู่ชุมชนและทบทวนแผนงานด้านเกษตรและอาชีพ” ที่
ประชุมเห็นด้วยกับการจัดมหกรรมดังกล่าว แต่ขอเปลี่ยนชื่อเป็นมหกรรม“ของดีปางมะผ้า” และร่วมกัน
กำหนดรายละเอียดแผนงานขั้นตอนการจัดงาน ซึ่งกำหนดไว้ในวันที่ 20-21 เมษายน 2547 โดย
วัตถุประสงค์เพื่อนำ“ของดี”ใน 14 หมู่บ้านมาแสดงและจำหน่ายให้คนใน-นอกพื้นที่ได้รับรู้และได้หาซื้อ

กิจกรรมหลักในงานได้แก่

- การออกร้านขายของ(หัตถกรรม) และมีการสาธิตให้ชมด้วย
- การแสดงพื้นบ้าน/ชนเผ่า
- การชมเกษตรไม้ผล (ชมสวนชวนชิม)

- การจัดเวทีเสวนาเกษตรทางเลือก
- การจัดนิทรรศการ"ของดีปางมะผ้า"(บอริต, เอกสาร)

ที่ประชุมเห็นร่วมกันว่าจะใช้งานมหรธรมของดีปางมะผ้า เป็นโครงการนำร่องโดยภายหลังการจัดงานแล้วจะจัดให้มีการประเมินข้อดี/ข้อเสีย/จุดบกพร่องร่วมกัน เพื่อใช้เป็น"ฐานข้อมูล"ในการทำโครงการที่จะเสนอเข้าไปในแผนพัฒนาของอบต. นำงบประมาณสนับสนุนการจัดงานเช่นนี้อีกอย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง (6 เดือน/ครั้ง) โดยจะจัดหมุนเวียนกันไปโดยมีอบต. 4 ตำบลหมุนเวียนกันเป็นเจ้าภาพ ซึ่งปัจจุบันมีโอกาสใน-นอกพื้นที่ที่จะดึงเข้ามาเสริมงานด้านเกษตรและอาชีพหลายโครงการเช่น เครือข่ายเกษตรทางเลือก(สกว.ภาคเหนือ) โครงการธนาคารอาหาร โครงการป้าชาวบ้าน โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ และนโยบายคนอยู่ร่วมกับป่า ซึ่งเป็นโอกาสของการจัดการทรัพยากรของชุมชนด้วย

การจัดการทรัพยากรชุมชน

เวทีชุมชน: กฎหมายกับปากท้องของชาวบ้าน (10 มี.ค.2547 ที่ศูนย์ศึกษาธรรมชาติและสัตว์ป่าถ้ำน้ำลอด) สืบเนื่องจากปัญหาการจัดการทรัพยากรของชุมชนปางมะผ้า ซึ่งที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของชาวบ้าน (ได้รับการผ่อนผัน) ล้วนอยู่ในเขตป่าสงวนภายใต้กฎหมายและการควบคุมดูแลของหน่วยป่าไม้ 3 หน่วยงานหลักได้แก่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าลุ่มน้ำปาย เขตสันปันแดน หน่วยต้นน้ำ ป่าไม้จังหวัด ซึ่งในแต่ละปีชาวบ้าน มักจะถูกจับดำเนินคดีจากความผิดกรณีบุกรุกผืนป่า ทั้งที่เป็นไร่เหล่า(หมุนเวียน) และที่ไปเกิดป่าใหม่เพื่อทำกิน ดังนั้นชาวบ้าน จึงต้องการจะหาทางออกต่อปัญหาดังกล่าว และอยากจะรู้ถึงสิทธิของชุมชนว่ามีอยู่อย่างไรบ้าง โอกาสนี้ทีมงานวิจัยได้ประสานเรียนเชิญผู้รู้ด้านกฎหมายจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่(อ.ไพสิฐฐิติ พานิชยกุล) มาให้ความรู้และเสนอแนวทางออกแก่ชาวบ้าน ซึ่งในเวทีได้เชิญเจ้าหน้าที่ป่าไม้ที่ทำงานในพื้นที่ทุกหน่วยเข้าร่วมเพื่อทางแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน ประเด็นสำคัญที่ได้จากเวทีนี้คือวิทยากรได้นำเสนอตัวอย่างโครงการนำร่องพื้นที่พิเศษ 5 ในประเทศที่กรมอุทยานฯกระทรวงทรัพยากรฯ เปิดพื้นที่พิเศษให้ชุมชนกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหาทางออกร่วมกันในการจัดการผืนป่าในเขตอนุรักษ์ ซึ่งที่ประชุมให้ความสนใจและต้องการที่จะเสนอโครงการนำร่องที่ปางมะผ้าเข้าไปให้กระทรวงทรัพยากรฯพิจารณา แต่การแก้ไขปัญหาพื้นที่ทำกินในเขตป่า อาจไม่สำเร็จหากไม่ได้พิจารณาปัญหาการจัดการเกษตรที่มีประสิทธิภาพบนพื้นที่สูงเข้าไปด้วย ดังนั้นการแก้ปัญหาจะต้องควบคู่กันไปและครบวงจร

ผลสืบเนื่อง ที่ประชุมเห็นควรให้เริ่มต้นจัดทำโครงการนำร่อง 7 หมู่บ้าน(แอลา เมืองแพม บ้าน
ถ้ำ ห้วยแห้ง แอโก แส่นคำลือ หัวलग ยาป่าแหน) ซึ่งมีฐานข้อมูลเดิมในเรื่องการจัดการปัญหาป่าต้นน้ำ
ร่วมกัน ในครั้งที่หน่วยงานศาสตร์ชุมชนดูแลอยู่ แต่เนื่องจากขาดความต่อเนื่องในการดำเนินงานจึงไม่มีการ
ติดตามผล ดังนั้นจึงควรเริ่มต้นจากสิ่งที่มีอยู่ ที่ประชุมนัดหมายการพูดคุยระหว่าง 7 หมู่บ้านเพื่อทบทวน
บทเรียนและเสนอทางออกเพื่อให้พิจารณาร่วมกันในวันที่ 24 เมษายน 2547 ที่บ้านห้วยแห้ง ซึ่งข้อมูลจาก
เวทีชุมชนจะถูกนำไปจัดทำเป็น"ข้อเสนอโครงการนำร่องพื้นที่พิเศษปางมะผ้า"พร้อมงบประมาณ
สนับสนุนการดำเนินงาน เสนอต่อกระทรวงทรัพยากรต่อไป

ผลสืบเนื่องจาก"เวทีคืนข้อมูลความรู้ชุมชนและทบทวนแผนงานด้านการจัดการ
ทรัพยากร" ที่ประชุมเห็นด้วยกับการจัดทำ"ข้อเสนอโครงการนำร่องฯ" โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแก้ไข
ปัญหาแบบครบวงจรคือเกษตรกับทรัพยากร และเห็นว่าใน 7 หมู่บ้านนำร่องนั้นควรมีการแต่งตั้งกรรมการ
ขึ้นมารับผิดชอบเพื่อติดตามงานและกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และทำงานเป็น"เครือข่ายความร่วมมือ" โดย
พยายามดึง"องค์กรชุมชน"(อบต.)เข้ามารับรู้สนับสนุนโครงการจัดทำข้อบังคับ และสนับสนุนการเก็บข้อมูล
การตลาดใน-นอกพื้นที่

การจัดการวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น

มีการจัดเวที 1 ครั้งเป็นเวทีหาแนวทางการจัดทำ"หลักสูตรชุมชน" (20 ก.พ.ห้องประชุมร.พ.
ปางมะผ้า) โดยมีครู อาจารย์จากโรงเรียน และศูนย์การศึกษาชนบทโรงเรียน ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอ
สภาวัฒนธรรมจังหวัด(ติดภารกิจ แต่ยินดีหนุนช่วยโครงการวิจัยฯ) ผู้เฒ่าผู้แก่ ตัวแทนชุมชนเข้าร่วมหารือ
โดยเริ่มจากการพูดคุยถึงสถานการณ์ปัญหาด้านวัฒนธรรมและการเรียนการสอนในชุมชน และอิทธิพลจาก
สื่อภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมชุมชน และได้นำเสนอ"ข้อมูลความรู้ชุมชน"ที่ทีมวิจัยได้ร่วมกับ
ชุมชนจัดทำขึ้น จากนั้นจึงร่วมกันหาแนวทาง

ผลสืบเนื่อง เกิดแนวทางและข้อตกลงร่วมจากเวทีนี้ ครูและตัวแทนชาวบ้าน ซึ่งส่วนหนึ่งเป็น
กรรมการสถานศึกษาของโรงเรียนด้วย เห็นร่วมกันว่าจะต้องมีการปรับปรุงหลักสูตรชุมชน(70:30) โดยจะ
อาศัยข้อมูลความรู้ชุมชน ซึ่งชุมชนและทีมวิจัยได้ร่วมกันประมวลและจัดทำขึ้น

ครูกับ"กรรมการสถานศึกษา"ในชุมชนจะหารือกันอีกครั้ง และหากพร้อมแล้วจะประสานให้ทีม
วิจัยไปช่วยเป็นที่ปรึกษาในการจัดทำหลักสูตร ร่วมกับ"กรรมการบริหารหลักสูตรของโรงเรียน" และขอให้

ทีมงานวิจัยช่วยในด้านข้อมูลความรู้ชุมชน(เอกสาร ซีดี) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสนใจและตระหนักของ
ครูและชาวบ้านต่อข้อมูลความรู้ชุมชน และมีการ"รับลูก" จากกันและกัน ซึ่งทีมวิจัย(พี่เลี้ยง) จะต้อง
ติดตามผลเป็นระยะ

ผลสืบเนื่องจาก**"เวทีคืนความรู้สู่ชุมชนและทบทวนแผนงานด้านวัฒนธรรมชุมชน
ท้องถิ่น"** ที่ประชุมเห็นด้วยกับแนวทางและแผนงาน/กิจกรรมที่เคยร่วมกันวางไว้ โดยเฉพาะผู้นำ/ตัวแทน
ชุมชนเริ่มมีความตระหนักถึงคุณค่าและความหมายของวัฒนธรรม"ของดี"ต่างๆที่ชุมชนมีอยู่ แต่เยาวชน
เด็กๆรุ่นใหม่ไม่มีโอกาสได้รับรู้ ดังนั้นผู้นำชุมชนและตัวแทนชุมชนที่เข้าร่วมโครงการวิจัย จะร่วมกัน
ผลักดันองค์ความรู้ของชนเผ่า ให้ครูจัดทำเป็นหลักสูตรชุมชนโดยถือโอกาสที่พบ.การศึกษาเปิดให้

ส่วนแนวคิดและแนวทางจัดตั้งกลุ่ม/เครือข่าย"ผู้สูงอายุ"เพื่อร่วมกันอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรม
ชุมชน และส่งเสริมผู้รู้/ผู้เฒ่าผู้แก่ให้มีกิจกรรมต่างๆเพื่อสุขภาพกายและจิตใจที่ดีอยู่ในชุมชนอย่างมี
ความสุขนั้น คงต้องมีเวทีพูดคุยถึงแนวทางดำเนินงานที่ชัดเจนร่วมกันอีกครั้ง

การจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน

มีการจัดเวที 3 ครั้งได้แก่

- **เวทีสะท้อนปัญหาและผลกระทบจากการท่องเที่ยวกรณีออฟโรด/แคลิเบียน** (9 ธค.
2546 ศูนย์ส่งเสริมชาวเขาบ้านวนาหลวง) สืบเนื่องจากชุมชนบนเส้นทางท่องเที่ยวได้รับผลกระทบกรณี
ออฟโรด/แคลิเบียน ดังนั้นจึงต้องการให้มีเวทีหารือค้นหาข้อดีข้อเสียจากการกลุ่มท่องเที่ยวดังกล่าว และ
ร่วมกันหาแนวทางแก้ไขร่วมกันก่อนที่จะนำเสนอให้บริษัทนำเที่ยว กลุ่มท่องเที่ยวและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้
รับรู้และหาแนวทางร่วมกันแก้ปัญหาต่อไป เวทีนี้มีตัวแทนชุมชน ผู้นำชุมชนและอบต.จาก 9 หมู่บ้าน
มาร่วมกันสะท้อนความคิดเห็นและร่วมเสนอแนวทางออก

ผลสืบเนื่องจากเวที ทำให้แต่ละชุมชนมีโอกาสสะท้อนความคิดและร่วมกันแสวงหาทางออก
ต่อผลกระทบจากการท่องเที่ยวแบบออฟโรดเพื่อนำเสนอในเวทีภาคีความร่วมมือแก้ไขปัญหาผลกระทบ
การท่องเที่ยวแบบออฟโรดซึ่งจัดขึ้นในวันที่ 25 ธค.2546 ซึ่งแนวทางที่เสนอในเวทีได้แก่การประสานกับ
บริษัทนำเที่ยวและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ควรให้ขบวนออฟโรดขึ้นมาในช่วงฤดูฝน หากขึ้นมาอบต.จะเรียก
เก็บค่าธรรมเนียม 100 บาท/คัน เพื่อนำมาเป็นค่าแรงงานในการปรับปรุงถนน การแจกขนมให้เด็กๆควรจะ
เข้าไปแจกในโรงเรียน มิใช่โยนให้แบบโปรยทาน ชุมชนกับโรงเรียนต้องหารือกัน นอกจากนั้นยังมีประเด็น

ที่จะนำเข้าหาหรือในเวทีอีกเช่น การจัดระบบการท่องเที่ยวของบริษัท มารยาทในการขับขีในที่ชุมชน การ
ชี้แจงนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับวัฒนธรรมชนเผ่า การเก็บค่าบำรุงเส้นทาง และชุมชนกับการเตรียมความพร้อม
เรื่องการจัดการท่องเที่ยว การค้นหา"ของดี"ชุมชนเพื่อนำมาประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว

- เวทีภาคีความร่วมมือแก้ไขปัญหและผลกระทบจากการท่องเที่ยว(25 ธค. 2546

ศูนย์ศึกษารัฐธรรมนูญและสัตว์ป่าบ้านถ้ำลอด) ได้เชิญตัวแทนจากบริษัทนำเที่ยวที่จัดการท่องเที่ยวแบบ
ออฟโรด/แคลเบียน เจ้าหน้าที่ป่าไม้ ฝ่ายปกครอง ครู สาธารณสุข ผู้นำชุมชนและตัวแทนชุมชนเข้าร่วม
หารือและหาข้อตกลงร่วมกันในการแก้ไขผลกระทบจากการท่องเที่ยวแบบออฟโรด/แคลเบียน ปรากฏว่าที่
ประชุมได้ข้อตกลงร่วมกันในประเด็นหลักๆเรื่องเส้นทางที่เสียหายควรจัดการอย่างไร เรื่องการแจกขนมเด็ก
และคนแก่ เรื่องพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว และพฤติกรรมของชุมชน

ผลสืบเนื่อง ที่ประชุมได้รับแนวทางแก้ไขการจัดการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องที่เห็น

ร่วมกันไปสานต่อได้แก่

- 1.ขอชื่อ ที่อยู่บริษัททัวร์จากไกด์ที่เข้ามาเที่ยวถ้ำลอด แล้วแจ้งที่ อบต.ถ้ำลอด หรือกลุ่มท่องเที่ยวใน
ชุมชนเพื่อส่งข้อมูลข้อเสนอแนะแนวทางจากเวทีภาคีความร่วมมือให้กับบริษัทรับทราบ
- 2.ชุมชนนำข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขที่จัดการเองได้ไปปฏิบัติและขยายผลต่อ
- 3.ทีมวิจัยสรุปข้อเสนอแนะแนวทางแล้วแจ้งให้"ตัวแทน"ทุกหมู่บ้านขยายผลต่อ
- 4.ปลัดท้องถิ่นไปหารือกับหน่วยงานป่าไม้เรื่องการเก็บเงินค่าทางผ่านว่ามีกฎระเบียบอย่างไร เก็บเพื่อ
อะไร
- 5.ประสานงานในเรื่องการท่องเที่ยวในแต่ละหมู่บ้านผ่านผู้นำ เป็นระยะอย่างต่อเนื่อง
- 6.การประสานงานในระดับตำบล ศูนย์ข้อมูลการท่องเที่ยวควรมีการประสานกันทั้งระหว่างหมู่บ้านกับ
ศูนย์ข้อมูลตำบลและการประสานระหว่างศูนย์ข้อมูลท่องเที่ยวในแต่ละตำบล
- 7.ควรหาแนวทางการสร้างรายได้เสริมจากการท่องเที่ยวแบบออฟโรด/แคลเบียนของชุมชนอื่น นอกจาก
บ้านถ้ำลอด
- 8.ขอให้ ททท. สนับสนุนการอบรมเรื่องการจัดการท่องเที่ยวให้แก่ชุมชน

- เวทีการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (25 กพ.2547 บ้านแม่ละนา)

สืบเนื่องจากปางมะผ้า เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัด แต่ละปีมีนักท่องเที่ยวใน-
ต่างประเทศเข้ามาเที่ยวชม"ของดี"ต่างๆในอำเภอมากมาย ด้วยเหตุนี้ชุมชนควรให้ความสนใจและเตรียม
ความพร้อมที่จะรองรับการท่องเที่ยว โดยแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากหมู่บ้านที่มีการจัดกลุ่มท่องเที่ยวแล้วเช่น
บ้านแม่ละนา บ้านถ้ำลอด เมืองแพม ดังนั้นจึงได้เชิญตัวแทนชุมชนอื่นๆที่สนใจจะเปิดการท่องเที่ยว
มาเข้าร่วม ปรากฏว่ามีตัวแทนจากบ้านยาป่าแห่น บ้านผาเจริญ และบ้านแม่กลางจันทร์ มาร่วมเสวนา
แลกเปลี่ยนประสบการณ์และบทเรียนจากการจัดการท่องเที่ยวโดยมีประเด็นพูดคุยแลกเปลี่ยนกัน ได้แก่
ขั้นตอนการก่อตั้งกลุ่ม การจัดการ/บริหารกลุ่ม วิธีการให้บริการ ปัญหาการจัดการและข้อเสนอแนะ

ผลสืบเนื่องคือตัวแทนชาวบ้านได้เรียนรู้จากกันและกัน และสนใจที่จะก่อตั้งกลุ่ม โดยจะหา
แนวทางที่เหมาะสมต่อชุมชนของตนเอง ซึ่งทีมวิจัยต้องกระตุ้นและติดตามความคืบหน้าต่อไป

ผลสืบเนื่องจาก"เวทีคืนความรู้สู่ชุมชนและทบทวนแผนงานด้านการจัดการท่องเที่ยว
โดยชุมชน" ภายหลังจากที่ทีมวิจัยได้นำเสนอข้อมูลความรู้และความคืบหน้าการจัดเวที/กิจกรรมพัฒนา
ที่เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวในช่วง 1 ปีที่ผ่านมาแล้ว ปรากฏว่าชาวบ้านจากชุมชนอื่นๆ ให้ความสนใจ
มากขึ้นและต้องการที่จะศึกษาเรียนรู้แลกเปลี่ยนจากประสบการณ์แนวทางการจัดการท่องเที่ยวของ"กลุ่ม
ท่องเที่ยว"บ้านแม่ละนา บ้านถ้ำลอด และฝากให้ทีมวิจัยช่วยจัดทำปฏิทินการเกษตร ปฏิทินประเพณี
วัฒนธรรมท้องถิ่น แผนที่ท่องเที่ยวและ"ของดี"ปางมะผ้า เพื่อจัดทำสื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้
นักท่องเที่ยวและบุคคลภายนอกได้รับรู้

การจัดการการสื่อสารภาคประชาชน

ได้จัดการอบรมทักษะการผลิตสื่อให้แก่ตัวแทนชุมชน 14 บ้านและทีมวิจัย โดยได้วิทยากรจาก
มูลนิธิโลกทัศน์ไทย มาให้ความรู้ อบรมสาธิตและฝึกปฏิบัติร่วมกัน ผลสืบเนื่องหลังอบรมทุกคนที่เข้าร่วมมี
ความมั่นใจมากขึ้นในเรื่องการจัดทำสื่อ เนื่องจากได้รับรู้และเข้าใจกระบวนการผลิต ซึ่งไม่ยากเหมือนที่คิด
ไว้ โดยเฉพาะเมื่อได้ผ่านการทดลองฝึกปฏิบัติ โดยเฉพาะทีมวิจัยเชื่อมั่นว่าสามารถจะนำความรู้มา
ประยุกต์ใช้ในการเขียนรายงานและจัดทำสื่อได้เป็นอย่างดี

ผลสืบเนื่องปัจจุบันฝ่ายสื่อ กำลังเรียนรู้และดำเนินการผลิตสื่อชุมชน โดยเข้าร่วมในประเพณี
พิธีกรรมต่างๆของชุมชน มีการบันทึกข้อมูลเก็บรายละเอียดเนื้อหาคุณค่าความหมายของกิจกรรมเพื่อสกัด
และจัดทำสื่อเผยแพร่ต่อสาธารณะต่อไป

ผลสืบเนื่องจาก"เวทีคืนข้อมูลความรู้สู่ชุมชนและทบทวนแผนงานด้านการสื่อสาร"

ที่ประชุมได้ช่วยกำหนดแนวทางจัดทำกรสื่อสารภาคประชาชนในช่วงต่อไปไว้ดังนี้คือ

เนื้อหาที่จะนำไปสื่อสาร : ข้อมูลความรู้ชุมชนแต่ละด้าน /ผู้รู้/แหล่งเรียนรู้

ข่าวสารความเคลื่อนไหวของเวที/กิจกรรม/โครงการ/ทั่วไป

รูปแบบ/วิธีการสื่อ : จมหมายข่าว(รายเดือน) /แผ่นพับ

ปฏิทินการเกษตร,ปฏิทินประเพณีพิธีกรรม,แหล่งเรียนรู้ชุมชน

แผนที่ท่องเที่ยว,แผนที่ "ของดีปางมะผ้า"(เสริมการท่องเที่ยว)

กลุ่มเป้าหมาย/ผู้รับสื่อ : ผู้นำชุมชน(38 หมู่บ้าน)/ตัวแทนชุมชน 5 ด้านใน 14 บ้านนำร่อง

ประธานอบต./นายกอบต./กำนัน/ครู

ผู้ว่าฯ/นายอำเภอ/หัวหน้าส่วนราชการอำเภอ-จังหวัด

ร้านค้า/แหล่งท่องเที่ยว/รีสอร์ท

ผู้ส่งข่าว/หาข่าวข้อมูล : ทีมวิจัยและตัวแทนด้านการสื่อสารภาคประชาชน

5.3.สรุปผลการดำเนินงานวิจัยเพื่อพัฒนา 6 เดือนหลังของปีที่1

ช่วง 3 เดือนแรก(ต.ค.-ธ.ค.2546) เป็นงานวิจัยค้นคว้ารวบรวมข้อมูลความรู้ชุมชนร่วมกับ
ตัวแทนชุมชน ภายหลังที่มีการอบรมการจัดเก็บข้อมูลแก่ตัวแทนชุมชน ซึ่งในทางปฏิบัติเป็น
ความพยายามของทีมวิจัยที่จะสร้างความคุ้นเคยและสร้างความตระหนักแก่ตัวแทนชุมชนในเรื่อง
ความสำคัญและประโยชน์ข้อมูลความรู้ชุมชน

ช่วง 3 เดือนหลัง(ม.ค.-มี.ค.2547) งานจะเน้นเวทีและกิจกรรมเชิงพัฒนามากกว่างานวิจัย แต่ไม่
ลืมที่จะเก็บกระบวนการและประเด็นสาระหลักๆ เพื่อตอบคำถามการวิจัย นอกจากนั้นยังมีการติดตาม
สถานการณ์ การร่วมสังเกตการณ์และร่วมกิจกรรมสำคัญต่างๆและประสานงานในชุมชน เพื่อนำข้อมูล
ความรู้ที่ได้มาปรับแก้ไข ขณะเดียวกันได้พยายามติดตามและกระตุ้นให้ตัวแทนชุมชน"กลไกภายใน" ให้
กล้าแสดงออกและเข้าร่วมเวทีและกิจกรรมพัฒนามากขึ้น โดยเฉพาะในชุมชนที่มีปัญหาเรื่องผู้นำ ซึ่งก็เป็น
หน้าที่ของทีมวิจัยในฐานะ"พี่เลี้ยง"/ผู้ประสานงานที่จะต้องติดตาม"กลไก"ในชุมชนอย่างใกล้ชิดเพื่อที่จะ
เสริมสร้างฐานคิดและสำนึกต่อชุมชน เสริมสร้างทักษะ เสริมประสบการณ์ในการจัดการแก้ไขปัญหาต่างๆ
ใน-ระหว่างชุมชน โดยใช้ความรู้จากภายใน-นอกชุมชนมาจัดการ ซึ่งในการจัดเวที/กิจกรรมพัฒนาทุกครั้ง

เริ่มต้นด้วยการทบทวนที่มาที่ไปของโครงการวิจัยฯ เพื่อให้ตัวแทนชุมชนได้รับรู้เข้าใจและสร้างความชัดเจน
ตระหนักในเป้าหมายทิศทางและแนวทางของโครงการ ทีมงานวิจัย จะย้ำทุกครั้งทุกเวที/กิจกรรม ขึ้นต้น
และตบท้ายว่า**โครงการวิจัยนี้เป็นโครงการของชาวบ้าน/ชุมชน** ที่ได้ร่วมคิดร่วมทำกันมาตั้งแต่ร่าง
โครงการขึ้นมา และในกระบวนการทำงานที่ผ่านมาและผลงานที่ออกมา ก็ได้มาจากความร่วมมือร่วมแรง
ร่วมใจของคนในชุมชนทั้งสิ้น **ทีมวิจัยเป็นเพียงผู้ประสานงานเป็นพี่เลี้ยง(พระรอง) ที่ช่วยประสาน
ช่วยรวบรวม ช่วยเรียบเรียงขึ้นมาจากความคิด ความรู้ และข้อเสนอแนะจากตัวแทนชุมชนและ
ผู้นำชุมชน(พระเอก)**

สรุปโดยภาพรวม เวที/กิจกรรมพัฒนาได้จัดไปตามขั้นตอนและแนวทางที่ชุมชนได้ร่วมกันวางไว้
และผลสืบเนื่องจากเวทีและกิจกรรมบางด้านมีลักษณะที่ **ก้าวไกล-ก้าวกระโดด**ไปกว่าที่ชุมชนและทีมวิจัย
ได้คาดไว้เช่น **ความร่วมมือในการจัดทำ"หลักสูตรท้องถิ่น"**โดยใช้ฐานข้อมูลความรู้ชุมชนร่วมกันกับครุ
กรรมการสถานศึกษา กรรมการบริหารหลักสูตรและสภาวัฒนธรรมอำเภอ-จังหวัด **ความเห็นร่วมจาก
ชุมชนในเวทีกฎหมายกับปากท้องชาวบ้านในการจัดทำข้อเสนอโครงการนำร่องพื้นที่พิเศษการจัดการ
ผืนป่าโดยชุมชน** ที่จะเสนอให้กระทรวงทรัพยากรฯได้พิจารณา และโครงการนำร่องการจัดงาน
มหกรรม "ของดีปางมะผ้า"ที่บ้านผาเจริญ โดยในแต่ละกิจกรรมนั้นจะพบว่าชุมชนมีความ
พยายามที่จะดึง/หยิบฉวยโอกาส/ใช้ข้อมูลความรู้/ทรัพยากรทั้งจากภายในและภายนอกชุมชนพื้นที่ มาใช้
ให้เกิดประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความพยายามที่จะใช้ประโยชน์จากองค์
ชุมชนท้องถิ่นใกล้เคียงคือ"อบต." ซึ่งแสดงให้เห็นถึง"พลังความคิด"และ"พลังภายใน"ของคนในชุมชนที่
ต้องการร่วมมือกันในการแก้ไขปัญหาของชุมชนพื้นที่ แต่อีกด้านหนึ่งทำให้เห็นว่าเมื่อใดก็ตามที่ชุมชนมี
โอกาส มีเวทีให้สามารถแสดงออกและเปิดโอกาสให้ชุมชนมีการเรียนรู้แลกเปลี่ยนจากกันและกันแล้ว
ชุมชนก็พร้อมที่จะแสดงศักยภาพเช่นนี้ออกมา

อย่างไรก็ตามในกระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนา หรือกระบวนการทำงานพัฒนาชุมชน ในช่วงต้นก็ยัง
มีความจำเป็นที่จะต้องมี"ผู้ประสานงาน" หรือ"พี่เลี้ยง" เพื่อช่วยหนุนเสริม สร้างโอกาส เปิดพื้นที่ให้ชาวบ้าน
มาร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ทำกิจกรรมต่างๆร่วมกัน ซึ่งเมื่อใดที่ชาวบ้านเริ่มเกาะกลุ่มกันได้ มีเครือข่ายเชื่อม
ความคิด เชื่อมงาน/กิจกรรม ได้เรียนรู้วิถีชีวิตวิถีการจัดการร่วมกัน จนสามารถวางระบบงาน ระบบการ
จัดการ วางตัวบุคคล วางผู้ประสานงานของตนเองได้แล้ว เมื่อนั้น"พี่เลี้ยง" จึงค่อยๆถอนตัวออกไปดูแล
ห่างๆ หรือเป็นเพียง"ที่ปรึกษา"ของชุมชน

โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาและสร้างเสริมกลไกการจัดการความรู้สู่ชุมชนบริเวณลุ่มน้ำลำปาง-น้ำของ
อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน. 213 หมู่ 1 ตำบลสบป่อง อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน 58150. โทร. 053-617200

ในช่วงท้ายของปีที่ 1 โครงการวิจัยได้จัด"เวทีคืนความรู้สู่ชุมชน"และทบทวนแผนงานที่ชุมชน
ร่วมกันกำหนดไว้ และเปิดโอกาสให้ชุมชนได้ร่วมแสดงความคิดเห็นและให้ข้อเสนอแนะต่อการ
ดำเนินงานของโครงการวิจัยในฐานะที่ตัวแทนชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนามา
ตั้งแต่เริ่มต้น ซึ่งผลจากการจัดเวที/กิจกรรมพัฒนาดังกล่าวเป็นเช่นนี้นั้น มีปรากฏในลำดับต่อไป 1 ปี
โครงการวิจัย: เสี่ยงท่อนจากเวทีประเมินผล "คนใน"ชุมชน

โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาและสร้างเสริมกลไกการจัดการความรู้สู่ชุมชนบริเวณลุ่มน้ำวาง-น้ำของ
อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน. 213 หมู่ 1 ตำบลสบป่อง อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน 58150. โทร. 053-617200

กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชน

6. 1 ปีโครงการวิจัย:เสียงสะท้อนจาก"คนใน"ชุมชน

เนื้อหาสาระในส่วนนี้เป็นผลมาจากการจัดเวทีสรุปผลการดำเนินงานวิจัย 1 ปี และการประเมินผลงานวิจัยโดย"คนใน"ชุมชน เมื่อวันที่ 15 -16 มีนาคม 2547 ณ ศูนย์ศึกษาธรรมชาติและพันธุ์สัตว์ป่าถ้ำลอด ซึ่งผู้เข้าร่วมแสดงความคิดเห็นและให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแนวทางดำเนินงานของโครงการวิจัยประกอบด้วยตัวแทนชุมชนและผู้นำชุมชนจาก 14 หมู่บ้าน จำนวน 50 คน ซึ่งทีมวิจัยได้คัดสรรมาโดยพิจารณาจากความรู้ความสามารถ ความเป็นผู้นำ ผู้รู้ การกล้าแสดงออก สามารถสื่อสารกับคนใน-นอกชุมชนได้และเป็นที่ยอมรับของชุมชน และเป็นผู้ที่ติดตามเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาและเวทีชุมชนอย่างสม่ำเสมอตั้งแต่เริ่มโครงการ ทั้งนี้เพื่อให้ได้ความคิดเห็นข้อเสนอแนะที่ตรงไปตรงมาต่อกิจกรรมและกระบวนการดำเนินงาน นอกจากนั้นตัวแทน/ผู้นำชุมชน กลุ่มนี้จะเป็น"แกนหลัก"ของแต่ละชุมชน ที่จะช่วยเชื่อมประสานกับคนในชุมชนและระหว่างชุมชนในการร่วมคิดร่วมทำงานและกิจกรรมพัฒนาตามแผนงานที่วางไว้ในช่วงต่อไปของโครงการด้วย(ระยะที่ 2) ซึ่งเสียงสะท้อนจาก"คนใน"ชุมชน และ"คนใน"พื้นที่ซึ่งเข้ามาร่วมเป็นทีมวิจัยเพื่อพัฒนานั้น นับว่ามีคุณค่าและมีความหมายอย่างยิ่งต่อกระบวนการเรียนรู้แบบประชาชนมีส่วนร่วม หรือกระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนา

6.1.เสียงสะท้อนจากชาวบ้าน (ผู้นำและตัวแทนชุมชน)

ใน 1 ปีที่ผ่านมาโครงการวิจัยฯ มีข้อดี/จุดเด่นอะไรเกิดขึ้นบ้าง/อย่างไร?

- 1.เปิดกว้างให้มีเวทีชาวบ้าน เพื่อร่วมกันหารือแก้ไขปัญหาดังกล่าวและรับรู้เรื่องราวต่างๆจากกันและกันทั้งในงานวิจัยและงานต่างๆในพื้นที่
- 2.เปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาต่างๆของชุมชน และร่วมกันคิดร่วมกันทำเพื่อแก้ไขปัญหา
- 3.ได้ใช้"ข้อมูลความรู้ของชุมชน"ที่มีในชุมชนหนึ่งมาปรับใช้แก้ไขปัญหของอีกชุมชนหนึ่งเช่น แก้ไขปัญหาพื้นที่ทำกินไม่เพียงพอ ต้องปรับเปลี่ยนมาทำไร่สวนไม้ผลแบบผสมผสาน หรือพื้นที่ทำกินจำกัด ต้องนำความรู้เรื่องการปรับปรุงดินมาใช้ หรือปรับวิธีการทำเกษตรที่ให้ผลคุ้มค่ากว่าเดิม เช่นปลูกกาแฟในป่าต้นน้ำ

4.เปิดโอกาสให้"ผู้รู้"จากชุมชนหนึ่งไปช่วยเหลือถ่ายทอด"ความรู้"ให้อีกชุมชนหนึ่ง เช่น เกษตรไม่
ผลจากบ้านผาเจริญ ไปสู่บ้านแอโก/แสนคำลือ (การเลื่อนไหลของข้อมูลความรู้)

5.ทำให้ได้เรียนรู้แลกเปลี่ยนสถานการณ์ปัญหาต่างๆของชุมชน/พื้นที่ ข้อดี/ข้อเสียของชุมชน/
พื้นที่จากอดีตสู่ปัจจุบัน และได้ร่วมกันหาแนวทางแก้ไขปัญหามากขึ้น และทำให้เห็นและเข้าใจถึง
ความสัมพันธ์เชื่อมโยงของปัญหาทรัพยากร เกษตร วัฒนธรรม การท่องเที่ยว และการสื่อสารแต่ละหมู่บ้าน/
ชนเผ่า รวมถึงการแก้ไขปัญหาย่างเป็นระบบ และเป็นองค์รวมมากขึ้น ซึ่งจะทำให้สังคมชุมชนอยู่
ด้วยกันอย่างสงบสุขต่อไป

6.ได้เรียนรู้เรื่องการสื่อสารให้คนนอกชุมชนได้รับรู้"ของดี"ที่ชุมชนมีอยู่

7.ทำให้คนในชุมชนได้รู้ถึงคุณค่าของ"ทุนเดิม"ที่ชุมชนมีอยู่และเริ่มมีความรักและหวงแหน

8.ทำให้ได้เรียนรู้วิธีการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติจากกันและกัน เช่น ป่าสายสะตือ การ
อนุรักษ์พันธุ์ปลาเมืองแพม บ้านถ้ำ บ้านไร่ การจำแนกป่าและการดูแลรักษา

9.ทำให้ได้เรียนรู้และเห็นแนวทางที่จะนำ"ข้อมูลความรู้"และ"ของดี"ของชุมชนไปจัดทำ"หลักสูตร
ชุมชน"ร่วมกับโรงเรียน เพื่อจัดการเรียนการสอนให้แก่ลูกหลานจะได้วัฒนธรรมของตัวเอง

10.ทำให้"ของดี"ในชุมชน/พื้นที่ ไม่ตายไปกับ"ผู้รู้"แต่จะยังคงมีไว้ให้ลูกหลานได้เรียนรู้ต่อไป

11.ทำให้คนในชุมชน มีความมั่นใจในการฟื้นฟู/แก้ไขวัฒนธรรมของตนเอง

12."ข้อมูลความรู้ชุมชน"ที่ได้มานั้น ได้มาจากความเป็นจริงและจากปัญหาสถานการณ์จริงในชุมชน

13.ชาวบ้านและชุมชนมีทัศนคติที่ดีและเข้าใจทีมงานวิจัยของโครงการได้ดีขึ้น จากการจัดเวที/
กิจกรรมแต่ละครั้งซึ่งทีมงานวิจัย จะเน้นให้ทราบว่าโครงการนี้และผลงานที่ได้จากงานนี้เป็นของชาวบ้าน/
ชุมชน และมาจากความร่วมมือของแต่ละชุมชน ทีมงานเป็นเพียงผู้ประสานงาน(พี่เลี้ยง)ที่คอยช่วยเหลือ
สนับสนุนให้ชุมชนร่วมกันทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน/พื้นที่ได้ด้วยตนเอง

โครงการวิจัยฯ มีข้อควรปรับปรุงแก้ไขอะไร/อย่างไร?

1. ความร่วมมือจากชุมชน ยังมีน้อยเนื่องจากความรับรู้และเข้าใจของผู้นำและชาวบ้านไม่เท่าทันกัน
และยังมีปัญหาด้านการสื่อสาร (การรับรู้ข่าวสารข้อมูล)

แนวทางแก้ไข :- ควรส่งหนังสือ/ข่าวสารให้ถึงมือผู้นำ/ตัวแทนชุมชนอย่างเร่งด่วน

- หากจะจัดเวทีชุมชน/กิจกรรมพัฒนาในพื้นที่ ควรส่งข่าวประกาศทางสถานี

วิทยุสวท./อสมท. แจ้งให้ทราบล่วงหน้าก่อน 3-4 วัน

- ควรจัดเวทีในชุมชนอย่างต่อเนื่อง 2-3 เดือน/ครั้ง หรือจัดตามความเร่งด่วน หรือ
จัดเวทีชุมชนสัญจร

2. ข้อมูลข่าวสารความคืบหน้างานและข้อมูลความรู้ชุมชนท้องถิ่น ผู้นำและชาวบ้านในชุมชนยังได้รับ
รู้และเรียนรู้ไม่มากเท่าที่ควร ไม่ต่อเนื่อง

แนวทางแก้ไข : - ควรจัดทำ"สื่อ" สู่ผู้นำและตัวแทนชุมชนเป็นระยะ อย่างต่อเนื่อง

- ผู้นำ และตัวแทนชุมชน ชี้แจงในที่ประชุมประจำเดือนหมู่บ้าน

- ทีมวิจัย(พี่เลี้ยง)ควรติดตามประเมินผลในชุมชนเป็นระยะ เพื่อติดตาม

ความก้าวหน้าและเข้าร่วมประชุมประจำเดือนของชุมชนได้ดี หรือหากมีการประชุมในชุมชนควรแจ้งให้
ทีมวิจัยทราบเพื่อเข้าร่วมประชุมด้วย

- ควรเผยแพร่"ข้อมูลความรู้ชุมชน"สู่ชุมชนหรือจัดทำ"แหล่งเรียนรู้"ในชุมชน

3. "ข้อมูลความรู้ชุมชน" บางอย่างอาจล้าสมัยไม่ทันเหตุการณ์

แนวทางแก้ไข: ต้องมีการปรับปรุงแก้ไขเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัยทันสถานการณ์อยู่เสมอ

4. ภาคปฏิบัติ กิจกรรม การอบรมดูงาน ทดลองสาธิตของโครงการยังมีน้อยเกินไป

แนวทางแก้ไข :ควรมีภาคปฏิบัติ/กิจกรรมพัฒนามากขึ้น เช่นควรมหาพื้นที่ทดลองปลูกไม้ผล

ร่วมกันของชุมชน(เกษตรทางเลือก) ฯลฯ (เวที/กิจกรรมพัฒนา จะปรากฏในระยะที่ 2 ของโครงการวิจัย)

5. ผู้เข้าร่วมเวที/กิจกรรม มักจะเปลี่ยน"หน้า"มา ทำให้ไม่เข้าใจตามงานไม่ทันและบางคนเป็น
ปากเป็นเสียงแก่ชุมชนไม่ได้ รู้แล้วไม่ไปถ่ายทอด สื่อสารไม่ได้

แนวทางแก้ไข: ผู้เข้าร่วมเวที/กิจกรรมพัฒนาจากชุมชน ควรเป็นคนเดิม(ผู้นำ/ผู้รู้)ตัวแทนชุมชน
ที่จะเป็นปากเป็นเสียงให้ชุมชนได้จริง

6.2.เสียงสะท้อนจาก "ทีมงานวิจัยเพื่อพัฒนา" (ประเมินตนเอง) ในฐานะพี่เลี้ยง/ผู้ ประสานงาน

ข้อดี/เด่น (เห็นอะไรที่เปลี่ยนไป/เปลี่ยนไปอย่างไร)¹⁹

¹⁹ ประมวลและเรียบเรียงจากผลการประชุมประเมินผลการดำเนินงานของทีมงานวิจัยเพื่อพัฒนา(ประเมินตนเอง) เมื่อวันที่ 17
มีนาคม 2547 ณ สำนักงานชั่วคราว บ้านสบป่อง

1. ได้เห็นพัฒนาการของผู้นำ/ตัวแทนชุมชนที่มีโอกาสเข้ามาร่วมงานกับโครงการฯ บางส่วนมีพัฒนาการที่ดีขึ้นในเรื่องฐานคิด วิธีคิด การมองปัญหาและแก้ไขปัญหาอย่างเชื่อมโยงมากขึ้น รวมถึงความสามารถในการนำเสนอการพูดในที่สาธารณะ การขยายความคิด แลกเปลี่ยนบทเรียนประสบการณ์ การแก้ไขปัญหาไปสู่กันและกัน

2. งานวิจัย ทำให้ทีมงานและชาวบ้านได้มองเห็นข้อเท็จจริงของสถานการณ์ปัญหาของชุมชน/พื้นที่ชัดเจนและเชื่อมโยงอย่างเป็นระบบมากขึ้น อันเนื่องมาจากฐานข้อมูลความรู้ที่ได้ร่วมกับตัวแทนชุมชนรวบรวมประมวลขึ้นมา และจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชน (เวทีชุมชน/กิจกรรมพัฒนาต่างๆ)

3. ทำให้มีความชัดเจนมากขึ้นในเรื่อง"ของดี"(องค์ความรู้/ผู้รู้)ในพื้นที่ปางมะผ้า

4. ระดับการมีส่วนร่วมในงานพัฒนาจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเริ่มมีมากขึ้นจากเดิม โดยเฉพาะการได้ร่วมกันคิด/ตัดสินใจและวางแนวทางแก้ไข แต่ภาคปฏิบัติยังไม่มีการดำเนินงานที่เห็นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนมากนักเนื่องจากอยู่ในขั้นเริ่มต้นจัดกิจกรรมพัฒนาตามแผนงานที่ชุมชนร่วมกันกำหนดขึ้นมาเช่นหลักสูตรชุมชน ผลสืบเนื่องจากข้อจำกัด งบประมาณเล็กน้อย การจัดการทรัพยากร เป็นต้น

5. เวทีและกิจกรรมที่ดำเนินไปแต่ละครั้งมีความสืบทอดต่อเนื่องไม่หยุดนิ่ง(ทำแล้วจบ) แต่จะมีสิ่งที่ต้องดำเนินงานต่อร่วมกัน และต้องมีการติดตามกระตุ้นหนุนเสริม ประเมินผลจนกว่าจะบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ และบางเวที/กิจกรรมมีการก้าวกระโดด เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบครบวงจรเช่น การร่วมจัดทำข้อเสนอโครงการนำร่องพื้นที่พิเศษเพื่อการจัดการผืนป่าโดยชุมชนมีส่วนร่วม

6. โครงการฯ ได้เปิดโอกาสให้ทีมงานและชุมชนได้นำ"ผู้รู้"และ"ความรู้"จากภายนอกพื้นที่เข้ามาเติมเต็มแก่ชุมชนและพื้นที่ ทำให้ได้เห็นช่องทางและโอกาสในการแก้ไขปัญหาของตนเองมากยิ่งขึ้น

7. โครงการฯ ได้มีและจัดกระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนาและการเรียนรู้ (AIC/SWOT และเวทีชุมชน/กิจกรรมพัฒนาต่างๆ) ที่เป็นการวางรากฐานของการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชน ชุมชนเริ่มมีวิธีคิดและวิธีการแก้ไขปัญหาร่วมกันมากขึ้น

8. เป็นเวทีแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลความเคลื่อนไหวของสถานการณ์และปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นทั้งในและนอกชุมชน/พื้นที่แทบทุกเรื่อง (เล่าสู่กันฟัง -ปรับทุกข์ -ขบคิด-หารือ)

ข้อด้วย/จุดอ่อน (ต้องปรับปรุงแก้ไข)

1. การมีส่วนร่วมจากชุมชน/ผู้นำ/อบต./ส่วนราชการต่างๆ ยังไม่เต็มที่ เนื่องจากกิจกรรมพัฒนาตาม
แผนงานที่ชุมชนร่วมกันกำหนดขึ้นใหม่เริ่มต้นในช่วงปลายปีแรกของโครงการ

แนวทางแก้ไข : -จัดเวที/กิจกรรมพัฒนาตามแผนงาน/ตารางเวลา และทีมงานต้องติดตาม
กระตุ้น หนุนเสริม ประเมินผลอย่างต่อเนื่อง จนกว่าจะบรรลุเป้าหมายในแต่ละด้าน

-“ย่อย”ข้อมูลข่าวสารความรู้(ตามหลักการเขียนข่าว) แล้วจัดทำ“สื่อ” และจัด
วางระบบการสื่อสารภาคประชาชนให้ชัดเจน ให้ข้อมูลข่าวสารความเคลื่อนไหวของงานและกิจกรรมถึง
“กลุ่มเป้าหมาย”เป็นระยะอย่างต่อเนื่อง (ผู้นำทาง/ธรรมชาติ/ตัวแทนชุมชน, อบต. อบจ.
สถาบันการศึกษา, หัวหน้าส่วนราชการในพื้นที่, นายอำเภอ, ผู้ว่าราชการ, ที่ปรึกษาโครงการ, องค์การพัฒนา
เอกชน)

- แก้ไขปรับปรุงตามข้อเสนอและข้อคิดเห็นจาก“คนในชุมชน”ที่สะท้อนมา

2. บางส่วนในทีมงาน ยังไม่มีความชัดเจนในเป้าหมายโครงการฯ

แนวทางแก้ไข : ต้องมีการทบทวนเป้าหมาย แนวทาง วิธีการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ

3. ทีมงาน มีงานหลายด้านนอกเนื่องจากงานวิจัยเพื่อพัฒนา เช่นงานคสช., ขฟพ, แผนแม่บทชุมชน
,โครงการชีวิตสาธารณะ และยังจะมีโครงการพัฒนาจากภายนอกเข้ามาต่อกับทีมงานอีกมาก ทำให้สับสน
กับงานหลักที่ทำอยู่

แนวทางแก้ไข : ต้องมีการปรับกระบวนการและขั้นตอนการทำงาน มองปัญหาชุมชน/พื้นที่
มองโครงการและเป้าหมายของงานพัฒนาแต่ละด้านให้ชัดเจน ต้องเชื่อมงาน/เป้าหมายให้เป็นเนื้อเดียวกัน
ให้ได้ เป็นการบูรณาการงานวิจัยและพัฒนาเชิงพื้นที่แบบประชาชนมีส่วนร่วม จัดกิจกรรม จัด
เวลา แบ่งบทบาทภารกิจผู้รับผิดชอบให้ชัดเจน

4. ปัญหาการจัดระบบเอกสาร ข้อมูลสารสนเทศ การบริหารจัดการสำนักงานเนื่องจากบุคลากร
คนในพื้นที่ยังขาดทักษะ ศักยภาพไม่เพียงพอและอุปกรณ์สำนักงานยังไม่สมบูรณ์ ส่งผลให้เกิดความ
ผิดพลาด ลำบากในการจัดทำรายงาน การเตรียมงานและสรุปงานต่างๆในพื้นที่

แนวทางแก้ไข: จัดจ้างบุคลากรที่มีความรู้ความชำนาญมาดำเนินงาน พร้อมปรับปรุง
เครื่องมืออุปกรณ์สำนักงาน โดยทีมงาน“คนใน” ต้องพยายามเข้ามาเรียนรู้จากเขา

โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาและสร้างเสริมกลไกการจัดการความรู้สู่ชุมชนบริเวณลุ่มน้ำลำปาง-น้ำของ
อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน. 213 หมู่ 1 ตำบลสบป่อง อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน 58150 โทร. 053-617200

จาก"ความรู้"สู่ กิจกรรมชุมชน

7. บทวิเคราะห์และสรุปผลการวิจัยเพื่อพัฒนา :กระบวนการเรียนรู้แบบประชาชนมีส่วนร่วม

จากแนวคิดทิศทางเป้าหมายและกระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนาและการดำเนินงานของโครงการ
ดังได้ประมวลและนำเสนอไปแล้วข้างต้นนั้น ย่อมสะท้อนให้เห็นว่ากระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนาที่ได้
ดำเนินงานไปนั้นก็คือกระบวนการเรียนรู้แบบประชาชนหรือชุมชนมีส่วนร่วม ที่ได้เปิดโอกาสให้ชาวบ้านเข้า
มาร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมกำหนด ร่วมทำและร่วมรับผลประโยชน์จากกิจกรรมพัฒนาที่ร่วมกันทำ
ในส่วนนี้จะเป็นบทวิเคราะห์และสรุปให้เห็นว่าการดำเนินงานและกระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนา(input) ได้
เป็นไปตามแนวทางที่วางไว้ หรือมีการปรับเปลี่ยนอย่างไรด้วยเหตุใด และได้ก่อให้เกิดผล(output)อย่างไร
บ้างต่อชุมชนและพื้นที่ปางมะผ้า

7.1. ประเมินสรุปกระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนา(input)

จากกระบวนการวิจัยเพื่อค้นอำนาจการตัดสินใจและการจัดการความรู้โดยชุมชน โดยใช้
กระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนากลไกการจัดการ"ความรู้"สู่ชุมชน ที่วางแนวดำเนินงานไว้ นั้น ได้มีการดำเนินการ
และปรับกระบวนการในท่ามกลางการทำงานดังนี้คือ

1.ฝ่ายชุมชนและสังคม สกว.ได้สนับสนุนงบประมาณวิจัยและพัฒนาแก่ "ทีมวิจัยเพื่อพัฒนา" ใน
พื้นที่ ซึ่งส่วนใหญ่เป็น"คนในพื้นที่" ที่เคยรวมตัวกันอยู่อย่างหลวมๆทำงานพัฒนาร่วมกับเครือข่ายชาวไทยภูเขา
โดยสมาชิกในทีมวิจัยบางคนเป็นกรรมการเครือข่ายฯ เป็นสมาชิกเครือข่ายฯ บางคนเคยทำงานร่วมกับ
โครงการพัฒนาที่สูงไทย-เยอรมัน และบางคนเป็นนักวิจัยชาวบ้านทำงานกับศวท.มส. สกว.ภาคเหนือ ผู้
ประสานงานวิจัย ได้ใช้ความสัมพันธ์เดิมที่มีจากฐานงานวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ดึงบุคคลเหล่านี้เข้าร่วม
เป็นทีมงาน ทีมวิจัยเพื่อพัฒนาได้ใช้ฐานการดำเนินงานของเครือข่ายชาวบ้านในฐานะเป็น"เวทีการเรียนรู้แบบ
ชาวบ้าน" และ"เวทีแก้ปัญหามาของชุมชน" เพื่อสร้างกลไกและกระบวนการจัดการ"ความรู้"และ"กิจกรรม
พัฒนา"สู่ชุมชน เพื่อแก้ไข"ปัญหา"ของชุมชน เหตุผลที่ไม่ได้ใช้เครือข่ายชาวไทยภูเขา เป็นแกนในการ
ดำเนินงานครั้งนี้ เนื่องจากในช่วงเวลาที่เปิดตัวโครงการวิจัยนั้นเครือข่ายกำลังเกิดปัญหาการบริหารจัดการ
ภายใน มีการเมืองภายใน และมีความพยายามที่จะใช้เครือข่ายเป็นฐานเข้าสู่อำนาจการเมืองของกรรมการ

บางคนโดยมีการเมืองภายนอกเข้ามาแทรกในเวทีเครือข่ายฯ (การพัวพันกับนักการเมืองท้องถิ่น) ทำให้สมาชิกและกรรมการเครือข่ายบางคนวางมือจากการเป็นแกนหลัก ออกมาเป็นที่ปรึกษาเครือข่ายและเข้าร่วมกับทีมวิจัย โดยใช้ฐานการดำเนินงานของเครือข่ายเดิม และเปิดขยายพื้นที่ทำงานไปยังชุมชนหมู่บ้านที่กิจกรรมเครือข่ายเดิมยังเข้าไปไม่ถึง (ปี 2547 ผลการเลือกตั้ง อบจ. ปรากฏว่า นายตรชัยของประธานเครือข่ายฯ ได้รับการเลือกตั้งเป็น สจ.) ปัจจุบันเครือข่ายฯ ยังดำเนินงานต่อไปภายใต้บังคับเหลือและการสนับสนุนบางส่วนจากโครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม ขณะที่สมาชิกของทีมวิจัยบางคนก็ยังคงเป็นกรรมการและที่ปรึกษาให้กับเครือข่ายฯ ซึ่งอาจมีการเชื่อมประสานในการจัดกิจกรรมพัฒนาร่วมกันในโอกาสต่อไป

2. ทีมวิจัยเพื่อพัฒนา ได้ร่วมกับชุมชนเป้าหมาย (นาร่อง) 14 หมู่บ้าน ทำการศึกษาและประเมินชุมชนอย่างเป็นระบบก่อนโดยใช้กระบวนการวางแผนและประเมินผลแบบมีส่วนร่วม (เทคนิค AIC Appreciation Influence Control) วิเคราะห์สถานการณ์ปัญหา บริบทของพื้นที่/ชุมชน ปัญหาความต้องการของชุมชน ประเมินศักยภาพของชุมชน จุดแข็งจุดอ่อน ข้อจำกัดและโอกาส (SWOT) กำหนดอนาคตของชุมชนว่าต้องการให้เกิดการพัฒนาในทิศทางใด (การสร้างความรู้ร่วมกัน (A)) และร่วมกันคิดโครงการ/กิจกรรมที่จะให้บรรลุผล จัดลำดับความสำคัญเร่งด่วนของโครงการ/กิจกรรม ร่วมสำรวจ "ความรู้" ดั้งเดิมที่มีอยู่ในชุมชน/พื้นที่ (การสร้างแนวทางการพัฒนาร่วมกัน (I)) และ "ความรู้" ที่ชุมชนต้องการ โดยใช้เวลาในเบื้องต้นประมาณ 3 เดือน จากนั้นได้สรุปจัดทำเป็นรายงานคืบหน้าเสนอที่ปรึกษาโครงการวิจัยและทีมวิจัยส่วนกลางเพื่อร่วมพิจารณา

3. แนวทางที่วางไว้เดิมนั้น ทีมวิจัยเพื่อพัฒนา จะส่งต่อผลการศึกษาและประเมินชุมชนและปัญหาความต้องการของชุมชน และความรู้ที่ชุมชนต้องการให้ "ทีมวิจัยส่วนกลาง" จัดการสกัดและสังเคราะห์ "ความรู้" ที่มีอยู่ในพื้นที่ จากงานวิจัยและจากส่วนอื่นๆ ที่สอดคล้องกับปัญหาของชุมชน แล้วส่งกลับให้ทีมวิจัยเพื่อพัฒนา ในพื้นที่ (ทีมวิจัยส่วนกลางและทีมวิจัยเพื่อพัฒนา จะร่วมกันค้นหา "ความรู้" ในนอกพื้นที่และร่วมกันสกัดและสังเคราะห์ได้ "องค์ความรู้" เพื่อกลับคืนสู่ชุมชน) แต่ภายหลังจากที่เสนอความคืบหน้าและผลการศึกษาและประเมินชุมชนฯ ที่ปรึกษาและทีมวิจัยส่วนกลางเห็นว่ากระบวนการทำงานกับชุมชนเร่งด่วนเกินไป ควรให้เวลากับชุมชนในการทำความเข้าใจ รับรู้ปัญหาความต้องการและแนวทางแก้ไขมากกว่านี้เพื่อให้ชาวบ้านเรียนรู้เข้าใจปัญหาอย่างเป็นองค์รวม เห็นความเชื่อมโยงของปัญหาและการแก้ไขอย่างเป็นระบบครบวงจร และข้อมูลการจัดทำ SWOT ก็ยังไม่ชัดเจน ดังนั้นจึงควรนำข้อมูลความรู้ชุดที่ได้มานี้ กลับคืนสู่ชุมชนอีกครั้งหนึ่ง และร่วมกับชุมชนจัดทำ SWOT ทีมวิจัยลงพื้นที่ซ้ำใช้เวลาอีก 3 เดือนต่อมา

ซึ่งการลงพื้นที่ซ้ำอีกครั้งนั้นได้ส่งผลดีต่อทั้งชาวบ้านที่งานและผลงานที่ได้ กล่าวคือชาวบ้านได้เรียนรู้เข้าใจเป้าหมายและแนวทางของโครงการวิจัยมากขึ้น เข้าใจปัญหาชุมชน/พื้นที่อย่างเป็นระบบ/เชื่อมโยงเป็นองค์รวมมากขึ้น ทีมวิจัยและชาวบ้านได้เรียนรู้แลกเปลี่ยนกัน ร่วมตรวจสอบข้อมูลความรู้ร่วมวิเคราะห์ชุมชนร่วมกันมากขึ้น ส่งผลต่อความสมบูรณ์ของผลการศึกษา ส่วนการสกัดความรู้และสังเคราะห์ "ข้อมูลความรู้" นั้นที่ปรึกษาเห็นว่าทีมวิจัยและที่ปรึกษาโครงการในพื้นที่ และผู้ทรงคุณวุฒิในแต่ละด้านซึ่งอาจเชิญเข้าร่วมเป็นระยะๆ น่าจะช่วยกันได้ ดังนั้นทีมวิจัยจากส่วนกลางอาจไม่จำเป็นต้องมี เพราะอาจจะทำให้เกิดความล่าช้าในการดำเนินงานซึ่งจะไม่ทันต่อเหตุการณ์ในพื้นที่

4. เดิมทีทีมวิจัยเพื่อพัฒนาจะนำ "ความรู้" ที่ได้รับการสกัดและสังเคราะห์แล้ว มาจัดการหารูปแบบและวิธีการหรือจัด "กิจกรรมพัฒนา" ที่เหมาะสมกับปัญหาความต้องการและสภาพการณ์ของชุมชน โดยประสานร่วมกับชุมชน หน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่ นำ "ความรู้" และ "กิจกรรมพัฒนา" สู่ชุมชน ด้วยการแบ่งกลุ่มรับผิดชอบ ตกลงในรายละเอียดในการดำเนินงานตามโครงการ/กิจกรรมพัฒนา **(การสร้างแนวทางการปฏิบัติ (C))** แต่ในทางปฏิบัติภายหลังจากสรุปผลการจัดกระบวนการ AIC/SWOT แต่ละชุมชนแล้ว ทีมวิจัยได้ประมวลและจัดทำภาพรวมของ AIC/SWOT ของ 14 หมู่บ้าน จากนั้นจึงจัดเวทีชุมชน: การสร้างแนวทางการพัฒนาร่วมกันระหว่าง 14 บ้าน (4-5 กันยายน 2546) โดยมีที่ปรึกษาในพื้นที่เข้าร่วมและช่วยเหลือในกระบวนการจัดเวที ซึ่งผลที่ออกมาทำให้ชุมชนและทีมงานมีแผนงาน/กิจกรรมพัฒนาร่วมกันประมาณ 30 เวที/กิจกรรมพัฒนาเป็นเวลา 1 ปี 6 เดือน เพื่อแก้ไขปัญหาทั้ง 5 ด้านโดยอาศัยฐานความรู้เดิมและความรู้ใหม่

5. ช่วง 6 เดือนหลังของปีที่ 1 "ทีมวิจัยเพื่อพัฒนา" ได้ร่วมกับชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจัดเวที/กิจกรรมพัฒนาตามแผนงานที่ชุมชนได้ร่วมกันกำหนดขึ้น และดำเนินการติดตามประเมินผลก่อนระหว่างและภายหลังจากการจัดเวที/กิจกรรมพัฒนานำ "ความรู้" สู่ชุมชน และทำการประเมินและวัดผลความเปลี่ยนแปลงในความรับรู้ ความเข้าใจ พฤติกรรมของชุมชน เจ้าหน้าที่ผู้ทำงานกับชุมชน และสภาพการณ์ความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในพื้นที่ (จิตสำนึก วิถีคิด วิธีการจัดการ และการเปลี่ยนแปลงในเชิงพัฒนา ซึ่งเป็นผลของการใช้ความรู้) แต่ก่อนที่จะได้เริ่มเวที/กิจกรรมพัฒนาตามแผนงานนั้น ทีมวิจัยได้ใช้เวลาประมาณ 3 เดือน (ต.ค.-ธ.ค. 2546) ร่วมกับตัวแทนชุมชนจาก 14 หมู่บ้าน เพื่อเก็บ "ข้อมูลความรู้ชุมชน" ที่ยังขาดหายไปมีรายละเอียดขั้นตอนเนื้อหาคุณค่าความหมายที่ชัดเจน โดยได้จัดอบรมและทำคู่มือการจัดเก็บข้อมูลที่ยังขาดหายไปแก่ทีมงานและตัวแทนชาวบ้าน ซึ่งกระบวนการจัดเก็บข้อมูล

ความรู้ร่วมกับชาวบ้านในชุมชนนี้มีส่วนเพิ่มความตระหนักแก่ชาวบ้านในการให้ความสำคัญต่อข้อมูลความรู้และประโยชน์ที่จะนำไปใช้แก้ปัญหา นอกจากนี้ชุมชนได้พบและเห็น"ของดี"ที่ตนเองมีอยู่ชัดเจนขึ้นด้วย ภายหลังจากได้"ข้อมูลความรู้ชุมชน"แล้วทีมวิจัยได้จัดเวทีสกัดและสังเคราะห์ข้อมูลความรู้ร่วมกับชุมชน(12 มค.2547) โดยแยกแยะความรู้ออกเป็น 4 ด้านตามประเด็นปัญหาชุมชนและแยกเป็นชนเผ่าด้วย ซึ่งพร้อมที่จะหยิบไปใช้ประโยชน์ในเวที/กิจกรรมพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหา และนำไปจัดทำสื่อและพัฒนาเป็น"หลักสูตรชุมชน"

ในช่วง 3 เดือนหลัง(มค.-มีค.2547) ทีมงานวิจัยจึงเริ่มจัดเวที/กิจกรรมพัฒนาตามแผนงาน โดยมีประเด็นสาระที่ต้องติดตามในแต่ละเวที/กิจกรรมคือปัญหาคืออะไร / แก้ไขอย่างไร/ เพื่อเป้าหมายวัตถุประสงค์อะไร/มีกระบวนการ/วิธีจัดการทำอะไร/ใช้"ความรู้"อะไร/จากไหน มีการบูรณาการความรู้อย่างไร มีใครเข้าร่วมบ้าง และผลสืบเนื่องเป็นอย่างไร ซึ่งข้อมูลเหล่านี้ช่วยให้ทีมวิจัยมองเห็นความเคลื่อนไหวของคนและการจัดการ และนำมาวิเคราะห์เพื่อตอบคำถามการวิจัย

6.กระบวนการจัดการความรู้ องค์ความรู้และรูปแบบวิธีการกิจกรรมพัฒนาที่เกิดผลในบางเรื่อง จะได้รับการพัฒนาเป็น"หลักสูตรท้องถิ่น" หรือจัดรวบรวมในรูปแบบต่างๆและนำกลับไปขยายผลในชุมชนอื่นๆต่อไป ส่วนกระบวนการจัดการความรู้และองค์ความรู้ที่ยังไม่เกิดผล จะมีการศึกษาประเมินและปรับใหม่แล้วนำกลับไปทดลองใช้อีก ขณะเดียวกันทีมวิจัยเพื่อพัฒนาจะพยายามค้นหาหรือพัฒนา "โจทย์การวิจัย" ที่พบในกระบวนการทำงาน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาโครงการวิจัยต่อไป

จากกระบวนการทำงานวิจัยเพื่อพัฒนาพบว่า ภายหลังจากการจัดเวที/กิจกรรม ทุกเวที/กิจกรรมจะไม่มีการหยุดนิ่ง (จัดแล้วจบไป) แต่ว่าแต่ละเวที/กิจกรรมพัฒนาจะมีความเคลื่อนไหวไหลลื่น ชาวบ้าน/ชุมชนที่เข้ามาร่วมได้ช่วยกันคิดว่าควรจะทำอะไรกันต่อไป จะทำอะไร มีข้อตกลงร่วม มีการนำไปปฏิบัติ มีการ"รับลูก" โดยเฉพาะเรื่องการจัดทำหลักสูตรชุมชน ซึ่งดูเหมือนว่าครู กรรมการสถานศึกษานั้นพร้อมที่จะนำไปดำเนินการได้ทันที ดังนั้นในช่วงระยะที่ 2 ปีที่2 ของโครงการวิจัย ทีมวิจัยและชุมชนยังต้องมีการร่วมกันในการดำเนินงานตามแผนงานที่ได้ร่วมกันวางไว้ ขณะเดียวกันก็ต้องคิดและสร้างสรรค์งาน/กิจกรรมพัฒนาใหม่ๆขึ้นมา อันเป็นผลสืบเนื่องจากเวที/กิจกรรมพัฒนาที่จัดไปดังเช่น โครงการนำร่องพื้นที่พิเศษการจัดการผืนป่าโดยชุมชน และการจัดงานมหกรรม"ของดีปางมะผ้า" ซึ่งบางกิจกรรมเป็นงานพัฒนาชุมชนล้วนๆ แต่สิ่งที่ยังต้องควบคู่ไปกับงานพัฒนาชุมชนชนิดที่ขาดจากกันไม่ได้ก็คือ"การวิจัย" ทั้งนี้เพื่อที่จะ

เรียนรู้ศึกษาที่นำไปของโครงการพัฒนา/กิจกรรมพัฒนาต่างๆ และเงื่อนไขปัจจัยของความสำเร็จหรือ
ล้มเหลวของงานพัฒนาที่จะตามมา เพื่อสรุปเป็นบทเรียนให้ได้ศึกษาค้นคว้าเรียนรู้แลกเปลี่ยนกันต่อไป
ส่วนการค้นพบหรือพัฒนา"โจทย์การวิจัย" จะขอกล่าวในภายหลัง

7.2.สรุปผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนา(output)

ผลเชิงการพัฒนา

ในกระบวนการทำงาน "ทีมวิจัยเพื่อพัฒนา" จะต้องจัดกระบวนการเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพ
"คนใน" พื้นที่ให้เกิดการรวม"กลุ่ม"ความร่วมมือ ซึ่งมีตัวแทนจากทุกฝ่ายในพื้นที่เข้ามาร่วมเป็น"หน่วย
จัดการความรู้" ของชุมชน โดยชุมชนและเพื่อชุมชน เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการจัดการความรู้ในพื้นที่
ต่อไป (การสร้างทีมงาน องค์กรและเครือข่าย)

ตัวชี้วัดของโครงการวิจัยนี้ก็คือในพื้นที่เกิด"หน่วยจัดการความรู้" ของชุมชน โดยชุมชน
และเพื่อชุมชนท้องถิ่น ดำเนินการบริหารจัดการโดย"คนใน"พื้นที่ ซึ่งมีกลไกและกระบวนการบริหาร
จัดการ"ความรู้"อย่างเป็นระบบและเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ มีความยั่งยืนจากการมีส่วนร่วมของทุก
ฝ่าย

ในขณะเดียวกันก็คาดหวังว่าจะเกิดผลดังนี้คือ

- 1.ชุมชน เกิดความเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นและมีศักยภาพมากขึ้นทั้งในด้านความรู้ความคิดและวิธีการ
จัดการและแก้ไขปัญหาด้านการจัดการทรัพยากรดินน้ำป่าในชุมชนและระหว่างชุมชน การจัดการการ
ท่องเที่ยว การฟื้นฟูและอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น และตระหนักเข้าใจในบทบาทขององค์กรชุมชน(เครือข่ายฯ
และอบต.)มากขึ้น
- 2.อบต.รับรู้ตระหนักและเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนเอง และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการบริหาร
จัดการและพัฒนาชุมชนในทางที่ดีขึ้น
- 3.หน่วยงานด้านจัดการศึกษา(ครูเขตการศึกษา.กศน.วิทยาลัยชุมชน) ได้นำ"ความรู้"และ
กระบวนการจัดการความรู้ไปเป็นแนวทางในการจัดทำ"หลักสูตรท้องถิ่น"
- 4.เจ้าหน้าที่ของรัฐ ได้รับความรู้และแนวทางการทำงานกับกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความหลากหลายทาง
วัฒนธรรมมากขึ้น จากการได้รับรู้ข้อมูลและกิจกรรมพัฒนาต่างๆของโครงการวิจัย

5. เสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชนในระดับรากหญ้า ซึ่งเป็นการ
เสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายชาวบ้านและอบต.

ในทางปฏิบัติ 1 ปีกระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนา เป็นงานสร้างเสริม"ฐานข้อมูลความรู้"และ
"ฐานคน" โดยอาศัยปัญหา(ทุกข์)และสาเหตุแห่งปัญหา(สมุทัย) ที่ชุมชนร่วมกันค้นหาเป็นตัวตั้ง และใช้
กระบวนการAIC/SWOT มาปรับใช้/ตัดความซับซ้อนยุ่งยากให้ง่ายต่อการสื่อสารกับชาวบ้าน ซึ่งมี
ความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์และวัฒนธรรม โดยทำซ้ำเน้นย้ำสร้างความรับรู้เข้าใจความชัดเจน
และสร้างความตระหนักด้วยการจัดเวทีในชุมชน (14 หมู่บ้าน) ทำให้ชาวบ้าน ทีมงานวิจัยและผู้มีส่วน
เกี่ยวข้องได้ร่วมกันพัฒนาฐานรากที่สำคัญต่องานพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาชุมชนขึ้นมา 3 ฐานคือ

"ฐานข้อมูลความรู้" ได้แก่ ข้อมูลพื้นฐานหมู่บ้าน องค์ความรู้ดั้งเดิมชุมชน ภาพรวม
AIC/SWOT ของชุมชน แผนงานและกิจกรรมพัฒนาร่วมกันของชุมชน (ปรากฏในภาคผนวก) ซึ่ง
ฐานข้อมูลความรู้ชุมชนนี้ได้ถูกนำไปใช้ในการจัดการปัญหาของชุมชนในเวที/กิจกรรมพัฒนาต่างๆบ้างแล้ว
เช่นครูและกรรมการสถานศึกษา นำข้อมูลความรู้ชุมชนไปจัดทำ"หลักสูตรชุมชน" แต่ในทางปฏิบัติข้อมูล
ความรู้ชุมชนที่มีอยู่ยังต้องปรับเสริม เติมแต่งเพื่อให้เป็นปัจจุบันอยู่ตลอดเวลา และต้องมีการจัดวางระบบ
ให้ง่ายต่อการเข้าถึงและนำไปใช้ และต้องถูกนำเสนอผ่าน"สื่อ" และสื่อสารสู่สาธารณะมากขึ้นกว่าที่ผ่านมา
ซึ่งน่าจะมีส่วนกระตุ้นการมีส่วนร่วมของประชาชนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งใน-นอกพื้นที่

"ฐานคน" ได้แก่ "คนในพื้นที่" ซึ่งเข้ามาร่วมงานในโครงการวิจัยเป็น"ทีมวิจัยเพื่อพัฒนา"
ซึ่งโดยสถานะแล้วเป็นผู้ประสานงาน" (พี่เลี้ยง)ช่วยเสริมหนุน กระตุ้นติดตามให้กระบวนการวิจัยเพื่อ
พัฒนาดำเนินไปได้โดยมีชาวบ้านชุมชนเป็นแกนหลัก เป็น"หัวหอก" ที่ผ่านมาสมาชิกในทีมงานได้มี
โอกาสเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของตนเองมากขึ้นจากกระบวนการทำงานร่วมกับชาวบ้านและผู้รู้ นักวิจัย
นักวิชาการ แต่ยังคงมีการทบทวนสร้างความชัดเจนในเป้าหมายทิศทางและแนวทางการทำงานร่วมกัน
เป็นระยะ และยังคงเรียนรู้เรื่องการจัดระบบข้อมูล การจัดการข้อมูล รวมถึงการ"ย่อย"ข้อมูลความรู้ การ
สื่อสารและการประชาสัมพันธ์ให้มากขึ้น **ทีมวิจัยเพื่อพัฒนา เป็นภาพเงาของ"กลุ่มคนในพื้นที่"**
(หน่วยจัดการความรู้) ซึ่งจะต้องมาจัดการความรู้ร่วมกับตัวแทนชุมชนในพื้นที่นำร่อง 14 บ้าน

"คนใน"ชุมชน ซึ่งเป็นผู้นำชุมชน(ผอ. อบต.ผู้นำศาสนา) และตัวแทน
ชาวบ้านแต่ละด้าน (5 ด้าน) เป็นหลักในการให้ความรู้ข้อมูล โดยได้ร่วมค้นหาเก็บรวบรวมข้อมูลความรู้

ชุมชน ร่วมให้ความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจ ร่วมกำหนดเป้าหมายแนวทางวิธีการที่จะนำความรู้มาแก้ไข
ปัญหาของชุมชนและพื้นที่ร่วมกัน ซึ่งคาดหวังว่า“ตัวแทนชุมชน”กลุ่มนี้จะเป็น“เครือข่ายความร่วมมือ
ของชุมชน”ที่จะทำงานจัดการความรู้ชุมชนร่วมกับ“หน่วยจัดการความรู้” ซึ่งจากเสียงสะท้อน
ของคนในชุมชนพบว่าชาวบ้านได้มีโอกาสเรียนรู้แลกเปลี่ยนระหว่างชุมชน บอกเล่าถ่ายทอดประสบการณ์
บทเรียนการแก้ไขปัญหาสู่กันและกันมากขึ้น เริ่มมองเห็นปัญหาชุมชน/พื้นที่อย่างเป็นองค์รวม และ
ตระหนักใน“ของดี” องค์ความรู้ชุมชนที่จะนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาร่วมกันมากขึ้น และเริ่มตระหนักถึง
บทบาทขององค์กรชุมชน(อบต.)มากขึ้น ในขณะที่สมาชิกอบต.บางส่วนได้เริ่มมองเห็นแนวทางที่จะมา
ร่วมงานสนับสนุนชุมชนในการแก้ไขปัญหา แต่ในทางปฏิบัติยังไม่เห็นเป็นรูปธรรม

คนใน-นอกพื้นที่ซึ่งเป็นข้าราชการนักวิจัยนักวิชาการนักพัฒนา และNODE
ที่ปรึกษาโครงการวิจัย ส่วนใหญ่ยังอยู่“วงนอก” ซึ่งทีมวิจัยพยายามประสานและดึงเข้าร่วมงาน/กิจกรรม
พัฒนาของชุมชนเป็นระยะๆ โดยเข้าร่วมในฐานะผู้ให้ข้อมูลความรู้ ความเคลื่อนไหวของสถานการณ์
นโยบายและให้ข้อคิดเห็นข้อเสนอแนะให้คำปรึกษาต่อกระบวนการทำงานของชาวบ้านและทีมงานวิจัย
แต่การสื่อสารติดต่อและประสานงานที่ผ่านมายังไม่ต่อเนื่องและสม่ำเสมอ สรุปแล้วคนเหล่านี้เป็น“ตัว
ช่วย”ที่สำคัญเข้ามาพร้อมกับโครงการวิจัยในสถานะบทบาทหน้าที่ และในแต่ละช่วงเวลาและกิจกรรมที่
ต่างกันไปนับแต่เริ่มโครงการวิจัย (ดังปรากฏในรายชื่อผู้เข้าร่วมเวที/กิจกรรมพัฒนาของชุมชน)

“ฐานและระบบการจัดการ” ตลอดกระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้น จนครบรอบ
1 ปีที่ผ่านมา นั้น ล้วนเป็นเรื่องของ“การจัดการ”ทั้งสิ้น ทุกเรื่องทุกอย่างต้องมีการจัดการ และต้องจัดการ
อย่างเป็นระบบ ทั้งในเรื่องกระบวนการได้มาซึ่งข้อมูลความรู้ และการเชื่อมประสานสัมพันธ์กับคนใน-นอก
การวางบทบาทภาระหน้าที่ความรับผิดชอบการจัดเวที/กิจกรรมพัฒนา การติดตามประเมินความคืบหน้า
ของงาน/กิจกรรม ในทางปฏิบัติทีมงานวิจัย ผู้นำและตัวแทนชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง
กำลังได้มีโอกาสเรียนรู้ร่วมกันมากขึ้นในเรื่อง“การจัดการ”และการจัดการอย่างเป็นระบบจากการจัดเวที/
กิจกรรมพัฒนาต่างๆที่ได้เริ่มทำร่วมกันเช่น การเตรียมการอบรมและการจัดการอบรมเกษตรทางเลือกที่
บ้านผาเจริญ การร่วมกันเตรียมการวางแผนเป้าหมายและแนวทางการจัดมหกรรม “ของดีปางมะผ้า” และการ
จัดทำ“หลักสูตรชุมชน” เป็นต้น ซึ่งในกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันนี้ ทีมงานได้มีการบันทึกที่ไปที่มาของแต่ละ
กิจกรรมทุกครั้ง ซึ่งข้อมูลสามารถจะบอกได้ว่าอะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ ? และจะปรับแก้อย่างไร
เพื่อให้“การจัดการ”ครั้งต่อไปไม่เกิดปัญหาซ้ำเดิม

กล่าวโดยสรุปในกระบวนการทำงานที่ผ่านมา "ทีมวิจัยเพื่อพัฒนา" ได้พยายามจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพ"คนในพื้นที่" ให้เกิดการรวม"กลุ่ม"ความร่วมมือซึ่งพยายามที่จะให้มีตัวแทนจากทุกฝ่ายในพื้นที่เข้ามาร่วมเป็น"หน่วยจัดการความรู้" ของชุมชน โดยชุมชนและเพื่อชุมชน เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการจัดการความรู้ในพื้นที่ต่อไป ดังนั้นจึงกำลังอยู่ในท่ามกลางเป็นกระบวนการที่จะสร้างทีมงาน องค์กรและเครือข่ายความร่วมมือของชาวบ้าน

ผลเชิงวิชาการ/การวิจัย

- ค้นหา/ค้นพบ/พัฒนา"โจทย์การวิจัย" ในขณะที่ดำเนินงาน
- พยายามตอบ "คำถามการวิจัย" เป็นระยะๆ ในท่ามกลางการดำเนินงานวิจัยเพื่อพัฒนา

ในกระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนานี้ "ทีมวิจัยเพื่อพัฒนา" จะต้องทำการศึกษาวิจัยเงื่อนไข/ปัจจัยทั้งที่เอื้อเสริมหนุน และที่เป็นอุปสรรคในกระบวนการและกลไกการจัดการความรู้สู่ชุมชน (ตอบคำถามการวิจัย) เพื่อเป็นแนวทางในการปรับกระบวนการและกลไกการจัดการ โดยหวังว่าจะได้เข้าใจในเงื่อนไขและกลไกการจัดการความรู้ของชุมชนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมในบริเวณลุ่มน้ำลำ-น้ำของ เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการความรู้ต่อชุมชนอื่นๆต่อไป

ที่ผ่านมากระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนาและสร้างเสริมกลไกการจัดการความรู้ ได้อาศัยแนวคิด "อริยสัจสี่" เป็นเบื้องหลัง และใช้กระบวนการทำงานพัฒนาแบบประชาชนมีส่วนร่วมตลอดกระบวนการทำงาน เพื่อสร้างความตระหนักในปัญหาของชุมชน และการแก้ไขปัญหาร่วมกันของชุมชน โดยในเบื้องต้นท่ามกลางและสุดท้าย (ในกระบวนการทำงานวิจัยเพื่อพัฒนา) และพยายามที่จะตอบคำถามการวิจัย ?? ที่มีดังนี้คือ

- 1."ความรู้"ที่ถูกนำมาใช้ มีอยู่ในรูปแบบใดบ้าง (เช่น งานวิจัย,สรุปบทเรียนประสบการณ์ทำงานชุมชน, ภูมิปัญญาท้องถิ่น,หลักสูตรท้องถิ่นฯ) และเป็นความรู้จากภายใน-ภายนอกพื้นที่
- 2.กระบวนการในการจัดการความรู้ หรือเชื่อมความรู้สู่ชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาชุมชนนั้นได้ใช้ความรู้อะไร ใช้ในบริบทใด ทำไมต้องใช้ ใช้เพื่ออะไร ใช้กับใคร/กลุ่มใด ใครเป็นผู้ใช้ มีรูปแบบวิธีการใช้/ถ่ายทอดอย่างไรจึงจะเหมาะสมและเกิดผล
- 3.กลไกการจัดการความรู้นี้ ทำงานอย่างไร มีใครบ้างที่ร่วมอยู่ในกระบวนการ(คนใน-คนนอก) ใครมีบทบาทหน้าที่อย่างไร มีอะไรที่ควรทำและไม่ควรทำ ควรมีกลไกการจัดการเดียวหรือหลายกลไก

4. วิถีคิด มุมมองของชาวบ้าน"คนใน"เกี่ยวกับ"ความรู้" เป็นอย่างไร มีการสร้างความรู้ สังสมความรู้ และการสืบทอดความรู้อย่างไร ชุมชนมี"พลัง"ในการจัดการความรู้มากน้อยเพียงใด ถ้าจะเสริมสร้างความรู้เข้มแข็งและ"พลังชุมชนในการจัดการความรู้"จะต้องทำอย่างไร

5. กระบวนการนี้ได้มีส่วนในการเปลี่ยนแปลงวิถีคิด มุมมอง ความสัมพันธ์และบทบาทของคนที่เกี่ยวข้องอย่างไร เพราะเหตุใดจึงเปลี่ยนแปลง อย่างไร (ผู้มีส่วนได้เสียได้แก่ ผู้นำ ช่างราชการ นักวิชาการ นักวิจัย ชาวบ้าน อบต.)

6. กลไกการจัดการความรู้ จะยั่งยืนต่อไปได้อย่างไร มีวิถีคิด วิธีการจัดการอย่างไรเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งและความยั่งยืนของชุมชนในการจัดการความรู้ต่อไป

ตอบคำถามการวิจัย

ก่อนที่จะตอบคำถามการวิจัย ทีมวิจัยเพื่อพัฒนา อยากจะสรุปให้เห็นภาพรวมของ "สิ่งที่ค้นพบ" เบื้องต้นในชุมชนพื้นที่ปางมะผ้า ดังนี้คือ

- ชุมชนหมู่บ้านในพื้นที่ปางมะผ้านั้น อยู่ภายใต้กระแสการพัฒนาและความเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา อันเป็นข้อมูลจากประวัติศาสตร์บอกเล่า และเสียงสะท้อนจากเวทีชุมชน

- ชุมชนมีลักษณะทวิลักษณ์ คือมี"ความเป็นชุมชน"แบบธรรมชาติ (แบบเก่า) กับความเป็นทางการ(แบบใหม่) ผสมผสานอยู่ในมิติความสัมพันธ์ด้านต่างๆ (เศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม การศึกษา สาธารณสุขและการเมือง) ภายในชุมชนและระหว่างชุมชน ซึ่งสัมพันธ์กับระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม

- ชุมชนมีความแตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์และวัฒนธรรม แต่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันในด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรมและการปกครอง

- ชุมชนยังเผชิญกับปัญหาด้านต่างๆ ทั้งที่มีสาเหตุจากภายในชุมชนเองและภายนอกชุมชน
- ปัญหาของชุมชน มีทั้งปัญหาแก้ไขได้ และปัญหาที่ยังแก้ไขไม่ได้ ด้วยเงื่อนไขและปัจจัยต่างๆ ทั้งจากภายในและภายนอก

- ชุมชนมีการเคลื่อนไหวปรับตัว และมีประสบการณ์การจัดการหรือการแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยอาศัย"ความรู้"ทั้งจากภายในและภายนอกชุมชนในระดับใดระดับหนึ่งอยู่ตลอดเวลา(มีกลไกการจัดการปัญหา)

- ชุมชนมี "ความรู้" และมีวิถีคิดและ"วิธีการจัดการความรู้"เพื่อแก้ปัญหาของตนเองอยู่ในระดับใดระดับหนึ่ง มากน้อยตามบทเรียนและประสบการณ์จากการเผชิญปัญหา

โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาและสร้างเสริมกลไกการจัดการความรู้สู่ชุมชนบริเวณลุ่มน้ำลำปาง-น้ำของ
อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน. 213 หมู่ 1 ตำบลสบป่อง อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน 58150. โทร. 053-617200

ดังนั้นชุมชนหมู่บ้าน จะมีแนวทางในการเสริมสร้าง"กลไกการจัดการความรู้"ของตนเองอย่างไร
จัดการเองหรือสร้างเครือข่ายความร่วมมือการจัดการ และรูปแบบเนื้อหาในกระบวนการกลไกการจัดการ
จะเป็นอย่างไร ?

ทีมวิจัยเพื่อพัฒนา ซึ่งส่วนหนึ่งเป็น"คนใน"พื้นที่ จะเข้ามาช่วยพัฒนาและสร้างเสริมกลไกการ
จัดการความรู้ของชุมชนอย่างไร ?

“สิ่งที่ค้นพบ”(ตอบคำถามการวิจัย)

1.“ความรู้”ที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหาอยู่ในรูปแบบใดบ้าง? ใช้ในบริบทใด

ความรู้จะถูกนำมาใช้ในบริบทของแต่ละสถานการณ์ปัญหาในชุมชนและพื้นที่เพื่อแก้ไขปัญหานั้นๆ ซึ่งโดยธรรมชาติแล้ว ชาวบ้านใช้“ความรู้”ที่ตนเองมีอยู่ในการดำเนินชีวิตประจำวันและแก้ไขปัญหของตนเองอยู่แล้ว “ความรู้”ในมุมมอง/ทัศนะของชาวบ้านในเบื้องต้นพบว่าไม่มีศัพท์หรือคำว่า“ความรู้”ในภาษาของชาวบ้าน แต่“ความรู้”ในความเข้าใจของชาวบ้านนั้นจะต้องเป็น“สิ่ง”ที่ได้มาจากการได้รับการศึกษาเล่าเรียนหรือการผ่านระบบการเรียนการสอนในโรงเรียน หรือการได้เข้ารับการอบรมด้านต่างๆจากเจ้าหน้าที่รัฐมาแล้ว คนๆนั้นจึงจะมี“ความรู้”

อย่างไรก็ตามชาวบ้านจะรู้ว่าในชุมชน/พื้นที่ ใครเป็น “ผู้รู้”หรือ“ผู้มีความสามารถ” ซึ่งผู้รู้/ผู้ที่มีความสามารถ อาจจะรู้/สามารถเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องในคนเดียว และเรื่องที่รู้/สามารถทำได้นั้นใช้เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตประจำวันของชาวบ้านและชุมชนด้วยกล่าวคือ เป็นประโยชน์หรือนำมาใช้แก้ไขปัญหส่วนบุคคล และปัญหส่วนรวมได้

ดังนั้น“ความรู้” จึงแฝงอยู่กับ“ตัวบุคคล”(ผู้รู้/ผู้สามารถ) หรืออยู่กับชาวบ้านทั่วๆไปได้เรียนรู้มาจากการสั่งสอน บอกเล่าหรือเรียนรู้จากการกระทำ เลียนแบบอย่าง เช่นความรู้เรื่องยาสมุนไพรรักษาโรค อาการเจ็บป่วย การหาของป่า การล่าสัตว์ การตีมีด ระบบปวงคามของมุเซอ และ“ความรู้”(คุณค่า/ความหมาย) ที่แฝงอยู่ใน“ผู้ประกอบการ/พิธีกรรม/ประเพณี”ของชุมชน

นอกจากนั้นยังมี“ความรู้”ที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับการจัดการปัญหาใดปัญหาหนึ่งเพื่อประโยชน์ของกลุ่มคนเช่นระบบเหมืองฝาย กฎกติกาที่ใช้ในการตัดสินปัญหาความขัดแย้งในชุมชน และบางอย่างเป็นความรู้ที่ชาวบ้านนำความรู้หรือระบบการจัดการแบบใหม่มาประยุกต์ใช้ในชุมชนเช่น การอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำที่บ้านไร่,เมืองแพม การบวชป่า เพื่อรักษาบริเวณป่าต้นน้ำ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม“ความรู้”เหล่านี้ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะไม่มีเก็บบันทึก และรวบรวมอย่างเป็นระบบ ซึ่งอาจสูญหายไปกับผู้รู้/ผู้สามารถ/ผู้ประกอบการ/พิธี และชาวบ้านส่วนใหญ่โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ซึ่งผ่านระบบโรงเรียน จะขาดความรู้/เข้าใจในคุณค่า/ความหมายของประเพณี/พิธีกรรมต่างๆของชุมชน(ทำตามๆกันไป) ไม่รู้ความเป็นมาเป็นไปของชุมชน และประเด็นสำคัญคือ ชาวบ้านขาดเวที/กิจกรรมที่จะเปิดโอกาสให้แต่ละชุมชนมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้“ของดี”(ความรู้กันได้) จากกันและกัน แต่ในบริบทและสถานการณ์ที่มีโครงการวิจัยซึ่งได้เปิดโอกาสให้ชาวบ้านมาร่วมมือกันแก้ไขปัญหานั้น โดยสรุปพบว่า“ความรู้”ที่นำมาใช้ 2 ประเภทได้แก่

“ความรู้เดิม” ที่ชาวบ้านมีอยู่ ซึ่งพัฒนาการมาจากการที่ชาวบ้านได้เผชิญและแก้ไขปัญหาในการดำรงชีวิต จากประสบการณ์จริงในชีวิต หรือจากการลองผิดลองถูกซึ่งทำให้เกิดการสั่งสมความรู้เป็น “ชุดความรู้” ที่นำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาแต่ละด้านในชุมชนและระหว่างชุมชน เช่น

- **ด้านการทำมาหากินการเกษตร** มีความรู้เรื่องการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ การปลูกผักสวนครัว การใช้สมุนไพรในการเกษตร การบำรุงดิน การถนอมอาหาร การแปรรูปผลิตภัณฑ์ การทำไร่นาสวนผสม การปลูกพืชผสมผสานในพื้นที่เดียวกัน ระบบปาล์ม การเลี้ยงสัตว์ร่วมกัน การเพาะปลูกไม้ผลแบบผสมผสานและชุมชนยังมีการเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์จากกันและกัน

- **ด้านการจัดการทรัพยากรดินน้ำป่า** จาก “ความเชื่อ” (ผี สิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ) ของแต่ละชนเผ่า ทำให้เกิดพิธีกรรมต่างๆ ที่มีผลต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การเลี้ยงผีน้ำ ผีป่า เจ้าที่เจ้าทาง และพัฒนาเป็นกฎกติกา จารีตข้อห้ามให้คนในชุมชนต้องปฏิบัติ นอกจากนั้นยังทำให้เกิดประเพณีพิธีกรรมในรอบปีของแต่ละชนเผ่า ซึ่งมีส่วนรักษา “ความเป็นชุมชน” ให้คงอยู่ได้ และสะท้อนถึงฐานคิดและความเชื่อดังกล่าว

- **ด้านความสัมพันธ์ทางสังคมและการปกครอง** ชุมชนใช้ความเชื่อ และจารีตประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เช่นระบบอาวุโส ระบบการตัดสินปัญหาความขัดแย้งในชุมชน

“ความรู้ใหม่” หรือความรู้ที่มีการประยุกต์ ผสมผสานกับความรู้เดิม ซึ่งเกิดจากการได้เรียนรู้แลกเปลี่ยน ศึกษาอบรมดูงานจากภายนอก เช่นการอนุรักษ์ปลา พิธีกรรมบวชป่า การปลูกป่า การจำแนกลักษณะการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ดิน/ป่า การจัดทำโมเดล การกำหนดกฎกติกาต่างๆ เกษตรอินทรีย์ เกษตรชีวภาพ การขยายพันธุ์พืชเช่นการติดตา เสียบกิ่ง การจัดตั้งกลุ่มผู้สูงอายุ การจัดการท่องเที่ยวโดยกลุ่มท่องเที่ยวของชุมชน การผลิตสื่อชุมชน และบทเรียนประสบการณ์จากชุมชน/พื้นที่อื่นๆ

นอกจากชุมชน จะมีและใช้ “ความรู้” ในการแก้ไขปัญหาของตนเองดังกล่าวข้างต้นแล้ว ในส่วนทีมงานวิจัยที่ทำงานวิจัยเพื่อพัฒนากับชุมชน ก็ได้อาศัย “ความรู้” ต่างๆ มาใช้ในการทำงานด้วย คือ “ความรู้” ที่ทีมวิจัยมีอยู่เดิม และ “ความรู้ใหม่” ทีมวิจัย ได้ใช้ “ความรู้” จากประสบการณ์ที่เคยทำงานพัฒนาร่วมกับชุมชนพื้นที่ได้แก่

- ความรู้ในฐานวัฒนธรรม/ความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชน/พื้นที่ (ใครเป็นใคร)
- ความรู้เข้าใจในสถานการณ์ปัญหาของชุมชน/พื้นที่
- ความรู้เข้าใจในการวิเคราะห์เชื่อมโยงสถานการณ์ปัญหาต่างๆ ในชุมชนกับบริบทของพื้นที่และกระแสการพัฒนา

- ความรู้ในกระบวนการ/เทคนิคการจัดเวทีชุมชน ทักษะการจับประเด็น
ทักษะการถ่ายทอดสื่อสารบนความต่างทางวัฒนธรรม (ภาษาไทยใหญ่, คำเมือง เป็นภาษากลาง)

นอกจากนี้ทีมวิจัยยังได้ใช้ กระบวนการจัดเวทีAIC/SWOTชุมชน เป็น
"เครื่องมือ" เพื่อให้ได้มาซึ่ง"ข้อมูล/ความรู้"ชุมชนในพื้นที่ปางมะผ้า ขณะเดียวกันด้วยกระบวนการ
ดังกล่าวนี้ ทำให้ชาวบ้านในชุมชน ก็ได้มีโอกาสเรียนรู้/เข้าใจเรื่องราวของชุมชนตนเอง และชุมชน
ข้างเคียงและปัญหาพื้นที่มากขึ้น และได้มีโอกาสได้ร่วมคิด-ร่วมทำแผนพัฒนาชุมชนตนเอง และ
แผนพัฒนาร่วมกันระหว่างชุมชนดี

2.กระบวนการในการจัดการความรู้ ?

เริ่มจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน โดยประยุกต์กระบวนการAIC/ SWOTมาใช้
ในการจัดเวทีชุมชน และเวทีระหว่างชุมชน ซึ่งในกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวทำให้ชุมชนได้รับรู้มองเห็น
และเข้าใจปัญหาอย่างเป็นองค์รวม ด้วยกระบวนการวิเคราะห์ สังเคราะห์เชื่อมโยง ทำให้ชุมชนได้เห็น
จุดอ่อนจุดดี ข้อจำกัดและโอกาสของชุมชน/พื้นที่ เห็นความสำคัญคุณค่าและความหมายของทุนเดิม"ของ
ดี"ที่ชุมชนมีอยู่ ขณะเดียวกันก็มองเห็นว่าตนเองยังขาดอะไร และรู้ว่าจะไปหามาจากไหน และร่วมกัน
วางแผนงานกิจกรรมพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหา ซึ่งก่อนที่จะมีการจัดเวที/กิจกรรมพัฒนาในชุมชน ทีมงาน
วิจัยจะมีการจัดประชุมเตรียมการระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อจัดกระบวนการและเนื้อหา โดยคำนึงถึงการ
ผสมผสานระหว่าง"ความรู้เดิม"กับ"ความรู้ใหม่" ที่จะนำมาใช้ ยกตัวอย่างกิจกรรมพัฒนาเช่น

การอบรมเกษตรกรทางเลือกที่บ้านผาเจริญ ได้มีการจัดประชุมทบทวนที่มาวัตถุประสงค์การจัด
อบรมร่วมกันระหว่างชาวบ้าน เจ้าหน้าที่เกษตร พัฒนาที่ดิน สาธารณสุข ประชาสงเคราะห์และทีมวิจัย
จากนั้นจึงร่วมกันวางแผนทางหลักสูตรเนื้อหา วิธีการนำเสนอ ซึ่งในการอบรมมีการใช้ทั้ง "ความรู้เดิม"
เช่น กระบวนการขั้นตอนการปลูกไม้ผล เพื่อใช้ผืนดินอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล และแก้ไข
ปัญหาการบุกรุกเปิดพื้นที่ป่าใหม่โดยใช้"วิทยากรชาวบ้าน" ส่วน"ความรู้ใหม่" ได้แก่ เกษตรอินทรีย์ สาร
หมักชีวภาพ การใช้สารสมุนไพร การใช้แปรงเปิกัดักแมลงวันทอง โดยมีเจ้าหน้าที่จากหน่วยราชการเป็น
ผู้ให้ข้อมูลและความรู้ชี้แนะ

นอกจากนี้แล้วยังมีกิจกรรมการจัดเวทีหาแนวทางจัดทำหลักสูตรชุมชนร่วมกันระหว่าง
ตัวแทนชุมชน กรรมการสถานศึกษาและครู จากการประชุมศึกษาและการศึกษานอกโรงเรียนสภา
วัฒนธรรมจังหวัดและอำเภอ เพื่อที่จะนำ"ข้อมูลและองค์ความรู้ชุมชน" ไปพัฒนาและจัดทำเป็น
หลักสูตรชุมชนซึ่งต้องอาศัยความรู้เรื่อง"การบริหารจัดทำหลักสูตร"ของครู เป็นต้น

3.กระบวนการได้มีการปรับเปลี่ยนวิถีคิด มุมมองของคนที่เกี่ยวข้องหรือไม่ อย่างไร?

ด้วยกระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนาที่ผ่านมา ได้มีส่วนเดิมการเรียนรู้ และปรับเปลี่ยนวิถีคิดของผู้นำ
ตัวแทนชุมชน เจ้าหน้าที่รัฐได้บางส่วน(ครู เจ้าหน้าที่ป่าไม้) โดยเฉพาะเกิดกระบวนการเรียนรู้และการ
มองปัญหาอย่างเชื่อมโยง และความพยายามในการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นองค์รวมมากขึ้น

**งานวิจัย สร้างความมั่นใจ กระตุ้น ให้โอกาสชุมชนแสดงออกซึ่งศักยภาพภายในของตน
ออกมา** สังเกตจากภายหลังการจัดเวทีกิจกรรมพัฒนาแต่ละครั้ง ชุมชนจะร่วมกันคิดต่อไปว่าจะ
ดำเนินงานอย่างไรต่อไปให้บรรลุเป้าหมาย ชุมชนมีความเคลื่อนไหวไปข้างหน้าไม่หยุดนิ่ง (ไม่เพียงจัดแล้ว
จบ)

ชาวบ้านได้เรียนรู้ว่าการแก้ไขปัญหาบางเรื่องต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายๆชุมชนหลายๆ
หน่วยงาน และต้องแก้ปัญหาย่างครบวงจร

4.กลไกการจัดการความรู้ มีสิ่งใดไม่ควรทำ และสิ่งใดควรทำ กลไกควรมีกลไกเดียวหรือหลาย กลไก?

สิ่งที่ไม่ควรทำ

- กระบวนการแก้ไขปัญหาของชุมชน/พื้นที่ ไม่ควรมองปัญหาแบบแยกส่วน ต่างคนต่างแก้
ต่างคนต่างทำ หรือแก้ปัญหาเป็นส่วนๆไม่เกี่ยวข้องกัน

- กระบวนการจัดการความรู้สู่ชุมชน ไม่ควรละเลยและให้ความสำคัญต่อ"คน"และการมีส่วนร่วม
จากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในและนอกพื้นที่ตั้งแต่เริ่มต้น ท่ามกลาง จนถึงสิ้นสุดกระบวนการ

- กลไกการจัดการความรู้ ไม่ควรละเลยเรื่องการประสานงาน การติดตามงาน การสื่อสาร
ส่งข้อมูลข่าวสารความคืบหน้าของงาน/กิจกรรมพัฒนาที่เกิดขึ้นทั้งในและนอกชุมชนให้แก่ทุกฝ่ายที่
เกี่ยวข้องได้รับทราบเป็นระยะอย่างต่อเนื่องไม่ขาดหาย

- กลไกการจัดการความรู้ ไม่ควรละเลยการทบทวนเป้าหมายทิศทางและแนวทางวิธีการ
ดำเนินงานที่จะนำไปสู่เป้าหมายของงานร่วมกันใน"กลุ่มคนทำงาน" ผู้นำชุมชน ตัวแทนชุมชนและผู้มีส่วน
เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

- กระบวนการจัดการความรู้ ไม่ควรรีบเร่ง ปืบค้น แรงผลักดันตัดสินใจจากชุมชนในการร่วม
คิด ร่วมทำงาน/กิจกรรมพัฒนาใดๆ ซึ่งไม่ได้มาจากความคิด ความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง อันจะ
นำไปสู่ความล้มเหลวของกิจกรรมในภายหลัง

สิ่งที่ควรทำ

- กระบวนการแก้ไขปัญหาของชุมชน/พื้นที่ ควรมองปัญหาแบบองค์รวม เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน และต้องร่วมกันแก้ไขปัญหาไปพร้อมๆ กันจากทุกๆ ฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบ และแก้ไขอย่างครบวงจร เช่น ความเชื่อมโยงระหว่างปัญหาทรัพยากร การเกษตรและวัฒนธรรม
- กระบวนการจัดการความรู้ชุมชน ควรให้ความสำคัญต่อ"คน" และการมีส่วนร่วมจากทุกๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งในและนอกพื้นที่ตั้งแต่เริ่มต้น จนถึงสิ้นสุด
- กลไกการจัดการความรู้ ต้องจัดวางระบบการประสานและติดตามงาน และจัดระบบการสื่อสารส่งข้อมูลข่าวสารความคืบหน้าของงาน/กิจกรรมพัฒนาให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ทราบเป็นระยะอย่างต่อเนื่อง
- กลไกการจัดการความรู้ ต้องหมั่นทบทวนเป้าหมายทิศทางและแนวทางวิธีการดำเนินงานใน"กลุ่มคนทำงาน"และกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเป็นระยะ เพื่อปรับฐานคิด การรับรู้เข้าใจที่ตรงกัน หรือปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานร่วมกัน เพื่อให้บรรลุผล
- กระบวนการจัดการความรู้ ควรให้เวลากับการปรับฐานคิด การรับรู้ ความเข้าใจของชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดพร้อม และสมัครใจในการเข้าร่วมงาน/กิจกรรมพัฒนาด้วยเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ตรงกัน เพื่อความสำเร็จของงานและเกิดความยั่งยืนในกระบวนการจัดการความรู้ชุมชน

5. กลไกการจัดการความรู้ ควรมีหลายกลไก หรือกลไกเดียว?

โดยธรรมชาติ ในพื้นที่จะมีกลไกการจัดการความรู้ชุมชนอยู่หลากหลายรูปแบบและวิธีการ ทั้งที่เป็นการจัดการโดยรัฐและองค์กรหน่วยงานต่างๆ แต่ก็ยังไม่สามารถจัดการแก้ไขปัญหาให้แก่ชุมชน/พื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นกลไกการจัดการความรู้ชุมชน เพื่อนำความรู้มาแก้ไขปัญหาชุมชน/พื้นที่ได้อย่างแท้จริงนั้น จำเป็นจะต้องมีและอาศัยหลายกลไกทั้งใน-นอกชุมชน/พื้นที่ เหล่านี้มาจัดการ กล่าวคือนอกเหนือจาก "กลไกภายในชุมชน" เอง (ผู้รู้ ผู้นำ ตัวแทนชุมชน) ซึ่งจะต้องได้รับการพัฒนาในเรื่องฐานคิด วิธีการมองปัญหา และการจัดการความรู้ข้อมูลที่มีอยู่ให้เป็นระบบ เพื่อนำมาใช้ในการแก้ปัญหา (พัฒนาการจัดเก็บรวบรวมสะสม พัฒนาการนำไปใช้ การถ่ายทอด การสืบต่อ การปรับปรุงยุค) ที่ผ่านมาโครงการวิจัย ได้อาศัยกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนระหว่างชุมชน เพื่อปรับฐานคิด วิธีการจัดการปัญหาของชุมชนให้หลุดพ้นจากการเป็นฝ่ายตั้งรับ(จากหน่วยงานภายนอก)ให้มาเป็นฝ่ายรุก

นอกเหนือจากพัฒนาภายในชุมชนขึ้นมาแล้ว ในพื้นที่ควรจะมี "เครือข่าย" ของการจัดการข้อมูลความรู้ระหว่างชุมชนร่วมกัน ซึ่งอาจไม่จำเป็นต้องมีสถานที่อาคารก่อสร้าง แต่เป็นเครือข่ายของ "คนใน" ที่เป็นผู้รู้ ผู้นำ ตัวแทนชุมชน ที่มีความรู้ความสนใจติดตามข้อมูลความรู้เรื่องนั้นๆ มารวมกันจัดเวทีพูดคุยต่อสถานการณ์ปัญหาที่ชุมชนกำลังเผชิญอยู่ แล้วร่วมกันแสวงหาความรู้เดิม "ของดี" ในชุมชนและ "ความรู้ใหม่" จากภายนอกเข้ามาจัดการแก้ไขปัญหาของตนเอง

แต่หากเป็นไปได้ ในระยะแรกชุมชนควรมี ตัวแทน "คนใน" ชุมชน/พื้นที่ มาร่วมทำงานเป็นกลุ่มผู้ประสานงาน ดังเช่นกรณีโครงการวิจัยฯ ที่พยายามรวมกลุ่มคนทำงานพัฒนาในพื้นที่มาร่วมเป็น "ทีมงานวิจัยเพื่อพัฒนา" ในฐานะผู้ประสานงาน (พี่เลี้ยง/ผู้ช่วย) ให้แก่ชุมชนต่างๆ ในพื้นที่ซึ่งจะพัฒนาไปเป็น "หน่วยจัดการความรู้" ที่ทำงานจัดการความรู้เชื่อมโยงสัมพันธ์กับ "ตัวแทนชุมชน" ในพื้นที่ที่จะพัฒนามาเป็น "เครือข่ายความร่วมมือของชุมชน"

กลไกภายในชุมชน ต้องสามารถจัดการและเชื่อมประสานกับกลไกจัดการความรู้อื่นๆ ใน-นอกชุมชน/พื้นที่เพื่อนำและดึง "ข้อมูลความรู้" / "คน" / ทูต/ทรัพยากรต่างๆ จากกลไกเหล่านั้นมาร่วมในการจัดการความรู้เพื่อนำมาแก้ไขปัญหาแต่ละด้านของชุมชน กลไกดังกล่าวคือ

- สถาบันการศึกษาในชุมชน/พื้นที่ ครูประถม กศน.
- หน่วยงานราชการต่างๆ เช่น เกษตร พัฒนาชุมชน ปกครอง วัฒนธรรม สาธารณสุข
- องค์กรชุมชน เช่น อบต. อบจ.
- โครงการพัฒนาต่างๆ ทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชน

6. กลไกการจัดการจะยั่งยืนได้อย่างไร?

- ความยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้จำเป็นต้องมีการพัฒนาฐานคน "ความคิด" ฐานข้อมูลความรู้ และฐานการจัดการ (การบริหารจัดการ) อยู่ตลอดเวลา โดย "หน่วยจัดการความรู้" (ทีมวิจัยเพื่อพัฒนาเดิม) จะต้องเป็นผู้ประสานจัดกระบวนการเรียนรู้แบบชุมชนมีส่วนร่วม จัดเวที/กิจกรรมพัฒนาเพื่อนำ "ข้อมูลความรู้" ไปใช้แก้ไขปัญหาของชุมชน/พื้นที่ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

- สร้างแรงเกื้อหนุนและความสัมพันธ์ในความร่วมมือระหว่าง "ตัวแทนชุมชน" หรือ "เครือข่ายความร่วมมือของชาวบ้าน" ซึ่งพัฒนามาจากการทำกิจกรรมพัฒนาร่วมกัน และ "ทีมวิจัยเพื่อพัฒนา" ในฐานะผู้ประสานงาน/พี่เลี้ยง ซึ่งจะพัฒนาเป็น "หน่วยจัดการความรู้" และการเชื่อมโยงสัมพันธ์กับ "กลไก" ภายใน-นอกอื่นๆ (ดึง/แบ่งปันทรัพยากร/ทุน) โดยเฉพาะองค์กรชุมชนในพื้นที่ "อบต." เป็นแหล่งคน ทุน ที่

สำคัญซึ่งจะต้องได้รับการปรับฐานคิด ฐานข้อมูลความรู้ และฐานการจัดการใหม่เพื่อที่จะสามารถเป็น
เครือข่ายการจัดการข้อมูลความรู้ของชุมชนได้อย่างยั่งยืนต่อไป(การสนับสนุนและใช้ประโยชน์จากข้อมูล
ความรู้ชุมชนร่วมกัน)

- นโยบายรัฐต้องเปิด รัฐต้องเสริมหนุนเวที/กิจกรรมพัฒนาของชุมชน มิใช่สั่งการแบบเดิม
- การบูรณาการงานพัฒนาและงานวิจัยเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่แบบชุมชนมีส่วนร่วม

ความยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้ ชุมชน/พื้นที่จะต้องมี“หน่วยจัดการความรู้”ของชุมชน ที่จะ ต้องเป็น
หน่วยที่จะจัดการปัญหาของชุมชน/พื้นที่ร่วมกับชุมชน โดยมองภาพรวมปัญหาอย่างเป็นระบบและ
อย่างเชื่อมโยง และจัดการกับโครงการพัฒนา/กิจกรรมพัฒนาลักษณะต่างๆจากภาครัฐ หน่วยงาน
องค์กรต่างๆ ทั้งในและนอกพื้นที่ที่เข้าไปในพื้นที่ปางมะผ้า โดยอาศัย“ฐานข้อมูลความรู้ชุมชน” และความรู้
จากภายนอก อาศัย“ฐานคน”ที่มีอยู่ในนอกพื้นที่ มาร่วมกับชุมชนในการจัดการความรู้เพื่อนำไปแก้ไข
ปัญหาของชุมชน/พื้นที่อย่างเป็นระบบ โดยมี“งานวิจัย”กำกับควบคู่ไปกับ“งานพัฒนา”ซึ่งเป็นแนวคิด
และแนวทางที่โครงการและทีมวิจัย กำลังพยายามสานต่อ และวางระบบการจัดการดังกล่าวไว้ให้กับชุมชน
ดังปรากฏในแนวทางดำเนินงานในระยะที่ 2 ปีที่ 2

โจทย์การวิจัยที่น่าสนใจจาก“คนใน”พื้นที่

โจทย์ และกระบวนการได้มา และผลสืบเนื่อง

โจทย์การวิจัยที่ได้มา ส่วนใหญ่เกิดขึ้นในเวทีชุมชน ซึ่งเริ่มจากการที่ชาวบ้านได้ร่วมพูดคุยถึง
สถานการณ์ปัญหาของชุมชน/พื้นที่ มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ใน/นอกพื้นที่จากกันและกัน ซึ่งในช่วง
6 เดือนแรกมีโจทย์วิจัย 4 เรื่องได้แก่ 1.การจัดการเงินกองทุนของชุมชนบนพื้นที่สูง
2.การศึกษาระบบนิเวศลุ่มน้ำลำปางเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างยั่งยืน 3.การใช้และจัดการป่าและ
ที่ดินบนพื้นที่สูงอย่างยั่งยืน 4.การศึกษาคุณค่าและความหมาย“คติชน”ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงที่มี
ผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน

ในช่วง 6 เดือนหลังได้เกิดโจทย์การวิจัย ในระหว่างการจัดเวทีประเมิน“คนใน”อีก 1 เรื่องได้แก่
การวิจัยเพื่อพัฒนาพันธุ์พืชผักพื้นบ้านเพื่อการบริโภคและจำหน่าย ซึ่งเกิดขึ้นจากการที่ชาวบ้านเห็นว่าใน
พื้นที่มีพืชผักพื้นบ้านหลายชนิดที่แต่ละชุมชนใช้ในการบริโภค แต่ก็มีบางชนิดเริ่มหายากขึ้น และมีหลาย
ชนิดที่ชาวบ้านไม่รู้จัก ดังนั้นถ้าหากได้มีการศึกษาค้นคว้า เก็บรวบรวม เพาะ-ขยาย พันธุ์พืชผัก
พื้นบ้านขึ้นมา และกระจายความรู้เรื่องประเภท ชนิด และขยายการเพาะปลูกออกไป ก็จะทำให้พื้นที่ปาง

มะผ้า สามารถรักษาพันธุ์พืชผักพื้นบ้านไว้ได้ และชุมชนเองจะได้รับประโยชน์จากการเพาะปลูกเพื่อการ
บริโภคและการจำหน่าย ซึ่งในเบื้องต้นชาวบ้านเมืองแพมและบ้านแอลา สนใจที่จะร่วมทำการศึกษาวิจัย

ผลสืบเนื่อง โจทย์การวิจัยดังกล่าวยังไม่มีความคืบหน้าในแง่การพัฒนาเป็นร่างโครงการวิจัย
เพื่อนำเสนอต่อแหล่งทุนสนับสนุน เนื่องจากเป็นความสนใจใคร่รู้ของ"คนใน"ชุมชนพื้นที่จากเวทีชุมชน
(เวทีใหญ่) จึงยังไม่มีใครคิดต่อ หรือเสนอตัวที่จะเข้ามาทำวิจัย

การปรับกระบวนการได้มา และปรับบทบาทการหนุนเสริมให้"คนใน"ชุมชนทำวิจัย

จากปัญหาดังกล่าวข้างต้นที่มิวิจัยเพื่อพัฒนา จะเพิ่มบทบาทของทีมงานในการเป็นผู้ประสาน
และหนุนเสริมให้"คนใน"หรือชาวบ้านในชุมชนทำวิจัย โดยจะนำโจทย์วิจัยกลับไปสู่ชุมชนและร่วมกับ
ชุมชน เพื่อพัฒนาเป็นร่างโครงการวิจัยเพื่อให้สอดคล้องสัมพันธ์กับปัญหาของชุมชน ตอบปัญหาและ
สนองความต้องการของชุมชนมากขึ้น และพยายามพัฒนา"คนใน"ชุมชนมาร่วมทำวิจัย ซึ่งทีมวิจัย บาง
คนเคยเป็นนักวิจัยท้องถิ่น(สกว.ภาคเหนือ) ก็จะช่วยเป็นพี่เลี้ยงให้ได้ โดยในทางปฏิบัติจะประสานกับ
NODE มส.อีกครั้ง

"ผู้รู้" กับ "ความรู้" ในกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน

8.ข้อเสนอโครงการวิจัย และแผนการดำเนินงานวิจัยเพื่อพัฒนาในระยะ 2 ปีที่ 2 (1 มิถุนายน 2547 – 31 พฤษภาคม 2548)

1.ก้าวไปตามแผนงานชุมชน : การจัดกระบวนการเรียนรู้และจัดการความรู้โดยชุมชน

แผนงานและกิจกรรมที่นำเสนอ เป็นภาพรวมของแผนงาน/กิจกรรมในแต่ละด้าน ซึ่งมีเป้าหมายและตัวชี้วัดเฉพาะในแต่ละด้าน เป็นแผนงาน/กิจกรรมที่ต้องดำเนินการต่อเนื่องจากช่วงปลายปีที่ 1 ของโครงการวิจัย โดยได้เรียงลำดับจากความสำคัญของปัญหาที่ชาวบ้านได้ร่วมกันกำหนดไว้ในเวทีชุมชน: การสร้างแนวทางการพัฒนาร่วมกัน(4-5กันยายน2546) และเวทีการประเมินผล"คนใน" (15-16มี.ค.2547) (รายละเอียดแผนงาน/กิจกรรมวัตถุประสงค์/ขั้นตอนวิธีการ/งบประมาณ ปรากฏในภาคผนวกแผนการดำเนินงานวิจัย 1 ปี 6เดือน (1 ต.ค.2546 – 31 มีนาคม 2548) แต่วัตถุประสงค์และเป้าหมายรวมของแผนงานและกิจกรรมพัฒนาดังกล่าวนี้ ก็เพื่อมุ่งไปสู่เป้าหมายรวมของโครงการวิจัย (OUTPUT) ได้แก่

ผลเชิงการพัฒนา

- พัฒนาศักยภาพ"คนใน"เสริมสร้างวิถีชีวิตวิธีการจัดการ"ความรู้"
- นำ"ความรู้"/กิจกรรมพัฒนาสู่ชุมชน เพื่อแก้ปัญหาของชุมชน เป็นการเสริมงานภาครัฐ
- เสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนในการจัดการ"ความรู้"เพื่อแก้ปัญหาชุมชน

ผลเชิงวิชาการ/งานวิจัย

- ค้นหา/ค้นพบ/พัฒนา"โจทย์การวิจัย" ในขณะดำเนินงาน
- พยายามตอบ "คำถามการวิจัย" เป็นระยะๆ ในท่ามกลางการดำเนินงานวิจัยเพื่อพัฒนา

ตัวชี้วัดของโครงการนี้คือในพื้นที่เกิด"หน่วยจัดการความรู้" ของชุมชน โดยชุมชนและเพื่อชุมชน ดำเนินการบริหารจัดการโดย"คนใน"พื้นที่ ซึ่งมีกลไกและกระบวนการบริหารจัดการ "ความรู้"อย่างเป็นระบบและเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ มีความยั่งยืนจากการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย
ขณะเดียวกันด้วยกระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนานี้ ก็คาดว่าจะเกิดผลดังต่อไปนี้คือ

1.ชุมชน เกิดความเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นและมีศักยภาพมากขึ้นทั้งในด้านความรู้ความคิดและวิธีการจัดการและแก้ไขปัญหาด้านการจัดการทรัพยากรดินน้ำป่าในชุมชนและระหว่างชุมชน การจัดการการ

ท่องเที่ยว การฟื้นฟูและอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น และตระหนักเข้าใจในบทบาทขององค์กรชุมชน(เครือข่ายฯ และอบต.)มากขึ้น

2.อบต.รับรู้ตระหนักและเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนเอง และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการบริหารจัดการและพัฒนาชุมชนในทางที่ดีขึ้น

3.หน่วยงานด้านจัดการศึกษา(ครู สปจ.วิทยาลัยชุมชน) ได้นำ"ความรู้"และกระบวนการจัดการความรู้ไปเป็นแนวทางในการจัดทำ"หลักสูตรท้องถิ่น"

4.เจ้าหน้าที่ของรัฐ ได้รับความรู้และแนวทางการทำงานกับกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมมากขึ้น จากการได้รับรู้ข้อมูลและกิจกรรมพัฒนาต่างๆของโครงการวิจัย

5.เสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชนในระดับรากหญ้า ซึ่งเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายชาวบ้านและอบต.

6. เข้าใจในเงื่อนไขและกลไกการจัดการความรู้ของชุมชนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมในบริเวณลุ่มน้ำลำ-น้ำของ เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการความรู้ต่อชุมชนอื่นๆต่อไป

แผนงานและกิจกรรมพัฒนาในระยะที่ 2 ปีที่ 2

1.แผนพัฒนา/เสริมสร้างศักยภาพ"ตัวแทนชุมชน" (เครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน)

มีกิจกรรมที่ต้องดำเนินงานได้แก่

1.1.เข้าร่วมเวที/กิจกรรมพัฒนาชุมชนตามแผนงานและรายงานความคืบหน้าในการประชุมประจำเดือนของชุมชน/หมู่บ้าน (ทุกเดือน หรือตามสถานการณ์)

1.2.เข้าร่วมเวทีประเมินผลภาพรวมการดำเนินงานของ"คนใน"ชุมชน (3 เดือน/ครั้ง)

1.3.ร่วมสร้างทีมงาน เครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน โดยมีเวที/กิจกรรมพัฒนาเป็นตัวเชื่อม

เป้าหมายและตัวชี้วัดเครือข่ายความร่วมมือของชุมชน

ในพื้นที่เกิด"เครือข่าย"ความร่วมมือระหว่างชุมชน ซึ่งพัฒนาจาก"ตัวแทนชุมชน" ที่มาร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันจัดการนำความรู้/ทรัพยากร(ทุน)จากภายใน-นอกชุมชน/พื้นที่ มาแก้ไขปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่ โดยทำงานร่วมประสานเชื่อมโยงกับ"ทีมวิจัยเพื่อพัฒนา"(ผู้ประสานงาน/พี่เลี้ยง)

2. แผนพัฒนา/สร้างเสริมศักยภาพ"ทีมวิจัยเพื่อพัฒนา" (หน่วยจัดการความรู้)

มีกิจกรรมที่ต้องดำเนินการดังนี้

- 2.1. ร่วมเสริมสร้าง/กระตุ้น/ติดตาม/จัดกิจกรรมร่วมกับ"ตัวแทนชุมชน"(เครือข่ายความร่วมมือ)
- 2.2. สรุปจัดทำ/ปรับฐาน"ข้อมูลความรู้ชุมชน"และผลการจัดเวที/กิจกรรมพัฒนาในชุมชน/พื้นที่
- 2.3. ร่วมประชุมเตรียมการ/ประสานงาน/กิจกรรมพัฒนาก่อนลงปฏิบัติงานพื้นที่
- 2.4. ร่วมสรุปประเมินผลความก้าวหน้างาน/กิจกรรมแต่ละด้าน (ทุกเดือน)
- 2.5. พัฒนาทักษะการบริหารจัดการ และการจัดระบบข้อมูล/สารสนเทศ/การสื่อสาร
- 2.6. เปิดโลกทัศน์ทีมวิจัย(ร่วมประชุมสัมมนา/ฝึกอบรม/ดูงานนอกพื้นที่)
- 2.7. ร่วมประชุมประเมินผลโครงการวิจัย(ทุก 6 เดือน)

เป้าหมายและตัวชี้วัดการสร้างหน่วยจัดการความรู้

ในพื้นที่เกิด"หน่วยจัดการความรู้"ที่เป็นของชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน โดยพัฒนาสร้างทีมงานจาก"คนใน"ชุมชน/พื้นที่ ซึ่งเคยร่วมงานใน"ทีมวิจัยเพื่อพัฒนา" โดยจะทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงาน/พี่เลี้ยงทำงานเชื่อมประสานกับ"เครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน"และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันจัดการความรู้สู่ชุมชน

3. แผนการจัดการ"ความรู้" เพื่อแก้ไขปัญหาทรัพยากรชุมชนท้องถิ่น

มีกิจกรรมที่ต้องดำเนินการดังนี้

- 3.1. การอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาศักยภาพ"ตัวแทนชุมชน"ด้านทรัพยากร/เกษตร(การสำรวจ/จัดทำแผนการใช้พื้นที่ของชุมชน)..... ชุมชนนำร่อง
- 3.2. เวทีชุมชน "อบต.กับการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรชุมชน" (ข้อบังคับอบต.)
- 3.3. เวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรชุมชน และติดตามประเมินผลความคืบหน้าโครงการนำร่องพื้นที่พิเศษการจัดการผืนป่าโดยชุมชน (2 เดือน/ครั้ง)

เป้าหมายและตัวชี้วัดด้านทรัพยากร

- ชุมชนอย่างน้อย 10 หมู่บ้าน มีการดำเนินการจัดการทรัพยากรร่วมกัน
- ชุมชนมีการประยุกต์ใช้ความเชื่อจารีตประเพณีให้เอื้อต่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากร
- ชุมชนเรียนรู้ ยอมรับ นำแนวทางการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพไปปฏิบัติ

- เกิดคณะกรรมการ"เครือข่ายการจัดการทรัพยากรบริเวณลุ่มน้ำ"ที่มีการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำ
อย่างเป็นระบบ

- อบต.เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรของชุมชนพื้นที่

4.แผนการจัดการ"ความรู้"เพื่อแก้ไขปัญหาเกษตรบนที่สูง

มีกิจกรรมที่ต้องดำเนินการดังนี้

- 4.1.อบรมเชิงปฏิบัติการ"เกษตรอินทรีย์"...ชุมชนนำร่อง
- 4.2.อบรมการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร(ไม้ผล)
- 4.3.เวทีเสวนา"การจัดการพื้นที่ทำกินโดยชุมชน" (จนท.รัฐ/ชาวบ้าน/นักวิชาการ/NGO)
- 4.4.เวทีเสวนา"เครือข่ายเกษตรทางเลือกปางมะผ้า" (3 เดือน/ครั้ง)
- 4.5.ประชุมประเมินผลเครือข่ายเกษตรทางเลือกร่วมกับพันธมิตร (6 เดือน/ครั้ง)

เป้าหมายและตัวชี้วัดด้านการเกษตรและอาชีพ

ชุมชนมีศักยภาพเพิ่มขึ้นในการจัดการเกษตรบนพื้นที่สูง เพื่อลดปัญหาเรื่องที่ทำกิน และกรณี
พิพาท / เกิดกลุ่มความร่วมมือ (การผลิต/แปรรูป/การตลาด) "พึ่งตนเองได้/ลดความเสี่ยง"

ชุมชน ได้รับความรู้ ทักษะการจัดการพื้นที่ด้านการเกษตร / มีการจัดการด้านพืช-การผลิต-
การตลาดแบบพึ่งตนเองได้

เกิด"กลุ่มสนใจ"ที่มีกิจกรรมรูปแบบและวิธีการต่างๆ ในการเพิ่มประสิทธิภาพการทำการเกษตร
บนพื้นที่สูงในชุมชน

อบต.เข้ามามีส่วนร่วมสนับสนุนการจัดการเกษตรและอาชีพของชุมชน

5.แผนการจัดการ"ความรู้"เพื่อแก้ไขปัญหาวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น

- 5.1.เวทีเสวนา"กลุ่มผู้สูงอายุกับการอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชน"
- 5.2.เวทีวัฒนธรรมชุมชนสัญจร/ขยายแนวคิดกลุ่มผู้สูงอายุ (14 หมู่บ้าน/ 14 ครั้ง)
- 5.3.จัดกิจกรรม"เครือข่ายผู้สูงอายุ" ระดับตำบลและระดับอำเภอ
- 5.4.ประชุมติดตามประเมินผลการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมชุมชน (2 เดือน/ครั้ง)

เป้าหมายและตัวชี้วัดด้านวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น

แต่ละชุมชนมี"กลุ่ม"และเกิด"เครือข่าย"ความร่วมมือที่จะอนุรักษ์/ฟื้นฟูวัฒนธรรมเพื่อให้
วัฒนธรรมเป็นตัวเชื่อมระหว่างคนรุ่นเก่าและใหม่ เกิดการสืบทอดเรียนรู้สู่กันและกัน เพื่อให้คนรุ่นใหม่รู้/
เข้าใจ/ตระหนักสำนึกในคุณค่าความหมายของวัฒนธรรมต่อการดำรงชีวิตและความเป็นชุมชน

ชุมชนเกิดสำนึกในคุณค่า / ความหมายของวัฒนธรรม มีการนำความรู้ (วัฒนธรรม/ภูมิปัญญา)
มาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน และนำไปจัดทำ"หลักสูตรชุมชน"

เกิด"กลุ่มผู้สูงอายุ" / "กลุ่มอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรม" และจัดกิจกรรมในพื้นที่เป้าหมาย

เกิด"เครือข่ายความร่วมมือ" และมีการจัดกิจกรรมร่วมกันระหว่างชุมชน

อบต.ให้การสนับสนุนการดำเนินงาน/กิจกรรมของกลุ่มและเครือข่าย

6.แผนการจัดการ"ความรู้"เพื่อแก้ไขปัญหาการท่องเที่ยวในชุมชน/พื้นที่

- 6.1.เวทีชุมชนกับการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (เสริมแนวคิด/ปรัชญา)
- 6.2.อบรมทักษะการนำเที่ยว/การสื่อความหมายแก่กลุ่มนำเที่ยว (เสริมความรู้)
- 6.3.การดูงานการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์(บ้านห้วยฮี้)
- 6.4.ประชุมแลกเปลี่ยนติดตามและประเมินผลการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน(2 เดือน/ครั้ง)

เป้าหมายและตัวชี้วัดด้านการท่องเที่ยว

ชุมชนที่ถูกผลกระทบจากการท่องเที่ยว, ชุมชนที่กำลังมีการจัดการท่องเที่ยวร่วมกัน และชุมชนที่
กำลังจะมีธุรกิจท่องเที่ยวเข้าไป ได้มี"กลุ่ม"ความร่วมมือ เพื่อที่จะจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อ
ชุมชน และเกิด"เครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน"ที่มีการจัดการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดการเรียนรู้
แลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการจัดการท่องเที่ยวที่เหมาะสมแบบยั่งยืน

ชุมชนและ อบต. ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องร่วมกำหนดแนวทางแก้ไข/จัดทำข้อตกลงร่วมกัน เกิด
เครือข่าย"ความร่วมมือระหว่างชุมชน/มีเวทีพบปะแลกเปลี่ยนบทเรียนประสบการณ์

เกิด"กลุ่มท่องเที่ยว"ในชุมชน / มีกิจกรรม/แนวทางการจัดการและป้องกันผลกระทบจากการ
ท่องเที่ยว มีการผลิตสื่อ/เผยแพร่/ประชาสัมพันธ์

7.แผนการจัดการ"ความรู้" เพื่อแก้ไขปัญหาการสื่อสารภาคประชาชน

- 7.1.กิจกรรมการผลิตสื่อและการสื่อสารสู่สาธารณชน (ขยายการรับรู้/การมีส่วนร่วม)
- 7.2.ประชุมติดตามประเมินผลการดำเนินงานด้านสื่อ (2 เดือน/ครั้ง)

เป้าหมายและตัวชี้วัดด้านการสื่อสารภาคประชาชน

ลดช่องว่างทางการติดต่อสื่อสารระหว่างชุมชนกับหน่วยงานพัฒนาต่างๆ โดยเพิ่มช่องทางการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร "ความรู้" และ "ย่อย" ข้อมูล/ความรู้ให้ชาวบ้านรับรู้/เข้าใจได้ง่าย

พัฒนา "คนใน" ให้มีความรู้เข้าใจในกระบวนการถ่ายทอด กระบวนการผลิตสื่อท้องถิ่น

ในพื้นที่มี "วิทยากรท้องถิ่น" และคณะทำงานด้านการสื่อสารภาคประชาชน

ชุมชนมีช่องทางการรับข้อมูลข่าวสาร "ความรู้" มากขึ้นในรูปแบบสื่อต่างๆ

อบต.เข้าร่วมและให้การสนับสนุนการสื่อสารภาคประชาชน

โดยสรุปแล้ว ทีมวิจัยเพื่อพัฒนาและตัวแทนชุมชนต้องร่วมกันดำเนินงานสืบต่อแผนงานและกิจกรรมพัฒนาที่ชุมชนร่วมกันกำหนดขึ้น ซึ่งยังมีเวที/กิจกรรมพัฒนาอีกหลายกิจกรรมที่ต้องดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายเฉพาะในแต่ละด้าน ซึ่งจะนำไปสู่เป้าหมายรวมของโครงการ

นอกจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามแผนงานและกิจกรรมพัฒนาของชุมชนดังกล่าวข้างต้นแล้ว ทีมวิจัย ตัวแทนชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ยังต้องจัดทำโครงการ/กิจกรรมพัฒนาอื่นๆ ที่เกิดจากผลสืบเนื่องของเวทีชุมชน ดังเช่นโครงการนำร่องพื้นที่พิเศษการจัดการผืนป่าโดยชุมชนมีส่วนร่วมเพื่อแก้ไขปัญหาด้านทรัพยากรและเกษตรกรรม เป็นต้น

2.การพัฒนา "คนใน" และ "ข้อมูลความรู้ชุมชน" สู่ "ศูนย์จัดการข้อมูลความรู้เพื่อการพัฒนา"

ภารกิจของโครงการวิจัยหรือกระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนาในระยะที่ 2 ได้แก่

- พัฒนาศักยภาพคน

- เสริมสร้างศักยภาพ "คนใน" ชุมชน ตัวแทนชุมชน/เครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน (ฐานคิด วิธีการจัดการ การถ่ายทอด การนำเสนอ ฯ) โดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ผ่านเวที/กิจกรรมพัฒนาร่วมกัน

- พัฒนา "คนใน" ชุมชน ที่มาร่วมงานเป็นทีมวิจัยเพื่อพัฒนา ให้มีศักยภาพในการบริหารจัดการ การจัดระบบข้อมูลความรู้ และจัดทำสารสนเทศ การผลิตสื่อชุมชน การสื่อสาร

- พัฒนาศูนย์ข้อมูลความรู้ชุมชน

- ปรับเสริมฐานองค์ความรู้ดั้งเดิม-หลักสูตรชุมชน ร่วมกับชุมชนสถาบันการศึกษา และสภาวัฒนธรรมอำเภอ-จังหวัด

- สรุป"ความรู้"จากเวที/กิจกรรม บทเรียนประสบการณ์จากกิจกรรมพัฒนาเพื่อนำมาปรับ
เสริมฐานความรู้

- พัฒนารูปร่างและระบบการจัดการ

- โดยการเรียนรู้ร่วมกันผ่านเวที/กิจกรรมการจัดการความรู้เพื่อนำมาแก้ไขปัญหาาร่วมกันของ
ชุมชน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และทีมวิจัยเพื่อพัฒนา สรุปประเมินระบบการจัดการซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนา
รูปแบบวิธีการจัดกิจกรรมพัฒนา/จัดกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมเพื่อแก้ปัญหาชุมชนและพื้นที่

- การบริหารจัดการระบบข้อมูลความรู้-สารสนเทศ

- พัฒนาและจัดตั้ง "ศูนย์จัดการข้อมูลความรู้เพื่อการพัฒนา"

ในระยะที่ 2 ปีที่ 2 ของโครงการวิจัย หากแผนงานกิจกรรมพัฒนาที่ชุมชนได้ร่วมกันวางไว้
ดำเนินไปตามเป้าหมายวัตถุประสงค์ โดยมีทีมวิจัยเพื่อพัฒนาเป็นผู้ประสาน หนุนเสริมและช่วยสรุป
บทเรียนในกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันและกระบวนการจัดการความรู้แบบชุมชนมีส่วนร่วมแล้ว ผลที่เกิดขึ้น
จากกระบวนการเช่นว่านี้ จะทำให้ในพื้นที่ปางมะผ้ามีฐานคน (ใน-นอก) ฐานข้อมูลความรู้และฐานและ
ระบบการจัดการ ที่ชัดเจนขึ้นระดับหนึ่ง ที่พอจะร่วมกันจัดการระดมความรู้/ทรัพยากร/ทุนจากภายใน-นอก
ชุมชน/พื้นที่ มาแก้ไขปัญหาของชุมชน/พื้นที่อย่างเป็นระบบ และอย่างเป็นองค์รวมยิ่งขึ้น และหากการ
รวมกลุ่มทำงาน หรือเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน มีแรงเกาะเกี่ยวกันมากขึ้นจากกิจกรรมพัฒนาที่
ร่วมกันคิดร่วมกันจัดการ ก็เชื่อได้อีกว่าจะเกิด"หน่วยจัดการความรู้ของชุมชน"ขึ้นมาได้จริง ซึ่งอาจไม่
จำเป็นต้องมีสำนักงานอาคารสถานที่ แต่ยึดโยงกันด้วยโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนที่พร้อมจะ
มาร่วมมือร่วมใจกันแก้ไขปัญหาของชาวบ้าน

แต่สำหรับพื้นที่ปางมะผ้า กลุ่ม"คนใน"ที่เคยร่วมงานพัฒนากับเครือข่ายฯและชาวบ้านซึ่ง
เรียกตัวเองว่า"กลุ่มเพื่อนเรียนรู้" ก่อนหน้าที่จะมาร่วมกันเป็น"ทีมวิจัยเพื่อพัฒนา"นั้น ได้เคยร่วมกับ
เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองของอำเภอปางมะผ้า เขียนโครงการเสนอขอรับทุนสนับสนุนองค์กรพัฒนาเอกชนใน
ประเทศญี่ปุ่น เพื่อสร้างอาคารศูนย์สวัสดิการเกษตรที่บ้านนาหลวงบนพื้นที่ส่วนบุคคลที่ยกให้เพื่อ
สาธารณะประโยชน์ ทั้งนี้เพื่อใช้ในการสาธิตทดลองการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้าน ซึ่งก็ได้รับการ
สนับสนุนการก่อสร้างอาคารและวัสดุสำนักงานเมื่อกลางปี 2546 และทางองค์กรทุนก็พร้อมที่จะสนับสนุน
การดำเนินกิจกรรมพัฒนาของศูนย์สวัสดิการดังกล่าว ซึ่งข่าวสารข้อมูลความเคลื่อนไหวเหล่านี้ ได้ถูกดึง
เข้ามาอยู่บน"โต๊ะประชุม"ประจำเดือนของทีมวิจัยเพื่อพัฒนาด้วย รวมถึงโครงการ/กิจกรรมพัฒนาและ
งานวิจัยจากหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่เข้ามาดำเนินงานในพื้นที่ปางมะผ้าซึ่งมักจะผ่านไปที่
"กลุ่มเพื่อนเรียนรู้" ก็ถูกบรรจุในวาระการประชุมประจำเดือน และที่สุดงานวิจัยเพื่อพัฒนาและงานพัฒนา

ล้วนๆก็ได้ถูกนำมาเชื่อมโยงเข้าด้วยกัน ทำให้เราต้องมานั่งคุยกันว่า จะ"จัดการ"โครงการ/กิจกรรม พัฒนาและงานวิจัยเพื่อพัฒนาอย่างไร สุดท้ายภาพที่"เรา"เห็นร่วมกันและฝันอยากจะเป็นจริงขึ้นมา ก็คือ ภาพการบูรณาการงานพัฒนาและงานวิจัยเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ และการจัดการความรู้โดยชุมชนมีส่วนร่วม โดยมีศูนย์จัดการข้อมูลความรู้เพื่อการพัฒนา เป็นผู้ประสานงานเชิงพื้นที่ คนทำงานในเบื้องต้นก็คือ"ทีมวิจัยเพื่อพัฒนา" (กลุ่มเพื่อนเรียนรู้) โดยจะใช้ศูนย์สาธิตการเกษตรเป็นสำนักงาน เพื่อเพิ่มสีสันและจิตวิญญาณให้แก่ศูนย์ดังกล่าว เราให้ชื่อภาษาอังกฤษว่า "Knowledge and Information for Development Management Center " มีอักษรย่อว่า " KID " หรือ "คิด" ซึ่งในภาษาไทยก็มีความหมายที่ดี ถ้าแปลจากภาษาอังกฤษก็ให้ความหมายที่ดีเช่นกัน

ดังนั้นแนวโน้มในอนาคตกระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนากลไกการจัดการความรู้ชุมชน จะเป็น"แกนหลัก"ในการขับเคลื่อนงานวิจัยและงานพัฒนาที่เข้ามาในพื้นที่ปางมะผ้า เป็นการบูรณาการงานพัฒนาและงานวิจัยเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ และการจัดการความรู้โดยชุมชนมีส่วนร่วม โดยมีทีมวิจัยเพื่อพัฒนา ซึ่งจะสวมบทบาทเป็น"หน่วยจัดการความรู้"ของชุมชน หรือศูนย์จัดการข้อมูลความรู้เพื่อการพัฒนา เป็นผู้ประสานงานเชิงพื้นที่ เป็นพี่เลี้ยงให้แก่ชุมชนผ่านผู้นำและตัวแทนชุมชน หรือ"เครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน" สิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการสานต่อแผนงานกิจกรรมพัฒนาชุมชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาฐานคน ฐานข้อมูลความรู้ และฐานระบบการจัดการ ให้แก่"คนใน"ชุมชนพื้นที่ได้ใช้เป็นฐานการทำงานวิจัยเพื่อพัฒนาต่อไป ดังนั้นในระยะที่ 2 ของโครงการวิจัยนี้จึงเป็นช่วงเวลาที่สำคัญต่อการสร้างทีมงาน องค์กรและเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน เพื่อจะเป็น"หน่วยจัดการความรู้"ของชุมชน โดยชุมชนและเพื่อชุมชนอย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

1.หนังสือ เอกสาร งานวิจัยที่นำมาอ้างอิง

ทีมวิจัยเพื่อการพัฒนา.

2546.ข้อเสนอโครงการวิจัยกลไกการจัดการความรู้สู่ชุมชนปางมะผ้า(ระยะที่ 1).ฝ่ายชุมชน
และสังคม. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)

2546.เอกสารรายงานผลความก้าวหน้างานวิจัยกลไกการจัดการความรู้สู่ชุมชนปางมะผ้า
รอบ 3 เดือน(มีนาคม-พฤษภาคม2546) และเอกสารรายงานผลความก้าวหน้างานวิจัยกลไกการ
จัดการความรู้สู่ชุมชนปางมะผ้ารอบ 6 เดือน(มีนาคม – สิงหาคม 2546) โดยทีมวิจัยเพื่อการ
พัฒนา(กลุ่มเพื่อนเรียนรู้เพื่อการพัฒนา) สนับสนุนโดยฝ่ายชุมชนและสังคม สกว.

อารยะ ภูสาคและคณะวิจัย.

2546.ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นการจัดการทรัพยากรส่วนรวมของชุมชนบริเวณลุ่มน้ำลำปาง-น้ำ
ของ อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. ฝ่ายชุมชนและสังคม สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
(สกว.)

2.แหล่งที่มาของข้อมูลในการจัดทำรายงาน : เวทีชุมชนและกิจกรรมพัฒนาในรอบ 1 ปี

ในปีพ.ศ.2546

- 24-25 มีค. เวทีชุมชนทดสอบการใช้กระบวนการ AIC ร่วมกับชุมชน ณ บ้านยาป่าแห่น
7 เมษ. เวทีชี้แจงโครงการวิจัยระดับตำบล(14 หมู่บ้านนำร่อง) ณ ศูนย์ศึกษาธรรมชาติและ
พันธุ์สัตว์ป่าถ้ำลอด ต.ถ้ำลอด

การจัดเวทีประเมินสถานการณ์ปัญหาความต้องการและแนวทางแก้ไข(AIC)โดยชุมชน

- 10 เมษ. เวทีชุมชนบ้านยาป่าแห่น ต.ปางมะผ้า
18-19 เมษ. เวทีชุมชนบ้านห้วยแห้ง และบ้านเมืองแพม ต.ถ้ำลอด
20-21 เมษ. เวทีชุมชนบ้านแสนคำลือ ต.ถ้ำลอด,บ้านสบป่อง ต.สบป่อง,บ้านบ่อไคร้ ต.ปางมะผ้า
22-23 เมษ. เวทีชุมชนบ้านไร่,บ้านแม่กลางจันทร์ ต.สบป่อง,บ้านแอโก้,บ้านถ้ำลอด ต.ถ้ำลอด
24-25 เมษ. เวทีชุมชนบ้านหัวกลาง,บ้านนาหลวง ต.ถ้ำลอด

25-26 เมษ. เวทีชุมชนบ้านแม่ละนา,บ้านผาเจริญ ต.ปางมะผ้า

การคืนความรู้ข้อมูลAIC สู่ชุมชน และเพิ่มเติมข้อมูล

- 4 พ.ค. เวทีชุมชนบ้านบ่อไค้,บ้านยาป่าแหน ต.ปางมะผ้า
- 5 พ.ค. เวทีชุมชนบ้านถ้ำลอด
- 6 พ.ค. เวทีชุมชนบ้านเมืองแพม
- 10 พ.ค. เวทีชุมชนบ้านแอโก้,บ้านแสนคำลือ
- 14 พ.ค. เวทีชุมชนบ้านวนาหลวง,บ้านสบป่อง,บ้านแม่ละนา
- 15 พ.ค. เวทีชุมชนบ้านห้วยแห้ง
- 18 พ.ค. เวทีชุมชนบ้านผาเจริญ,บ้านแม่กลางจันทร์
- 20 พ.ค. เวทีชุมชนบ้านไร่
- 22 พ.ค. เวทีชุมชนบ้านหัวกลาง

การประชุมนำเสนอความคืบหน้างานวิจัยรอบ 3 เดือนต่อที่ปรึกษาโครงการวิจัย

24-25 มิย. ณ โรงแรมพานอรามา อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน

การคืนความรู้สู่ชุมชน และจัดกระบวนการSWOT

- 6-7 สค. เวทีชุมชนบ้านวนาหลวง
- 7-8 สค. เวทีชุมชนบ้านบ่อไค้
- 9-10 สค. เวทีชุมชนบ้านเมืองแพม
- 10-11 สค. เวทีชุมชนบ้านผาเจริญ
- 12-13 สค. เวทีชุมชนบ้านแม่กลางจันทร์
- 13-14 สค. เวทีชุมชนบ้านสบป่อง
- 14-15 สค. เวทีชุมชนบ้านยาป่าแหน
- 18 -19 สค. เวทีชุมชนบ้านแอโก้,บ้านถ้ำลอด
- 20-21 สค. เวทีชุมชนบ้านไร่,บ้านแสนคำลือ
- 23-24 สค. เวทีชุมชนบ้านหัวกลาง,บ้านห้วยแห้ง

การจัดเวทีการสร้างแนวทางการพัฒนาร่วมกัน 14 หมู่บ้าน

4-5 กย. จัดทำแผนวิจัยเพื่อพัฒนา 1 ปี 6 เดือน ณ ศูนย์ศึกษาธรรมชาติและพันธุ์สัตว์ป่าถ้ำลอด

การอบรมการเก็บข้อมูลความรู้ชุมชนแก่ตัวแทนชุมชน 14 หมู่บ้าน

28-30 ตค. ณ ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา บ้านวนาหลวง

การจัดเวทีชุมชน/กิจกรรมพัฒนาตามแผนวิจัยเพื่อพัฒนา

- 9 ธค. เวทีเสวนาผลกระทบจากการท่องเที่ยวแบบฮอไฟโรด/แคลิเบียน
- 25 ธค. เวทีภาคีความร่วมมือหาแนวทางแก้ไขผลกระทบจากฮอไฟโรด/แคลิเบียน

ในปีพ.ศ.2547

- 22 มค. การอบรมเกษตรกรทางเลือก ณ ศูนย์พัฒนาและส่งเสริมชาวเขา บ้านนาหลวง
3-4 กพ. อบรมเชิงปฏิบัติการเกษตรกรทางเลือก ณ บ้านผาเจริญ ต.ปางมะผ้า
5 กพ. เวทีเสวนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ณ บ้านแม่ละนา ต.ปางมะผ้า
12 กพ. เวทีสกัดข้อมูลความรู้ชุมชนร่วมกับตัวแทนชุมชน ณ ศูนย์พัฒนาและส่งเสริมชาวเขา
20 กพ. เวทีหาแนวทางจัดทำหลักสูตรชุมชน ณ ห้องประชุมโรงพยาบาลปางมะผ้า
10 มีค. เวทีกฎหมายกับปากท้องชาวบ้าน ณ ศูนย์ศึกษาธรรมชาติถ้ำลอด
15-16 มีค. เวทีชุมชนสรุปผลการดำเนินงานและประเมินผลโครงการวิจัยโดย"คนใน"ชุมชน
ณ ศูนย์ศึกษาธรรมชาติถ้ำลอด
-

ภาคผนวก

1. รายงานสรุปผลการจัดเวทีและกิจกรรมนำความรู้สู่ชุมชน
2. รายชื่อตัวแทนชุมชน 14 บ้าน (เครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน)
3. ประวัติทีมงานวิจัยเพื่อพัฒนา (กลุ่มเพื่อนเรียนรู้เพื่อการพัฒนา)
4. รายงานสรุปผลการประชุมนำเสนอและพิจารณาผลงานวิจัยในรอบ 1 ปี
(25 – 26 พค.2547 ณ ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียน อ.ปางมะผ้า)
5. แผนการดำเนินงานวิจัยเพื่อพัฒนาระยะที่ 2 / 2 ปี (ฉบับปรับปรุง)

1. รายงานสรุปผล การจัดเวทีและกิจกรรมนำความรู้สู่ชุมชน

เวทีแสวงหาแนวทางการจัดการผลกระทบของการท่องเที่ยวแบบ (ออฟโรด)

วันที่ 9 ธันวาคม 2546

ณ ศูนย์ประสานงานสงเคราะห์ชาวบ้านวนาหลวง ต. ถ้ำลอด อ.ปางมะผ้า จ.
แม่ฮ่องสอน

ขั้นตอนการดำเนินงาน

1. ชี้แจงวัตถุประสงค์ความเป็นมา / สถานการณ์ปัญหา
2. แบ่งกลุ่มย่อย ประเมินผล ดี/เสีย /แนวทางแก้ไข
3. นำเสนอผล
4. สรุปภาพรวม
5. คัดสรรตัวแทนเข้าร่วมเวทีภาคีความร่วมมือ (25 ธ.ค. 46)

ขั้นตอนที่ 1

ผู้ดำเนินรายการ กล่าวต้อนรับผู้เข้าร่วมเวที และอธิบายถึงวัตถุประสงค์ของการจัดเวที
และผลการจัดเวที AIC และเวที SWOT เวทีการสร้างการพัฒนาร่วมกันในแต่ละชุมชน ทั้ง 14
ชุมชนในด้านต่างๆ ทั้ง 5 ด้าน ซึ่งด้านการท่องเที่ยวมี 9 ชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยว
แบบ ออฟโรด จากเวทีการสร้างแนวทางการพัฒนาร่วมกัน ตัวแทนชุมชนทั้ง 9 ชุมชนมีความ
ต้องการที่จะมีเวที แสวงหาแนวทางการจัดการผลกระทบของการท่องเที่ยวแบบออฟโรด เพื่อหาแนวทาง
การแก้ไขปัญหาผลกระทบจากการท่องเที่ยวแบบออฟโรด ร่วมกันแบบสันติและยั่งยืน

ขั้นตอนที่ 2

แบ่งกลุ่มออกเป็น 3 กลุ่ม

กลุ่มที่ 1 ตัวแทนจากบ้าน วนาหลวง ,บ้านยาป่าแห่น,บ้านผาเจริญบ้านแม่ละนา,บ้านถ้ำลอด

จำนวน 24 คน

กลุ่มที่ 2 ตัวแทนจาก บ้านห้วยแห้ง,บ้านแอโก้,บ้านแสนคำลือ,บ้านห้วยกลาง จำนวน 28 คน

กลุ่มที่ 3 ตัวแทน อบต. ,ผู้ใหญ่บ้าน, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน,ผู้นำชุมชน จำนวน 9 คน

ผลกระทบ และ แนวทางการแก้ไขปัญหาการท่องเที่ยวแบบออฟโรด กลุ่มที่ 1

ผลดี - ได้รับการนำเที่ยวถ้ำ,ล่องแพ, (บ้านถ้ำลอด)

- เด็กได้กินขนม
- ได้ขายสินค้าต่างๆบ้าง (บ้านถ้ำลอด, บ้านแม่ละนา)

ผลเสีย

- นักท่องเที่ยวแต่งตัวไม่มิดชิด ทำให้เด็กมีโอกาสเรียนแบบ
- ขับรถเร็วในเขตชุมชน ทำให้มีฝุ่นละออง และเสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุในชุมชนและการจอดรถไม่เป็นระเบียบทำให้การสัญจรไปมาลำบาก
- เด็กนักเรียนออกจากโรงเรียนในเวลาเรียน เพื่อที่จะรอรับขนมจากนักท่องเที่ยวในหมู่บ้าน ทำให้เด็กขาดเรียน
- การให้ ขนมหรือ ลูกอมบางครั้งนักท่องเที่ยวจะโยนให้เด็ก แล้วเด็กก็เกิดการแย่งกัน ผู้ที่พบเห็นเกิดความไม่สบายใจ และอาจทำให้เกิดอุบัติเหตุได้ง่าย
- ขับรถชนสัตว์เลี้ยง เช่น หมู, ไก่, สุนัข ฯลฯ
- ทำให้การคมนาคมลำบาก โดยเฉพาะในฤดูฝน ปกติ ก็ลำบากอยู่แล้ว และมีการท่องเที่ยวแบบ ออฟโรด ทำให้ลำบากมากขึ้นอีก ทำให้การเดินทางชาวบ้านไปมาลำบาก ทำให้กระทบในด้านการขนส่งสินค้า, การออกไปประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ โดยเฉพาะด้านสุขภาพเวลามีคนป่วย บางครั้งต้องใช้วิธีการหาม มาหาหมอ
- เสี่ยงงบประมาณและเวลาในการพัฒนาปรับปรุงถนน

แนวทางแก้ไข

1. ผู้ปกครอง ,ครู ร่วมกันหาหรือ หาแนวทางป้องกันและแก้ไขไม่ให้เด็กหนีเรียน
2. ประสานกับบริษัท ทัวริที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างความเข้าใจในเรื่องต่างๆ เช่น
 - การขับเร็วในเขตชุมชน
 - การเคารพกฎจราจร
3. การทำป้าย ภาษาอังกฤษ กฎ ระเบียบในการขับรถในที่ชุมชน ชุมชนจะทำเอง
4. ในช่วงฤดูฝน ไม่ควรมา ถ้ามาควรใช้วิธีการเดิน ไม่ควรใช้รถ หรือถ้าจะยังคงใช้รถอยู่ ก็ควรเก็บค่าบำรุงเพื่อเป็นกองทุนในการพัฒนาและปรับปรุงถนน

ผลกระทบและแนวทางการแก้ไขปัญหาการท่องเที่ยวแบบออฟโรด กลุ่มที่ 2

ผลดี

- ทั้ง 4 ชุมชนไม่ได้รับผลกระทบเลย เพราะนักท่องเที่ยวไม่ผ่านชุมชนเลย แต่ใช้เส้นทางที่ชุมชนก็ใช้อยู่ แล้วแยกไปทางบ้านยาป่าแหน

ผลเสีย

1. ถนนเสียหายทำให้การสัญจรไปมาลำบาก โดยเฉพาะฤดูฝน บางครั้ง รถยนต์ธรรมดา ไม่สามารถไปมาได้ ต้องใช้วิธีเดินเท้าอย่างเดียว ทำให้ชาวบ้านเดือดร้อนในด้านต่างๆ เช่น
 - เวลาเกิดการเจ็บป่วย หรือคลอดลูก
 - การติดต่อประสานกับหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ และ เอกชน ลำบากและล่าช้า
 - เมื่อมีการประชุมที่อำเภอ ทำให้เข้าร่วมช้า ส่วนมากไปถึงที่ประชุมประมาณ 12.00 น.ทำให้ขาดโอกาสที่จะได้รับข่าวสารต่างๆ
 - การไปไร่ ไปสวน (ปางคาม)ลำบาก
 - มีฝุ่นมาก
2. ขบวน ออฟโรด มาเป็นจำนวนมาก ทำให้ชาวบ้านต้องจอดรถเพราะถนนแคบ ยิ่งถ้าเป็นรถมอเตอร์ไซด์ จะต้องเจอฝุ่น
3. ป่าไม้เก็บจากนักท่องเที่ยว มีวิธีการจัดเก็บอย่างไร แล้วนำไปที่ไหน ?
4. บางครั้งส่วนราชการ หรือมูลนิธิต่างๆ จะเข้าไปช่วยเหลือในด้านต่างๆ แต่ไม่สามารถนำรถเข้าไปในชุมชนได้
5. 4 ชุมชนเป็นหมู่บ้านที่อยู่ติดชายแดน ถ้าเกิดเหตุสงคราม หรือเหตุการณ์ต่างๆ ก็จะทำให้ลำบากต่อการอพยพ และการเข้าไปช่วยเหลือของเจ้าหน้าที่เมื่อเกิดเหตุการณ์

แนวทางแก้ไข

1. ปรับปรุงถนนโดยการบดอัดลูกรัง หรือเทคอนกรีต
2. ชาวบ้านช่วยกันพัฒนาปรับปรุงถนนจุดที่ลำบาก
3. ประสานกับส่วนต่างๆที่เกี่ยวข้อง เพื่อร่วมกันแก้ไข
4. พัฒนาแหล่งท่องเที่ยว
 - น้ำตกบ้านแอโก๊ แสนคำลือ
 - วัฒนธรรมของชนเผ่า
 - ทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ เช่น ป่า
 - หัตถกรรม
 - จัดอบรมให้ความรู้ในการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสมกับชุมชน
 - การเกษตร เช่น ไม้ผล ฯลฯ

ผลกระทบและแนวทางการแก้ไขปัญหา การท่องเที่ยวแบบ ออฟโรด กลุ่มที่ 3

ผลดี

1. ชาวบ้านถ้ำลอดมีรายได้จากการนำเที่ยวถ้ำและขายสินค้า
2. ป่าไม้มีการเก็บค่าธรรมเนียมจากนักท่องเที่ยว

ผลเสีย

1. ถนนเสียหายทำให้ชาวบ้านเดือดร้อนในด้านต่างๆ เช่น
 - การเดินทางไป อมาตย์ , โรงพยาบาลในกรณีเจ็บไข้ , คลอดลูก ซึ่งบางครั้งรถไม่สามารถไปได้ ต้องใช้คน หามไป และบางครั้งก็คลอลดลูก กลางทางก็มี
 - การขนส่งสินค้าทางการเกษตร สินค้าอื่นๆ ลำบาก
 - ทำให้ถนนเป็นหลุมเป็นบ่อ หรือ ในช่วงฤดูแล้ง ก็มีฝุ่นมาก
 - ทำให้รถของชาวบ้าน ที่เป็นรถยนต์ธรรมดา ไม่สามารถไปมาได้ ทำให้ขาดรายได้
2. การขับรถ ของขบวน ออฟโรด ขับไว อาจก่อให้เกิดอุบัติเหตุได้ และเสียงดังรบกวนชาวบ้าน
3. การจอดรถ จอดตามความพอใจ ทำให้การสัญจร ไปมาลำบาก
4. เด็กหนีเรียนเพื่อไปรอรับขนม จากนักท่องเที่ยว และการให้ขนมเด็ก จะให้โดยการโยน ทำให้เด็กแย่งกันและเกิดการทะเลาะกัน ทำให้เป็นการสร้างนิสัยในทางลบ
5. ทำให้เสียงบประมาณในการปรับปรุงถนน

แนวทางแก้ไข

1. ประสานกับบริษัท ทัวร์ และส่วนที่เกี่ยวข้องเพื่อหาข้อตกลงในการจัดการท่องเที่ยว เช่น
 - ในฤดูฝน ไม่ควรนำรถมาเพราะทำให้ถนนเสียหาย ถ้ามาก็ขอให้จอดที่บ้าน ถ้ำลอดแล้วเดินท่องเที่ยว หรือ จอดที่บ้านแม่ละนา แล้วเดินมาถ้ำลอด
 - จัดโปรแกรมท่องเที่ยวในหมู่บ้าน
 - การแจกของหรือ ขนม ขอให้ไปแจกในโรงเรียน
2. ชุมชนเตรียมความพร้อมในเรื่องการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม และการค้นหาของดีในชุมชน เช่น
 - วัฒนธรรม
 - ทรัพยากร เช่น น้ำตก, ต้นไม้ที่มีแต่ต้น แต่ไม่มีใบไม่มีกิ่ง(ชูดอดี)
 - หัตถกรรม
 - เกษตร

ขั้นตอนที่ 3

แต่ละกลุ่มนำเสนอ

ขั้นตอนที่ 4

สรุปผลกระทบและแนวทางแก้ไขของ 9 ชุมชน กับการท่องเที่ยวแบบ ออฟโรด

ผลดี

- ชาวบ้านได้ขายสินค้า , นำเที่ยว , ขายอาหารปลา
- เด็กนักเรียนได้กินขนม
- ป่าไม้มีรายได้จากการเก็บเงินจากนักท่องเที่ยว

ผลเสีย

1. ด้าน การเกษตร ทำให้การขนส่งสินค้าลำบาก
2. ด้านสาธารณสุข ทำให้เกิดผลกระทบต่างๆ เช่น
 - มีฝุ่น ทำให้เกิดโรคระบบทางเดินหายใจ
 - เกิดเสียงดังรบกวน
 - การเดินทาง ไปโรงพยาบาล ลำบาก ในกรณี เจ็บป่วย,คลอดลูก ฯลฯ
 - การขับรถเร็วอาจก่อให้เกิดอุบัติเหตุได้
3. ด้านเศรษฐกิจ ถนนลำบากทำให้รถยนต์ไม่สามารถบรรทุกสินค้าต่างๆ ได้ ทำให้ชาวบ้านขาดรายได้จากการขายสินค้า และเจ้าของรถก็ขาดรายได้
4. ด้านสังคม ทำให้คนในชุมชนได้รับผลกระทบเช่น
 - การคมนาคมลำบาก
 - เด็กทะเลาะกัน ทำให้เกิดความเห็นแก่ตัว เกิดความขัดแย้ง
 - การโยนขนมให้เด็ก เหมือนกับเป็นการดูถูกคนไทย
5. ด้านการศึกษา เด็กหนีออกจากโรงเรียนเพื่อที่จะมารอรับขนม ทำให้เด็กขาดเรียน

แนวทางแก้ไข

1. ประสานกับบริษัททัวร์และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อหาแนวทางร่วมกันแก้ไข เช่น
 - ในฤดูฝนไม่ควรนำขบวน ออฟโรด เข้ามาใช้เส้นทางที่ลำบากเพราะทำให้ถนนเสียหาย ควรใช้วิธี เดินเท้า จากบ้านถ้าลุดไปตามหมู่บ้านต่างๆ แต่ถ้าจะนำขบวนรถ ผ่านก็ต้องจัดเก็บเงิน เพื่อนำไปพัฒนาปรับปรุงถนนที่เสียหาย โดยให้ อบต.เป็นผู้จัดเก็บ มีอัตราการเก็บดังนี้
100 บาท/ 1 คัน/1 เที่ยว

- จัดโปรแกรมการท่องเที่ยวในหมู่บ้าน
- การแจกขนมเด็กควรเข้าไปแจกในโรงเรียน
- 2. ชุมชนกับโรงเรียนหารือร่วมกันเพื่อหาแนวทางแก้ไข การหนีเรียนเพื่อไปรอรับขนม
- 3. ชุมชนเตรียมความพร้อมในเรื่องการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสมกับชุมชน และการค้นหาของดี
ต้นทุนในชุมชน เช่น
 - วัฒนธรรมของชุมชน
 - ทรัพยากรธรรมชาติ น้ำตก,ป่าไม้,ถ้ำ
 - หัตถกรรม
 - เกษตร

ประเด็นที่จะหารือ ในเวทีภาคีความร่วมมือหาทางออก จากผลกระทบการท่องเที่ยว

1. บริษัททัวร์ ,ททท.,ป่าไม้
 - การจัดการระบบการท่องเที่ยว
 - การขับรถ มารยาทในการขับขี่
 - ชี้แจงมารยาท วัฒนธรรมไทยให้กับนักท่องเที่ยว
 - การเก็บเงินเพื่อปรับปรุงถนน
2. จากภาครัฐ เช่น อบต. ,อบจ., ทหาร,ทางหลวงชนบท
 - ทำถนนลูกรัง ,คอนกรีต,ลาดยาง
 - วิธีการจัดเก็บเงินของป่าไม้ เก็บแล้วไปไหน
3. ชุมชน
 - การเตรียมความพร้อมในเรื่องการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสมกับชุมชน
 - การค้นหาของดี (ต้นทุน)ที่มีอยู่ในชุมชนเพื่อที่จะนำมาใช้ในการท่องเที่ยว เช่น
 - วัฒนธรรม
 - ทรัพยากร ป่า ,ถ้ำ, แม่น้ำ ฯลฯ
 - หัตถกรรม
 - เกษตร ฯลฯ

ขั้นตอนที่ 5

แต่ละชุมชนคัดตัวแทนบ้านละ 1 คนเข้าร่วมเวทีภาคี ในวันที่ 25 ธ.ค. 46

เวทีภาคีความร่วมมือหาทางออกผลกระทบจากการท่องเที่ยว

วันที่ 25 ธันวาคม 2546

ณ ศูนย์ศึกษาธรรมชาติและสัตว์ป่าถ้ำน้ำลอด

ผู้เข้าร่วมเวที

ตัวแทนชาวบ้าน

1. บ้านแม่ละนา 4 คน
2. บ้านยาป่าแหน 3 คน
3. บ้านผาเจริญ 4 คน
4. บ้านนาหลวง 4 คน
5. บ้านถ้ำลอด 2 คน
6. บ้านห้วยแห้ง 2 คน
7. บ้านห้วยกลาง 2 คน
8. บ้านแอโก๋ 7 คน
9. แสนคำลือ 2 คน รวม 36 คน

ตัวแทนจากปกครองท้องถิ่น 4 คน

ตัวแทนจากผู้ประกอบการท่องเที่ยว 2 คน

ตัวแทนจากศูนย์ศึกษาธรรมชาติและสัตว์ป่า 2 คน

ที่ปรึกษาโครงการ 4 คน

ทีมงานวิจัย 9 คน

ขั้นตอนการดำเนินงาน

1. ผู้เข้าร่วมเวทีแนะนำตัว
 2. อาจารย์อารยะ ภูสาลีส ห้วยหน้าโครงการชี้แจงวัตถุประสงค์และความเป็นมาการดำเนินการของโครงการวิจัย
 3. นายชาติชาย รัตนศิริ รองหัวหน้าโครงการ กล่าวสรุปผลจากการจัดเวทีแสวงหาแนวทางการจัดการผลกระทบจากการท่องเที่ยวแบบออฟโรด จาก 9 หมู่บ้านในวันที่ 9 ธ.ค. 2546
- ณ ศูนย์สังเคราะห์ชาวบ้านบ้านนาหลวง

การท่องเที่ยวแบบออฟโรด/แคลชีเบียน

ข้อดี

- ชุมชนส่วนน้อย ที่ได้รับผลประโยชน์
- ป่าไม้ได้เก็บเงินค่าผ่านทาง

ข้อเสีย

- ชาวบ้านจาก 6 หมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบในการคมนาคม
- ทำให้เด็กแย่งขนมกันเป็นการสร้างนิสัยที่ไม่ดีต่อสังคมในอนาคต
- ในช่วงฤดูหนาว – ฤดูร้อน ทำให้มีฝุ่นมากทำให้คนที่อาศัยอยู่ใกล้ริมถนนเสียสุขภาพ
- ขาดโอกาสในการเพิ่มรายได้จากการนำสินค้าด้านเกษตรในชุมชนไปขายเพราะรถในชุมชนไม่สามารถไปได้ในช่วงฤดูฝน
- สูญเสียงบประมาณทั้งภาครัฐและชุมชนที่จะซ่อมแซมถนน
- ในช่วงฤดูฝนทำให้หน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนไม่สามารถเข้าไปช่วยเหลือชุมชนได้

แนวทางแก้ไข

1. จัดเวทีภาคีความร่วมมือในการหาแนวทางแก้ไขของส่วนต่างๆ ทั้งภาครัฐ เอกชนและ
ผู้ประกอบการฯ
 - จัดระบบการท่องเที่ยวให้เหมาะสม
 - อบรมนักท่องเที่ยวก่อนที่จะนำเที่ยว มารยาทในการขับขี้อรธ,วัฒนธรรมไทย ฯลฯ
 - การปรับปรุงถนน
2. ประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อหางบประมาณในการสร้าง และปรับปรุงถนนให้ดีขึ้นเช่น
อบต., อบจ. , ทหาร , ทางหลวงชนบท ฯลฯ
3. เตรียมความพร้อมให้กับชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม

ประเด็นปัญหาหลักที่หาหรือแลกเปลี่ยนและหาทางออกร่วมกัน

ลำดับ	ปัญหา	สภาพปัญหา	สาเหตุ	ข้อเสนอแนะ/แนวทางแก้ไข
1.	ถนน	- ถนนเสียหาย - สุขภาพคนในชุมชนเกิดฝุ่น อุบัติเหตุ - ชาวบ้านขาดโอกาสในการสร้างรายได้ - สุขุเสียบบประมาณ - ป่าไม้เก็บค่าผ่านทางแล้วนำไปไหนวิธีการจัดเก็บเป็นอย่างไร	-รถนักท่องเที่ยว ออฟโรด/แคลิเบียน -รถชาวบ้าน - รถทหาร	-ตั้งกฎ เก็บค่าบริการรายหัวโดยมีคณะกรรมการบริหาร -ประสาน อบต.ทำป้ายเตือนมารยาทในการขับรถเป็นภาษาอังกฤษ ก่อนเข้าหมู่บ้าน -ชุมชนสามารถตัดถนนนักท่องเที่ยวได้ -ปรับถนนเป็นถนนลูกรัง -ชาวบ้านมีการปรับปรุงถนนโดยแบ่งเขตกัน พัฒนาตามหมู่บ้าน
2.	การแจกของ	-เด็กหนีเรียน -เด็กแย่งขนมกันเป็นการสร้างนิสัยที่ไม่ดี -อาจเกิดอุบัติเหตุกับเด็กได้	-กลุ่มนักท่องเที่ยวแจกของในชุมชน -นักท่องเที่ยวภูมิใจที่ได้แจกของด้วยตนเอง -นักท่องเที่ยวชอบแจกของให้กับเด็กมากกว่าวัยอื่น -ทำให้เกิดความเคยชินกับเด็กในการอยากได้ของแจก	-นักท่องเที่ยวติดต่อโรงเรียนเพื่อนำของไปแจกในโรงเรียน -กรณีโรงเรียนหยุดให้ติดต่อผู้นำชุมชน -จะแจกผู้เฒ่าผู้แก่ ให้ติดต่อผู้นำชุมชน -การแจกของควรแจกปีละครั้ง -ตั้งกรรมการรับแจกของจากนักท่องเที่ยวแล้วค่อยไปแจกให้กับเด็กภายหลัง -ผู้ใหญ่หรือผู้ปกครองเด็กต้องสั่งสอนเด็กไม่ให้แย่งของแจก -ไกด์นำเที่ยวต้องตัดเตือนนักท่องเที่ยวไม่ให้โยนของแจก
3.	พฤติกรรม	-ไม่เคารพวัฒนธรรมของชุมชน	-นักท่องเที่ยวไม่	-บริษัททัวร์ ผู้นำเที่ยวแนะนำ

	นักท่องเที่ยว	-เสียงดัง ปลอดภัยความกดดัน กอดจูบในที่สาธารณะ -การแต่งการไม่สุภาพ -ทิ้งขยะ -ขับเร็ว -สร้างพฤติกรรมเห็นแก่เงินให้กับ ชาวบ้านเช่น การถ่ายรูปแล้วให้เงิน	เข้าใจในวัฒนธรรม ของหมู่บ้าน -นักท่องเที่ยวไม่เชื่อ ฟังคำแนะนำจากไกด์	อบรมให้กับนักท่องเที่ยวในเรื่อง ต่างๆ เช่นวัฒนธรรมของชุมชน, การขับรถ - ในสถานที่ท่องเที่ยวควรมีป้าย แจ้ง กฎระเบียบไว้และควรมี เจ้าหน้าที่ป่าไม้เดินดูแลตามจุด ท่องเที่ยวต่างๆ -ชุมชนสามารถตักเตือน นักท่องเที่ยวได้หากมีพฤติกรรม ที่ไม่เหมาะสม -นักท่องเที่ยวควรแต่งตัวให้ มิดชิด
4.	พฤติกรรม ของชุมชน	-วัฒนธรรมการแต่งกายเปลี่ยนแปลง -การสร้างขยะ	-รับวัฒนธรรม ภายนอกชุมชน	-พ่อแม่,ครูควรสอนเด็กๆ ใน เรื่องวัฒนธรรมของชุมชน การ รับแจกของ,ขยะ,การหนีเรียน -ชุมชนควรเข้าใจและจัดการ ท่องเที่ยวอย่างเหมาะสมกับ ชุมชน

แนวทางแก้ไขการจัดการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง

1. ขอชื่อ ที่อยู่บริษัททัวร์จากไกด์ที่เข้ามาเที่ยวถ้ำลอด แล้วแจ้งที่ อบต.ถ้ำลอด เพื่อส่งข้อมูล
ข้อเสนอแนะแนวทางจากเวทีภาคีความร่วมมือให้กับบริษัททัวร์
2. ชุมชนนำข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขที่จัดการเองได้ไปปฏิบัติและขยายผลต่อ
3. ทีมวิจัยสรุปข้อเสนอแนะแนวทางแล้วแจ้งให้"ตัวแทน"ทุกหมู่บ้านขยายผลต่อ
4. ปลัดท้องถิ่นไปหารือกับหน่วยงานป่าไม้เรื่องการเก็บเงินค่าทางผ่านว่ามีกฎระเบียบอย่างไร เก็บ
เพื่ออะไร
5. ประสานงานในเรื่องการท่องเที่ยวในแต่ละหมู่บ้านผ่านผู้นำ เป็นระยะอย่างต่อเนื่อง
6. การประสานงานในระดับตำบล ศูนย์ข้อมูลการท่องเที่ยวควรมีการประสานกันทั้งระหว่างหมู่บ้าน
กับศูนย์ข้อมูลตำบลและการประสานระหว่างศูนย์ข้อมูลท่องเที่ยวในแต่ละตำบล

7. ค้นหาแนวทางการสร้างรายได้เสริมจากการท่องเที่ยวแบบออฟโรด/แคคิลเบียนของชุมชนอื่น
นอกจากบ้านถ้ำลอด
 8. ขอให้ ททท. สนับสนุนการอบรมเรื่องการจัดการท่องเที่ยวให้แก่ชุมชน
-

เวทีการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

วันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2547

ณ สถานีอนามัยบ้านแม่ละนา หมู่ที่ 1 ต.ปางมะผ้า อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน

วัตถุประสงค์ : เพื่อให้แต่ละชุมชน ได้มีโอกาสเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์บทเรียนการจัดการ
ท่องเที่ยวโดยชุมชน จากกันและกัน เพื่อนำความรู้ที่ได้รับไปเป็นแนวทางในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน
ของตนเอง

กระบวนการในการดำเนินงาน

ผู้เข้าร่วม

1. บ้านแม่ละนา
 - สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยว 10 คน
 - สมาชิกกลุ่มผู้สูงอายุ 6 คน
 - สมาชิกกลุ่มแปรรูป 3 คน
 - กลุ่มผู้นำชุมชน 1 คนรวม 19 คน
 2. บ้านยาป่าแหน 12 คน
 3. บ้านผาเจริญ 3 คน
 4. บ้านแม่กลางจันทร์ 2 คน
- รวม 36 คน

การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของชุมชนที่มีการเปิดการท่องเที่ยวมี 4 หมู่บ้านคือ 1. บ้านแม่ละนา 2. บ้านบ่อไคร้ 3. บ้านถ้ำลอด 4. บ้านเมืองแพม แต่ที่มาร่วมมี บ้านแม่ละนา ส่วนบ้านเมืองแพมติดเทศกาลปีใหม่ของชนเผ่า ส่วนบ้านบ่อไคร้และถ้ำลอด ไม่ทราบสาเหตุ ที่ไม่เข้าร่วมเวที และมีหมู่บ้านที่สนใจจะเปิดการท่องเที่ยวมาร่วมเวที 3 หมู่บ้าน คือ 1. บ้านยาป่าแหน 2. บ้านผาเจริญ 3. บ้านแม่กลางจันทร์

ภาคเช้า

แบ่งกลุ่มเป็น 2 กลุ่มใหญ่

1. **กลุ่มที่เปิดการท่องเที่ยวแล้ว** ให้แต่ละบ้านประเมินผลของการท่องเที่ยวที่ผ่านมาว่าผลเป็นเช่นไร
 - มีโครงสร้างเป็นอย่างไร

- มีประวัติการก่อตั้งกลุ่มอย่างไร
- มีวัตถุประสงค์ของกลุ่มอย่างไร
- มีการจัดการบริหารกลุ่มอย่างไร
- มีการทำกิจกรรมท่องเที่ยวอย่างไร
- มีกฎ ระเบียบกลุ่มอย่างไร
- มีปัญหาอย่างไร

2. กลุ่มบ้านที่ยังไม่มีการเปิดการท่องเที่ยวแต่สนใจที่จะเปิดการท่องเที่ยว ให้ลองสำรวจของดี (ทุน) ที่มีในหมู่บ้านเช่น

1. ด้านทรัพยากรธรรมชาติ

- ป่าไม้
- ถ้ำ
- สัตว์ป่า ฯลฯ

2. ด้านวัฒนธรรม

- วิถีชีวิตของชนเผ่า
- ประเพณีในรอบปี
- หัตถกรรมที่มีในชุมชน

3. ด้านเกษตร

- วิธีการผลิต การเก็บเกี่ยว
- ชนิดของพืชที่ปลูก

ภาคบ่าย ตัวแทนแต่ละกลุ่มนำเสนอผลการประเมินและสำรวจของดีแต่ละบ้าน

1. บ้านแม่ละนา ประวัติกลุ่มท่องเที่ยวบ้านแม่ละนา เริ่มก่อตั้งเมื่อปี 2537 โดยการนำของ กำนันพรมชัย คำเขียว ซึ่งมีสมาชิกประมาณ 30 คน ต่อมากลุ่มได้สลายตัวลงเพราะจำนวนนักท่องเที่ยวมีน้อย ต่อมาในปี 2542 ชาวบ้านได้รวมตัวกันอีกครั้ง โดยการนำของนายจำรูญ วงศ์จันทร์ มีการประชุมหารือกัน 2-3 ครั้งจึงได้จัดตั้งกลุ่มท่องเที่ยว โดยมีนายจุ่ม ชยาศักดิ์สิทธิ์ เป็นประธานแต่ก็ตั้งได้ไม่นาน กลุ่มก็สลายตัวลงอีกเพราะนักท่องเที่ยวมีน้อยถ้านักท่องเที่ยวก็ไม่ผ่านกลุ่ม และต่อมาในปี 2543 ได้รวมตัวกันใหม่โดยการนำของนายจำรูญ วงศ์จันทร์ และนายสุทัศน์ เดชทรงชัย มีสมาชิก 24 คนทาง

กลุ่มมีการประชุมกันทุกเดือน และได้ไปดูงานด้านการท่องเที่ยวที่บ้านห้วยฮี้ ทำให้สมาชิกกลุ่มมีความเข้าใจ
ในด้านการท่องเที่ยวมากขึ้น และมีการจัดการท่องเที่ยวจนถึงปัจจุบัน

โครงสร้างกลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านแม่ละนา

1. นายเทียนทอง พงษ์จักร เป็นประธาน
2. นายอนันต์ ลื่อนนาม เป็นรองประธาน
3. นายพิบูลย์ศักดิ์ ทรัพย์ผ่องใส เป็นเลขานุการ
4. นายจอมจันทร์ นະนອງ เป็นเหรัญญิก

มีสมาชิก ทั้งหมด 24

โดยมีวัตถุประสงค์

1. เพื่อ สืบทอดและเผยแพร่วัฒนธรรมของชุมชน
2. เพื่อมีความรักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ หรือ(ทุนเดิม) ที่มีในชุมชน
3. เพื่อเพิ่มทางเลือกในการประกอบอาชีพของชุมชน

การจัดการท่องเที่ยว

ทางกลุ่มท่องเที่ยวมี กฎ ระเบียบของกลุ่มซึ่งทางกลุ่มจะเป็นผู้กำหนดกฎ ระเบียบขึ้นมาเช่น

1. ผู้ที่จะเข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่มต้องเข้ามาด้วยความสมัครใจ
2. ผู้ที่เข้ามาเป็นสมาชิกต้องเสียค่าสมัครคนละ 20 บาท
3. ค่าบริการที่พักและค่าบริการนำเที่ยวจะหักร้อยละ 10 บาท เข้ากลุ่ม
4. ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวจะต้องดูแลอย่างเข้มงวด
5. การร่วมกันพัฒนาในกิจกรรมของกลุ่มถ้าสมาชิกคนไหนไม่ร่วมในการพัฒนาจะปรับครั้งละ 60 บาท
6. การจัดคิวในการรับแขก ฯลฯ

กิจกรรมของกลุ่ม

1. การพัฒนา
 - 1.1 การพัฒนาคนโดยการประชุมหรือทุกเดือน การเข้าร่วมเวทีต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว การทัศนศึกษาดูงาน
 - 1.2 การพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวและสื่อต่างๆ เช่น การพัฒนาทางเดินไปถ้ำ, บันไดลงถ้ำ ศูนย์ข้อมูลของกลุ่ม ฯลฯ
2. การประสาน
 - การประสานภายในกลุ่ม มีการประชุมบ่อยๆ มีข่าวสารจะแจ้งในที่ประชุม

- การประสานภายนอก เช่นเป็นสมาชิกการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ซึ่งมีสมาชิกทั้งจังหวัด 14 หมู่บ้าน และการจัดซื้อหุ้นของบริษัท จอเก๊ทัวร์ และโครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน

3. การนำเที่ยว

3.1 การเดินทัวร์ป่า เช่น

- ป่าต้นน้ำ
- ชมกล้วยไม้
- การจับปลาแบบดั้งเดิม
- ดูป่าสมุนไพร
- ดูนก

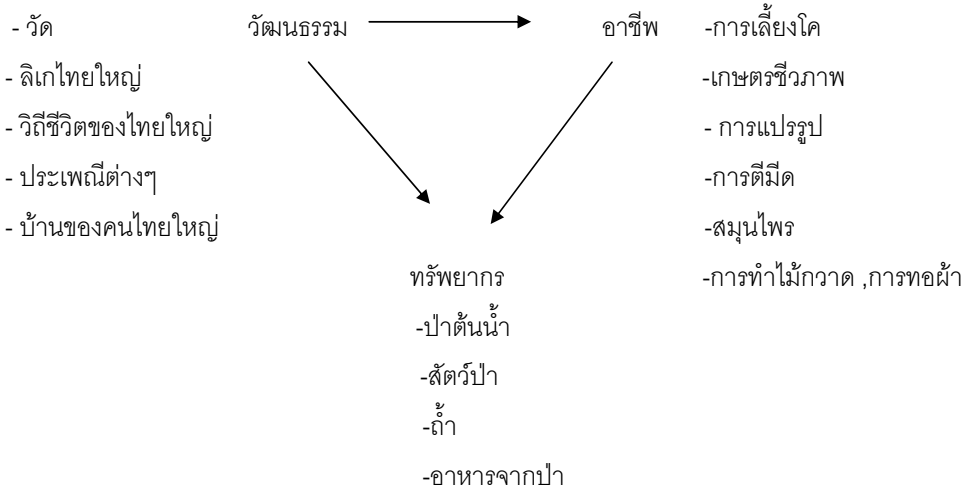
3.2 การท่องเที่ยววิถีชีวิตของคนไทยใหญ่

- การไถนาโดยใช้ควาย
- การตีมีด
- การดำนาโดยการลงแขก
- การทำไม้กวาดกลุ่มผู้สูงอายุ
- การเกี่ยวข้าว, นวดข้าวโดยการลงแขก
- การแปรรูปต่างๆ
- การตำข้าว
- การทำปุ๋ยชีวภาพ
- ดูบ้านทรงไทยใหญ่
- ดูสมุนไพร
- ดูการแสดงลิเกไทยใหญ่

4. การประเมินผลงานของกลุ่ม

ยังไม่มีผลการประเมินผลอย่างจริงจัง แต่จะพูดบางประเด็นในเวทีที่มีการประชุมประจำเดือน
ปัญหา

1. สมาชิกในกลุ่มไม่เข้าใจระบบการท่องเที่ยวทั้งหมด ทำให้การทำกิจกรรมของกลุ่มบางกิจกรรมไม่ได้รับความสนใจจากสมาชิกทั้งหมด และการเข้าคิวรับนักท่องเที่ยว
2. การประสานกับภายนอกยังไม่ทั่วถึงทำให้นักท่องเที่ยวมีไม่มากเท่าที่ควร
3. นักท่องเที่ยวบางคนไม่ผ่านกลุ่มในการเที่ยวถ้า
4. การทำระบบบัญชีคูนักท่องเที่ยวยังไม่ชัดเจนและทั่วถึง
5. ในการประชุม สมาชิกบางคนไม่กล้าพูดกล้าแสดงความคิดเห็นทำให้ไม่เข้าใจในด้านต่างๆ และเก็บไว้ในใจ

บ้านยาป่าเหนือมีของดี (ทุน)ที่จะนำมาใช้ในการท่องเที่ยว

1. ด้านทรัพยากรธรรมชาติ

1.1 ป่าต้นน้ำมี 3 แห่ง ป่าต้นน้ำห้วยตองจิ่ง มีพื้นที่ประมาณ 2,000 ไร่ในพื้นที่ป่ามีสัตว์มากมายเช่น เก้ง, ไก่ป่า, ไก่ฟ้า, อีเห็นและตัวนึ่ง ฯลฯ กล้วยไม้และพืชสมุนไพร ในพื้นที่ดังกล่าวมีการวางกฎระเบียบดังนี้

- ห้ามตัดไม้ในเขตป่าต้นน้ำ ถ้าฝ่าฝืนจะปรับตั้งแต่ 300 บาท
- ห้ามล่าสัตว์ในพื้นที่บริเวณป่าต้นน้ำ
- ห้ามนำกล้วยไม้ออกจากป่า

1.2 ป่าต้นน้ำ อีเกะแอ

1.3 ป่าต้นน้ำปางไก่อ

ทั้ง 3 ป่าต้นน้ำห้ามตัดไม้, ทำไร่, และมีการทำแนวกันไฟทุกปี

2. ถ้ำ บ้านยาป่าเหนือมีมากมาย แต่ชาวบ้านไม่กล้าเข้าสำรวจภายในถ้ำ

- ถ้ำอึ้งอ้อโกโหล มีน้ำไหลผ่านและมีน้ำตกในถ้ำมีนักท่องเที่ยวเข้าเที่ยวเองบ่อยๆ
- ถ้ำโรงผีแมน อยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 2 กม.
- ถ้ำลูกปี่หย่าไหล เป็นถ้ำที่มีน้ำไหลผ่านอยู่ทางทิศใต้ของหมู่บ้านห่างจากหมู่บ้านประมาณ

800 เมตร ในถ้ำมีน้ำบ่อหิน, มีปลาระยะทางในถ้ำใช้เวลาเดินประมาณ 2 ชั่วโมงภายในถ้ำมีโรงผีแมนและ

กระดุกด้วย มีรูปวาดบนไม้ในถ้ำและมีเศษภาชนะต่างๆ เช่นหม้อ ถ้วยของโบราณ ถ้าวอยู่ห่างจาก
หมู่บ้านประมาณ 2 กม.สามารถเดินทะเลได้ใช้เวลาเดิน ประมาณ 30 นาที

2.ด้านวัฒนธรรม

- เดือน มี.ค. จะมีพิธีกินวอ (ปีใหม่) โดยกินวอใหญ่ 4 วัน วอน้อย 3 วัน
- เดือน พ.ค. จะมีพิธีก่อเจดีย์ทราย (ชะสีก่อเว) ทำพิธีที่ศาลานอกหมู่บ้าน
- เดือน ก.ค. พิธีเข้าพรรษา (สามตาเว)
- เดือน 12 ขึ้น 15 ค่ำ เดือน ต.ค. พิธีกินข้าวใหม่ (ออกพรรษา)จะนำข้าวใหม่จากในไร่และ
พืชผักต่างๆมาทำบุญที่ศาลากลางบ้าน

- พิธีแต่งงาน โดยฝ่ายชายจะนำญาติผู้ใหญ่ไปสู่ขอสาวกับพ่อแม่ก่อนแล้วก็ไปหา
ผู้ใหญ่บ้านโดยนำเงิน 120 บาทไปให้กับ ผู้ใหญ่บ้านแล้วผู้ใหญ่อีกจะมีการประกาศให้คนในหมู่บ้านทราบว่า
ทั้งสองคนได้ตกลงจะเป็นคู่ชีวิตร่วมกันแล้ว หลังจากนั้นก็มีพิธีกินแขก เลี้ยงอาหารและเครื่องดื่มให้กับ
แขกที่มาร่วมงานโดยฝ่ายชายต้องหาหมู 1 ตัวฝ่ายหญิงหาข้าวสาร อุปกรณ์ที่ต้องเตรียมไปสู่ขอเจ้าสาวมี
ดังนี้ ไก่ 2 ตัว,เทียนไข 1 คู่,น้ำ 1 แก้ว,ด้ายมัดมือ ฝ่ายเจ้าสาว เตรียมไก่ 1 ตัว

3. ด้านเกษตร

- ข้าวไร่ปลูกเดือน พ.ค. เก็บเกี่ยว เดือน พ.ย.
- ข้าวโพด ปลูกเดือน พ.ค. เก็บเกี่ยวเดือน ก.ย.-ต.ค
- งา ปลูกเดือน พ.ค. เก็บเกี่ยวเดือน ก.ย.
- ถั่วแดง ปลูกเดือน ส.ค.-ก.ย. เก็บเกี่ยวเดือน พ.ย.-ธ.ค.
- ไม้ผลต่างๆ เช่น มะม่วงแก้ว,ทุเรียน,กาแฟ,บัว

ของดีบ้านผาเจริญที่จะนำมาใช้ในการท่องเที่ยว

1. ด้านทรัพยากรธรรมชาติ

1.1 ถ้ำผาเจริญ อยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 100 เมตร อยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้านภายในถ้ำมี
หินงอกหินย้อย,มีบ่อน้ำ มีค้างคาว ภายในถ้ำมีความยาวประมาณ 70 เมตร

1.2 ดอยมุงเมือง (มองเห็นไกล) อยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้านห่างจากหมู่บ้าน 1 กม. เมื่อขึ้น
ไปบนดอยมุงเมืองจะสามารถมองเห็นได้ไกลทั้ง 4 ด้านเช่น

- ทิศเหนือจะมองเห็นดอยผกุกุด,ดอยกิวลม,ดอยผีลู,ดอยแอลา
- ทิศตะวันออก จะมองเห็นบ้านกีดสามสิบ
- ทิศใต้ จะมองเห็นดอยบ้านแม่สุยะ

-ทิศตะวันตก จะมองเห็นดอยไตแลง,ดอยไม้สูง,ดอยสามง่าม,ดอยหลวง

1.3 ถ้าผีแมน อยู่บริเวณดอยมุงเมือง ภายในถ้ำมีโรงผีแมน. กระดูกผีแมน,มีหินหย่อย

1.4 มีพื้นที่สีเขียวของไม้ผลผสมผสานทำให้ลดการทำไร่ และมีพื้นที่ป่าเพิ่มขึ้น

2. ด้านวัฒนธรรม

- การแต่งการของชนเผ่ามูเซอแดง

- วิถีชีวิตของชาวมูเซอแดง เช่น บ้านเรือน,การดำข้าว,การทำไร่ ฯลฯ

- พิธีกรรม

- พิธีการทำนุญแบบคริสต์

- การแต่งงาน

- การกินข้าวใหม่

3. ด้านการเกษตร

3.1 ไม้ผลแบบผสมผสาน ในพื้นที่สวนจะปลูกไม้ผลชนิดต่างๆ มากมายซึ่งจะมีผลผลิตออกทั้งปีเช่น

- ลูกไฉ่ จะออกผลผลิต เดือน มิ.ย.

- ท้อพื้นเมือง ออกเดือน มิ.ย.

- ท้อใต้หวัน ออกเดือน พ.ค.

- ท้อสายน้ำผึ้ง ออกเดือน เม.ย.

- อวากาโด้ ออกเดือน มิ.ย.- ส.ค.

- ลูกพลับ ออกเดือน มิ.ย.

- บัวย ออกเดือน เม.ย.

- กาแฟ ออกเดือน พ.ย.- ม.ค.

- สาลี่ ออกเดือน มิ.ย.-ก.ค.

- ขนุน ออกเดือน พ.ค.-ส.ค.

- พักทอง ออกเดือน ส.ค.-ธ.ค.

- ชา -ผักเขียว ฯลฯ

ซึ่งสวนไม้ผลผสมผสานนี้สามารถนำนักท่องเที่ยวไปเที่ยวในสวนได้ตลอดทั้งปีเพราะมีผลผลิตออกทั้งปี

3.2 การเพาะกล้าไม้ขายเช่น

- กล้ากาแฟ - สาลี่
- กล้าหวาย - อวากาโด

3.3 การทำไร่ข้าวโพด, ข้าว, ถั่วแดง, แตง และอื่นๆ มากมาย สามารถนำนักท่องเที่ยวไปดูวิถีชีวิต
ของชนเผ่าได้

3.4 การเลี้ยงสัตว์ เช่น

- โค - กระบือ
- หมู - ไก่

3.5 ด้านหัตถกรรม เช่น การเย็บเสื้อผ้า, ถักย้อม, การทำกระบุง

ท้ายสุดที่ประชุม มีความเห็นร่วมกันว่า ให้นำความรู้ ประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้จากเวทีชุมชน ครั้ง
นี้ กลับไปพูดคุยในชุมชนของตนเองเพื่อแสวงหาแนวทางจัดการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับชุมชนของ
ตนเอง

เวทีหารือแนวทางการจัดทำหลักสูตรชุมชน

วันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2547

ณ ห้องประชุมโรงพยาบาลอำเภอปางมะผ้า

กระบวนการดำเนินงาน

- ทีมงานหารือแบ่งหน้าที่ประสานงานกับผู้ที่เกี่ยวข้อง
 - จัดเตรียมข้อมูล(เอกสารองค์ความรู้ชุมชน)
 - จัดเตรียมสถานที่
 - กำหนดตารางขั้นตอนในการประชุม
1. แนะนำทำความรู้จักทีมงานและครูแต่ละโรงเรียน
 2. กล่าวถึงวัตถุประสงค์ความเป็นมาของเวที
 3. ให้ตัวแทนชุมชนสะท้อนปัญหา สถานการณ์ของวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตภูมิปัญญา
ทรัพยากรและการเกษตร อาชีพ
 4. อภิปราย

- ประสบการณ์ปัญหาการจัดทำหลักสูตรชุมชนที่ผ่านมาของโรงเรียนแต่ละโรงเรียนมาความแตกต่างกัน
- บุคลากรในโรงเรียนมีน้อย
- ความร่วมมือหรือการมีส่วนร่วมของชุมชนมีน้อย
- 5. นโยบายของส่วนกลาง หลักสูตรส่วนกลาง 70% หลักสูตรท้องถิ่น 30%
- การจัดทำหลักสูตร มีครู, กรรมการสถานศึกษา ร่วมกำหนด
- 6. การเชื่อมโยงให้เห็นถึงความผูกพันกับวิถีชีวิตของชุมชนทั้งในอดีตและปัจจุบันมีความแตกต่างกัน
- 7. หากรื้อแนวทางข้อผูกพันในการจัดทำหลักสูตร

เวลา 09.30 น. คุณสุทิพย์ เทพรัตน์ ได้กล่าวเปิดเวทีการประชุมหรือแนวทางการจัดทำหลักสูตรชุมชน และได้ให้ทีมงานและผู้เข้าร่วมเวทีแนะนำตัวตลอดถึงบทบาทหน้าที่ที่ตัวเองรับผิดชอบ ซึ่งมีทั้ง ครู และผู้นำชุมชน เช่น

- ครูโรงเรียนศูนย์ปางมะผ้า
- โรงเรียนอนุบาลปางมะผ้า
- โรงเรียนบ้านนาหลวง
- โรงเรียนบ้านเมืองแพม
- โรงเรียนบ้านยาป่าแหน
- โรงเรียนแม่ละนา
- หัวหน้าศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอปางมะผ้า
- ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนบ้านบ่อไคร้

ผู้นำชุมชนอีก 14 ชุมชนนำร่องของโครงการวิจัย หลังจากนั้น อาจารย์อารยะ ภูสาหัส หัวหน้าโครงการ ได้กล่าวถึงความเป็นมาและวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยวิจัย ใน 6 เดือนและ 10 เดือนหลังจากที่ผ่านมา หลังจากนั้นก็ได้เปิดโอกาสให้ตัวแทนของชุมชนได้สะท้อนให้เห็นถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นของแต่ละชนเผ่าในทุกๆ ด้าน

- วัฒนธรรม
- วิถีชีวิตภูมิปัญญา
- ทรัพยากรดิน, น้ำ, ป่า
- ด้านเกษตร

ผลสะท้อน

โดยมีผู้ใหญ่บ้าน สมเพชร ชนเผ่ากะเหรี่ยงได้ยกตัวอย่างของการเกิด (การคลอดลูก) ชนเผ่าในสมัยก่อนและปัจจุบันว่าในสมัยก่อน คลอดที่บ้านและใช้ยาสมุนไพรจากป่าในการดูแลรักษาเพราะโรงพยาบาลไม่มีถนนหนทางที่ไม่ดีเป็นทางเท้าเท่านั้น ซึ่งทำให้ได้เรียนรู้ถึงองค์ความรู้ภูมิปัญญารวมทั้งได้ทำและปฏิบัติไปพร้อมๆ กันถือเป็นการสืบทอดไปด้วย การเอาสะดือใส่กระบอกไม้ไผ่ไปผูกมัดกับต้นไม้แสดงให้เห็นว่าเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติด้วยซึ่งต่างกับในปัจจุบัน เด็กไม่รู้ไม่ได้เรียน ออกไปเรียนข้างนอกกันไปรับวัฒนธรรมใหม่มาใช้

นายแอใจ สีนสายไทย ผู้นำชุมชน ได้สะท้อนให้เห็นว่าในปัจจุบันเด็กได้เข้าไปในเมืองไปเรียนไปทำงานไม่มีโอกาสได้เรียนรู้วัฒนธรรมของตัวเอง เด็กรับแต่วัฒนธรรมภายนอก ผู้เฒ่าผู้แก่ไม่มีโอกาสได้สั่งสอน และบางคนก็รู้สอนไม่เป็น ไม่เห็นคุณค่า เมื่อมีโครงการวิจัยเข้ามาจัดเวทีเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่ทำให้ชุมชนเห็นคุณค่าวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ก็อยากจะทำเป็นหลักสูตรชุมชนให้ลูกหลานได้เรียนรู้

นายออน ผู้นำชุมชนบ้านหัวกลาง ได้สะท้อนให้เห็นว่าเรื่องวัฒนธรรมภูมิปัญญาของชุมชนในแต่ละชนเผ่าเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนต้องศึกษาให้รู้จริงและเป็นสิ่งสำคัญในปัจจุบัน การทำเป็นหลักสูตรให้เด็กได้เรียนได้สอน ถ้าเป็นบุคคลภายนอกจะไม่รู้จริง ต้องเป็นบุคคลภายในสอนจึงจะรู้ถึงความหมายของกิจกรรมนั้นๆ (ผู้รู้ของแต่ละเผ่า)

นายนวล ผู้ใหญ่บ้านบ้านแม่กลางจันทร์ ได้สะท้อนให้เห็นว่าทั้งในอดีตและปัจจุบันมีข้อแตกต่างกันยกตัวอย่าง เช่น สมัยก่อนมีคนตั้งครุฑใช้ยาสมุนไพรอย่างเดียวไม่มีการฝากท้องเหมือนในปัจจุบัน การฝากท้องเป็นการตีเหมือนกับเราปลุกผักแล้วใส่ปุ๋ยลูกเกิดมาแข็งแรงแม้ก็ปลอดภัยแต่ยังงี้ก็ควรประยุกต์ใช้เป็นข้อดีทั้งสองอย่าง

อาจารย์จากโรงเรียนอนุบาลปางมะผ้า แลกเปลี่ยนในเรื่องวัฒนธรรมของชนเผ่าว่า รร. อนุบาลปางมะผ้า มีนักเรียนรวม 7 เผ่าด้วยกัน และเคยจัดทำหลักสูตรของโรงเรียนอยู่แล้วแต่ไม่ละเอียด

ปัญหา - เด็กไม่ค่อยให้ความสำคัญ

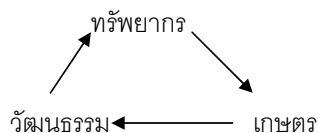
- เวลาให้ไปศึกษาในชุมชนมีวุ่นแต่เล่น เทียวเป็นส่วนใหญ่
- พอทำเป็นหลักสูตรสอน อาจรู้บ้างแต่ปฏิบัติไม่ได้, ไม่มีโอกาส
- ข้อสำคัญเกี่ยวกับงบประมาณในการดำเนินการมีน้อย + กับบุคลากรมีจำกัด งานมีเยอะ เวลา มีน้อย

ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนอำเภอปางมะผ้า ได้สะท้อนให้เห็นว่าในสมัยปี 2523 เคยทำเป็น
หลักสูตรชุมชนมาแล้วครั้งหนึ่ง มีนโยบายให้ 70-30 % แต่พอมาคิดเป็นเปอร์เซ็นต์แล้วน้อยมากแค่ 20%
ซึ่งปัญหามีอยู่ว่า

- มีผู้รู้ในชุมชนแต่เป็นคนหวงวิชาไม่กล้าเปิดเผยอ้างว่าไม่รู้, มันร้อน

นายชาติชาย รัตนศิริ ได้เชื่อมโยงวัฒนธรรมกับส่วนอื่นๆ ให้เห็นว่ามีมีความเกี่ยวพันกัน

ปัญหา คือ ผู้เฒ่าผู้แก่บางคนก็ยังขยายความหมายเหล่านี้ไม่ออกแต่บางสิ่งบางอย่างก็ประยุกต์เข้ากับ
สถานการณ์

สถานการณ์ในอดีต

- ผู้เฒ่าผู้แก่มีโอกาสถ่ายทอดให้คนรุ่นใหม่สูงกว่า
- จิตสำนึกในความเป็นเอกลักษณ์ของตนมีมากกว่า
- ความเป็นครอบครัวเวลาที่อยู่ร่วมกันมีมาก

สถานการณ์ในปัจจุบัน

- มีการเกิดช่องว่างระหว่างเด็กและผู้ใหญ่
- เวลาของพ่อแม่มีน้อยลง
- เวลาส่วนใหญ่เด็กจะอยู่ในโรงเรียนมากกว่า
- วัยรุ่นออกขายแรงงานในเมือง ไปเรียนในเมือง
รับวัฒนธรรมภายนอก
- ภาษาของตนเริ่มหาย ไม่รู้ความหมาย
- การพบปะสนทนาเริ่มน้อยลง

ข้อสรุปแนวทางการจัดทำหลักสูตรชุมชน

- มีหนังสือสั่งการให้โรงเรียนแต่ละโรงเรียนให้ชุมชนคัดสรรบุคคลที่มีความสามารถในแต่ละด้านเข้า
มาเป็นกรรมการสถานศึกษา 9 คน
- มีคณะกรรมการจัดทำหลักสูตรการเรียนการสอน ข้อเสนอแนะ การจัดทำหลักสูตรควรจัดทำ
แบบแผนพับให้กระชับลง เพิ่มรูปแบบสีสันทันเป็นการชักจูงความสนใจ มีรูปภาพเป็นสื่อ
- เอกสารข้อมูลในทุกๆ ด้านเช่น ทรัพยากร, วัฒนธรรม, เกษตร, ภูมิปัญญา ถ้าเป็นไปได้ก็อบใส่
แผ่น ซีดี การเรียนการสอนจะได้ชัดเจนขึ้น

- การระดมกระบวนการจัดทำหลักสูตรมีรูปแบบวิธีการของแต่ละส่วนก็แตกต่างกัน ไม่เป็นแนวทางอันเดียวกัน
- สมัยก่อนโรงเรียนในชุมชน รับแต่หลักสูตรจากส่วนกลาง ทุกภาคส่วนไม่มีส่วนร่วมไม่ได้เกิดจากความต้องการของชุมชนและเด็ก เด็กไม่ได้เรียนรู้อย่างแท้จริง
- ควรสร้างความเข้าใจคนในชุมชน เช่น ครู, กรรมการ, ผู้ปกครอง, ผู้นำ, ผู้รู้ และทีมงานร่วมหารือให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเรียงลำดับความสำคัญของหลักสูตร
- ครู กรรมการ ร่วมหารือกันอีกครั้งหลังจากที่ได้ข้อมูล หรือ ร่างหลักสูตรว่าจะตัดหรือเพิ่มเติมส่วนไหน

ผลการดำเนินการเวทีหารือ

- ได้ข้อตกลงร่วมในเวที ครูกลับไปหารือกับคณะกรรมการโรงเรียนและชุมชน
 - ทีมกลับไปเตรียมสื่อเพิ่มเติมให้กระชับ
 - จัดทำร่างหลักสูตรชุมชน
 - จะมีการหารืออีกครั้งหลังจากที่ได้กลับไปหารือในที่ชุมชนในประเด็นดังกล่าว
 - หลักสูตรชุมชนกับความเหมาะสมของแต่ละชั้น
 - เนื้อหาหลักสูตรที่ชัดเจนขึ้นน่าสนใจ
 - บุคคลกรจากชุมชนที่เป็นผู้นำทำพิธีกรรม/ผู้รู้/ผู้อาวุโสช่วยเป็นผู้สอนในชั้นเรียน
 - ทีมงานวิจัย ที่รับผิดชอบแต่ละบ้านให้ติดตามความก้าวหน้าของแต่ละบ้าน ในด้านการจัดทำหลักสูตรชุมชน
 - เวทีหารือพิจารณานั้นจะนัดหมายทีมงานจะประสานอีกครั้ง
-

รายงานเวที “เกษตรทางเลือก”

วันที่ 3-4 กุมภาพันธ์ 2547

ณ บ้านผาเจริญ หมู่ที่ 5. ต.ปางมะผ้า อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน

1. ขั้นตอนการเตรียมการ

- * การประสานกับภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เพื่อจัดทำหลักสูตร ตารางการฝึกอบรม

2. ขั้นตอน ;วิธีการดำเนินการจัดเวที

- * ทบทวนวัตถุประสงค์ของกิจกรรม
- * การป้องกันอันตรายจากสารเคมี (เจ้าหน้าที่สาธารณสุข)
- * สถานการณ์ปัญหา สารตกค้างในเนื้อสัตว์ และพืชผัก
- * การป้องกันโรคแมลงศัตรูพืช (เจ้าหน้าที่เกษตร)
- * การปรับปรุงดิน การใช้ปุ๋ยหมัก (เจ้าหน้าที่พัฒนาที่ดิน)
 - วิธีการเก็บตัวอย่างดินอย่างถูกต้อง ภาคปฏิบัติ
 - ความเป็นมาและความจำเป็นในเรื่องการปรับปรุงดิน
 - หลักการปรับปรุงดิน (ทุนเดิม)
 - ทำความเข้าใจกับวงจรสิ่งแวดล้อม (สิ่งมีชีวิต)
 - โครงสร้างและองค์ประกอบของดิน
 - วงจรชีวิตของพืช , ไม้ยืนต้น, จุลินทรีย์ ที่พึ่งพาอาศัยกันและกัน
- * ภาคปฏิบัติ (การทำปุ๋ยหมัก)
 - ผู้เข้าร่วมจัดหาวัสดุที่มีในพื้นที่
 - การทำปุ๋ยหมักโดยใช้ EM และกากน้ำตาล
 - การทำปุ๋ยแห้ง (ใบกาคิ มูลสัตว์)
 - การทำปุ๋ยชีวภาพ/สารเร่ง/ฮอร์โมนพืช
 - การใช้แอมเฟรมในการหาระดับ การปลูกหญ้า
- * เทียบชมสวนเกษตรผสมผสาน (เกษตรพอเพียง)
 - แปลงเพาะชำ
 - แปลงผัก
 - การเลี้ยงปลา

- การปรับปรุงดิน

- สวนไม้ผลผสมผสานที่หลากหลาย (โดยมี เจ้าของสวนเป็นวิทยากร)

* สรุปประเมิผลผลการดำเนินการอบรมในกิจกรรมนี้

* ทาหรือเรื่องการจัดงาน มหกรรม (วัฒนธรรม กับ การผลิต)

2. ประเด็นเนื้อหาในการดำเนินงาน

2.1 ทบทวนเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของกิจกรรม

- เพื่อให้ผู้เข้าร่วมในแต่ละชุมชนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้(การใช้ทุนเดิม)ในการผลิต

- เพื่อชุมชนจะได้เรียนรู้วิธีการ การป้องกันอันตรายจากสารเคมี

- เพื่อชุมชนจะได้เรียนรู้วิธีการกำจัดโรคแมลงศัตรูพืช

- เพื่อชุมชนจำได้มีทางเลือกในการจัดระบบการเกษตร

สืบเนื่องจากความต้องการของชุมชนที่เกี่ยวกับด้านการเกษตร ซึ่งประสบปัญหาอยู่ ณ
ปัจจุบัน พร้อมกันนั้นก็รู้ถึงสาเหตุของปัญหา แต่ยังคงขาดเทคนิคและความรู้บางอย่างที่
เกี่ยวกับการเกษตร ตามที่ช่วยกันทำแผน จึงมีกิจกรรมนี้ขึ้น พร้อมกันนั้นทางทีมงานก็ได้
เชิญผู้มีความรู้ในด้านต่างๆ ในแต่ละด้านในวันนี้

2.2 สถานการณ์การใช้สารเคมีในอำเภอปางมะผ้าและสารตกค้างในร่างกายของคนในชุมชน

- สารตกค้างในพืชผักและเนื้อสัตว์ (สารฟอร์มาลีน) ซึ่งเป็นสิ่งที่เรากินกันอยู่ทุกวันเพราะ
ในช่วงหน้าแล้งชาวชุมชนอำเภอปางมะผ้าจะซื้อผักต่างๆ ในตลาด โดยไม่มีใครรู้ว่า
พืชผักและเนื้อสัตว์ที่ซื้อนั้นมีสารตกค้าง ที่ผ่านมาจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุขอำเภอได้
ออกตรวจวัดสารตกค้างในพืชผักพบว่ามีสารตกค้างมาก แต่ทางเจ้าหน้าที่สาธารณสุข
ก็ทำอะไรไม่ได้ ซึ่งกำลังหาแนวทางร่วมกับ อบต.ทุก อบต.ของอำเภอปางมะผ้าวาง
มาตรการในการแก้ไขปัญหาอย่างจริงจัง เพราะสารตกค้างไม่ได้เป็นในเกษตรกร แต่ผู้ที่
เป็นผู้บริโภค ผลจากการตรวจเจาะเลือดของคนในชุมชนปางมะผ้าสารที่พบส่วนใหญ่
คือ(สารฟอร์มาลีน และสารจากยาฆ่าแมลง)

- สารเคมีที่ใช้ในปัจจุบัน

* ใช้ในการเกษตร เช่น สารกำจัดวัชพืช, สารกำจัดเชื้อรา, ยาฆ่าแมลง, ปุ๋ยเคมี ทั้งหมดล้วนแต่เป็น พิษ
ต่อร่างกายทั้งสิ้น

* ใช้ในการรักษาความสดของผักต่างๆ เช่น เนื้อสัตว์และผัก

* สารเคมีแบ่งได้ 2 กลุ่มคือ กลุ่มที่ดูดซึม และไม่ดูดซึม

- * สารเคมีเข้าสู่ร่างกายได้โดย การสัมผัสทางผิวหนัง,,ทาง ปาก,จมูก
- * หากร่างกายได้รับสารเคมีมากๆ จะมีอาการหลายลักษณะแล้วแต่ ประเภทของยา หรือสารเคมีนั้นๆ อาจถึงขั้นเสียชีวิตได้หากรักษาไม่ทัน
- * การป้องกัน ควรสวมถุงมือ ถุงเท้า หรือใส่เสื้อผ้าให้มิดชิด
- * ข้อควรปฏิบัติ ในขณะที่ใช้สารเคมี

- ใช้ตามขนาดที่กำหนดบนฉลาก
- การฉีดพ่นควรอยู่เหนือลม
- หากสารเคมีถูกผิวหนังควรรีบล้างออกด้วยน้ำสะอาด
- ไม่ควรเก็บพืชผักที่ถูกสารเคมี มาทาน หรือขายก่อนที่ฤทธิ์ยาหมด
- ควรปฏิบัติตามที่ฉลากกำหนด

ผลการตรวจ เพื่อหาสารพิษตกค้างในเลือด ชุมชนอำเภอปางมะผ้า

ผู้เข้ารับการตรวจ	ไม่ปลอดภัย	มีความเสี่ยง	ปลอดภัย	ปกติ
206 คน 100%	-/-	5 คน / 2.4%	60 คน/29.1%	141/68.4 %

ข้อมูลนี้ได้จาก 5 หมู่บ้าน แยกเป็นหมู่บ้านที่ใช้สารเคมีมากคือ การทำการเกษตรเชิงพาณิชย์

3 หมู่บ้าน ที่ใช้น้อยทำเกษตรแบบพอเพียง 2 หมู่บ้าน

- * ผู้ให้ข้อมูล นายสมบัติ เล่าหมี

2.3 การป้องกันโรคและแมลงศัตรูพืช ทำได้หลายวิธี

- ใช้คนตรวจจับ
- ใช้สิ่งมีชีวิต หรือตัวห้ำเช่น แมงมุม,มด,กบเป็นต้น
- ใช้ไวรัส แบคทีเรียหรือเชื้อรา ในการกำจัดโรคต่างๆ
- ใช้กาบดัก หรือแผ่นวัสดุที่เป็นสีเหลือง
- ใช้ไฟในการดัก
- หรือหอมผลผลิต ตั้งแต่ยังเล็กๆ กรณีเป็นผลไม้
- ใช้วิธีการปลูกทำเป็นแปลงกางมุ้ง กรณีพืชผัก

สรุป การป้องกันและกำจัดแมลงศัตรูพืชสำคัญอย่างหนึ่งคือเราต้องเข้าใจวงจรของการอยู่รอดของสิ่งมีชีวิตทุกสิ่งจะเกี่ยวกัน ยกตัวอย่างเช่นพืชต้องอาศัยธาตุอาหารในดินถึงจะเจริญเติบโต สัตว์ต้องอาศัยพืช,มูลสัตว์คืออาหารดิน ดังนั้นเราจะเห็นได้ว่าวงจรของพืชที่อาศัยกันและกัน รวมถึงคนเราด้วย แต่

ก็ต้องหันไปพึ่งสารเคมี ซึ่งทำให้เราต้องเสียต้นทุนเพิ่มและยังเป็นผลเสียต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดความเสียหายเพราะถูก สารเคมีทำลายสิ่งมีชีวิตที่มีประโยชน์เช่นตัวห้ำ, ตัวเบียน จุลินทรีย์ที่อยู่ในดินซึ่งทำหน้าที่สลายซากพืชและซากสัตว์ต่างๆ ให้เป็นอาหารสำหรับพืช เพราะฉะนั้นอาหารดินมีความสมบูรณ์ สิ่งแวดล้อมไม่ถูกสารเคมีทำลาย พืชผลที่เราปลูกก็จะอยู่ได้โดยธรรมชาติของมันเอง หากโครงสร้างของดินดีพืชก็จะแข็งแรงสามารถสร้างภูมิคุ้มกันของมันเองโดยการอาศัยความสมบูรณ์ของดินหรือธาตุอาหารในดิน เพราะฉะนั้นเราจึงจำเป็นต้องคืนชีวิตให้กับสิ่งแวดล้อม โดยไม่ใช้สารเคมีทำลายอีกต่อไป หากลดสารเคมีลงได้เราจะได้รับผลตอบแทนทั้งทางตรงและทางอ้อม

- ทางตรง ลดค่าใช้จ่าย หรือลดต้นทุนในการผลิต
- จะไม่เสียค่าใช้จ่ายในการรักษา สุขภาพร่างกาย
- คืนชีวิตให้กับสิ่งแวดล้อม
- ทุกชีวิตได้ปลอดภัย

3. หลักการปรับปรุงดิน

ในอดีตเราไม่เคยได้ยินเลยว่าดินต้องได้รับการปรับปรุงหรือบำรุงและไม่เคยรู้ว่าการปรับปรุงดินนั้นเป็นอย่างไรในสมัยปู่ ย่า ตา ยาย เพราะทรัพยากรสิ่งแวดล้อมยังคงอุดมสมบูรณ์อยู่ทั้งดิน, น้ำ, ป่า แต่ในปัจจุบันเริ่มตั้งแต่รัฐมีนโยบายส่งเสริมในเรื่องการใช้สารเคมีหรือเทคโนโลยีที่ทันสมัยถึงได้ยินว่าดินเสื่อมโทรมสาเหตุของดินเสื่อมก็มาจากการใช้ปุ๋ยเคมี และสารเคมีต่างๆ ซึ่งเป็นการส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ ป่า การทำการเกษตรปัจจัยที่ขาดไม่ได้คือ น้ำและสิ่งแวดล้อม แต่ทุกวันนี้ดินเสื่อมคุณภาพเพราะความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เพราะฉะนั้นเราจะรู้ได้อย่างไรว่าดินเสื่อมโทรมหรือไม่ เราจึงต้องนำดินไปแปลงที่เราต้องการรู้ว่าเสื่อมหรือไม่ส่งให้กับหมอดินประจำตำบลหรือ เจ้าหน้าที่พัฒนาที่ดิน หลังจากที่เราส่งตัวอย่างดินให้เจ้าหน้าที่วิเคราะห์แล้วเราก็จะรู้ถึงความอุดมสมบูรณ์ของดินปริมาณธาตุอาหารที่เหมาะสมกับพืชแต่ละชนิด ความเป็นกรด เป็นด่างของดิน เป็นต้น

3.1 เครื่องมือการเก็บตัวอย่างดินอย่างถูกต้อง (ภาคปฏิบัติ)

- เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บตัวอย่างดิน
- พลั่ว, จอบ, เสียม
- ภาชนะสำหรับเก็บตัวอย่างดิน กล่อง ถัง , กระบุง หรือถุงพลาสติก อุปกรณ์ที่นำมาใช้

ต้องสะอาดไม่มีวัตถุหรือเศษอะไรติดแม้แต่น้อย ถ้าถึงไม่สะอาดผลการวิเคราะห์อาจผิดพลาดได้

3.2 ขนาดและจำนวนหลุมที่เก็บตัวอย่าง อยู่ใกล้ลักษณะของพื้นดินอีกที พื้นที่ดินลาดชัน หรือพื้นที่ลาดลุ่ม ให้เก็บเป็น 2 ตัวอย่าง และแยกตัวอย่างตามพื้นที่ ตามจำนวนหลุมที่เก็บตัวอย่างดิน ถ้าพื้นที่มี 5-10 ไร่ก็ให้เก็บ 5-10 หลุม แล้วนำมารวมหรือคูกเคล้าให้เข้ากัน แบ่งใส่ถุงที่สะอาดเพื่อนำไปวิเคราะห์

3.3 วิธีการเก็บตัวอย่างดิน (ภาคปฏิบัติ) อันดับแรกต้องถางหญ้าหรือกวาดเศษวัชพืชที่คลุมดิน อยู่ออกให้หมดก่อน แล้วใช้จอบขุดให้เป็นรูปตัว V ลึกประมาณ 6 นิ้ว (สำหรับการปลูกพืชทุกชนิด) ถ้าเป็นการปลูกไม้ผลให้มีความลึกประมาณ 12 นิ้ว เมื่อเก็บตัวอย่างดินแล้วให้บรรจุใส่ถุงพลาสติก ส่งไปให้หมอดินประจำตำบลตรวจ (ผู้เข้าร่วมอบรมลงภาคปฏิบัติ การเก็บตัวอย่างดิน) ในการส่งตรวจต้อง เขียนชื่อ ที่อยู่ ของผู้ที่ส่งตรวจตัวอย่างดินจำนวนพื้นที่ พื้นที่ตั้ง ลักษณะของพื้นที่ ประวัติการใช้ที่ดินในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมา เคยปลูกและใช้สารเคมีอะไรบ้าง ปุ๋ยเคมีเคยใช้หรือไม่ และพืชที่ปลูกจำนวนที่ปลูกกับผลผลิตที่ได้ และเขียนรายละเอียดสิ่งที่เราอยากทราบในตัวอย่างดินที่ส่งตรวจ

3.4 ความเป็นมาและความจำเป็นในเรื่องการปรับปรุงดิน จากสถานการณ์ในอดีตการทำระบบการเกษตรในพื้นที่สูงในแง่การปรับปรุงดินนั้น จะปล่อยให้พื้นที่ปรับปรุงตัวเองโดยธรรมชาติ เพราะระบบการเกษตร ไร่ สวน จำเป็นต้องใช้พื้นที่มาก ระบบไร่หมุนเวียน แต่ต่อมาก็มีนโยบายรัฐเข้ามาควบคุม รักษาทรัพยากรธรรมชาติ จึงทำให้พื้นที่การเกษตรของชุมชนลดจำนวนลง ด้วยเงื่อนไขดังกล่าวจึงก่อให้เกิดปัญหาด้านการเกษตร ที่เป็นวิถีชีวิตของชุมชน พื้นที่สูงถูกปรับเปลี่ยน เพราะพื้นที่ถูกจำกัดโดยเงื่อนไข หลายประการ ไม่ว่าจะเป็นนโยบายรัฐ หรือกฎหมายป่าไม้การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรในเขตพื้นที่สูงก็ดี หรือการเร่งส่งเสริมการเกษตรเชิงพาณิชย์ เพื่อการส่งออก ส่งผลทำให้พื้นที่ของชุมชนบนพื้นที่สูงเสื่อมโทรมอย่างเห็นได้ชัดและก่อให้เกิดปัญหาด้านการผลิตการเกษตรลดลงปัจจัยการผลิตสูงขึ้นตามลำดับ ผลผลิตที่ได้ไม่คุ้มทุนสาเหตุที่เกิดดังกล่าว เนื่องจากชุมชนรับมือกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และอีกประการหนึ่งคือ ความยากง่าย ในความสะดวกเช่น การใช้สารเคมี การใช้เครื่องอำนวยความสะดวกโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบที่จะตามมาจนถึง ณ ปัจจุบันภายใต้สถานการณ์เหล่านี้ การปรับปรุงและการรักษาสภาพแวดล้อมของดินให้อุดมสมบูรณ์เหมือนเดิมนั้นเป็นความจำเป็นต่อระบบการเกษตรพื้นที่สูงอย่างมาก เพื่อจะได้ผลผลิตที่ดีขึ้น และยังลดต้นทุนในการผลิตด้วย

3.5.ทุนเดิม/ภูมิปัญญาในการปรับปรุงดินของชุมชน มีหลายรูปแบบ ก่อนลงมือทำการเกษตร ต้องคำนึงถึงเรื่อง **การป้องกันรักษาหน้าดิน**เพื่อไม่ให้หน้าเขาชะ โดยการปลูกแถบหญ้าหรือพืชอื่นๆ ที่สามารถป้องกันหน้าดินได้ เช่น การปลูก ถั่ว,หรือกระถิน (คนและสัตว์สามารถกินได้) หญ้าแฝก ช่วยกันหน้าดินไม่ให้หน้าดินเสียโดยมีรูปแบบการปรับปรุงดินในไร่,สวน

- ขุดพลิก กลับหน้าดิน ให้หญ้าหรือเศษวัชพืชอยู่ในดิน

- หรือขุดเป็นร่องแล้วถางหญ้าแล้วกลบ (เป็นการคุมวัชพืชไปในตัวด้วย
- หรือการถางวัชพืชเวลาที่แห้งแล้วทำการเผา (กรณีไร่ข้าว, ข้าวโพดต่าง ๆ
- ถางวัชพืชปล่อยให้เน่าตามธรรมชาติในสวนไม้ผล ไม้ยืนต้น
- การใช้เกลือฟอสฟอรัสในไร่ข้าว (เป็นการประหยัดแรงงาน) ต้นข้าวก็ดี
- ผลเสียในการใช้เกลือ ทำให้น้ำดินแข็งในปีต่อไป
- การนำมูลสัตว์ไปใส่ในไร่สวน ก่อนที่จะมีการขุดกลบหน้าดิน

ในนา

- หลังเก็บเกี่ยวข้าวจะทิ้งฟางไว้ในนาไม่ขนกลับบ้าน เพื่อให้สัตว์เลี้ยงเช่น วัว ควาย ม้า ไปกินในนา แล้วถ่ายออกมา มูลเหล่านี้ก็เป็นปุ๋ยต่อไป
- การขนมูลสัตว์ใส่ในนา
- การเตรียมนาใช้วิธีการไถ แล้วปล่อยให้วัชพืชเน่าแล้วค่อยคลาดให้หญ้าที่เน่าไม่หมดลงไปในดินแล้วไถอีกครั้งทิ้งไว้จนถึงช่วงดำนาคิดคลาดอีกครั้งก็จะปลูกข้าวได้ดินจะดีและได้ผลผลิตที่ดี (ปัจจุบันไถครั้งเดียวและหญ้าไม่ทันเน่าก็ดำนาแล้วเลยทำให้ผลผลิตลดลง) จึงหันมาพึ่งปุ๋ยเคมี
- การที่จำทำให้วัชพืชในนาเน่าไว้นั้นให้ใช้เปลือกขนุนปล่อยลงในนา จะช่วยในการย่อยสลาย (ใส่ในช่วงที่ทำการไถ)
- หรือนำถ่านไฟฉายเก่าทุบให้ละเอียด นำไปละลายน้ำที่หวนา เป็นการช่วยย่อยสลายวัชพืช

ข้อคิดเห็น

ภายใต้ภูมิปัญญาหรือทุนเดิมที่มีเหล่านี้มีเงื่อนไขทางค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไป ความเปลี่ยนแปลงทางวิถีชีวิตและทางสังคมวัฒนธรรม จึงส่งผลให้ไม่ถูกนำมาปฏิบัติอย่างแพร่หลาย จะมีเพียงบางกลุ่มเท่านั้นที่ยังคงถือปฏิบัติ

3.6 การทำความเข้าใจกับสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวเนื่องกัน

ในสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ มีสิ่งมีชีวิตที่เห็นด้วยตาเปล่าและไม่สามารถมองเห็นได้สิ่งมีชีวิตต้องอาศัยพืชและพืชก็อาศัยสิ่งมีชีวิตเช่นเดียวกัน ยกตัวอย่างเช่น วัว,ควาย กินพืชหญ้าถ่ายลงสู่ดินก็จะมีจุลินทรีย์ที่มีอยู่ในดินจะทำหน้าที่ย่อยสลายมูลสัตว์เป็นธาตุอาหารในดิน

วงจรสิ่งแวดล้อมที่อาศัยกันและกัน

พืช

ธาตุอาหาร

สัตว์

จุลินทรีย์ มูลสัตว์

- ถ้าเป็นไปตามภาพจะเรียกได้ว่าเกิดความสัมพันธ์ในสิ่งแวดล้อม
- หากขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งก็จะไม่เกิดความสัมพันธ์

โครงสร้างและองค์ประกอบของดิน

- สารและธาตุอาหารในดิน
- ซากพืชและซากสัตว์
- ดิน
- จุลินทรีย์
- ความชื้น
- ทั้งหมดเป็นองค์ประกอบในความอุดมสมบูรณ์ของดิน หากขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปดินก็ไม่มี
ความอุดมสมบูรณ์

จากสถานการณ์ปัจจุบันระบบการทำให้ ,สวน,นา ของชุมชนพื้นที่สูงมีผลกระทบต่อดินโดยเฉพาะ
ในเรื่องการเผา การใช้สารเคมีจะทำให้จุลินทรีย์ในดินถูกฆ่าโดยเราไม่รู้ และซากพืชที่เป็นอาหาร
ของจุลินทรีย์ หากเราเผา จุลินทรีย์หรือเชื้อราในดินก็ไม่สามารถจะอยู่หรือขยายตัวเองได้แล้วธาตุ
อาหารในดินก็จะหมดลงในที่สุด

- จุลินทรีย์ที่อาศัยอยู่ใต้ดินและผิวดินที่มีใบไม้หรือวัชพืชทับถมทำหน้าที่สลายซากพืชและ
ซากสัตว์ต่างๆ ที่มีอยู่ในดินให้เป็นอาหารสำหรับพืชและต้นไม้
- พืชและต้นไม้ใบจะสังเคราะห์แสงให้เป็นอาหารกับตัวเองได้อีกด้วย

เพราะฉะนั้นดินที่จะสมบูรณ์ได้ก็ต้องเป็นดินที่มีสิ่งมีชีวิตอาศัยอยู่ หรือเรียกว่าดินที่มีชีวิตจึงจะเป็น
ดินที่สมบูรณ์ ถ้าดินนา สวน เป็นดินที่ตายหรือเป็นดินเสื่อมโทรมก็ต้องทำให้ดินฟื้นคืนชีพ หรือให้
ชีวิตกับดินโยทำได้หลายวิธีเช่น

- การทำปุ๋ยหมักใช้สาร EM (เชื้อจุลินทรีย์)
- การงดใช้สารเคมีในไร่ นา สวน
- การทำปุ๋ยหมักสูตร พ.ด. 1

- งดเผาวัชพืชในไร่ นา

ประโยชน์ของการใช้จุลินทรีย์ปรับปรุงดิน

- สามารถทำให้เราใช้ดินได้นานยิ่งขึ้น
- ลดต้นทุนการผลิต
- รักษาสิ่งแวดล้อม
- ปลอดภัยต่อสุขภาพของตนเอง

4. การทำปุ๋ยหมัก

4.1 สูตรฮอร์โมนพืช/สารเร่ง (ภาคปฏิบัติ)

- จัดเตรียมวัสดุที่มีในท้องถิ่น เช่น มะละกอ ,กล้วยสุก,ผักทองแก่,สาร EMกากน้ำตาล,น้ำในอัตราส่วน มะละกอ 2 กก. ผักทอง 2 กก. กล้วยสุก 2 กก. สาร EM 4 ซีซี กากน้ำตาล 40 ซีซี น้ำ 10 ลิตร
- วิธีทำ สับกล้วย,ผักทอง,มะละกอ สับทั้งเปลือก และนำมาผสมกับ EM และกากน้ำตาล คลุกเคล้าให้เข้ากัน นำบรรจุไว้ในถังพลาสติกที่มีฝาปิด หมักไว้ประมาณ 7 วัน ถึงจะนำมากรองเก็บใส่ขวดส่วนกากที่เหลือนำไปใช้เป็นปุ๋ยหมักได้อีก น้ำฮอร์โมนสามารถเก็บไว้ใช้ได้นานถึง 3 เดือน
- วิธีใช้ ฮอร์โมน 20 ซีซี ผสมน้ำ 5 ลิตร ฉีดพ่นหรือรดต้นไม้ช่วงที่ออกดอกทำให้ผลติดดี ส่วนที่เป็นไขมันเหลืองๆ ในถังหมักใช้ทากิ่งปักชำ ช่วยให้การแตกรากดีขึ้น

4.2 ปุ๋ยสูตร อโบกาฉี มูลสัตว์หรือปุ๋ยคอก

- ส่วนผสม มูลสัตว์ทุกชนิด แกลบ,รำละเอียด ในอัตราส่วนที่เท่าๆกัน,EM,กากน้ำตาล อย่างละ 20 ซี. น้ำ 10 ลิตร
- วิธีทำ นำแกลบกับมูลสัตว์ผสมให้เข้ากัน
- ผสม EM กับกากน้ำตาล น้ำ 10 ลิตร ผสมแล้วรดลงบนกองปุ๋ยที่เตรียมไว้ให้ทั่ว
- นำรำละเอียด คลุกเคล้าอีกแล้วนำบรรจุในถุงกระสอบ ประมาณ5-7 วัน ถ้าไม่มีความร้อนถือว่าใช้ได้ การทำปุ๋ยคอกหมักสามารถเก็บไว้ใช้ได้นานถึง 3 เดือน
- วิธีการใช้ ใช้ในการเตรียมดินใช้ 2 กำมือ ต่อ1ตารางเมตร ใช้ใส่ในพืชผักหรือต้นไม้ (ใส่รอบๆทรงพุ่ม) อย่าให้โดนใบและโคนต้น

4.3 แอเฟรม เป็นเครื่องมือที่ใช้สะดวก และทำได้ง่ายจากวัสดุที่มีในท้องถิ่น ขั้นตอนไม่ยุ่งยากเป็นเครื่องมือที่สามารถหระดับได้แบบอื่นๆที่ต้องลงทุน

- วิธีการทำเครื่องมือเอเฟรม วัสดุที่เป็นไม้ยาวประมาณ 150 ซม. หน้ากว้าง 2 นิ้ว 3 ท่อน และเชือกขนาดเล็กลายยาวประมาณ 120 ซม. โดยผูกไม้ให้ติดกันเป็นรูปตัว A แล้วใช้เชือก ส่วนที่เหลือ มัดส่วนที่เป็นเหลี่ยมแล้วมัดติดกับหินหรือไม้เพื่อใช้ในการถ่วงน้ำ เสร็จแล้วก็ตั้งเอเฟรมให้ตรงแล้วขีดจุดตรงกลางตั้งที่ใช้ในการหาระดับ

- วิธีการใช้ ใช้ในการวัดพื้นที่เพื่อหาระดับในการปลูกพืชหรือปลูกหญ้า ให้เป็นแนวได้ ตามระดับแนวราบ เพื่อเป็นการชะลอหรือลดความเร็วการไหลของน้ำ

5. การชมสวนแบบผสมผสาน “เกษตรพอเพียง”

หมู่บ้านผาเจริญซึ่งมีพื้นที่เหมาะแก่การปลูกต้นไม้ ไม้ผลเมืองหนาวและไม้ผลเมืองร้อน สืบเนื่องมาจากเมื่อปี พ.ศ. 2530 ชุมชนบ้านผาเจริญได้เริ่มปลูกไม้ผลกันอย่างจริงจัง โดยมีโครงการพัฒนาที่สูงไทย-เยอรมัน ส่งเสริมสนับสนุนกล้าไม้ต่างๆ การศึกษาดูงาน และพร้อมกับแนะนำวิธีการดูแลรักษาไม้ผล จนถึงปัจจุบันเป็นโอกาสที่ดีของคนในชุมชนบ้านผาเจริญ หลายครัวเรือนที่ไม่จำเป็นต้องทำไร่ไถนาต่อไป หากแต่เป็นการพออยู่พอกิน “เกษตรพอเพียง” และได้ผู้นำที่เข้ารับการอบรมเข้าเที่ยวชมสวน โดย นายสุนทร สีนสายไทย เจ้าของสวนเป็นผู้อธิบาย

*โรงเพาะชำ เป็นแปลงเพาะกล้าไม้ หลากหลายชนิดต้องใช้เวลาเพาะเป็น ปีหากมีน้ำ การวางระบบน้ำในแปลงก็สำคัญ ต้องคิดเสมอว่าใช้น้ำอย่างไรให้ประหยัดที่สุด เพราะหมู่บ้านยังขาดระบบน้ำเพื่อการเกษตรอยู่ นอกจากนี้แล้วยังสามารถเลี้ยงปลา หรือปลูกผักไว้กินเองได้ เป็นการใช้พื้นที่ว่างให้เป็นประโยชน์ เวลาเข้าสวนก็มีความรู้สึกว่าสนุก ไม่ต้องทำงานที่เหนื่อยมากอย่างเมื่อก่อน ที่ทำแต่ไร่ข้าว ต้องถางป่าไปเรื่อยๆ เป็นการทำลายป่า แต่ปัจจุบันทำแต่สวนผลไม้แบบผสมผสาน อยากรักกินอะไรก็มีให้กินตลอดปี ไม่อด และปลอดภัยด้วยเพราะไม่ได้ใช้สารเคมี

โดย นายแฉใจ สีนสายไทย ได้อธิบายเพิ่มเติม

● ประเด็นเสริมที่ได้ในกิจกรรม

- การหารือประชุมพูดคุย หาแนวทางเพื่อจัดงานมหกรรมไม้ผล
- เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของชุมชน (แนวคิด)
- เพื่อประกาศและโฆษณาไม้ผลและผลผลิตของชุมชนให้กับคนภายนอกชุมชน
- เพื่อสร้างค่านิยมในการบริโภคผลผลิตที่มีในชุมชน
- เพื่อประกาศให้ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรผสมผสาน

* แนวคิดข้อเสนอแนะในที่ประชุม

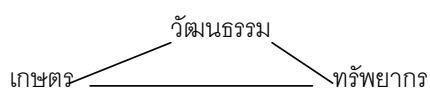
- อาจจะเป็นการสะท้อนให้สังคมได้รู้ว่ามีวัฒนธรรมและระบบการจัดการเกษตรที่เอื้อต่อ
ทรัพยากรธรรมชาติ และไม่ใช่ผู้ขายหรือค้ายาเสพติด อย่างที่สังคมและสื่อต่างๆ ประณาม

* ข้อตกลงร่วม มติที่หารือ

- ชุมชนอื่นที่นอกเหนือจากบ้านผาเจริญจะเตรียมหรือช่วยประสานในแต่ละชุมชนให้นำสินค้าหรือ
ผลิตภัณฑ์ที่มีในชุมชนมาจำหน่าย

- การเตรียมการของเจ้าภาพ ชุมชนผาเจริญปรึกษาร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

- การเตรียมการในระดับพื้นที่ เพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้เห็นวิถีชีวิตของชุมชนทั้งระบบ การเชื่อมโยง
และความสัมพันธ์ของชุมชนในด้านต่างๆ

- รูปแบบการจัดการเกษตรที่เอื้อต่อทรัพยากร ภายใต้วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของ
ชุมชนในท้องถิ่น ดังนั้นชุมชนจะต้องทำบอร์ดิในแต่ละประเด็นเนื้อหา เช่น ข้อมูลเกษตร
ทรัพยากร วัฒนธรรม และสถานการณ์จากอดีตจนถึงปัจจุบันภายใต้เงื่อนไขและปัจจัย
อะไรที่ทำให้ชุมชนบ้านผาเจริญเป็นอย่างในปัจจุบันนี้ เพื่อที่จะได้สื่อออกไปให้สังคมและ
สื่อมวลชนทุกท่านได้ทราบถึงความเป็นจริงของวิถีชีวิตของคนในชุมชน

- ส่วนของการประสานงาน และการจัดงาน จะหารือกันอีกเพื่อหารือถึง

- การจัดเตรียมสถานที่ - ผู้รับผิดชอบคณะผู้จัดงาน

- การจัดการในงาน - วัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็น

- การประสานกับส่วนอื่นๆ - รูปแบบของงาน

สรุปผลการจัดเวที กฎหมายกับปากท้อง

วันที่ 10 มีนาคม 2547

ณ ศูนย์ศึกษาธรรมชาติและสัตว์ป่าถ้ำน้ำลอด

กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วม

1. ผู้นำชุมชน
2. อาสาสมัครตัวแทน “กลไก” ในชุมชน
3. เกษตร
4. ป่าไม้
5. อบต.
6. สมาชิกกลุ่มเพื่อนเรียนรู้หรือผู้ช่วยนักวิจัยโครงการฯ

กระบวนการดำเนินงาน

ในกระบวนการดำเนินงานแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอนได้แก่

1. ขั้นการเตรียมการ

1. หาหรือแนวทางการดำเนินงาน
2. รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการดำเนินงานโครงการฯ
 - ข้อมูลสถานการณ์ทรัพยากร
 - SWOT 14 หมู่บ้านด้านทรัพยากร
3. ประสานวิทยากรผู้รู้ผู้มีประสบการณ์ด้าน กฎหมาย กับการจัดการทรัพยากรป่าไม้
4. หาข้อมูลคดีต่างๆ ที่เกิดขึ้นในอำเภอที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้ ย้อนหลัง 5 ปี
5. จัดเตรียม เอกสารและกระบวนการขั้นตอนการจัดเวที

2. ขั้นการจัดเวที

1. เกริ่นนำถึงความเป็นมาของโครงการฯ ตลอดจนความเป็นมาของกิจกรรมนี้
2. สถานการณ์ที่พบเกี่ยวกับด้านการจัดการทรัพยากร
3. เชื่อมโยงความสัมพันธ์ 3 ด้าน วัฒนธรรม,การผลิต(การเกษตร)และทรัพยากร
4. ชาวบ้านสะท้อนปัญหา
5. เจ้าหน้าที่ผู้ที่เกี่ยวข้องป่าไม้ต้นน้ำ สะท้อนประสบการณ์ปัญหา
6. สรุปประเด็น ยกตัวอย่างการดำเนินงานจากที่อื่น

7. สรุปแนวทางที่ได้

8. กำหนดวันเวลาที่จะดำเนินการร่วมกัน “ข้อตกลงร่วมกัน”

3. ขั้นสรุปงาน

1. ผู้รับผิดชอบด้านงานทรัพยากร จัดสรุป

2. นำเสนองานเพื่อปรับปรุง เพิ่มเติม/แก้ไข

3. เขียนสรุป

4. จัดพิมพ์

ผลการจัดเวที

ทุนเดิมของชุมชนที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

- การปลูกป่า
- การบวชป่า
- การอนุรักษ์สัตว์น้ำ
- พิธีกรรม อื่นๆ ฯลฯ

หลังจากที่เจ้าหน้าที่ป่าไม้เข้ามามีบทบาทหน้าที่มากขึ้น เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ชุมชนเกิดการมองว่า ป่าเป็นของรัฐ และอีกส่วนหนึ่งก็ยังเห็นว่าเป็นของชุมชนเพียงแต่เจ้าหน้าที่รับเข้ามาจัดการ ต่างหาก ผลที่ตามมาคือ ชุมชนเกิดความไม่มั่นใจที่จะประกอบอาชีพ การปรับปรุงพื้นที่ เนื่องจากกลัวถูกจับในการประกอบอาชีพ ชาวบ้านเกิดความระแวงอีกเพราะผิดต่อกฎหมาย พ.ร.บ. ป่าไม้ อยู่แล้ว เพราะพื้นที่ปางมะผ้าอยู่ในเขตพื้นที่รักษาพันธุ์สัตว์ป่า 80 กว่า % ส่วนที่เหลือ 10 กว่า % เป็นเขตป่าสงวน วิธีการผลิตที่มีลักษณะแผ้วถางไร่ในระบบการทำไร่หมุนเวียนเพื่อยังชีพ

สถิติการจับกุม กรณีเกี่ยวกับป่าไม้

- การตัดไม้ทำลายป่า 70%
- การแปรรูปไม้ 28%
- อื่นๆ 2%

ผลที่เกิดขึ้นคือ ตามสถิติในเรื่องเกี่ยวกับสำนวนคดีเกี่ยวกับสำนวนคดีที่ต้องถูกจับกุม “จับแล้ว ปลอ่ยปี่หน้าไล่จับใหม่” เป็นวงจรที่มีการไล่จับอย่างไม่สิ้นสุด ส่วนชุมชนก็ไม่สามารถทำการผลิต ด้านเกษตรได้อย่างพอเพียง (กรณีป่าไม้ป้องกันกับป่าไม้อุรุกษ์)

ส่วนป่าไม้(หน่วยต้นน้ำ) เป็นหน่วยที่สร้างป่าร่วมกับชุมชน พยายามสร้างและสนับสนุนให้ชุมชน จัดการทรัพยากรด้วยตนเอง เช่น

- แนวเขต
- การจัดการดูแล ไม่ให้มีการบุกรุกพื้นที่ป่าเพิ่มขึ้น
- กฎ กติกาของชุมชน
- แหล่งสนับสนุนเช่น อุปกรณ์ที่จำเป็น ปัจจัยที่จำเป็นอื่นๆ
- กลุ่มผู้จัดการ (เครือข่าย)

เจ้าหน้าที่ป่าไม้ในเขตพื้นที่อำเภอปางมะผ้า

- หน่วยจัดการต้นน้ำ 41 สังกัด กรมอุทยานฯ บทบาท สร้างป่าร่วมกับชุมชน
- หน่วยพิทักษ์ป่า สังกัด กรมอุทยานฯ บทบาท ปราบปรามและจับกุม
- หน่วยรักษาพันธุ์สัตว์ป่า สังกัด กรมอุทยานฯ บทบาท ป้องกันและปราบปราม
- หน่วยป้องกันป่า สังกัด สำนักงานอำเภอ บทบาท ดูแลป่าสงวนแห่งชาติ

สถานการณ์กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการทำไร่ในเขตพื้นที่ป่าสงวน ,ป่าอนุรักษ์ ตามมติ ครม. 30 มิ.ย. ปี 40 ให้
ผ่อนผันหรือยกเว้น ให้สามารถทำไร่ได้ในไร่เก่า โดยยึดภาพถ่ายทางอากาศเมื่อปี 2536 เป็นหลักฐานใน
การพิจารณา และได้มีการสำรวจจริงวัดโดยใช้ GPS เพื่อกันพื้นที่ของชุมชน แต่ไม่ได้ครบถ้วนทำเฉพาะ
2 หมู่บ้าน แต่ยังไม่ครบหมด เงื่อนไข ข้อจำกัดคือ เจ้าหน้าที่ร่างวัดมีน้อยและระยะเวลาไม่พอ

ตัวอย่างการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน

- ดอยสามหมื่น จากการทำไร่หมุนเวียน เปลี่ยนเป็นทำที่เดิมโดยการเสริมอาชีพ การปลูกพืช
- ไม้ผลที่ให้ระยะยาว
- พืชผักที่ได้รายได้ดีกว่าการปลูกข้าว ฯลฯ

การเผาไร่จะเอามือช่วยกันเผาเป็นผืนโดยการทำแนวกันไฟก่อนเผาเพื่อไม่ให้ไฟไหม้ป่า

ภาคใต้ – มีการจัดการป่าโค่นการรวมกลุ่มเป็นระดับเครือข่าย ป่า"ลูโซ" ภาษาภาคใต้

- มีกิจกรรมเกี่ยวกับทรัพยากรทุกปีในเขตพื้นที่ของกลุ่มเครือข่ายที่ได้ประกาศเป็นป่า"ลูโซ" อาทิ
- พิธีกรรมทำบุญป่า "ลูโซ"
- การทำแนวกันไฟ
- การปลูกไม้ผลในป่ามีการจัดเวรยามในการสอดส่องดูแล
- การจัดสรรให้มีเบี้ยเลี้ยงค่าตอบแทนให้กับผู้ดูแล
- การประกันภัย/ประกันชีวิต
- มีกฎ กติกา และระบบการจัดการที่ดีและชัดเจน

เงื่อนไขสำคัญ

- บุคคลที่เป็นผู้นำต้องเป็นผู้ที่มีบารมี
- ผู้เข้าร่วมพิธีในแต่ละปี มีทั้งภาครัฐและเอกชน ชุมชน ฯลฯ
- เป็นที่ยอมรับและนับถือของทุกคนทุกส่วน
- ใช้ฐานทางวัฒนธรรมมาผูก กติกา (นับถือพระเจ้า)
- การให้การสนับสนุนของ อบต. อบจ. และกรมทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม อำนาจจากเบื้องบน

สรุปกระบวนการสำคัญในการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนในกรณีป่าลูโซ ซึ่งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติ

- ปัจจัยที่เอื้อคือ ส่วนองค์กรที่เกี่ยวข้องในและนอกพื้นที่ให้การสนับสนุน เช่น อบต. , อบจ. จัดสรร และสนับสนุนด้านการออกกระเปียบข้อบังคับช่วยประสานงานกับส่วนอื่นๆ และทางกรมทรัพยากรสิ่งแวดล้อมอำนวยความสะดวกสนับสนุนทั้งพื้นที่และปัจจัยอื่นๆ
- อีกปัจจัยหนึ่งคือให้สอดคล้องกับ วิถีชีวิตของชุมชนโดยใช้ฐานทางวัฒนธรรมที่เป็นของชุมชนมาจัดการโดยอาศัยผู้นำทางธรรมชาติและผู้นำที่มีบารมีที่คนส่วนใหญ่ยอมรับและเคารพนับถือ พร้อมกันนั้นชุมชนก็มีจิตสำนึกในการที่จะจัดการทรัพยากรของชุมชนเพื่อชุมชนและลูกหลานตัวเองในอนาคต

ทุนเดิมจากหน่วยจัดการต้นน้ำ 41

ฐานและเป้าหมายพื้นที่แนวเขตชายแดนไทย-พม่า โดยมีชุมชนบ้าน แอโก้, บ้านแสนคำลือ, บ้านหัว
กลาง, บ้านห้วยแห้ง, บ้านเมืองแพม, บ้านแอลา, บ้านถ้ำลอด และบ้านบริเวณใกล้เคียง

กิจกรรมที่ผ่านมา มี

1. ตัวแทนกลุ่มของชุมชนที่อาสาจัดการทรัพยากร
2. เวทีหารือต่อเนื่อง (ที่ผ่านมา)
3. จัดการปัญหาระหว่างชุมชนโดย “กลุ่มในชุมชนหลายบ้าน”
4. การทำแนวกันไฟ/ การป้องกันไฟป่า
5. การปลูกป่า
6. การใช้พิธีกรรมในการจัดการทรัพยากรป่า
 - การบวชป่า
 - การสืบชะตาป่า / การทำบุญป่าในเขตป่าอนุรักษ์
 - การสืบชะตาสัตว์น้ำ

- การเลี้ยงผีน้ำ ฯลฯ
- ป่าสะดือ

7. การจัดการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ

กิจกรรมดังกล่าว ทำได้ระยะหนึ่งที่ผ่านมา แต่ไม่มีความต่อเนื่องอาจเป็นเพราะความเข้าใจของผู้นำและชุมชนไม่ชัดเจน และการสนับสนุนความร่วมมือและการประสานระหว่างภาคอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องไม่ค่อยมีจึงส่งผลให้ชุมชนไม่สามารถดำเนินการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนต่อไป เนื่องจากเจ้าหน้าที่ของหน่วยต้นน้ำเองก็จัดการและดำเนินงานยังขาดปัจจัยหลายๆ ส่วนที่จำเป็นในการดำเนินการ

หมายเหตุ . เป็นข้อคิดเห็นจากผู้ที่ได้เข้าไปเท่านั้นส่วนชุมชนจะคิดอย่างไรนั้นยังไม่รู้ เพราะไม่เคยมีการประเมินให้ชุมชนออกความคิดเห็น

ข้อเสนอในเวที

- น่าจะจัดเวทีทบทวนกับชุมชนใน 7 ชุมชน บ้านหลักที่เคยมีประสบการณ์ในการจัดการทรัพยากรที่ผ่านมา

วัตถุประสงค์

- เพื่อจะได้บทเรียนและดูข้อดี,ข้อเสีย แล้วนำมาต่อยอดโดยอาศัยข้อดีและปรับปรุงข้อเสียโดยอาศัย 7 บ้านที่มีประสบการณ์ เป็นแบบในการนำบ้านอื่นๆ ในพื้นที่หมู่บ้านเป้าหมายของโครงการ

เจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่ จัดเวทีหารือหลังจากได้บทเรียนจาก 7 หมู่บ้าน

- หน่วยป้องกันป่าไม้	- พัฒนาที่ดิน
- หน่วยรักษาพันธุ์สัตว์ป่า	- พัฒนาชุมชน
- ลุ่มน้ำกลาง	- ปปส.
- สันปันแดน	- เกษตรอำเภอ
- หน่วยจัดการต้นน้ำ 41	- ศูนย์ส่งเสริม
- ทหารในพื้นที่	- โรงเรียนในพื้นที่
- อบต.	- ปศุสัตว์อำเภอ
- ปกครอง	

เพื่อจะประสานในการดำเนินงานต่อไปข้างหน้าตามที่แต่ละหน่วยงานสามารถให้การสนับสนุนได้ตามที่ชุมชนต้องการ หรือให้ความช่วยเหลือในการปรับปรุงข้อเสียของบทเรียนที่ผ่านมา เพื่อจะได้เสริมสร้างให้ชุมชนสามารถจัดการทรัพยากรโดยชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป โดยมีภาคีเป็นพี่เลี้ยงให้คำปรึกษา

ทางออก

สิ่งสำคัญที่สุดคือ อยู่ที่ปากท้องของชุมชนฉะนั้นจะให้ชุมชนตั้งหน้าตั้งตาในการจัดการทรัพยากร ได้อย่างจริงจังเขาจึงนั้นต้องย้อนไปดูที่วิธีการผลิตของชุมชนมากกว่าที่เราจะมามองแค่ด้านทรัพยากร ที่เสื่อมโทรมลงแต่อย่างเดียว

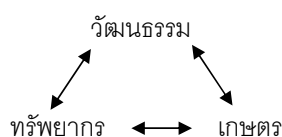
* วิธีการผลิตแบบเดิม

- การทำไร่หมุนเวียน
- การปลูกพืชยังชีพ
- การปรับปรุงบำรุงดิน

* การจัดการที่เอื้อต่อทรัพยากร

- วัฒนธรรมชุมชนที่เอื้อ ความเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติ
- พิธีกรรม
- การเลี้ยงผีน้ำ ฯลฯ

จะเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตแบบเดิมให้มาสู่วิธีการผลิตแบบใหม่ได้อย่างไร? แบบไหน? อย่างไร? จึงจะเป็น ที่จะวนกลับไปดูที่ฐานชุมชนว่ามีอะไรบ้าง? หาทางออกที่เหมาะสมกับฐานหรือทุนเดิมที่มีอยู่ของชุมชน มากกว่าที่ เราจะเป็นผู้เสนอในเวที พร้อมกันนั้นก็พาเขาประเด็นทรัพยากรเข้าแทรก เพื่อสร้างความ ตระหนักและให้รู้ถึงความสำคัญและการจัดการดูแลอย่างครบวงจร ตามที่ 3 เหลี่ยมชุมชนขาดไม่ได้

จะจัดการกับฐานคิดหรือทำความเข้าใจให้เข้ากับฐานคิดแบบใหม่ที่มาจากตัวชุมชนเอง “โดย กระบวนการเรียนรู้” เช่น วิธีการผลิตแบบใหม่

- ทำไร่อยู่กับที่โดยอาศัยการปรับปรุงบำรุงดินและไม่ผลผสมผสมพันธุ์พืชผักอื่นๆ ตามศักยภาพ ของชุมชน
- ปลูกไม้ผลป่าที่สามารถทำให้เป็นรายได้
- การประกอบอาชีพอื่น ๆ การเลี้ยงสัตว์

หมายเหตุ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการของชุมชน

แผนงาน/แนวทางที่ได้จากเวทีสรุปได้ดังนี้

1. จัดเวทีถอดบทเรียนจากชุมชนที่เคยมีการจัดการทรัพยากร 7 บ้านและร่วมตั้งเป้าหมายและ กำหนดอนาคตของตนเองการดำเนินงานต่อไปโดยใช้ข้อมูลจากการดำเนินงานที่ผ่านมาของหน่วย จัดการต้นน้ำ 41

2. เวทีภาคีร่วมมือสนับสนุนการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน

- เพื่อจะได้กำหนดแนวทางโดยยึดบทเรียนจากชุมชนเป็นสำคัญและความต้องการของชุมชน
- กำหนดบทบาทและนำเสนอความก้าวหน้าของสถานการณ์แต่ละฝ่ายที่สามารถให้การสนับสนุนได้ต่อไป
- แผนงานกิจกรรมที่สนับสนุนในพื้นที่

ผลลัพธ์ของเวที กฎหมายปากท้อง

- ชุมชนได้ - สิทธิในการจัดการทรัพยากร
- สิทธิในการพัฒนาศักยภาพของตน
- สิทธิในการเลือกประกอบอาชีพ ฯลฯ
- ได้ภาคีและคณะทำงานที่เป็นกลไกขับเคลื่อนสำคัญของพื้นที่
- ได้ข้อตกลงร่วมหรือความร่วมมือในการดำเนินการ
- ประเด็นเสริมให้มีการนำจัดการทรัพยากรถ่ายทอดสู่เด็ก/เยาวชน ซึ่งจะมีการหารืออีกครั้งในช่วงต่อไป
- ได้แนวทางในการทำงานร่วมในอนาคต

มติที่ประชุม

- ได้นัดหมายคณะทำงานทุกฝ่ายลงพื้นที่ เวทีถอดบทเรียน ที่บ้านห้วยแห้ง หมู่ที่ ๓ ตำบลถ้ำลอด ในวันที่ 24 มี.ค. 2547 โดยมี หน่วยจัดการต้นน้ำ 41 เป็นผู้รับประสานงานและออกหนังสือเชิญให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป
-

เวทีอบรมเชิงปฏิบัติการความรู้ทักษะการผลิตสื่อ

ระหว่างวันที่ 7- 9 มกราคม 2547

ณ มูลนิธิโลกทัศน์ไทย

วัตถุประสงค์

- เพื่อพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพให้กับตัวแทนชุมชนในด้านการผลิตสื่อ
- เพื่อเรียนรู้เทคนิคกระบวนการดำเนินงานด้านการผลิตสื่อ
- เพื่อให้การประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้เรียนรู้ และร่วมดำเนินงาน ช่องทางการสื่อสาร

กลุ่มเป้าหมาย

- ผู้นำชุมชน แกนนำด้านสื่อในชุมชน ๗ ละ 2 คนใน 14 หมู่บ้าน (พื้นที่วิจัยฯ)
- คณะทำงานโครงการวิจัยฯ

ขั้นตอน/วิธีการ

- คณะทำงานกำหนดรูปแบบการดำเนินการ
- ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง /วิทยากร
- กำหนดสถานที่ วัน-เวลา ตัวแทนชุมชน 14 บ้าน
- ดำเนินการตามหลักสูตร 2 วัน
- สรุปผลการดำเนินงาน จัดพิมพ์

สรุปผลการดำเนินงาน

การติดต่อสื่อสารในองค์กร เป็นการแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างบุคคล 2 คน ที่ติดต่อกันและทั้งสองฝ่ายต่างก็มีความเข้าใจถูกต้องตรงกัน และองค์ประกอบของการติดต่อสื่อสารประกอบด้วย ผู้ส่งสาร ,สาร, ช่องทางสื่อสาร และผู้รับสาร องค์ประกอบของการติดต่อสื่อสารโดยการตั้งคำถาม 5 คำถาม ซึ่งเป็นแกนหลักในการติดต่อสื่อสาร

- ใคร
- พูด อะไร
- ช่องทางใด
- กับใคร
- ก่อให้เกิดผลอันใด

ทฤษฎี ขึ้น หมายถึงการเสนอตัว ความอยากรู้อยากเห็น ซึ่งในระดับชุมชน การนำเสนอสิ่งดีๆ หรือข้อมูล
ในชุมชน ต้องมีผู้รู้มีศักยภาพ การพูด-เขียน หรือมีรูปภาพประกอบข้อมูลประเด็นสาระ (ปฏิทินหมู่บ้านใน
ด้าน การเกษตร,การจัดการทรัพยากร,วัฒนธรรมประเพณี) สื่อโดยการ พูด,เขียน,รูปภาพ,หนังสือพิมพ์ ,ทีวี
,วิทยุ หรือสื่ออื่นๆ

หลักการนำเสนอ

การประชาสัมพันธ์ข่าวต่างๆ ต้องคำนึงถึง (กัน-ก่อน-แก้)

- กัน การป้องกันข้อมูลต่างๆ คน ไม่ให้เข้าใจผิด
- ก่อน ก่อนสร้างความเข้าใจของคนภายในกลุ่มองค์กรชุมชน และนอกชุมชน
- แก้ มีแนวทางแก้ไขปัญหา

หลักการเขียนข่าว

ต้องเป็นข่าวที่เป็นปัจจุบัน น่าสนใจ,จุดเด่นรายละเอียดข้อมูลข้อเท็จจริง

- ข่าว หัวข้อข่าว – (สาระสำคัญที่สุดและเป็นสิ่งที่น่าสนใจ)
- ความนำ (ความสำคัญรอง เช่นมี สาระหลายเรื่องและมีรายละเอียดเพิ่มขึ้น
- เนื้อหา (รายละเอียดของข่าว เช่น ใคร ทำอะไร ที่ไหน เมื่อไหร่ อย่างไร ชื่อ ที่อยู่ตำแหน่ง

ผู้ที่ถูกสัมภาษณ์

- แบ่งกลุ่มๆ ละ 8-9 คน ให้แต่ละกลุ่มหาหรือกันว่าในชุมชนมีข้อดีอะไร ให้เขียนและนำเสนอให้สื่อ

ภายนอกได้ทราบ โดยใช้หลักการเขียนข่าว และคัดเลือกตัวแทนนำเสนอ

- กลุ่มที่ 1 เรื่องการค้นพบวัตถุโบราณ ที่บ้านถ้ำลอด
- กลุ่มที่ 2 เรื่อง ประเพณีกินวอ บ้านยาป่าแหน
- กลุ่มที่ 3 เรื่องงานหัตถกรรมการเย็บผ้าชนเผ่า ปกาเกอญอ
- กลุ่มที่ 4 เรื่อง พบต้นไม้มหัศจรรย์ และน้ำตก ที่บ้านแอโก

เทคนิคการพูดในที่ชุมชน / สื่อวิทยุ

มีสุภาษิต - ปากเป็นเอก เลขเป็นโท หนังสือเป็นตรี

ประวัติศาสตร์คืออดีต ประสบการณ์ชีวิต เป็นบทเรียน

องค์ความรู้ที่อยู่รอบๆ ตัวเรา เช่น สื่อหนังสือพิมพ์ ,วิทยุ,ทีวี,และอื่นๆ อีกมากมายประเด็นเนื้อหาและ
องค์ประกอบของสื่อ (ใคร-ทำอะไร-ที่ไหน-เมื่อไหร่-อย่างไร)นักสื่อที่ดีต้องมีความกว้างในความคิด (ยอมรับ
ความคิดเห็นของผู้อื่น)

การเตรียมตัว การพูด/การสื่อ

- เตรียมข้อมูล การเขียนเนื้อหาสาระ
- จุดประกายให้คนอื่นเข้ามามีส่วนร่วม
- การนำเสนอหรือพูดต้องมีใจความที่ชัดเจน และไม่ควรทำให้เรื่องน่าเบื่อหน่าย
- สอดแทรก “เรื่องตลก” เพื่อสร้างบรรยากาศในบางเวลา
- ขยันค้นคว้า “ความรู้” ฐานความรู้อื่นๆ เพื่อนำมาสื่อหรือถ่ายทอดให้กับชุมชน และช่องทางสื่อ
- ข้อจำกัดของการรับรู้ภาษา ของแต่ละท้องถิ่นที่ พื้นฐานความรู้ของแต่ละท้องถิ่น ที่วิธีการสื่อ ต้องให้สอดคล้องกับชุมชนและบุคคล (วิถีชีวิต ภูมิปัญญา วัฒนธรรมท้องถิ่น คือความรู้ในชุมชน และเป็นฐานของนักสื่อ)
- การนำเสนอสื่อ ให้ยึดหลักความถูกต้อง (เนื้อหาข้อเท็จจริง)

รูปแบบสื่อโปสเตอร์

- เพื่อทำการประชาสัมพันธ์ โฆษณาส่งที่เราต้องการนำเสนอ ซึ่งต้องใช้ภาษาเขียนที่เด่น และต้องมีความกระชับ สั้น อ่านแล้วเข้าใจง่าย มีรูปภาพประกอบก็ได้

การผลิตสื่อโปสเตอร์

- จัดทำสัดส่วน ขนาด ของกระดาษ หรือผ้า กระดาษ สัดส่วนการออกแบบ (ตามความเหมาะสม) กับข้อความหรือตัวอักษร ภาพ ความสมดุล รูปแบบ ลีลา จัดให้ได้สัดส่วน รูปแบบมาตรฐานการผลิตโปสเตอร์
- หัวเรื่อง
- ภาพประกอบ
- รายละเอียด

แบ่งกลุ่มฝึกปฏิบัติ การทำโปสเตอร์ และทักษะวิธีการเขียน

การใช้สี มีแม่สี 3 สี สีแดง,สีเหลือง,สีน้ำเงิน

การผสมสีในปริมาณที่เท่าๆ กัน

- สีเหลืองผสมสีแดง เป็น สีส้ม
- สีน้ำเงินผสมสีเหลือง เป็น สีเขียว
- สีแดงผสมสีน้ำเงิน เป็นสีม่วง

การผลิตสื่อโปสเตอร์ประชาสัมพันธ์

- กลุ่มที่ 1 สื่อเรื่องการผลิตการเกษตร
- กลุ่มที่ 2 สื่อเรื่องการปลูกถั่วแดง

- กลุ่มที่ 3 สื่อเรื่อง การจำหน่ายเสื้อผ้าประจำเผ่า
- กลุ่มที่ 4 สื่อ ต้นไม้ไม้หัตถ์จรรยา น้ำตก การท่องเที่ยว

สื่อวิทยุชุมชนกับการเตรียมสื่อวิทยุภาคประชาชน

- จัดสรรโครงสร้าง คณะกรรมการ บทบาทหน้าที่
- สร้างความเข้าใจ ชุมชน ส่วนราชการ เอกชน อบต. เครือข่าย กทบ. กำนัน /ผู้ใหญ่บ้าน
- แนวทางการจัดการ บริหารงบประมาณ ราบรับ รายจ่าย ทุน
- การอบรมให้ความรู้ด้านวิทยุ ให้กับโครงสร้างคณะกรรมการ /ช่างเครื่องเสียง/ดีเจ โฆษก
- ตารางการออกอากาศ ระยะเวลา เนื้อหา

การทำสื่อปฏิทินรอบปีของชุมชน

- การทำปฏิทินการท่องเที่ยว และการประชาสัมพันธ์ โดยการศึกษาข้อมูลภายในชุมชน ในเรื่อง การเกษตร, วัฒนธรรมประเพณี, การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ, เพื่อจัดทำตาราง รายละเอียด ขั้นตอน วิธีการ ฤดูกาลในรอบ 1 ปี แต่ละชุมชนมีอะไร ทำอะไร
-

2.รายชื่อตัวแทนชุมชน 14 บ้าน (เครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน)

บ้านสบป่อง	1. นายตี๋ป	นวลคำ
	2. นายอุทิศ	มาเผือก
	3. นายศรีบุตร	คำฟู
	4. นายพรม	ถาเลิศ
	5. นายอินสร	ภาสวรโรจน์กุล
บ้านแม่ละนา	1. นายบุญ	สุธรรม
	2. นายดำ	หอมสกุลขจร
	3. นายเทียนทอง	พงษ์จักร
	4. น.ส.คำหลาว	องอาจศักดิ์ศรี
	5. พ่อเฒ่าปานหลู	
	6. นายหม่อง	
บ้านผาเจริญ	1. นายแอใจ	สินสายไทย
	2. นายไผ่	สินสายไทย
บ้านถ้ำลอด	1. นายวรรณศรี	เด็ดโลก
	2. นายประพันธ์	ปุ่แขก
	3. นายสมบัติ	เพชรประดับ
	4. นายแช่	กัณวลีศักดิ์
บ้านแม่กลางจันทร์	1. นายนวล	ขันธิ
	2. นายหย่า	แช่หัน
	3. นายจ๊ะ	แช่ช้าง
บ้านเมืองแพม	1. นายวสันต์	บุญสุขประสิทธิ์
	2. นายอุทิศ	แดนทวีฤทธิ์
	3. นายสมเพชร	รัตนอารยะธรรม
	4. นายณรงค์	บุญสุขประสิทธิ์
	5. นายสุพรรณ	พิทักษ์พนาสิทธิ
บ้านห้วยแห้ง	1. นายจำหา	เทิดไทยธรรม

2. นายจำเหอ โชคจริยา
3. นายประตอ อเนกธารทิพย์
- บ้านแสนคำลือ 1. นายจะแฮ ไพโรภราดร
2. นายอัศวเดช ไพโรบุญชานนท์
3. นายยะลือ มนตรสถิตกุล
- บ้านแอโก 1. นายจำสี ไทยเทิดธรรม
2. นายศรีวรรณ สีแดง
3. นางพนิดา สีแดง
4. นางดวงใจ มนตรีสถิตกุล
5. นางนงคราญ รุ่งพรชัยรัตน์
- บ้านหัวกลาง 1. นายอนน ธีรพรโกศลจิต
2. นายสุวิทย์ พัทธกอบชัย
3. นายอนุชาติ ธีรพรโกศลจิต
4. นายนิรันทร ตุ่นหล้า
5. นายมล
- บ้านไร่ 1. นายชอยี่
2. นายจี คำสุข
3. นายอุทัย เล็กอิง
4. นายเอี่ยม คำสุข
5. นายเลื่อน กอบบุญชัย
- บ้านบ่อไคร้ 1. นายสมพงศ์ พันธสามหมอก
- บ้านแอลา 1. นายเอกญาณีวีรบุญเบญจพล
- บ้านนาหลวง 1. น.ส. นายเจ้า สลักจิตรสกุล
2. นางนาแสด วุฒิมวงศ์วันกุล
3. นายไมตรี อติเรกกันทร
4. นายเสริมศักดิ์ มงคลชัยวารี
-

3.ประวัติทีมวิจัยเพื่อพัฒนา (กลุ่มเพื่อนเรียนรู้เพื่อการพัฒนา)

1.ประวัติส่วนตัวและการทำงาน

ชื่อ-สกุล นายอารยะ ภูสาหัส (หัวหน้าโครงการวิจัยและผู้ประสานงานวิจัยเชิงพื้นที่)

วัน/เดือน/ปีเกิด 1 ตุลาคม 2499 อายุ 48 ปี ภูมิลำเนา(เดิม) จังหวัดแพร่

ที่อยู่ปัจจุบัน 86/1 หมู่ 2 ต.สันโป่ง อ.แมริม จ.เชียงใหม่ 50180

โทรศัพท์/โทรสาร 053-290-178 มือถือ 01-784-4953 อีเมล arayaphu@hotmail

ประวัติการศึกษา

2506-2519 อนุปริญญาตรีศึกษาศาสตร์บัณฑิต(ศิลปศึกษา)โรงเรียนเซนต์จอห์น กรุงเทพฯ

2519-2522 ศิลปศาสตรบัณฑิต(รัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยรามคำแหง

2523-2524 ประกาศนียบัตรชั้นสูงบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

2527-2530 สังคมวิทยามหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติการทำงาน

2523-2524 อาสาสมัครพัฒนาชนบท สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร(บอ.) ม.ธรรมศาสตร์

2525-2531 ผู้ประสานงานและนักวิจัย โครงการศึกษาทางเลือกเพื่อการพัฒนา
สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2532-2533 ผู้ช่วยผู้จัดการโครงการพัฒนาระบบการบำบัดรักษาชาวเขาติดสารเสพติด
ศูนย์บำบัดรักษายาเสพติดภาคเหนือ อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

2534-2541 อาจารย์ประจำคณะศิลปศาสตร์,ผู้ช่วยรองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ
และผู้อำนวยการสถาบันวิจัย วิทยาลัยโยนก จังหวัดลำปาง

2542-2543 นักวิจัยอิสระ

2544-ปัจจุบัน นักวิจัยอิสระ หัวหน้าโครงการวิจัยและผู้ประสานงานวิจัยเชิงพื้นที่ (สกว.)

ผลงานวิจัย (พอสังเขป)

- แผนลงทุนจังหวัดลำปาง (สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ)
- ประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองและการพัฒนาศูนย์ราชการสมบูรณ์แบบจังหวัดลำปาง
- วิถีชีวิตของชุมชนจักสานไม้ไผ่ อ.แจ้ห่ม จ.ลำปาง (สวช.)

- ประสบการณ์การดูแลรักษาสุขภาพตนเองของผู้ติดเชื้อภาคเหนือประเทศไทย (กพอ.)
- กระบวนการเรียนรู้และปรับใช้มิติทางวัฒนธรรมในการป้องกันแก้ไขปัญหาเอดส์ (สวช.)
- โครงการวิจัยเครือข่ายความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคเหนือเรื่อง"นักคิดท้องถิ่น" (สกว.)
- ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นการจัดการทรัพยากรส่วนรวมของชุมชนปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน (สกว.)

ชื่อ-สกุล นายชาติชาย รัตนศิริ (รองหัวหน้าโครงการวิจัยและนักวิจัย)

วัน/เดือน/ปีเกิด อายุ 43 ปี ภูมิลำเนา(เดิม) จ.เชียงใหม่

ที่อยู่ปัจจุบัน 5 ถนนหมื่นด้ามพร้าดต ซอย 3 ต.ช้างเผือก อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50300

โทรศัพท์ 053-216-583 มือถือ 06-181-2314

ประวัติการศึกษา

2519 มัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนมงฟอร์ต จังหวัดเชียงใหม่

2523 ประกาศนียบัตรวิชาชีพ วิทยาเขตเกษตร จ.พิษณุโลก

2525 ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง วิทยาเขตเกษตร จ.อยุธยา

2542ปริญญาตรีสาขาส่งเสริมการเกษตร ม.สุโขทัยธรรมาธิราช

ปัจจุบัน กำลังศึกษาต่อชั้นปริญญาโทสาขาการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม (มช.)

ประวัติการทำงาน

2529-2539 เจ้าหน้าที่ประสานสัมพันธ์ โครงการพัฒนาที่สูงไทย-เยอรมัน(ทีจี)

2540-2541 ผู้จัดการสนามเขตปางมะผ้า (ทีจี)

2542-2543 ผู้ประสานงาน SIF เครือข่ายชาวไทยภูเขาปางมะผ้า

2543-2545 นักวิจัยท้องถิ่นและหัวหน้าโครงการวิจัยการอนุรักษ์และฟื้นฟูการใช้สมุนไพร
ชาวไทยภูเขา สนับสนุนโดย สกว.(เสร็จสิ้นแล้ว)

ความสามารถพิเศษ

เป็นวิทยากรกระบวนการ เทคนิคการประชุมกลุ่ม การเชื่อมสรุปประเด็น

การใช้เทคนิค RSA (RURAL SYSTEM ANALYSIS) การจัดทำแผนพัฒนา

การใช้แผนที่ในกระบวนการ CLM (COMMUNITY BASE LANDUSE MODEL)

การจัดทำโมเดล

ชื่อ-สกุล นายสุทัศน์ เดชทรงชัย (ผู้ช่วยนักวิจัย)

วัน/เดือน/ปีเกิด 18 สิงหาคม 2506 อายุ 42 ปี ภูมิลำเนา(เดิม) จ.ลำปาง

ที่อยู่ปัจจุบัน 17/4 หมู่ 1 ต.ปางมะผ้า อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน

โทรศัพท์ 053-619-028 (ฝากข้อความ) มือถือ 09-265-6727

ประวัติการศึกษา

2528 ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง สาขาพืชสวน สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล

วิทยาเขตเกษตรลำปาง

2533 ปริญญาตรีสาขาส่งเสริมการเกษตร ม.สุโขทัยธรรมาธิราช

ประวัติการทำงาน

2529-2539 เจ้าหน้าที่จัดเก็บข้อมูลงานทดลอง สถานีทดลองพืชสมุนไพรและเครื่องเทศ
บ้านแม่ละนา อ.ปางมะผ้า

2540-2545 กรรมการเครือข่ายชาวไทยภูเขาอำเภอปางมะผ้าและสมาชิกอบต.ปางมะผ้า

2542-2545 คณะกรรมการกองทุนทางสังคมระดับอำเภอและจังหวัดแม่ฮ่องสอน

2543-2545 คณะกรรมการประชารัฐระดับอำเภอและจังหวัด

2544-2545 คณะกรรมการเครือข่ายเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน(คสช.)อำเภอ

ผู้ช่วยนักวิจัยในโครงการวิจัยการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสมกับท้องถิ่น และ

โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นการจัดการทรัพยากรส่วนรวมของชุมชนฯ

ปัจจุบัน สมาชิกอบต.

ความสามารถพิเศษ

พูดภาษาไทยใหญ่

วิทยาการกระบวนการ การจัดทำแผนพัฒนา

พิมพ์ดีดไทย และการใช้คอมพิวเตอร์พื้นฐาน

ชื่อ-สกุล นายชา คีรีเกิดเกียรติ (ผู้ช่วยนักวิจัย)

วัน/เดือน/ปีเกิด อายุ 38 ปี ภูมิลำเนา(เดิม) แม่ฮ่องสอน

ที่อยู่ปัจจุบัน 97 หมู่ 1 บ้านแม่ละนา ต.ปางมะผ้า อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน

โทรศัพท์(ฝากข้อความ) 053- 619-028 มือถือ 06-191-8763

ประวัติการศึกษา

ประถมศึกษาปีที่ 1-6 โรงเรียนบ้านแม่ละนา

มัธยมศึกษาปีที่ 1-6 โรงเรียนห้องสอนศึกษา

ปัจจุบันกำลังศึกษาระดับปริญญาตรีสาขาวิชาบริหารรัฐกิจ ม.สุโขทัยธรรมาธิราช

ประวัติการทำงาน

2539-2541 ผู้ช่วยเจ้าหน้าที่ภาคสนามโครงการพัฒนาที่สูงไทย-เยอรมัน

2539-2545 คณะกรรมการเครือข่ายชาวไทยภูเขาอำเภอปางมะผ้า

2544-2545 คณะกรรมการเครือข่ายเสริมสร้างความเข้มแข็งระดับอำเภอและจังหวัด
นักวิจัยท้องถิ่นและหัวหน้าโครงการวิจัยการจัดการทรัพยากรของชุมชน
สนับสนุนโดย สกว.(เสร็จสิ้นแล้ว)

ความสามารถพิเศษ

พูดภาษาไทยใหญ่ และภาษามูเซอ

งานวิจัยภาคสนาม และการจัดกระบวนการกลุ่ม

พิมพ์ดีดไทย และการใช้คอมพิวเตอร์พื้นฐาน

ขับรถยนต์บนพื้นที่สูง

เรียนรู้และหาประสบการณ์ในสิ่งที่ท้าทายใหม่ๆ

ชื่อ-สกุล นายจำรูญ วงศ์จันทร์ (ผู้ช่วยนักวิจัย)

วัน/เดือน/ปีเกิด อายุ 43 ปี ภูมิลำเนา(เดิม) แม่ฮ่องสอน

ที่อยู่ปัจจุบัน 15 หมู่ 1 บ้านแม่ละนา ต.ปางมะผ้า อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน 58150

ประวัติการศึกษา

2519-2522 ปริญญาตรี วัฒนธรรม วัดหนองจองคำ

2523-2527 ปริญญาโท(ปริญญา 2)

ประวัติการทำงาน

- 2528-2534 ผู้ทรงคุณวุฒิสภาตำบล
2528-ปัจจุบัน อาสาสมัคร อ.พ.ป.
2535-2539 สารวัตรกำนัน
2539-ปัจจุบัน กรรมการศึกษาโรงเรียนบ้านแม่ละนา
2540-2544 สมาชิกอบต.ปางมะผ้า
2539-ปัจจุบัน คณะกรรมการเครือข่ายชาวไทยภูเขาอำเภอปางมะผ้า
อาสาสมัครโครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม
2544-2545 ผู้ช่วยนักวิจัย โครงการวิจัยการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์(สกว.)
ผู้ช่วยนักวิจัย การอนุรักษ์และฟื้นฟูสมุนไพรชาวไทยภูเขา(สกว.)
2543-ปัจจุบัน คณะกรรมการกองทุนชุมชนระดับอำเภอ/จังหวัด
2544-ปัจจุบัน คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมอำเภอปางมะผ้า
2545-ปัจจุบัน วิทยากรกระบวนการแผนแม่บทชุมชน

ความสามารถพิเศษ

- พูดอ่านเขียนภาษาไทยใหญ่และ พูดภาษามูเซอ
อ่านเขียนภาษาบาลีสันสกฤต
อ่านแผนที่ และจัดทำโมเดล

ชื่อ-สกุล นายสมยศ ภัคดี (ผู้ประสานงานกิจกรรมพัฒนาชุมชน)

วัน/เดือน/ปีเกิด 21 กรกฎาคม 2483 อายุ 63 ปี ภูมิลำเนา(เดิม) ร้อยเอ็ด

ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านนาหลวง ต.ถ้ำลอด อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน

ประวัติการศึกษา

2499 มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนชุมชนวัดวิทยานุสรณ์ จ.นครราชสีมา

2502 ประกาศนียบัตรวิชาชีพ วิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ประวัติการทำงาน

- 2520 2526 เจ้าหน้าที่เทคนิคัญญาพิชเมืองหนาว
สถานีทดลองข้าว อ.สะเมิง จ.เชียงใหม่
2524-2543 สถานีทดลองข้าว อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน

2543-ปัจจุบัน กรรมการการศึกษาโรงเรียนบ้านนาหลวง

ที่ปรึกษาอาวุโสบ้านนาหลวง

ประธานประชาคมบ้านนาหลวง

2545-ปัจจุบัน ประธานคณะกรรมการส่งเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน อ.ปางมะผ้า(คสข.)

คณะกรรมการกองทุนเพื่อชุมชนเขตเหนือ

ประธานสหกรณ์การเกษตรปางมะผ้าจำกัด

กรรมการโรงเรียนราชประชาที่ 34

ความสามารถพิเศษ

การปรับปรุงและขยายพันธุ์พืชและสัตว์(สุกร-ไก่)

พูดภาษาไทยใหญ่-มูเซอ

พิมพ์ดีดไทย-อังกฤษ

ขับรถยนต์บนพื้นที่สูง

ชื่อ-สกุล นายเสื่อ สว่างสันติ (ผู้ช่วยนักวิจัย)

วัน/เดือน/ปีเกิด 13 ต.ค.2518 อายุ 28 ปี

ที่อยู่ปัจจุบัน 61หมู่ 4 ต.นาปู่ป้อม อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน

ประวัติการศึกษา

2534 โรงเรียนบ้านห้วยมะเขือส้ม(ประถมปีที่1-5)

2539-2542 เรียนประถมปีที่ 6 (ภาษาจีน) โรงเรียนบ้านน้ำฮู อำเภอปาย

2538 กศน.บ้านห้วยน้ำโป่ง (มัธยมศึกษาปีที่ 1-3)

2546 กำลังศึกษาอยู่ในชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย(กศน.)

ประวัติการทำงาน

2544 วิทยากร กทบ.

2545 คณะกรรมการโซน

ปัจจุบัน คณะกรรมการประสานงานหมู่บ้านห้วยน้ำโป่ง

วิทยากรกระบวนการ ระดับตำบล-อำเภอ

จัดตั้งและเป็นพี่ปรึกษากลุ่มเยาวชนบ้านห้วยน้ำโป่ง

ความสามารถพิเศษ

ภาษาจีน (พูด อ่าน เขียน) ,ภาษาไทยใหญ่, ลัวะ
เล่นกีตาร์ร้องเพลง, วิดีโงไฟร-ล่องแพ

ชื่อ-สกุล นายปาง ครีม (ผู้ประสานงานกิจกรรมพัฒนาชุมชน)

วัน/เดือน/ปีเกิด อายุ 27 ปี

ที่อยู่ปัจจุบัน 70 หมู่ 4 ต.นาปู่ป้อม อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน

ประวัติการศึกษา

2539 ประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านจองคำ แม่ฮ่องสอน

2542 มัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนศูนย์ปางมะผ้าในโครงการพระราชดำริ

2546 กำลังศึกษามัธยมศึกษาตอนปลาย(กศน.)

ประวัติการทำงาน

2545 วิทยากร กทบ.

2545 คณะกรรมการโซน

ปัจจุบัน คณะกรรมการหมู่บ้านและเลขานุการ หมู่บ้านห้วยน้ำโป่ง

ประธานกลุ่มเยาวชนบ้านห้วยน้ำโป่ง

วิทยากรกระบวนการ

ความสามารถพิเศษ

ภาษาไทยใหญ่, ลัวะ, กะเหรี่ยง

เล่นกีตาร์ร้องเพลง, กีฬา, วิดีโงไฟร-ล่องแพ

ชื่อ-สกุล นายสุทิพย์ เทพรัตน์ (ผู้ช่วยนักวิจัย / ธุรการและการเงินบัญชีโครงการวิจัย)

วัน/เดือน/ปีเกิด อายุ 41 ปี ภูมิลำเนา(เดิม) แม่ฮ่องสอน

ที่อยู่ปัจจุบัน 213 หมู่ 1 ต.สบป่อง อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน

โทรศัพท์ 053-617-200 มือถือ 01-998-7062

ประวัติการศึกษา

มัธยมศึกษาตอนปลาย ศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียน อำเภอปางมะผ้า

ประวัติการทำงาน

- 2525-2527 ทหารกองประจำการ กองพันทหารปืนใหญ่ที่ ๑ นครสวรรค์
2527-2533 เจ้าหน้าที่ธุรการ สำนักงานสนามโครงการพัฒนาที่สูงไทย-เยอรมัน
2534-2542 ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน บ้านสบป่อง
2541-2542 เลขานุการคณะกรรมการบริหารอบต.สบป่อง
2541-2544 สมาชิกอบต.สบป่อง
2541-2542 หัวหน้าคณะจัดทำแผนอบต.สบป่อง
2543-2544 รองประธานสภาอบต.สบป่อง
2544-ปัจจุบัน คณะกรรมการศูนย์ส่งเสริมสุขภาพประจำหมู่บ้าน
คณะกรรมการที่ปรึกษาด้านการพัฒนาสาธารณสุขอำเภอ
คณะกรรมการป้องกันและแก้ไขปัญหาภัยพิบัติอำเภอ

คณะกรรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนระดับอำเภอ/จังหวัด
ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน บ้านสบป่อง
ผู้ช่วยเลขานุการชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้าน อำเภอปางมะผ้า
นักวิจัยท้องถิ่นโครงการวิจัยรูปแบบการจัดการขยะโดยชุมชนบ้านสบป่อง
สมาชิกอบต.สบป่อง และประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอ

ความสามารถพิเศษ

- พูดภาษาไทยใหญ่-คำเมือง
พิมพ์ดีดไทย การใช้คอมพิวเตอร์พื้นฐาน
งานออกแบบ-เขียนป้ายโฆษณาประชาสัมพันธ์ และโฆษณาชุมชน
การนำเสนอ จับประเด็น ดำเนินการประชุม สรุปการประชุม / ขับรถยนต์บนพื้นที่สูง
-

2. บทบาทและหน้าที่ของบุคลากรโครงการวิจัย

1. หัวหน้าโครงการวิจัยและนักวิจัย (1 คน)

- "บริหารจัดการโครงการวิจัย" โดยตรง (คน/งาน/เงิน/การจัดการ)
- ร่วมจัดการ"งานวิจัยเพื่อพัฒนา"ภาคสนาม
- ประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล

- จัดทำรายงานผลความคืบหน้าโครงการวิจัย (งาน/เงิน)
- จัดทำรายงานผลงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

2.รองหัวหน้าโครงการวิจัยและนักวิจัย (1 คน)

- ร่วมและช่วยบริหารจัดการโครงการวิจัย
- จัดการ"งานวิจัยเพื่อพัฒนา"ภาคสนามโดยตรง
 - การศึกษาและวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหา
 - การวางแผนงานและกิจกรรม
 - การปฏิบัติ
 - การติดตามประเมินผล
- ร่วมประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล
- ร่วมจัดทำรายงานผลความคืบหน้าโครงการวิจัย
- ร่วมจัดทำรายงานผลงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

3.ผู้ช่วยนักวิจัย (5 คน)

- ร่วมจัดการ"งานวิจัยเพื่อพัฒนา"ภาคสนาม
- ดูแลติดตามและจัดการงาน/กิจกรรมพัฒนาในความรับผิดชอบ
- ประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูลด้านที่รับผิดชอบโดยตรง
และจัดทำรายงานผลความคืบหน้าและผลการดำเนินงาน

4.ผู้ประสานงานกิจกรรมพัฒนาชุมชน (2 คน)

- ร่วมและช่วยนักวิจัย/ผู้ช่วยวิจัยจัดการ"งานวิจัยเพื่อพัฒนา"ภาคสนาม
- ติดตามประสานงานและร่วมทุกกิจกรรมในพื้นที่
- ช่วยประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล

5.ธุรการและการเงินบัญชีโครงการวิจัย (1 คน)

- ประสานงานการจัดประชุม/กิจกรรมของโครงการ
 - งานเอกสาร บันทึกและสรุปการประชุม
 - ดูแลจัดการอุปกรณ์วัสดุสำนักงาน
 - ร่วมและช่วยดูแลการเงินและบัญชีโครงการวิจัย
-

4.รายงานสรุปผลการประชุมนำเสนอและพิจารณาผลงานวิจัย

โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาและสร้างเสริมกลไกการจัดการความรู้ชุมชน

และการพัฒนาข้อเสนอโครงการระยะที่ 2

วันที่ 25-26 พฤษภาคม 2547 ณ ศูนย์บริการการศึกษาของโรงเรียนอำเภอปางมะผ้า

1. แนะนำตัวผู้เข้าร่วมเวที (คุณชา ศิริเกิดเกียรติ)
- 2.ชี้แจงวัตถุประสงค์เวที/กำหนดการเวที
- 3.ชี้แจงความเป็นมาวัตถุประสงค์โครงการ การดำเนินงานและผลงานในช่วง 1 ปีที่ผ่านมา ตามเอกสารประกอบการประชุม (อ.อารยะ ภูสาลส์ และชาตชาย รัตนศิริ)
- 4.ทีมวิจัยนำเสนอผลการจัดการความรู้เพื่อแก้ไขปัญหาชุมชนพื้นที่แต่ละด้าน

- * การจัดการทรัพยากร (คุณเสื่อ สร้างสันติ)
- * การเกษตร (คุณสุทัศน์ เดชทองชัย)
- * วัฒนธรรม (คุณสุทิพย์ เทพรรัตน์)
- * การท่องเที่ยว (คุณจำริญ วงศ์จันทร์)
- * การสื่อสาร (คุณชา ศิริเกิดเกียรติ)

5.ข้อเสนอแนะจากที่ปรึกษาและชาวบ้าน

การจัดการทรัพยากร

อ.สีลาภรณ์

ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับปัญหาไฟป่าว่าในอดีตชุมชน น่าจะมีกลไกการจัดการไฟป่าของตนเอง จึงน่าจะศึกษาว่าชาวบ้านเขาเคยจัดการกันอย่างไร และมีพัฒนาการ มีเงื่อนไขปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรในปัจจุบัน และถ้าจะมีการจัดการไฟป่าโดยชุมชนจะมีแนวทางจัดการอย่างไร เพราะปัญหาไฟป่าเกิดขึ้นทุกปี โดยเฉพาะปีนี้(พค.2547) รุนแรงมากขึ้น

นอกจากนั้นการจัดการกับเศษใบไม้ใบหญ้าในไร่นา น่าจะนำความรู้ใหม่ๆ เข้ามาหาแนวทางนำไปใช้ในการทำเป็นปุ๋ยชีวภาพ เพื่อเสริมการแก้ปัญหาการจัดการเกษตร

การจัดการเกษตร

อาจารย์ทรงพล

-การตลาดของสินค้าการเกษตรที่มีปัญหา (ขายไม่ได้/ราคาตกต่ำ) จะมีกระบวนการจัดการอย่างไร ?

-
- การรวมกลุ่มของผู้ผลิตจะช่วยทำให้ผู้ผลิตมีพลังต่อรองกับพ่อค้า
 - อบต. อาจจะเข้ามาช่วยสำรวจระบบตลาดภายใน จะทำให้ผู้ผลิตมีโอกาสขายผลผลิตได้ราคาดีกว่า เพราะค่าขนส่งถูกกว่าตลาดนอกพื้นที่
 - มีบทเรียนการพัฒนาการจัดการความรู้เรื่องการตลาด โดยเองคนรุ่นใหม่มาร่วมศึกษาเรียนรู้เรื่องระบบการผลิต ระบบตลาดภายใน-นอก การแยกแยะกลุ่มเป้าหมาย (ผู้ผลิต-ผู้บริโภค) เพื่อนำข้อมูลไปใช้ในการจัดการพื้นที่ในการผลิต และประเภทของผลผลิต
 - การสร้างการเรียนรู้ด้านการเกษตรมีประเด็นที่ต้องพิจารณาได้แก่การศึกษาประเภท/ชนิดของพืชที่ปลูก ราคาผลผลิตย้อนหลัง 5 ปี(ขึ้น-ลงตามสถานการณ์ใน-นอกประเทศ) นอกจากนั้นต้องศึกษาข้อพึงระวังต่างๆในการจัดการตลาด
 - โดยทั่วไปการทำการเกษตรมี 2 แบบคือ
 1. การทำการเกษตรแบบพอเพียง จะทำการผลิตเพื่อบริโภคเป็นหลัก ที่เหลือแบ่งปันให้ญาติพี่น้อง และขายการทำการเกษตรแบบนี้จะทำตามความสะดวกของแต่ละคน ไม่ใช่ต้นทุนสูง ไม่ปลูกเป็นจำนวนมากๆ ซึ่งในพื้นที่อำเภอปางมะผ้าจะทำการเกษตรแบบนี้มาก
 2. การทำการเกษตรแบบเชิงพาณิชย์ (เกษตรตาโต) การทำการผลิตแบบนี้จะเน้นผลิตเพื่อขาย ซึ่งการทำการเกษตรแบบนี้ทางเกษตรกรปางมะผ้าไม่ค่อยเคย ไม่มีความชำนาญ ถ้าทำก็จะทำให้เสียเปรียบเกษตรกร/พ่อค้าที่อื่นเพราะการทำการเกษตรแบบนี้ต้องมีการวางแผนในด้านการผลิต/การตลาดใช้ทุนในการผลิตสูงมีความเสี่ยงในการลงทุน
 - ฉะนั้นควรมีกระบวนการที่ทำให้เกษตรกรได้มองเห็นภาพรวมและเชื่อมโยงให้มองเห็นผลดีผลเสียทุกด้านของการทำการเกษตรทั้งสองลักษณะ และให้ตัดสินใจเองว่าจะเลือกแนวทางใด แต่เกษตรกรที่ปางมะผ้าส่วนมากมีโอกาสน้อยมากที่จะรับรู้ข่าวสารการตลาด(ใน-นอก)ให้ทันเหตุการณ์และทั่วถึง ดังนั้นก็ต้องคิดเรื่องการจัดทำสื่อเผยแพร่ข่าวสาร
 - อาจารย์ สีลาภรณ์
 - อาจนำแผนแม่บทชุมชนมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการหาข้อมูลวิเคราะห์เพื่อให้เป็นประโยชน์กับการจัดการเกษตรได้อีกทางหนึ่ง
 - ผู้ใหญ่ขวัญี (บ้านไร่)เกษตรตาโต
 - ควรมีการจัดตั้งตลาดกลางระดับอำเภอโดยให้ อบต. ทั้ง 4 ตำบลร่วมกันประสาน ดำเนินการเพื่อรองรับช่วยเหลือ สินค้าผลผลิตทางการเกษตร

การจัดการท่องเที่ยว

อาจารย์ สีลาภรณ์

-การทำแผนกิจกรรมต่างๆ ควรจะให้เด็กเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการท่องเที่ยว เพื่อจะทำให้เยาวชนมีความสำนึกความรัก เห็นคุณค่าของทุนที่ชุมชนมีอยู่ และจะทำให้ทุนของชุมชนจะอยู่กับชุมชนตลอดไป

-ก่อนที่ชุมชนจะมีการเปิดการท่องเที่ยวทางชุมชนควรจะต้องรู้ว่าชุมชนมีทุนอะไรบ้างที่จะนำมาเปิดการท่องเที่ยว คุณค่าและความหมาย(ความรู้/ตำนาน/เรื่องเล่า)ของทุนเป็นอย่างไร และจะจัดวิธีการนำเที่ยวอย่างไร จึงจะเหมาะสมกับชุมชน และไม่กระทบต่อชุมชนในด้านต่างๆ

-การที่ชุมชนรู้ถึงคุณค่าความหมาย(ตัวความรู้/เนื้อหาสาระ)ของแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ และสามารถสื่อความหมายให้นักท่องเที่ยวโดยตรงได้ เป็นเสมือนการสร้าง"คุณค่า"และ"มูลค่า" ให้กับชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวด้วย ดังนั้นควรคิดถึงการสร้าง/พัฒนามัคคุเทศก์น้อยขึ้นในชุมชนด้วย

-ชุมชนจะมีเงื่อนไข(กฎเกณฑ์)อะไรบ้างในการรับนักท่องเที่ยวเพื่อเสนอต่อบริษัททัวร์และนักท่องเที่ยว (ชุมชนมีอำนาจต่อรอง/ทำงานเชิงรุก มิใช่ตั้งรับฝ่ายเดียว) ซึ่งอาจจะจัดเวทีสร้างเงื่อนไข/ข้อตกลงการจัดการท่องเที่ยว แต่ชุมชนต้องร่วมกันกำหนดตัวเอง และมีวินัยร่วมกัน

อาจารย์ วัศมี

-การนำเอาองค์ความรู้ทุนของชุมชนมาสื่อให้นักท่องเที่ยวในการนำเที่ยวของคนในชุมชน จะทำให้นักท่องเที่ยวสนใจประทับใจไม่น่าเบื่อกับการนำเที่ยว เช่น การเล่าเรื่องประวัติ,ตำนานต่างๆ ของชุมชนหรือคุณสมบัตินี้ของดินไม้ต่างๆ ฯลฯ

อาจารย์ ทรงพล มีประเด็นคำถามต่อชุมชน ดังนี้คือ

-ชุมชนเข้าใจและให้คุณค่าและความหมายของ"การท่องเที่ยว"อย่างไร?

-ชุมชนมีจุดขาย,องค์ความรู้,ทุนในการท่องเที่ยวอย่างไร?

-ชุมชนมองผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบของการท่องเที่ยว ที่มีผลต่อชุมชนอย่างไร?

-องค์กรชุมชนจะมีการจัดการท่องเที่ยวอย่างไร ? เช่น การแบ่งบทบาทหน้าที่ ,กฎกติกา

-การรับนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในชุมชน ชุมชนจะสามารถคัดเลือก,คัดสรรและแยกแยะนักท่องเที่ยวได้อย่างไร?

-ไกด์ของชุมชนที่เล่าเรื่องต่างๆ ของชุมชนได้เอง จะทำให้นักท่องเที่ยวทั้งและชอบมากกว่าไกด์อื่นๆ

-ครูที่สอนอยู่โรงเรียนใกล้ๆ ถ้าที่สวยและมีคุณค่าทางชีววิทยา โบราณคดีระดับ แต่กลับไม่นำมาใช้ในการสอนในโรงเรียน

ดังนั้นควรมีเวทีให้ชุมชนมาร่วมกันวิเคราะห์ข้อดี/ข้อเสีย(คุณ/โทษ) จุดเน้นการจัดการท่องเที่ยวจะจัดสมดุลระหว่างรายได้กับการเรียนรู้(ความรู้)คนใน-นอกอย่างไร เพื่อนำไปสู่การวางแผนการจัดการและกำหนดกลุ่มเป้าหมายให้ชัดเจน

อาจารย์รัศมี

-ในพื้นที่ปางมะผ้ามีทุนด้านการท่องเที่ยวมากมายระดับโลก เช่น ถ้ำ, โบราณคดี, หอยจิว, โรงฝึมนม

คุณวินัย(จนท.ป่าไม้)

-การเก็บบัตรผ่านเขตป่าไม้ควรมีการตกลงระหว่างชุมชนกับทางป่าไม้เกี่ยวกับการจัดเก็บและจัดสรรรายได้ ทางป่าไม้พร้อมที่จะให้ความร่วมมือ

ผู้ใหญ่ชัย

-ผลกระทบจากการจัดเก็บค่าธรรมเนียมผ่านทาง ของหน่วยงานป่าไม้ทำให้จำนวนนักท่องเที่ยวลดลงมาก ทำให้รายได้ของไกด์ชุมชน(บ้านถ้ำ)ลดลงมากซึ่งบางคนก็หันกลับไปทำไร่,ทำสวนทำให้มีผลกระทบต่อการพัฒนาการป่าไม้

อาจารย์ สีสลาภรณ์

-การจัดเก็บค่าธรรมเนียมผ่านทางของหน่วยงานป่าไม้มีผลกระทบกับบริษัททัวร์ เพราะต้องเสียเงินเพิ่มขึ้นทำให้ไม่ยักนานักท่องเที่ยวมาหรือไปเที่ยวอื่นไม่ต้องเสียเงินเพิ่ม

-ควรจัดทำแผนการนำเที่ยวของแต่ละชุมชนให้เชื่อมโยงกันในแต่ละเส้นทาง ออกมาให้เป็นภาพรวมเพื่อใช้ในการประชาสัมพันธ์

-ควรมีแผนการสร้างมัคคุเทศน์น้อย (เด็ก)

-มีการศึกษาและรวบรวมข้อมูลของการท่องเที่ยว ระดับอำเภอ

-มีการสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวใหม่ๆ ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตชุมชนและชุมชนสามารถควบคุมได้

-ควรดึงข้อมูลบทเรียนประสบการณ์การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจาก สกว. ทั้งส่วนกลางและภาคและผู้รู้ ผู้มีประสบการณ์หรือการดูงาน โดยจะมีวิธีการต่างๆ เช่น ในเว็บไซต์,ดูงาน ตั้งวงคุยกันและเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อนำมาใช้ในการงาน

การจัดการวัฒนธรรมชุมชน

อ.สีลาภรณ์

-ตั้งข้อสังเกตว่า ในแผนงานวัฒนธรรมไม่มีกิจกรรมที่นำเด็กเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมเลย

อ.ทรงพล

-คำถามสำคัญเกี่ยวกับวัฒนธรรมก็คือ ทำไมคนรุ่นหลัง(เด็ก/เยาวชน)มักจะไม่รู้และเข้าใจถึงคุณค่าและความหมาย(หลักการ/เหตุผล)ของประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ของชุมชน ส่วนใหญ่จะทำตามๆกันไป ดังนั้นจะมีวิธีการอย่างไรที่จะทำให้การถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่ได้รับได้ เข้าใจได้โดยที่หลักการเดิม(คุณค่าความหมาย)ยังคงอยู่

อ.สีลาภรณ์

-จะหาอย่างไรที่จะทำให้ครูและนักเรียน ได้เข้าใจหลักการ(คุณค่าความหมาย)ด้วยจิตใจ มากกว่าการได้จากการท่องบ่นตามตำราตามหลักสูตร และจะมีวิธีใดในการฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชน

-ปัญหาการจัดทำหลักสูตรชุมชน **หัวใจสำคัญอยู่ที่การจัดการเรียนรู้ร่วมกัน** (ความสัมพันธ์ระหว่างครู นักเรียน คนเฒ่าคนแก่หรือผู้รู้ชุมชน) ตัวอย่างเช่น การคงอยู่ของประเพณีการไหว้ผีปู่ย่า ประเพณีนี้จะอยู่ได้ก็ต่อเมื่อมันสามารถนำกลับมาปรับใช้และเป็นประโยชน์ต่อคนในชุมชนในปัจจุบันได้ “คุณค่าความหมาย”ของประเพณีนี้ก็คือการทำให้คนในชุมชนกลับมาทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นการสร้างความสัมพันธ์ในชุมชนให้ดีขึ้น และการสร้างสำนึกท้องถิ่น

ดังนั้นกระบวนการเรียน **เพื่อให้เกิด“ความรู้”นั้นมีความสำคัญกว่าความรู้ที่ได้มาเป็นรูปเล่มสำเร็จรูป** ฉะนั้นควรเพิ่มเติมในแผนงานให้ครู ผู้รู้ คนเฒ่าคนแก่ เด็กๆนักเรียน เข้ามาเรียนรู้ร่วมกันโดยจัดการเรียนรู้ผ่านเวที/กิจกรรม/ประเพณี/พิธีกรรมต่างๆในชุมชน วิธีนี้นอกจากจะสร้างความสัมพันธ์ในชุมชนแล้ว ยังทำให้เกิดความลึกซึ้งถึงคุณค่าความหมายของสิ่งที่กระทำร่วมกันด้วย ซึ่งอาจพัฒนาเป็นหลักสูตรหรือกิจกรรมเสริมการเรียนการสอนได้

อ.สุชาดา

-มีตัวอย่างกิจกรรมหนึ่งที่เรียกว่าวิทยาศาสตร์ชุมชน เป็นการใช้น้ำชุมชนอธิบายเชื่อมโยงไปถึงประวัติความเป็นมาต้นกำเนิดของต้นน้ำ ทำให้เด็กมีโอกาสเรียนรู้และทำการสำรวจด้วยตนเอง ซึ่งทำให้เด็กได้ทั้งความรู้และความสนุกสนาน อยากจะเรียน

อ.ทรงพล

-อันดับแรกนั้นตัวครูเอง จะต้องเรียนรู้และเข้าใจถึงคุณค่าความหมายในประเพณีพิธีกรรมนั้นๆ ก่อนที่จะไปสอนเด็กได้ ต้องค้นหาครูที่สนใจ มีใจที่จะทำเรื่องนี้ก่อน

อ.สีลาภรณ์

-อาจเริ่มจากการจัดเวทีแลกเปลี่ยนระหว่างครูในพื้นที่กับเครือข่ายครู(กลุ่มครู)ที่เคยมี
ประสบการณ์การจัดทำหลักสูตรชุมชนผ่านช่องทางสกว.ภาคเหนือและNODEมส. เพื่อเปิดโลกทัศน์และ
พากันทำ

-ส่วนแนวทางและวิธีการฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีรวมถึงเรื่องอื่นๆที่น่าสนใจในพื้นที่ ควรจัดให้มี
กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างครู-นักเรียน-ผู้รู้ชุมชน ให้ร่วมกันคิดร่วมกันทำกิจกรรมค้นหาคุณค่า
ความหมายจากประเพณีพิธีกรรมนั้นๆ อาจจะเปิดเวทีพูดคุยกับอบต.ขอการสนับสนุนทุนในการ
ซื้ออุปกรณ์เครื่องมือในการบันทึกเช่นกล้องถ่ายรูป วีดีโอ ฯลฯ กระตุ้นการเรียนรู้ของเด็กๆ และควรใช้ภาษา
ที่สามารถสื่อให้ชาวบ้านเข้าใจง่าย เพื่อประโยชน์ในการเรียนการสอนหรือเผยแพร่ต่อไป

อ.ทรงพล

-/มีโจทย์วิจัยที่น่าสนใจก็คือ กลุ่มเป้าหมายแต่ละกลุ่ม มีธรรมชาติของการเรียนรู้อย่างไร เพื่อที่จะ
ได้จัดกระบวนการเรียนรู้เข้าไปให้ถูกกับธรรมชาติของกลุ่ม

-การเล่นละคร หรือบทบาทสมมติ ก็ถือเป็นแนวทางหนึ่งในการฟื้นฟูวัฒนธรรม สำคัญอยู่ที่
กระบวนการที่จะได้มาซึ่งความรู้ความเข้าใจ หรือสร้างสำนึก

การสื่อสารภาคประชาชน

อ.สีลาภรณ์ และอ.ทรงพล

เป้าหมายการจัดทำสื่อ ต้องมีความชัดเจนว่าจะสื่ออะไร/เพื่ออะไร/ให้เกิดอะไร? เช่น

- ถ้าใช้สื่อเพื่อจะสร้างสำนึกร่วม สร้างความเข้มแข็ง ผนึกกำลังชุมชน ก็อาจใช้ “พิธีกรรม” เป็นสื่อ ผู้
สื่อก็คือผู้ประกอบการพิธี

- ถ้าใช้สื่อเพื่อจะสร้างความเข้าใจ การรับรู้ เช่น “สื่อ” เพื่อการนำเที่ยว ก็อาจเป็นแผ่นพับ โปสเตอร์
หรือสื่อบุคคล (ไกด์ชาวบ้าน/มัคคุเทศก์น้อย/ผู้รู้ชุมชน) เรื่องการท่องเที่ยวนั้นหลายๆชุมชนอาจ
ร่วมกันจัดทำปฏิทินท่องเที่ยวหรือเส้นทางแผนที่ท่องเที่ยว และอาจประสานส่งข้อมูลให้กับเกสต์
เฮาส์ในพื้นที่ได้ช่วยประชาสัมพันธ์ด้วย

- ถ้าใช้สื่อเพื่อจะให้เกิดการเปลี่ยนแปลง/เพื่อการพัฒนา ก็ต้องคิดเชิงกลยุทธ์(รบเพื่อชนะ) คือต้อง
ให้ชัดเจนว่ากลุ่มเป้าหมายคือใคร มีจุดอ่อนจุดแข็งอะไร สื่อสารไปแล้วต้องการให้เขาเกิดการ
เปลี่ยนแปลงอะไร ไปสู่อะไร และผลเป็นอย่างไรจะต้องมีการติดตามประเมินความเปลี่ยนแปลงในตัวผู้รับ
สารด้วยว่าเขาเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่ ไม่เช่นนั้นก็ทำไปสูญเปล่า ดังนั้นเป้าหมายของการ
สื่อสารต้องชัดเจน และเมื่อพบว่าการสื่อสารไม่ตรงเป้าที่วางไว้ก็ต้องมีการนำจุดบกพร่องมา
ปรับปรุงแก้ไขรูปแบบวิธีการใหม่

องค์ประกอบสำคัญของการสื่อสารคือ ผู้สื่อสาร - ข้อมูล/ข่าวสาร - ช่องทาง(สื่อ) – ผู้รับสาร
ดังนั้นจึงต้องพิจารณาว่าเรามี

1. วัตถุประสงค์ของการสื่อสารเพื่อให้เกิดอะไร (ความรู้/เข้าใจ, สำนึกร่วม, นวัตกรรม,
เปลี่ยนแปลง)
2. กลุ่มเป้าหมาย(ผู้รับสาร)เป็นใคร ? (คนในชุมชน/พื้นที่, คนนอกชุมชน/พื้นที่, จนท.รัฐ,
นักท่องเที่ยว) เพื่อจะได้รู้ว่าเราจะใช้ช่องทาง(สื่อ)แบบใด (เอกสาร/แผ่นพับ/โปสเตอร์/วิทยุโรงเรียน/วิทยุ
ชุมชนฯลฯ) และลักษณะข้อมูล/ข่าวสาร เราควระย่อออกมาเป็นแบบใด

ห้องวอร์รูม ในส่วนที่ทีมงานวิจัยเพื่อพัฒนาเอง ก็ต้องทำสื่อ(แผนผัง, mind map)ขึ้นมาเพื่อให้ทุกคน/
สมาชิกในทีมได้เห็นรับรู้เข้าใจภาพรวมของการดำเนินงาน เห็นความเชื่อมโยง เห็นความเคลื่อนไหว เห็น
เป้าหมายวัตถุประสงค์ แนวทางแผนงานวิธีการ เห็นความคืบหน้าของงานแต่ละส่วน

ข้อเสนอแนะการพัฒนาโครงการวิจัยระยะที่ 2

งานวิจัย ควรจะมี **“ข้อพิสูจน์”** ที่ชี้ให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของ “คนในชุมชน” ที่เกิดขึ้น ดังนั้นต้อง
พยายามชี้ให้เห็นว่า

- ตัวชี้วัดการเปลี่ยนแปลงในแต่ละด้าน มีอะไรบ้าง จะเปลี่ยนอย่างไร
- ใครจะเข้ามามีบทบาทในการสนับสนุน ด้านใดบ้าง
- จะนำเสนอรายงานวิจัยอย่างไร ที่ทำให้คนอื่นเข้าใจยอมรับ (การอ้างอิงแหล่งที่มาของข้อมูล)
- มีการเปลี่ยนแปลงความรู้และยกระดับความรู้ความคิดอย่างไร
- มีวิธีและกระบวนการเรียนรู้ที่มีลักษณะพิเศษอย่างไร ที่แตกต่างจากพื้นที่อื่นๆ
(จุดเด่นของงานวิจัยอย่างหนึ่งคือเป็นการไปดึงเอาความรู้ที่ซ่อนเร้นของชาวบ้านออกมาใช้)

ข้อเสนออื่นๆ

- ควรจะดึงคนนอกพื้นที่เข้ามาร่วมเรียนรู้แลกเปลี่ยนในเวที/กิจกรรมพัฒนาต่างๆ ให้มากขึ้น เพื่อ
ยกระดับการเรียนรู้ของชาวบ้าน
- อบต. น่าจะเข้ามามีบทบาท/มีส่วนร่วมมากขึ้น ถ้าอบต. เห็นความสำคัญของงาน ก็จะทำให้เกิด
ความต่อเนื่องของงาน
- ศูนย์จัดการข้อมูลฯ น่าจะมีข้อมูลทุกด้าน ในลักษณะเคลื่อนไหวและเป็นวอร์รูม

- โครงการพิเศษนำร่อง หรือโจทย์วิจัยใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นให้ลงนำเสนอให้สกว.ภาค หรือสกว.กลาง
ได้ร่วมพิจารณาให้ข้อเสนอแนะ
- กิจกรรมในระยะที่ 2 ควรแบ่งเป็น 2 ระยะคือกิจกรรมพัฒนา 1 ปี 6 เดือน และงานสรุป
ประเมินผล 6 เดือน เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องของกิจกรรม

สุทิพย์ เทพรัตน์

อารยะ ภูสาหัส

บันทึกและจัดทำรายงานการประชุม

ภาคผนวก 5.

เป้าหมายและแนวทาง

แผนการดำเนินงานวิจัยเพื่อพัฒนาระยะที่ 2 (2 ปี)

(1 สิงหาคม 2547 – 31 กรกฎาคม 2549)

โดย

ทีมวิจัยเพื่อพัฒนา : ผู้ประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่

โครงการวิจัยเพื่อพัฒนากลไกการจัดการความรู้ชุมชนบริเวณลุ่มน้ำลำ-น้ำของ

อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

“ร่วมคิด – ร่วมทำ – ร่วมรับผลร่วมกัน”

ข้อเสนอและแผนการดำเนินงานวิจัยที่นำเสนอ เป็นข้อเสนอที่ได้มีการปรับปรุงแก้ไขตาม
ข้อเสนอแนะที่ได้รับจากทีมที่ปรึกษาโครงการวิจัย ซึ่งได้ชี้แนะให้ปรับแก้แนวทางดำเนินงานเป้าหมายและ
ตัวชี้วัดในแผนการดำเนินงานวิจัยเพื่อพัฒนาที่เคยวางไว้เดิม เพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติและวัดผลที่
เกิดขึ้นได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ก้าวไปตามแผนงานชุมชน : การจัดการกระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้โดยชุมชน

แผนงานและกิจกรรมที่นำเสนอ เป็นภาพรวมของแผนงาน/กิจกรรมในแต่ละด้าน ซึ่งมี
เป้าหมายและตัวชี้วัดเฉพาะในแต่ละด้าน เป็นแผนงาน/กิจกรรมที่ต้องดำเนินการต่อเนื่องจากช่วงปลายปี
ที่ 1 ของโครงการวิจัย โดยได้เรียงลำดับจากความสำคัญของปัญหาที่ชาวบ้านได้ร่วมกันกำหนดไว้ในเวที
ชุมชน:การสร้างแนวทางการพัฒนาร่วมกัน (4-5 กันยายน 2546) และเวทีการประเมินผล “คนใน” (15-16
มี.ค. 2547)

และสุดท้ายได้มีการปรับปรุงแก้ไขแผนงาน เป้าหมายและตัวชี้วัดแต่ละด้านเพิ่มเติม ตามข้อเสนอ
และคำชี้แนะจากที่ปรึกษาโครงการวิจัย (25-26 พ.ค. 2547) โดยวัตถุประสงค์และเป้าหมายรองของ
แผนงานและกิจกรรมพัฒนา ก็เพื่อมุ่งไปสู่วัตถุประสงค์และเป้าหมายหลักของโครงการวิจัย (OUTPUT)
ได้แก่

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยเพื่อพัฒนา

1. เพื่อพัฒนาและเสริมสร้างกลไกการจัดการ"ความรู้"สู่ชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนและก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่ยั่งยืนของชุมชน
2. ศึกษาวิจัยเงื่อนไขและกลไกการจัดการ"ความรู้"สู่ชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ภายใต้บริบทและสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง

เป้าหมายของโครงการวิจัย

เชิงการพัฒนา

- พัฒนาศักยภาพ"คนใน"เสริมสร้างวิถีคิดวิธีการจัดการ"ความรู้"
- นำ"ความรู้"/กิจกรรมพัฒนาสู่ชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน เป็นการเสริมงานภาครัฐ
- เสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนในการจัดการ"ความรู้"เพื่อแก้ปัญหาชุมชน

เชิงวิชาการ/งานวิจัย

- ค้นหา/ค้นพบ/พัฒนา"โจทย์การวิจัย" ในขณะดำเนินงาน

โดยเพิ่มบทบาทของทีมนักวิจัยมาเป็นผู้ประสานและหนุนเสริมให้"คนใน"หรือชาวบ้านในชุมชนทำวิจัย โดยจะนำโจทย์วิจัยที่ค้นพบกลับไปสู่ชุมชนและร่วมกับชุมชน เพื่อพัฒนาเป็นร่างโครงการวิจัยเพื่อให้สอดคล้องสัมพันธ์กับปัญหาของชุมชน ตอบปัญหาและสนองความต้องการของชุมชนมากขึ้น และพยายามพัฒนา"คนใน"ชุมชนมาร่วมทำวิจัย ซึ่งทีมนักวิจัย บางคนเคยเป็นนักวิจัยท้องถิ่น(สกว.ภาคเหนือ) ก็จะช่วยเป็นพี่เลี้ยงให้กับ"คนใน"ได้ โดยในทางปฏิบัติจะประสานกับNODE มส.

- พยายามตอบ "คำถามการวิจัย" เป็นระยะๆ ในท่ามกลางการดำเนินงานวิจัยเพื่อพัฒนา

คำถามการวิจัย ?

- 1."ความรู้"ที่ถูกนำมาใช้ มีอยู่ในรูปแบบใดบ้าง (เช่น งานวิจัย,สรุปบทเรียนประสบการณ์ทำงานชุมชน,ภูมิปัญญาท้องถิ่น,หลักสูตรท้องถิ่นฯ) และเป็นความรู้จากภายใน-ภายนอกพื้นที่

2.กระบวนการในการจัดการความรู้ หรือเชื่อมความรู้สู่ชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาชุมชนนั้นได้ใช้ความรู้
อะไร ใช้ในบริบทใด ทำไมต้องใช้ ใช้เพื่ออะไร ใช้กับใคร/กลุ่มใด ใครเป็นผู้ใช้ มีรูปแบบวิธีการใช้/
ถ่ายทอดอย่างไรจึงจะเหมาะสมและเกิดผล

3.กลไกการจัดการความรู้นี้ ทำงานอย่างไร มีใครบ้างที่ร่วมอยู่ในกระบวนการ(คนใน-คนนอก) ใคร
มีบทบาทหน้าที่อย่างไร มีอะไรที่ควรทำและไม่ควรทำ ควรมีกลไกการจัดการเดียวหรือหลายกลไก

4.วิธิตด มุมมองของชาวบ้าน"คนใน"เกี่ยวกับ"ความรู้" เป็นอย่างไร มีการสร้างความรู้ ส่งเสริมความรู้
และการสืบทอดความรู้อย่างไร ชุมชนมี"พลัง"ในการจัดการความรู้มากน้อยเพียงใด ถ้าจะเสริมสร้างความ
เข้มแข็งและ"พลังชุมชนในการจัดการความรู้"จะต้องทำอย่างไร 5.กระบวนการนี้ได้มีส่วนในการ
เปลี่ยนแปลงวิธิตด มุมมอง ความสัมพันธ์และบทบาทของคนที่เกี่ยวข้องอย่างไร เพราะเหตุใดจึง
เปลี่ยน เปลี่ยนอย่างไร (ผู้มีส่วนได้เสียได้แก่ ผู้นำ ช่างราชการ นักวิชาการ นักวิจัย ชาวบ้าน อบต.)

6.กลไกการจัดการความรู้ จะยั่งยืนต่อไปได้อย่างไร มีวิธิตด วิธีการจัดการอย่างไรเพื่อให้เกิดความ
เข้มแข็งและความยั่งยืนของชุมชนในการจัดการความรู้ต่อไป

ตัวชี้วัดของโครงการนี้คือ ในพื้นที่เกิด"หน่วยจัดการความรู้" ของชุมชน โดยชุมชนและ
เพื่อชุมชนท้องถิ่น ดำเนินการบริหารจัดการโดย "คนใน"พื้นที่ ซึ่งมีกลไกและกระบวนการบริหาร
จัดการ "ความรู้"อย่างเป็นระบบและเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ มีความยั่งยืนจากการมีส่วนร่วม
ของทุกฝ่าย

ขณะเดียวกันด้วยกระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนานี้ ก็คาดว่าจะเกิดผลดังต่อไปนี้คือ

1.ชุมชน เกิดความเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นและมีศักยภาพมากขึ้นทั้งในด้านความรู้ความคิดและวิธีการ
จัดการและแก้ไขปัญหาด้านการจัดการทรัพยากรดินน้ำป่าในชุมชนและระหว่างชุมชน การจัดการการ
ท่องเที่ยว การฟื้นฟูและอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น และตระหนักเข้าใจในบทบาทขององค์กรชุมชน
(เครือข่ายชาวบ้านและอบต.)มากขึ้น

2.อบต.รับรู้ตระหนักและเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนเอง และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการบริหาร
จัดการและพัฒนาชุมชนในทางที่ดีขึ้น

3.หน่วยงานด้านจัดการศึกษา(ครู สปจ.วิทยาลัยชุมชน) ได้นำ"ความรู้"และกระบวนการจัดการความรู้
ไปเป็นแนวทางในการจัดทำ"หลักสูตรท้องถิ่น"

4.เจ้าหน้าที่ของรัฐ ได้รับความรู้และแนวทางการทำงานกับกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความหลากหลายทาง
วัฒนธรรมมากขึ้น จากการได้รับรู้ข้อมูลและกิจกรรมพัฒนาต่างๆของโครงการวิจัย

5.เสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชนในระดับจากหมู่บ้าน ซึ่งเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายชาวบ้านและอบต.

6.เข้าใจในเงื่อนไขและกลไกการจัดการความรู้ของชุมชนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมในบริเวณลุ่มน้ำแดง-น้ำของ เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการความรู้ต่อชุมชนอื่นๆต่อไป

เป้าหมายแนวทางและแผนงานกิจกรรมพัฒนาระยะที่ 2 (2 ปี)

1.แผนพัฒนา/เสริมสร้างศักยภาพ"ตัวแทนชุมชน" (เครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน หรือหน่วยจัดการความรู้ระดับจัดการ)

มีกิจกรรมที่ต้องดำเนินงานได้แก่

1.1.เข้าร่วมเวที/กิจกรรมพัฒนาชุมชนตามแผนงานและรายงานความคืบหน้าในการประชุมประจำเดือนของชุมชน/หมู่บ้านร่วมกับทีมวิจัย (ทุกเดือน หรือตามสถานการณ์)

1.2.ร่วมพัฒนาและสร้างทีมงาน เครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน โดยมีเวที/กิจกรรมพัฒนาร่วมกันระหว่างชุมชนเป็นตัวเชื่อม

1.3.เข้าร่วมเวทีติดตามประเมินผลภาพรวมการดำเนินงานของ"คนใน"ชุมชนตามกิจกรรมพัฒนาแต่ละด้าน (3-4 เดือน/ครั้ง)

เป้าหมายและตัวชี้วัด"เครือข่ายความร่วมมือของชุมชน"

ในพื้นที่เกิด"เครือข่าย"ความร่วมมือระหว่างชุมชน หรือหน่วยจัดการความรู้ระดับจัดการ(ปฏิบัติ) ซึ่งพัฒนาจาก"ตัวแทนชุมชน" ที่มาร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันจัดการนำ"ความรู้"/ทรัพยากร(ทุน)จากภายใน-นอกชุมชนพื้นที่ มาแก้ไขปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่ร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอื่นๆ โดยทำงานร่วมประสานเชื่อมโยงกับ"ทีมวิจัยเพื่อพัฒนา"(หน่วยจัดการความรู้ระดับประสานงาน/ผู้ประสานงาน/พี่เลี้ยง)จัดเวทีและกิจกรรมพัฒนาตามแผนงานที่ได้วางไว้ร่วมกัน

ตัวชี้วัด : เกิดเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน ในแต่ละด้านดังนี้

- เครือข่ายชุมชนจัดการลุ่มน้ำ (เครือข่ายป่าชุมชน)
- เครือข่ายการจัดการไฟป่าระดับลุ่มน้ำ
- เครือข่ายเยาวชนคนรักน้ำ
- เครือข่ายเกษตรทางเลือก
- เครือข่ายผู้รู้ชุมชนและครูร่วมจัดทำหลักสูตรชุมชน
- เครือข่ายกลุ่มท่องเที่ยว/มัคคุเทศน์น้อย
- เครือข่ายผู้สื่อข่าวชุมชน

2. แผนพัฒนา/สร้างเสริมศักยภาพ"ทีมวิจัยเพื่อพัฒนา" หรือหน่วยจัดการความรู้ระดับประสานงาน

มีบทบาทหน้าที่และกิจกรรมที่ต้องดำเนินการดังนี้

- 2.1. ร่วมเสริมสร้าง/กระตุ้น/ติดตาม/ประสานการจัดเวที/กิจกรรมร่วมกับ"ตัวแทนชุมชน"(เครือข่ายความร่วมมือ)และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง
- 2.2. ร่วมประชุมเตรียมการ/ประสานงาน/การจัดเวที/กิจกรรมพัฒนา (ก่อน-หลังปฏิบัติงานพื้นที่)
- 2.3. สรุปจัดทำ/ปรับฐาน"ข้อมูลความรู้ชุมชน"และสรุปผลการจัดเวที/กิจกรรมพัฒนาในชุมชนพื้นที่ และสรุปผลการติดตามความคืบหน้า
- 2.4. ร่วมประชุมเพื่อรายงานสรุป/ประเมินผลความก้าวหน้างาน/ผลการดำเนินกิจกรรมพัฒนาแต่ละด้าน (ประชุมประจำเดือน/ 2 วัน)
- 2.5. พัฒนาทักษะการบริหารจัดการ และการจัดระบบข้อมูล/สารสนเทศ/การสื่อสาร
- 2.6. เปิดโลกทัศน์ทีมวิจัย (ร่วมประชุมสัมมนา/ฝึกอบรม/ดูงานนอกพื้นที่ตามวาระ/โอกาส)
- 2.7. ร่วมประชุมติดตามประเมินผลความคืบหน้าโครงการวิจัย(ทุก 6 เดือน/ 2 วัน)

เป้าหมายและตัวชี้วัดการสร้าง "หน่วยจัดการความรู้" ระดับประสานงาน หรือ"แม่ข่าย"

ในพื้นที่เกิด"หน่วยจัดการความรู้"ที่เป็นของชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน โดยพัฒนาสร้างทีมงานจาก"คนใน"ชุมชนพื้นที่ ซึ่งเคยร่วมงานใน"ทีมวิจัยเพื่อพัฒนา" โดยจะทำหน้าที่เป็น"แม่ข่าย" หรือผู้ประสานงาน/พี่เลี้ยง(หน่วยจัดการความรู้ระดับประสานงาน) โดยมีศูนย์จัดการข้อมูลความรู้เพื่อการพัฒนาเป็นที่ทำการ เพื่อทำงานเชื่อมประสานกับตัวแทนชุมชนหรือ"เครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน"(หน่วยจัดการความรู้ระดับจัดการ)และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องใน-นอกพื้นที่ ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันจัดการ/นำ"ความรู้"สู่ชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาชุมชน/พื้นที่

"กลไกการจัดการความรู้สู่ชุมชน" จะประกอบด้วย 3-4 กลุ่มบุคคลหลักๆ ได้แก่ ทีมวิจัยเพื่อพัฒนา(ผู้ประสานงาน) ตัวแทนชุมชน(เครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน) ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและกลไกอื่นๆภายใน-นอกชุมชนพื้นที่(อบต. จนท.รัฐทุกหน่วยงาน นักวิชาการ นักพัฒนา นักวิจัย ที่ปรึกษาโครงการวิจัย) ซึ่งในการดำเนินงานจะต้องพยายามเชื่อมต่อให้ไปถึง"กลไกการจัดการภายใน" ของแต่ละชุมชนด้วย

3. แผนการจัดการ"ความรู้" เพื่อแก้ไขปัญหาทรัพยากรชุมชนท้องถิ่น

มีกิจกรรมที่ต้องดำเนินการดังนี้

3.1.การอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาศักยภาพ"ตัวแทนชุมชน"ด้านทรัพยากร/เกษตร(การสำรวจ/จัดทำแผนการใช้พื้นที่ของชุมชน)

3.2.เวทีชุมชน "อบต.กับการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรชุมชน"

3.3.เวทีค้นหาองค์ความรู้การจัดการไฟฟ้า-การจัดการน้ำของชุมชน

3.4.เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์การจัดการไฟฟ้าในภาคเหนือ

3.5.ทัศนศึกษาดูงานการจัดการทรัพยากรแบบองค์รวมห้วยห้อมไคร้

3.6.เวทีร่วมกันกำหนดแนวทางการจัดการไฟฟ้าระดับลุ่มน้ำ

3.7.กิจกรรมสร้างเสริม"เยาวชนคนรักน้ำ"

(1) เวทีสร้างแนวร่วม"คนรักน้ำ"

(2) กิจกรรมสำรวจระบบนิเวศแหล่งน้ำ

(3) นิทรรศการ"เยาวชนคนรักน้ำ"

(4) เวทีแลกเปลี่ยนวางแนวทางการสืบทอดเจตนารมณ์"คนรักน้ำ"

3.8.ประชุมติดตามประเมินผลการจัดการความรู้เพื่อแก้ปัญหาทรัพยากรชุมชน (3 เดือน/ครั้ง)

เป้าหมายและตัวชี้วัดด้านทรัพยากร

- ชุมชนเกิดความตระหนักและมีการประยุกต์ใช้ความเชื่อจารีตประเพณีให้เอื้อต่อการอนุรักษ์
พื้นที่ทรัพยากรดินน้ำป่าและสัตว์ป่า

- ชุมชนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้และยอมรับ นำแนวทางการจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพไป
ปฏิบัติ

- อบต.เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรของชุมชน/พื้นที่

- เกิด"เครือข่ายการจัดการทรัพยากรบริเวณลุ่มน้ำ"ที่มีการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำและไฟฟ้า
อย่างเป็นระบบ(ต้นแบบ)

- ชุมชนอย่างน้อย 9 หมู่บ้าน มีการดำเนินการจัดการทรัพยากรร่วมกัน

- เกิดกลุ่ม/ชมรม"เยาวชนคนรักน้ำ" อย่างน้อย 3 กลุ่ม(นำร่อง/ต้นแบบ)

- มีฐานข้อมูลความรู้เรื่องการจัดการทรัพยากรของท้องถิ่น และมีคู่มือแนวทางการอนุรักษ์
ทรัพยากรท้องถิ่นที่ใช้เผยแพร่ในโรงเรียนและชุมชน

4.แผนการจัดการ"ความรู้"เพื่อแก้ไขปัญหาเกษตรบนที่สูง

มีกิจกรรมที่ต้องดำเนินการดังนี้

- 4.1.เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำเกษตรทางเลือกเพื่อการยังชีพ
- 4.2.อบรมเชิงปฏิบัติการ"เกษตรอินทรีย์"...ชุมชนนำร่อง
- 4.3.เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกษตรเชิงพาณิชย์ (เกษตรตาโต)
- 4.4.เวทีอบต.ร่วมกับชุมชนในการแสวงหาแนวทางส่งเสริมอาชีพทางการเกษตร
- 4.5.ทัศนศึกษาดูงานการจัดการเกษตรบ้านห้วยฮ่อม
- 4.6.จัดดูงาน/อบรม/สาธิต/ทดลองทางเลือกการเกษตรบนพื้นที่สูง(4เดือนครั้ง)
- 4.7.เวทีเสวนา"เครือข่ายเกษตรทางเลือกปางมะผ้า" (3 เดือน/ครั้ง)
- 4.8.ประชุมติดตามประเมินผลการจัดการความรู้เพื่อแก้ปัญหาการเกษตรบนพื้นที่สูง (4 เดือน/ครั้ง)

เป้าหมายและตัวชี้วัดด้านการเกษตรและอาชีพ

- มีฐานข้อมูลความรู้เรื่องการผลิตและการตลาดในพื้นที่ เพื่อนำมาใช้ในการวางแผนการผลิตของชุมชน
- ชุมชนมีศักยภาพเพิ่มขึ้นในการจัดการเกษตรบนพื้นที่สูง เพื่อลดปัญหาเรื่องที่ทำกิน และกรณีพิพาท / เกิดกลุ่มความร่วมมือ (การผลิต/แปรรูป/การตลาด) "พึ่งตนเองได้/ลดความเสี่ยง"
- ชุมชน ได้รับความรู้ ทักษะการจัดการพื้นที่ด้านการเกษตร / มีการจัดการด้านพืช-การผลิต-การตลาดแบบพึ่งตนเองได้
- เกิดชุมชน"ต้นแบบ"/นำร่อง ในการจัดการเกษตรทางเลือกเพื่อการยังชีพ
- เกิด"กลุ่ม/เครือข่ายเกษตรทางเลือก"ที่มีกิจกรรมรูปแบบและวิธีการต่างๆ ในการเพิ่มประสิทธิภาพการทำเกษตรบนพื้นที่สูงในชุมชน
- อบต.เข้ามามีส่วนร่วมสนับสนุนการจัดการเกษตรและอาชีพของชุมชน

5.แผนการจัดการ"ความรู้"เพื่อแก้ไขปัญหาวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น

- 5.1.เวทีเสวนา"กลุ่มผู้สูงอายุกับการอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชน"
- 5.2.เสริมหนุนกิจกรรมส่งเสริมบทบาทผู้สูงอายุในการอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมในชุมชน
- 5.3.เวทีแลกเปลี่ยนหรือแนวทางการจัดทำหลักสูตรชุมชนระหว่างชุมชนกับโรงเรียน"นำร่อง"
- 5.4.เวทีกำหนดรูปแบบและกระบวนการจัดทำหลักสูตรชุมชนแต่ละชุมชน/โรงเรียน
- 5.5.ส่งเสริมกิจกรรมจัดทำหลักสูตรชุมชนระหว่างชุมชนกับโรงเรียน(ภาคปฏิบัติ)

5.6.เวทีแลกเปลี่ยนและประเมินผลการจัดทำหลักสูตรชุมชน

5.7.ประชุมติดตามประเมินผลการจัดการความรู้เพื่อแก้ไขปัญหาวัฒนธรรมชุมชน (3 เดือน/ครั้ง)

เป้าหมายและตัวชี้วัดด้านวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น

-แต่ละชุมชนมี"กลุ่ม"และเกิด"เครือข่าย"ความร่วมมือที่จะอนุรักษ์/ฟื้นฟูวัฒนธรรมเพื่อให้วัฒนธรรมเป็นตัวเชื่อมระหว่างคนรุ่นเก่าและใหม่ เกิดการสืบทอดเรียนรู้สู่กันและกัน เพื่อให้คนรุ่นใหม่รู้/เข้าใจ/ตระหนักสำนึกในคุณค่าความหมายของวัฒนธรรมต่อการดำรงชีวิตและความเป็นชุมชน

-ชุมชนเกิดสำนึกในคุณค่า / ความหมายของวัฒนธรรม โดยมีการนำความรู้ (วัฒนธรรม/ภูมิปัญญา) มาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน และนำไปจัดทำ"หลักสูตรชุมชน"

- เกิด"เครือข่ายผู้รู้ชุมชนและครูร่วมจัดทำหลักสูตรชุมชน" และมีการจัดกิจกรรมร่วมกันในพื้นที่

- เกิดชุมชนและโรงเรียน นำร่อง(ต้นแบบ)ในการจัดทำหลักสูตรชุมชน อย่างน้อย 3 ชุมชน/โรงเรียน

- อบต.ให้การสนับสนุนการดำเนินงาน/กิจกรรมของชุมชน/โรงเรียน กลุ่มและเครือข่าย

6.แผนการจัดการ"ความรู้"เพื่อแก้ไขปัญหาการท่องเที่ยวในชุมชน/พื้นที่

6.1.เวทีร่วมวิเคราะห์การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน (4 ชุมชนนำร่อง)

6.2.เวทีหารือแนวทางจัดทำคู่มือแนะนำเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวชุมชนโดยชุมชน

6.3.กิจกรรมจัดทำคู่มือแนะนำเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวชุมชน (ครู/นักเรียน/ผู้รู้/นักวิชาการ)

6.4.อบรมทักษะการนำเที่ยว/การสื่อความหมายแก่กลุ่มนำเที่ยว (มัคคุเทศก์น้อย/กลุ่มท่องเที่ยว)

6.5.การดูงานการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์(บ้านห้วยฮี้)

6.6.กิจกรรมทดสอบและประเมินผลการนำเที่ยวของ"มัคคุเทศก์น้อย"

6.7.ประชุมติดตามประเมินผลการจัดการความรู้เพื่อแก้ไขปัญหาการท่องเที่ยวโดยชุมชน (3 เดือน/ครั้ง)

เป้าหมายและตัวชี้วัดด้านการท่องเที่ยว

- ชุมชนที่ถูกผลกระทบจากการท่องเที่ยว, ชุมชนที่กำลังมีการจัดการท่องเที่ยวร่วมกัน และชุมชนที่กำลังจะมีธุรกิจท่องเที่ยวเข้าไป ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนร่วมจากกันและกัน และจากบทเรียนประสบการณ์ต่างพื้นที่

- ชุมชน โรงเรียน อบต. และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ร่วมกำหนดแนวทางและจัดทำข้อตกลงร่วมกันใน
การจัดการท่องเที่ยวของชุมชน โดยชุมชน

- เกิด"กลุ่มท่องเที่ยว"และ"มัคคุเทศก์น้อย" ใน 4 ชุมชนนำร่อง โดยมีกิจกรรม/แนวทางการ
จัดการและป้องกันผลกระทบจากการท่องเที่ยว

- เกิดเครือข่ายมัคคุเทศก์น้อย เพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน

- มีการผลิตสื่อ/คู่มือแนะนำเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยว เพื่อเผยแพร่/ประชาสัมพันธ์ใน-นอกพื้นที่

7.แผนการจัดการเพื่อแก้ไขปัญหาการสื่อสารภาคประชาชน

7.1.พัฒนาทักษะการใช้คอมพิวเตอร์พื้นฐานแก่ทีมวิจัยเพื่อพัฒนา

7.2.จัดทำแผนผังสรุปภาพรวมกิจกรรมโครงการวิจัย 1 ปี และแผนกิจกรรมใน 2 ปีข้างหน้า

7.3.คืนข้อมูลความรู้สู่ชุมชน ทบทวนเป้าหมายทิศทาง และแนวทางพัฒนาร่วมกัน

7.4.พัฒนาศักยภาพ "ผู้สื่อข่าวชุมชน" และผลิตสื่อตามเวทีและกิจกรรมพัฒนาในชุมชนพื้นที่

7.5.ประชุมติดตามประเมินผลการดำเนินงานด้านสื่อ (3 เดือน/ครั้ง)

เป้าหมายและตัวชี้วัดด้านการสื่อสารภาคประชาชน

-เพื่อลดช่องว่างทางการติดต่อสื่อสารระหว่างชุมชนกับหน่วยงานพัฒนาต่างๆ โดยเพิ่มช่อง
ทางการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร"ความรู้" และ"ย่อย"ข้อมูล/ความรู้ให้ชาวบ้านรับรู้/เข้าใจได้ง่าย

-พัฒนา"คนใน"ให้มีความรู้เข้าใจในกระบวนการถ่ายทอด การสื่อสารและกระบวนการผลิตสื่อ

-ในพื้นที่มีเครือข่าย "ผู้สื่อข่าวชุมชน" และกลุ่มทำงานด้านการสื่อสารภาคประชาชน

-ชุมชนมีช่องทางการรับข้อมูลข่าวสาร"ความรู้"มากขึ้นในรูปแบบสื่อต่างๆ

- อบต.เข้ามาร่วมและให้การสนับสนุนการสื่อสารภาคประชาชน

โดยสรุปแล้ว ทีมวิจัยเพื่อพัฒนาและตัวแทนชุมชนต้องร่วมกันดำเนินงานสืบต่อแผนงานและ
กิจกรรมพัฒนาที่ชุมชนร่วมกันกำหนดขึ้น ซึ่งยังมีเวที/กิจกรรมพัฒนาอีกหลายกิจกรรมที่ต้องดำเนินการ
เพื่อให้บรรลุเป้าหมายเฉพาะในแต่ละด้าน ซึ่งจะนำไปสู่เป้าหมายรวมของโครงการ

นอกจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามแผนงานและกิจกรรมพัฒนาของชุมชนดังกล่าวข้างต้นแล้ว
ทีมวิจัย ตัวแทนชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ยังต้องจัดทำโครงการ/กิจกรรมพัฒนาอื่นๆที่เกิดจากผล

โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาและสร้างเสริมกลไกการจัดการความรู้ชุมชนบริเวณลุ่มน้ำกลาง-น้ำของ
อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน. 213 หมู่ 1 ตำบลสบป่อง อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน 58150 โทร. 053-617200

สืบเนื่องของเวทีชุมชน ดังเช่นโครงการนำร่องพื้นที่พิเศษการจัดการผืนป่าโดยชุมชนมีส่วนร่วมเพื่อแก้ไข
ปัญหาทรัพยากรและเกษตรกรรม เป็นต้น
